

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

74617

LEYLÂ İLE MECNÛN HİKÂYESİ ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Esmâ ŞİMŞEK

Hazırlayan

Ebru ŞENOCAK

Elazığ-2000

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

LEYLÂ İLE MECNÛN HİKÂYESİ ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Esmâ ŞİMŞEK

Hazırlayan
Ebru ŞENOCAK

ELAZIĞ - 2000

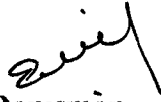
T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

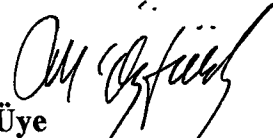
LEYLÂ İLE MECNÛN HİKÂYESİ ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR
ARAŞTIRMA

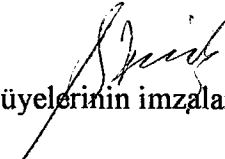
Yüksek Lisans Tezi

Bu tez 28/1/2000 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir.

Danışman
Doç. Dr. Esma ŞİMŞEK

Üye
Prof. Dr. Sabahattin KÜŞÜK

Üye
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK

Yukarıdaki jüri üyelerinin imzaları tasdik olunur.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
ÖN SÖZ.....	VIII
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1

HALK HİKÂYELERİ VE LEYLÂ İLE MECNÛN HİKÂYELERİ

HAKKINDA GENEL BİLGİ	1
A. TÜRK EDEBİYATINDA HİKÂYE	7
a. Mesnevi	7
b. Hikâye	9
c. Halk Hikâyesi	10
B. HALK HİKÂYELERİ ve LEYLÂ İLE MECNÛN HİKÂYESİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR	16
a. Halk Hikâyeleri Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	16
1. Kitaplar	16
2. Tezler	25
b. Türk Halk Hikâyesi Olarak Leylâ ile Mecnûn Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	30
1. Kitaplar	30
2. Tezler	34
c. Mesnevi Olarak Leylâ ile Mecnûn Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	35
1. Kitaplar	35

2.Tezler	39
----------------	----

C. TÜRK HALK EDEBİYATINDA LEYLÂ İLE MECNÛN.....40

a.Bilmeceler Arasında Yer Almıştır	40
b.Mâniler Arasında Yer Almıştır	41
c.Halk Temaşasına Tesir Etmiştir	43
ç.Halk Şiirleri Arasında Yer almıştır	44
d. Diğer Halk Hikâyelerine Tesir Etmiştir	47

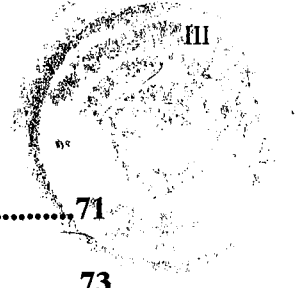
Ç. LEYLÂ İLE MECNÛN HİKÂYESİNİN KAYNAĞI VE HALK HİKÂYELERİ TASNİFİ İÇİNDEKİ YERİ MESELESİ47

D.VARYANTLAR HAKKINDA BİLGİLER56

I. BÖLÜM

HİKÂYENİN EPİZOTLARI VE YAPI BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI59

1.KAHRAMANLARIN AİLESİ	60
2.KAHRAMANLARIN DOĞUMU	62
3.KAHRAMANLARA AD VERİLMESİ.....	63
4.KAHRAMANLARIN YETİŞMESİ VE EĞİTİMİ	64
5.KAHRAMANLARIN BİRBİRİNE ÂŞIK OLMASI	66
6.İLK ENGELLER.....	67
7.KAHRAMANIN GURBETE ÇIKMASI.....	69
8.ÂŞIĞIN SEVGİLİ İLE KARŞILAŞMASI.....	70

9.KIZ İSTEME VE ÂŞIĞIN İKİNCİ KEZ GURBETE

ÇIKMASI.....71

10.ÂŞIĞA İKİNCİ KEZ KIZ İSTEME VE ENGELLER.....73

11.ÂŞIĞIN İKİNCİ KEZ SEVGİLİ İLE KARŞILAŞMASI VE

TEKRAR GURBETE ÇIKMASI.....74

12.SEVGİLİNİN BİR BAŞKASI İLE EVLENDİRİLMEK

İSTENMESİ.....76

13.ÂŞIKLARIN SON KARŞILAŞMALARI.....77

14.SONUÇ.....79

II. BÖLÜM

HİKÂYEDE YER ALAN ŞİİRLERİN EPİZOTLARA GÖRE

İNCELENMESİ.....84

1.KAHRAMANLARIN AİLELERİ EPİZOTUNA BAĞLI

ŞİİRLER.....84

2.KAHRAMANIN DOĞUMU EPİZOTUNA BAĞLI

ŞİİRLER.....84

3.KAHRAMANLARA AD VERİLMESİ EPİZOTUNA BAĞLI

ŞİİRLER.....85

4.KAHRAMANLARIN YETİŞMESİ VE EĞİTİMİ

EPİZOTUNA BAĞLI ŞİİRLER.....85

5.KAHRAMANLARIN ÂŞIK OLMASI EPİZOTUNA BAĞLI

ŞİİRLER.....85

6.ENGELLEME EPİZOTUNA BAĞLI ŞİİRLER.....86

7.KAHRAMANIN GURBETE ÇIKMASI EPİZOTUNA BAĞLI

ŞİİRLER.....88

8.ÂŞIĞIN SEVGİLİ İLE KARŞILAŞMASI / GÖRÜŞMESİ EPİZODUNA BAĞLI ŞİİRLER.....	89
9.ÂŞIĞA KIZ İSTEME VE ENGELLEME EPİZODUNA BAĞLI ŞİİRLER.....	91
10.ÂŞIĞA İKİNCİ KEZ KIZ İSTEME VE ENGELLEME EPİZODUNA BAĞLI ŞİİRLER.....	92
11.ÂŞIĞIN İKİNCİ KEZ SEVGİLİ İLE KARŞILAŞMASI VE TEKRAR GURBETE ÇIKMASI EPİZODUNA BAĞLI ŞİİRLER.....	94
12.SEVGİLİNİN BİR BAŞKASI İLE EVLENDİRİLMEK İSTENMESİ EPİZODUNA BAĞLI ŞİİRLER.....	94
13.ÂŞIKLARIN SON KARŞILAŞMALARI EPİZODUNA BAĞLI ŞİİRLER.....	95
14.SONUÇ EPİZODUNA BAĞLI ŞİİRLER.....	96

III. BÖLÜM

LEYLÂ İLE MECNÛN HİKÂYESİNİN MOTİF YAPISI.....	98
--	----

IV. BÖLÜM

I.LEYLÂ İLE MECNÛN HİKÂYESİNİN TAHLİLİ.....	127
a. Mesnevi Olarak Leylâ ile Mecnûn.....	127
b.Roman Olarak Leylâ ile Mecnûn.....	130
b.a. Olay Örgüsü.....	130
b.b. Zaman.....	138
b.c. Mekân.....	140
b.ç. Bakış Açısı ve Anlatıcı.....	143

b.d. Şahıs Kadrosu.....	146
b.e. Tematik inceleme.....	149
c. Sözlü Kaynaklarda Leylâ ile Mecnûn.....	166

II.LEYLÂ İLE MECNÛN HİKÂYESİNİN DİL VE ANLATIM

ÖZELLİKLERİ.....	170
a.Leylâ ile Mecnûn Mesnevisi.....	171
a.a. Tasvir.....	171
a.b. Montaj Tekniği.....	173
a.c. Leitmotiv Tekniği.....	174
a.ç. İç Çözümleme.....	174
a.d. İç Monolog.....	175
a.e. İç Diyalog.....	176
b.Sözlü Kaynaklarda Leylâ ile Mecnûn.....	177
NETİCE.....	182
METİNLER.....	186
Hikâye-yi Leylâ ile Mecnûn (Y ₁).....	187
Hikâye-yi Leylâ ile Mecnûn (Y ₂).....	206
Leylî Mecnûn (S ₁).....	245
Leylâ ile Mecnûn (S ₂).....	289
Leylâ ve Mecnûn (S ₃).....	313
SÖZLÜK.....	317
BİBLİYOGRAFYA.....	322
EKLER.....	329
ÖZGEÇMİŞ.....	333

- 1996 “Mizahta üstünlük teorisi ve Nasrettin Hoca Fıkraları”, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Seksiyon Bildirileri, Ankara 24-25 Haziran 1996, Bas. Ankara 1996, S. 263-270

1998 Tahir ile Zühre; Ankara

UÇMAN, Abdullah

- 1982 Rıza Tevfik’in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri, Ankara

UYSAL, Ahmet Edip

- 1989 Selections From Living Turkish Folktales, Ankara
1989 Yaşayan Türk Halk Hikâyeleri, Ankara

WALKEN, Warren S. ve UYSAL, Ahmet Edip

- 1966 Tales Alive in Turkey, Cambridge, Massachusetts
1992 More Tales Alive in Turkey, Texas Tech University

YALMAN (Yalgın), A. R.

- 1977 Cenupta Türkmen Oymakları I-II, Ankara

YILDIRIM, Dursun

- 1999 Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları, Ankara

YİĞİTBAŞI, Süleyman Sukuti

- 1972 Eğirdir Felekâbad Tarihi, İstanbul

YÜCE, Kemal

- 1987 Saltuk-nâme’de Tarihî, Dinî ve Efsanevî Unsurlar, Ankara 1987
1996 “Nasrettin Hoca Fıkralarında Kültür Değişmeleri”, Uluslararası Nasrettin Hoca Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, İzmir 24-26 Aralık 1996, Bas. Ankara 1997, s. 63-69

ÖZET

Leylâ ile Mecnûn Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma adlı çalışmamızda, halk hikâyesinin destan, masal, efsane, fıkra gibi diğer anlatmaya dayalı türler ile olan münasebeti incelenerek benzer ve farklı yönleri tesbit edilmiştir.

Konu yönü ile “aşk”, şekil yönü ile “Yaşadığı rivayet olunan âşığın hayatı etrafında teşekkül eden hikâyeler”, arasında yer alan Arap kaynaklı hikâye, sözlü kaynaklardaki varyantlara göre de “Mitolojik mâhiyetli hikâyeler” arasına dâhil edilmiştir. Ayrıca pek çok sanat dalına malzeme teşkil eden “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi, diğer halk hikâyeleri üzerindeki tesirleri düşünülerek, ilk ortaya çıkan halk hikâyelerimizden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dokuz varyantın epizot, şiir ve motif yapıları değerlendirilerek, hikâyenin ortak yapısı tesbit edilmiştir. Bunun dışında, mesnevi ve iki sözlü varyantın tahlil, dil ve anlatım özellikleri incelenerek yazılı ve sözlü kaynakların birbirleri ile olan etkileşimi tesbit edilmiştir.

Diyebiliriz ki, “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi, yazılı kaynaklarda yer almasına rağmen, çeşitli motif unsurları ile şekillenerek, halk arasında anlatılmaya devam etmiştir. Mesnevî, halk hikâyesi, masal ve efsane olarak karşımıza çıkan hikâye, yapılan çalışma ile sağlam bir zemine oturtulmaya çalışılmış ve Türk Dünyasındaki kültür birliği de ifade edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Halk Hikâyesi, Epizot, Varyant, Motif Yapısı, Kültür Birliği.

ABSTRACT

In this study named “A Comparative Investigation Leylâ and Mecnûn Story” it was tried to estimate the relations among folk story, legend, myth and jokes. The story was thought among the “mythological stories” according to the Arabic sources.

It was accepted that “Leylâ and Mecnûn” story which has been used in many art fields was accepted to be one of our first folk stories when its effect folk stories on other was taken into consideration.

The common structure of the story was estimated by evaluating episode, poem and motive sides of the nine variants. Besides the interrelations of written and oral sources were estimated by investigating the features of mesnevi and two- word variant from the point of analyse, language and speech.

It can be said that although “Leylâ and Mecnûn” story is in written sources, it was told among the people by using different motives.

The story which can be seen as mesnevi, folk story, legend and myth was tried to put a definite place and cultural unity in Turkish World was also emphasized.

KEY WORDS: Folk Story, Episode, Variant, Motive Structure, Cultural Unity.

ÖN SÖZ

Anlatmaya dayalı türlerin ilki olarak nitelendirebileceğimiz destanlar, XV. yüzyıldan itibaren yerini halk hikâyelerine bırakmaya başlar.

Büyük ölçüde meddah ve âşıklar tarafından anlatılan halk hikâyeleri, destanlardaki göçebe hayatın hareketliliğine karşılık durgun bir hayatı sembolize eder.

Biz bu çalışmamızda, Türk millî kültürü açısından önemli bir role sahip olan halk hikâyelerinden “Leylâ ile Mecnûn” üzerinde durmak istedik.

Çalışmamız; “Ön Söz”, “Giriş”, “Netice”, “Sözlük” ve “Bibliyografya” dışında dört bölümden meydana gelmektedir.

“Giriş” bölümünde; halk hikâyelerinin anlatmaya dayalı türler ile olan benzer ve farklı yönleri üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ayrıca, “Türk Edebiyatında Hikâye”, “Halk Hikâyeleri Üzerinde Yapılan Çalışmalar”, “Mesnevî Olarak Leylâ ile Mecnûn Üzerinde Yapılan Çalışmalar” yer almaktadır.

Çalışmamızın “I. Bölüm”ü; “Hikâyenin Epizotları ve Yapı Bakımından Karşılaştırılması” adını taşımakta olup, bu kısımda dokuz varyantta geçen bütün hadiseler, on dört epizot halinde -kahramanların doğumundan âhirette kavuşmalarına kadar- mukayeseli bir şekilde ele alınmıştır.

“II. Bölüm”de ise, üzerinde durduğumuz dokuz varyantın şiirleri mukayeseli bir şekilde, epizotlara bağlı kalınarak incelenmiştir.

“III. Bölüm”de, “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin, motif yapısı üzerinde durulmuştur. Bu bölümde, motif kelimesinin anlamı ve halk hikâyeleri üzerinde yapılan motif çalışmaları verildikten sonra, ünlü masal araştırmacısı, Prof. Dr. Stith Thompson’un motif katologuna bağlı kalınarak, metindeki motifler tesbit edilmiştir.

“IV. Bölüm”de, “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin, yazılı ve sözlü kaynaklardan aldığımız örnek metinlerinden yola çıkarak, nasıl bir benzerliğin, farklılığın ve etkileşimin sözkonusu olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Bu amaçla ele aldığımız örnekleri tahlil, dil ve anlatım teknikleri yönüyle incelemeye tâbi tuttuk.

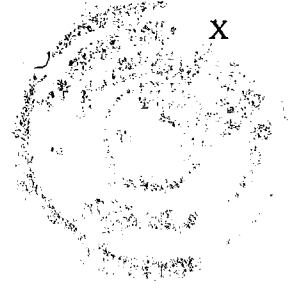
Netice kısmında, ulaştığımız sonuçlar belirtildikten sonra, “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin, örnek metinlerine yer verilmiştir. Bu metinlerden ikisi yazma olup, biri Ege Üniversitesi Türk Halk Hikâyeleri Arşivi’nden, diğeri de Doç. Dr. Doğan KAYA’nın arşivinden alınmıştır. Örnek metinlerden üçüncüsünü Azerbaycan’da Kril alfabesi ile yayımlanan metin oluşturmaktadır. Metinlerin dördüncüsü ünlü meddah Behçet Mâhir’den, beşincisi ise Elazığ’ın Arıcak ilçesinde, sözlü kaynaktan tesbit edilmiştir.

Çalışmamızın sonunda ise “Bibliyografya”, “Sözlük” ve “Ekler” yer almaktadır. “Bibliyografya”, yazarların soyadlarına göre alfabetik olarak düzenlenmiş, aynı şahsa ait eserler ise kronolojik olarak verilmiştir. “Sözlük” kısmında da metinde anlaşılması zor olan kelimeler üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızda metod olarak daha önce yapılan çalışmalardan faydalandık. Bu konuda özellikle Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN’in, Doç. Dr. Ali Berat ALPTEKİN’in, Doç. Dr. Esma ŞİMŞEK’in, Doç. Dr. Ali DUYMAZ’ın çalışmalarını sayabiliriz.

Gerek karşılaştığım problemlerin çözümlenmesinde, gerekse bulamadığım birçok kaynağın tesbitinde şahsî kütüphânesinden ve daima fikirlerinden istifâde ettiğim hocam Doç. Dr. Esma ŞİMŞEK’e teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyip daima bana yol gösteren hocalarım, Doç. Dr. Ali Berat ALPTEKİN’e, Prof. Dr. Sabahattin KÜÇÜK’e ve değerli vaktini bana harcayan hocam Doç. Dr. Ramazan KORKMAZ’a teşekkür ederim,

KISALTMALAR

A.S.	: Aleyhi's-selâm
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
Ed. Fak.	: Edebiyat Fakültesi
Hız.	: Hazreti
hızl.	: Hazırlayan
M.	: Matbu
Ms.	: Mesnevi
s.	: Sayfa
S.	: Sözlü
Ş.	: Şiir
Ü.	: Üniversite
vs.	: Ve saire
Y.	: Yazma

GİRİŞ

HALK HİKÂYELERİ VE LEYLÂ İLE MECNÛN HİKÂYELERİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

Türk Halk Edebiyatının anlatmaya dayalı türlerinden birisi olan halk hikâyeleri, millî kültürümüz içinde önemli bir yere sahiptir. Bunda destandan romana geçerken ilk merhale olmasının da rolü vardır. Bu konuda en güzel örnek ise “Dede Korkut Hikâyeleri”dir.

Nazım-nesir karışık olarak anlatılan halk hikâyeleri aşk, kahramanlık bazen de her iki konuyu birden işler. Hikâyenin nesir kısmında, olaylar anlatılırken nazım kısmında da, duygu yoğunluğu sözkonusu edilir. Sözlü anlatıma dayalı bir tür olan halk hikâyelerinin bünyesinde destan ve masala ait motifler de görülür. Bunu hikâyenin yaşadığı bölgeye göre halk arasında anlatılan efsane, masal ve destan motiflerinin hikâye bünyesine girmesi ile açıklayabiliriz.

Halk hikâyelerini, halk edebiyatının diğer türleri ile mukayese ettiğimizde aralarında bir takım benzer ve farklı özelliklerin olduğu görülür. Bunlardan ilki destanlardır. Destan ile halk hikâyesi arasındaki ilk önemli fark, şekil yönünde görülür. Destanlar nazım şeklinde iken halk hikâyeleri nazım-nesir şeklindedir. İkinci önemli fark ise, her iki anlatmaya dayalı türün sembolize ettiği hayat tipindedir. Halk hikâyeleri, yarı göçebe veya yerleşik düzene geçmiş insan tipinin hayatını sembolize ederken destanlar, göçebe hayatın izlerini taşır. Buna bağlı olarak konularda da farklılık görülür. Halk hikâyelerinde, aşk/sevgi ve kahramanlık konularının içiçe işlenmesine karşılık destanlarda, bir milletin millî şuur ve kollektif inanç birliği ile hareket ederek özlediği ülküyü gerçekleştirme yolundaki kahramanlıklar dile getirilir.

Her iki anlatmaya dayalı tür arasındaki diğer önemli fark; destandaki dış mücadelelerin halk hikâyelerinde iç mücadeleler haline dönüşmesidir. Destan kahramanlarının sahip olduğu özelliklerin, karşılaştıkları olağanüstülüklerin ise halk

hikâyelerinde daha gerçeğe yakın olduğunu söyleyebiliriz. Destan kahramanı bütün zorlukları sahip olduğu olağanüstü güç ile gerçekleştirir, fakat halk hikâyelerinde özellikle birinci derecede önemli kahramanlar, Hz. Hızır'ın, pirin, dervişin veya ihtiyarın yardımı ile zorlukları yener. Mesela “Kerem ile Aslı” hikâyesinde; “Yolda, kara borana tutulan Kerem ile Sofi'ye ak saçlı bir ihtiyar yardım eder, (ALPTEKİN, 1997: 349). “Razihan ile Mahfirûze” adlı hikâyede de “Hz. Hızır, bostancı ile duvarı yıkarak iki âşığı kurtarır,” (ALPTEKİN, 1997: 350).

Destan ile halk hikâyesi arasındaki bu farklılıklara rağmen onları birleştiren özellik ise her ikisinin de bir anlatma geleneğine sahip olmasıdır. Bir diğer benzerlik ise destanlarda kahramanların yaşam tarzına, örf ve âdetlere, inanışlara rastlanmasıdır.

Halk hikâyelerinde de anlatıcının kültürünü, yaşadığı bölgenin özelliklerini hikâyesine yansıttığı görülür.

Destanlar tarih değildir. “Umûmiyetle aydınlar tarafından yazılan tarihler yanında ve tarihi olaylar karşısında halk kitlelerinin duygu ve düşüncelerini aksettirirler,” (BANARLI, 1987: 2). Halk hikâyeleri de tarih değildir fakat içinde tarihi olayların anlatıldığını, kahramanlıkların dile getirildiğini görürüz. Köroğlu ve kollarına bağlı olarak anlatılan hikâyeleri buna örnek olarak verebiliriz.

Halk hikâyelerinin mekânı dünya olmasına rağmen yer yer mekânın, Kaf Dağı, yeraltı dünyası vs. gibi masal ülkeleri olduğu da görülür. Dolayısıyla hadiselerin geçtiği mekân yönü ile de iki tür arasında benzerliğin olduğunu söyleyebiliriz. “Kirmanşah” hikâyesini buna örnek olarak verebiliriz.

Ayrıca destan ve halk hikâyeleri; “rüya”, “Hz. Hızır”, “at” vs. gibi motif unsurları ile de benzerlik gösterirler.

Halk hikâyesinin, anlatmaya dayalı türlerden birisi olan masallar ile de benzer ve farklı yönleri bulunmaktadır. Masallar beynelmilel, halk hikâyeleri ise millidir.

Halk hikâyelerinde aşk ve kahramanlık konusu ele alınırken masallarda pek çok konu ele alınır ve mesaj vermeyi amaçlar.

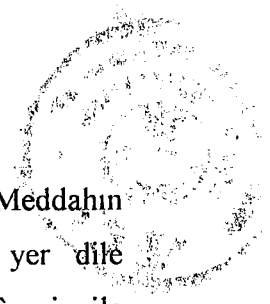
Halk hikâyeleri masallara göre biraz daha gerçeğe yakındır. Masalların olağanüstü mekân, zaman, kahraman ve hadiselerden oluşmasına karşılık halk hikâyelerinde konu gerçek hayattan alınarak hayalî unsurlarla süslenir. Köroğlu ve keleşlerinin tarihte yaşamış bir kişi olmasını buna örnek olarak verebiliriz. Halk hikâyeleri uzun, masallar ise kısa metinlerdir. Halk hikâyelerinin yazma ve matbu metinleri bulunur fakat masallar genellikle anonimdir.

İki türün şekil yönü ile olan farklılığı ise halk hikâyelerinin nazım-nesir şeklinde masalların ise nesir şeklinde anlatılmasıdır. Buna rağmen masallarda az da olsa manzum kısımlara rastlanır.

Masalları halk hikâyesi ile birleştiren özellik destanlarda olduğu gibi husûsî anlatıcılarının olması, bir anlatma geleneğinin bulunmasıdır. Masalın husûsî anlatıcıları, “masal anası” dediğimiz kişilerdir. Masallar daha çok hanımlar tarafından uzun kış gecelerinde, evlerde çocuklara anlatılır. Halk hikâyeleri ise erkek anlatıcılar, meddahlar, âşıklar tarafından yine uzun kış gecelerinde kahvehânelerde geniş bir dinleyici kitlesine anlatılır.

Masallardaki formel dediğimiz unsurlar, masallaşan halk hikâyelerinde de bulunmaktadır. Buna sözlü kültür geleneği içerisinde nazım kısımlarının zamanla unutulması ile masallaşan Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin bir varyantını örnek olarak verebiliriz, (KARABULUT, 1997: 25). Yazmalardaki halk hikâyeleri ise genellikle “Râviyân-ı ahbâr nâkılân-ı âsâr ve muhaddisân-ı rûzigâr...şöyle rivâyet ederler ki...” şeklinde başlar.

Her iki türde de “ak saçlı ihtiyar”, “Hz. Hızır”, “yardımcı hayvan”, “olağanüstü hadiseler”, “resme bakarak veya rüyada iken âşık olma”, vs. gibi motif unsurları ortaklık gösterir.

Bazı masalların sonunda o masalı özetleyen atasözleri vardır. Meddahın anlattığı halk hikâyelerinde de atasözü, deyim ve nasihatlerin yer yer dile getirildiğini görürüz. Bunu Behçet Mahir'in Yaralı Mahmut hikâyesi ile örneklendirebiliriz. “Bu üç günnük dünyanın içinde dostimizi, düşmanımızı bilelim. Yorgana göre ayağımızı uzadalım...” (SAKAOĞLU- ALPTEKİN -Y. SAKAOĞLU-ŞİMŞEK, 1997: 228).

Anlatmaya dayalı türlerden birisi de efsanelerdir. Efsaneler nesir şeklinde, muhtelif konuları içeren kısa anlatmaya dayalı türlerdir. Halk hikâyeleriyle, “Hz. Hızır”, “ak saçlı ihtiyar”, “şekil değiştirme” vs. gibi motif unsurlarıyla benzeşen efsanelerin ilk anlatıcıları belli değildir. Halk hikâyelerinin de ilk anlatıcıları belli iken zamanla anonimleşmiştir. Ancak, musannıfı belli olan halk hikâyeleri de vardır.

Halk hikâyeleri içinde efsane özelliği gösteren kısımlar da bulunmaktadır. Buna “Arzu ile Kamber”, “Tahir ile Zühre” hikâyelerindeki sonuca bağlı olarak anlatılan hadiseyi örnek olarak verebiliriz. “Tahir ile Zühre” hikâyesinin sonunda dünyada birbirine kavuşamayan iki âşğın mezarı arasında ayrılıklarına sebep olan kocakarının mezarı olur. Her yıl biri beyaz diğeri kırmızı iki gülün kavuşacağı sırada bir karaçalı onların birlikteliğini engeller, (ALPTEKİN, 1997: 238). Ayrıca kahramanların doğumu, âşık olmaları, gurbete çıkmaları vs. gibi konularda da sık sık efsane olabilecek hadiseler rastlanabilir.

Efsane ve halk hikâyesinin diğeri bir ortaklığı da mekânın günümüz dünyası olması, bazı hadiseler tarih sayfalarında rastlanılmasıdır. Buna “Battal Gazi” ile ilgili efsaneyi (ALPTEKİN, 1993: 73) ve “Köroğlu” hikâyesini (ALPTEKİN, 1997: 124) örnek verebiliriz.

Halk anlatmaları içinde yer alan “ilk söyleyicileri unutulmuş halkın dilinde, sözünde olgunlaşmış son biçimlerini almış” (YILDIRIM, 1999: 11) bir tür olarak tanımlanan fıkraların halk hikâyeleri ile olan yakınlığı her ikisinin de güzel vakit geçirme amaçlı olarak anlatılmasıdır. Bunun dışında fazla bir benzerlik yokken, farklılık oldukça fazladır.

Halk hikâyeleri, gerçeğe yakın olmakla birlikte olağanüstü hadiseler de yer verir. Fıkralarda ise, tamamıyla yaşanmış hayatın izlerine rastlarız. Böylece fıkralar, güldürürken düşündürme amacını da gerçekleştirmiş olur. Fıkralarda ise espiriyi, nükteli veren sözler yerine halk hikâyelerinde de nasihat verici sözler bulunur. Özellikle “Nasrettin Hoca” fıkralarının sonunda yer alan; “El elin eşeğini türkü söyleyerek arar”, “Yorgan gitti kavga bitti” şeklindeki sözler zamanla atasözü, deyim olarak kullanılmaya devam eder.

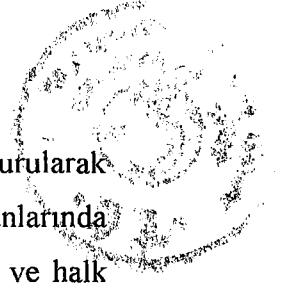
Halk hikâyelerinin uzun olmasına karşılık fıkralar, kısa fakat yoğun bir anlatıma sahiptir. Bu yüzden adı geçen halk anlatmasının bünyesinden çıkarılan kelimeler anlamı değiştirerek espiriyi yok eder.

Halk edebiyatının konusu olmamakla birlikte diğer bir anlatma türü de romandır. Destandan roman türüne geçişte önemli bir basamak oluşturan halk hikâyeleri, romanların daha realist olması yönü ile onlardan ayrılır. Bu özelliklerden birisi romanlardaki aşkın halk hikâyelerindeki gibi mükemmel olmayışıdır. Dolayısıyla âşğın sevgili için diyar diyar dolaşması romanlarda görülmez. Nadir olarak âşğın sevgili uğrunda canını tehlikeye atarak feda etmesi söz konusu edilir ve gerçek aşkın büyüklüğü ifade edilmeye çalışılır.

Halk hikâyeleri, genellikle mutlu son ile biter. Fakat “Leylâ ile Mecnûn”, “Tahir ile Zühre”, “Arzu ile Kamber” gibi istisna olarak sayabileceğimiz halk hikâyeleri de vardır. Romanlarda ise hayatın gerçekleri gözler önüne serilir.

Romanın temelinde nesir vardır fakat az da olsa manzum kısımlara rastlanılır. Halk hikâyeleri ise nazım-nesir karışımıdır. Romanlarda nesirin kullanılması “hayatı ince teferrutına vararak anlatmağa daha uygun, realist ifadeye daha elverişli bir vasıta” olmasındandır, (ÖZTÜRK, 1988: 55).

Romanda, temel vak’a dışında pek çok vak’a yer alır, sık sık geriye dönüşler olur. Halk hikâyelerinde ise bunun tam tersidir.

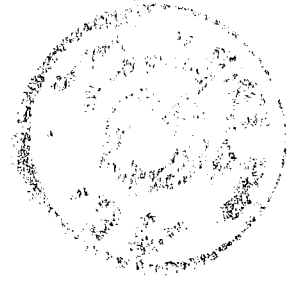
Halk hikâyelerinde olduğu gibi roman içinde de konu ile bağlantı kurularak çeşitli halk anlatmalarına yer verilir. Ünlü romancı Cengiz Aytmatov, romanlarında halkının geçmişini, kültürünü millî romantik duyuş tarzı ile işlerken efsane ve halk hikâyesi türlerine de yer vermiştir. Bunu, adı geçen yazarın **Gün Olur Asra Bedel** adlı romanında konuya uygun olarak anlattığı Raymalı Ağa efsanesi ile örneklendirebiliriz, (AYTMATOV, 1995: 344-364).

Romandaki tasvirler de, halk hikâyelerine göre daha teferruatlıdır. Bir güzelin, tabiatın, mekânın tasvir edilmesi romanda bazen sayfalarca sürer, psikolojik tahlillere yer verilir. Halk hikâyelerinde ise tasvir, klişe sözlerde yer alır. Yapılan tasvirler ya bir güzelin ya bir çirkinin ya da hikâyede fonksiyonu olan bir kişinin belirgin özelliklerini ifade etme şeklindedir. Bazı hikâyecilerin güzel bir kızı överken söylediği şu tasvirle bunu örneklendirebiliriz. “Afet-i cihan hükmü Süleyman, bir karış gerdan, Zelha-yı sâni, Yusuf-i zaman, alı al-kırmızısı kırmızı...” (BORATAV, 1988: 44).

Halk hikâyelerinde, anlatıcının halk dili ile olan sade ifadeleri romanda yerini daha üst seviyede bir dile bırakır. Bazen roman kahramanlarının kendi ağız özellikleri ile konuşturulduğu da görülür.

Halk hikâyelerindeki kahramanlar, genellikle paşa, vezir çocuklarıdır. Romanlarda ise her tabakadan insana rastlamak mümkündür.

Geçiş döneminin ürünü olan halk hikâyeleri, bir çok halk anlatması ile benzerliklere rağmen farklılıklar da gösterir. Aralarındaki farklılıkların en belirginini ise halk hikâyelerinin kendine has bir anlatma geleneğinin bulunmasıdır.

A. TÜRK EDEBİYATINDA HİKÂYE

a. Mesnevi

Sözlük anlamıyla “ikişer ikişer, ikili” anlamına gelen mesnevi, her beytin mısraları kendi aralarında uyaklı, aruz bahirlerinin kısa kalıplarıyla yazılan uzun bir nazım biçimidir. Kafiye yapısından dolayı uzun manzum hikâyelerin kolayca ifade edilebildiği bu türe Eski Türk Edebiyatı şairleri tarafından da sıkça başvurulduğu görülür.

Mesnevilerin kendine mahsus bir düzeni vardır. Mensur ya da manzum dibace (önsöz)’yi tevhid, münacât, na’t, miraciye, medh-i çihâr-yâr-ı güzîn (dört halife için yazılan övgü), eserin sunulduğu kişiye medhiye, sebeb-i telif ya da sebeb-i nazm-ı kitab (eserin yazılış nedeni), agâz-ı dâstan bölümleri takip eder. Hâtime (son söz) ile bitirilir.

Mesneviler konu itibarı ile de altı sınıfta toplanabilir. Bunları aşk, kahramanlık konulu mesneviler, dinî ve tasavvûfî mesneviler, ahlâkî ve öğretici mesneviler, savaş ve bir şehrin güzellerini anlatan mesneviler, mizahi mesneviler şeklinde belirtmemiz mümkündür, (DİLÇİN, 1992: 167-201).

Türk Ansiklopedisi’nde verilen bilgiye göre mesnevi kelimesinin klasik İran Türk şirinde ifade ettiği anlamlar şöyledir:

“1. Her beytinin mısraları kendi aralarında kafiyeli şiir forme’u (aa-bb-cc...). Bu pek yaygın şekil, batı şiirinde de vardır. İran ve Türk şairleri, mesnevi forme’unu arûz’un küçük (kısa) vezinlerinde kullanmayı sevmişlerdir. Yeni Türk şiirinde bilhassa uzun aruz vezinleri ile yazılmıştır. Mesnevî forme’unda kıt’a esası yoktur ve en basit nazım şeklidir.

2. Klasik-İran Türk şiirinde manzum hikâye ve roman. Bilhassa “Leylâ vü Mecnûn”, “Husrev u Şirin”, “İskender-i Zülkarneyn” gibi müşterek klasik mevzûlar,

binlerce beyitlik uzun eserler halinde, birçok şair tarafından işlenir. Bazen bir mesnevi bir tek uzun hikâye değil de, müteaddid kısa hikâyeden ibaret olabilir. Bazen içinde başka forme'ulardan (gazel, rubai, kıt'â...) kısa şiirler de bulunabilir. Türk şiirinin bu sahadaki şâh eserleri Fuzûlî'nin (XVI. yy'ın ilk yarısı) "Leylâ vü Mecnûn"u ile Şeyh Galib'in (XVIII. yy'ın son yarısı) pek orjinal "Hüsn ü Aşk"ıdır.

3. Husûsi ve mutlak mânâda, Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin şaheserine verilen isimdir." (ÖZTUNA, 1976: 46).

Halk hikâyelerinin ortaya çıkış tarihi, mesnevilerin olgunluk seviyesine ulaştığı 15. yüzyıl olarak gösterilebilir. 15. yüzyıl mesnevileri, 13. ve 14. yüzyıl mesnevilerine göre sanat endişesinin ön planda olduğu eserlerdir. "Bu asır mesnevilerimizde görülen dile, nazım unsurlarına, konuya, mecaz sistemine hâkimiyet ve bu yolda gösterilen ustalık, itina, incelik ve titizlik daha önceki asırlarla asla kıyas kabul etmez. Bu dönemin en önemli mesnevilerinden biri de Leylâ ile Mecnûn'dur," (TOLASA, 1982, 1-2).

Bu iki türün şekil yönü ile farklılık göstermesine rağmen konu ve motifler açısından benzer olduğu söylenebilir. Halk hikâyelerinde aşk, kahramanlık konuları bazen ayrı ayrı bazen her ikisi bir olarak işlenir. Mesnevilerde de ağırlık merkezi aşktır. Söz konusu aşk unsurunun "Leylâ ile Mecnûn", "Hüsn ü Aşk" adlı mesnevilerde olduğu gibi beşerî aşktan ilâhî aşka yükselme şeklinde karşımıza çıktığı görülür. Halk hikâyelerinde de daha çok beşerî aşkın işlenmesine karşılık tasavvufî anlamda aşkın da yaşandığını ifade eden halk hikâyeleri vardır. Buna "Yusuf ile Züleyha", "Leylâ ile Mecnûn" vs. gibi hikâyeleri örnek olarak verebiliriz. Hikâye kahramanlarının olağanüstü davranışlarda bulunması, cin, peri vs. tabiatüstü varlıkların, akıl ve mantık ölçülerini aşan olayların yer alması, her iki türün ortak şekilleri olarak belirtilebilir.

b. Hikâye

“Hikâye” terimi de “halk hikâyesi” terimi gibi anlatmaya dayanan türler içinde değerlendirilir. Hatta bu terimin halk hikâyesi, kıssa yerine de kullanıldığı görülür.

Bu kelimenin ansiklopedi ve sözlüklerdeki karşılığına baktığımızda:

Türk Ansiklopedisi: “Şark edebiyatlarında çok eski maziye sahip ve yaygın olan hikâyenin lûgat mânâsı “Bir sürü haberi nakl ve rivâyet eylemek, bir nesneye benzetmek, bir kimseyi fi’len yahut kavlen taklid eylemek, bir kimseden bir söz nakleylemek”dir. Arapça hakeve (حکو) kökünden türeyen bu kelime, “anlatma, benzetme, târih, destan, kıssa, masal, rivâyet” mânâlarını da ifâde eder. Hikâye en basit manasiyle vak’a demektir; vak’alarla, hikâye yolu ile anlatma, en eski ifade nev’ilerinden biri olup, maksadı dinleyenleri veya okuyanları düşündürmekten çok heyecanlandırmaktır. Vak’alar, uyandırdıkları heyecan yüzünden alâkayı arttırarak ifadeye çekicilik kazandırır, (KÖPRÜLÜ, 1971: 231).

Yeni Türk Ansiklopedisi: “Vak’aya dayalı anlatım. Batı dillerindeki “histore”, “history”, “story” ve “geschichte” kelimeleri ile Arapçadaki “hakaytaanhu’l hadis” ifadesindeki şahıs ve mekâna tarihi yani olmuş veya devam eden (olmakta bulunan) olayların anlatılmasına hikâye ediş (tahkiye) denir. Böylece kıssa, hikmet, meddah hikâyeleri ve romanları, modern roman, kısa hikâye kavramlarının tamamını içine alan bir genişlik kazanmıştır. Mitoloji, efsâne, destan, masal, menkabe, gazavatnâme gibi türler ile vuslatlı veya vuslatsız bir aşkı yahut bir şehre, bölgeye tesir etmiş özel vukaatı veyahut da maceraları konu edinen halk hikâyeleri de tahkiyeli anlatım grubuna girer,” (1985: 1288).

İslâm Ansiklopedisi: Hikâye kelimesinin ilk defa dokuzuncu yüzyılda, Celniz tarafından kullanılmış olduğu belirtilerek kelimenin, “eğlendirmek maksadı ile “taklid” mânâsına gelir ve karakterlerini, bir az gülünç bir tarzda taklid eder,” şeklinde tanımlı yapılır ve hikâye hakkında; “Hikâye kelimesinin Arapça’da her türlü muhayyel vek’ayı hakkında kullanılabilmesi için, bir safha geçirmesi lâzım gelmiştir. Bu safha da o uydurulmuş bir vak’a mânâsına geliyordu; fakat bu mazide yahut uzak

memleketlerden geçen veyahut cinlerin ve tılsımların iştirâkine istinâd eden hârikulâde hâdiseler ile dolu vak'alardan biri değil, hakiki hayattan alınma ve okuyucuların da bildikleri sergüzeştler idi," şeklinde bilgi verilir, (MACDONALD, 1950: 477-479).

Hikâye kelimesi üzerine sözlüklerde yer alan açıklamalar ise şöyledir.

Osmanlıca-Türkçe Lûgat'de; sözkonusu kelimenin "hikâye, hikâyet, anlatma, roman, masal, olmuş bir hâdise" anlamlarını karşıladığı belirtilir, (DEVELLİOĞLU, 1993: 440).

Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü'nde: "Bir olay veya işi anlatma, nakletme. Rivâyet. Edebiyatta, hayalde tasarlanan ilgi çekici bir takım olayları anlatarak okuyanda heyecan veya zevk uyandıran; hayatta olan veya olacak kanısı veren olayları bir ölçü ile anlatan, çoğu birkaç sahife tutan yazı... Hikâyelerin kısa, kişilerin sayıca az ve kişilerin hayatlarının yalnız bir tek safhasının anlatılması belli başlı özelliğidir. Manzum hikâyeler de olmakla beraber, hikâyeler nesir şeklindedir...XIX. yüzyılın ikinci yarısında hikâye karşılığı olarak "roman" sözcüğü kullanılırken, "roman" sözcüğü dilimize girince "hikâye", "kısa hikâye", "büyük hikâye" sözcükleri yerleşti," şeklinde hikâyenin tanımı ve özelliklerine yer verilmiştir, (KARAALİOĞLU, 1969: 299).

Tanımlardan da anlaşıldığı gibi "hikâye" kelimesi; olmuş yada olması mümkün olayların yazılı veya sözlü olarak anlatılmasıdır. Hacim olarak daha geniş olan hikâyeler roman adını almaktadır. Hikâyelerin halk hikâyesinden farkı ise nazım-nesir karışımı olmayıp, âşıklar tarafından dile getirilmemesidir. Ayrıca diyebiliriz ki halk hikâyelerine göre daha kısa metinler olan hikâyelerde aşk, kahramanlık konuları dışında günlük hayatta yaşanan her türlü hadiseye rastlamamız mümkündür.

c. Halk Hikâyesi

Nazım- nesir karışık olarak yazılan halk hikâyeleri, yerleşik düzeni sembolize eden bir halk anlatmasıdır. Büyük ölçüde meddah veya âşıklar tarafından anlatılan

halk hikâyelerinde artık atlı-göçebe hayatın değil, yerleşik hayatın izleri görülmeye başlar. Edebiyatımızın ilk örneklerinden olan “Dede Korkut Hikâyeleri” de göçebe hayat ile yerleşik hayat arasındaki çizgiyi belirgin bir şekilde göstermesi bakımından geçiş dönemi eser sayılmaktadır.

Halk hikâyesi terimi için Türk dünyasında da farklı ifadeler kullanılmıştır. Buna göre Azerbaycan’da “dastan, hekâye”, Türkmenistan’da “dessan”, Özbekistan’da “dastan”, Kazakistan’da “hikâye, dastan, yır”, Kırgızistan’da “angeme, ikaya, dastan, yır”, Tataristan’da “hikeye, dastan”, Irak Türkleri’nde “destan”, Kırım Tatarları’nda “destan”, Başkurtlar’da “yır, cır (hikâye manzum olduğu için)”, Uygur Türkleri’nde “rivayet destan, hikâye”, Gagauzlar’da “annatmak (halk hikâyeleri masallaştığı için)”, Balkan Türkleri’nde “hikâye, masal (halk hikâyeleri masallaştığı için)” terimleri hikâye karşılığı olarak kullanılmıştır, (ALPTEKİN, 1997: 8).

Pertev Naili Boratav, halk hikâyesi için şu açıklamalarda bulur: “Yeni ve orjinal bir nev’i karakteri alarak meydana gelen halk hikâyeleri, yerini tuttuğu destanın birçok vasıflarını hâlâ taşımaktadır. Fakat bunlar onun asıl karakterini verenler değildir. Süratle yeni bir nev’e gidiş vakıası karşısında bulunuyoruz: Destanî an’ane gittikçe zayıflıyor, çünkü destanın aslî karakterini tayin eden sosyal şartlar gittikçe ortadan kayboluyor,” (BORATAV, 1988: 63).

Ali Öztürk de, halk hikâyelerini “siyasî ve millî ülküden uzakta, ferdî tutkuları ifade eden hikâyeler şeklinde belirtir, (ÖZTÜRK, 1988: 41).

Ali Berat Alptekin ise halk hikâyelerini, genel özellikleri gözönünde bulundurarak; “Göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk mahsullerinden olup; aşk, kahramanlık, vb. gibi konuları işleyen; kaynağı Türk, Arap-İslâm ve Hint-İran olan, büyük ölçüde âşıklar ve meddahlar tarafından anlatılan nazım-nesir karışımı anlatmalardı,” (ALPTEKİN, 1997: 6) şeklinde tarif eder.

Halk hikâyesi, sahip olduğu anlatma geleneğine göre ilk olarak fasıl bölümü ile başlar. Fasil bölümünde sırası ile âşıkların fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilâtün/fâ‘ilün

veznini kulanamadıkları için 4+4+4+3 duraklı aaba, cccd, eeef... şeklinde kafiyeli olarak söyledikleri bir divanî, sonra tecnis (kafiyeleri cinaslı türkû; tecnis aynı zamanda makam adıdır), daha sonra tekerleme adı verilen bir türkû, arkasından cinassız ve 6+5 duraklı bir türkû olan koşma; son olarak da bir semâî ve destan okunur. Destan daha çok mizahî diye belirtebileceğimiz yemek, oburluk gibi konularda bir takım olmamış hâdiseleri anlatan uzun bir şiidir.

Bunların dışında fasıllarda mutlaka Köroğlu'ndan bir türkû söylenir. Bunun nedeni Köroğlu'nun beddua edeceğine (BORATAV, 1988: 49) "onun güceneceğine, hatta kır atın sabaha kadar âşığın kayınvalidesinin kapısında kışneyeceğine" (ALPTEKİN, 1997: 29) inanılmasındandır.

Eğer hikâyeci bir âşıkta ve mecliste başka âşıklar varsa bir muamma ortaya atarak cevabını bekler. Diğer âşıklar ise bu muammanın cevabını vermeye çalışır. Eğer muammanın cevabını veremezlerse hikâyeci âşık bir dördlük ile bunu cevaplandırır. Âdet olduğu için musannifin veya ustanın türküsünün söylenerek yâd edildiği de görülür.

Âşık, dinleyicinin durumunu gözönünde bulundurarak faslı uzatır veya yarıda keser.

Saz faslından sonra mensur tekerleme olarak da belirtebileceğimiz döşeme kısmı gelir. Bu bölümde genellikle olmayacak hikâyeler âşığın başından geçiyor gibi gösterilir. Eşinden, ninesinden dayak yediği söylenen âşık sazını kaptığı gibi soluğu âşıklar meclisinde alır.

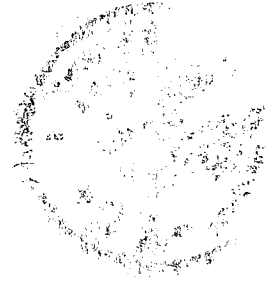
Hikâyenin asıl kısmı, dua ile başlar. Nazım ve nesir bölümlerinin yer aldığı bu kısımda anlatıcı şiirleri olduğu gibi söylerken nesir kısımlarında konunun ana hatlarından sapmadan değişiklik yapabilir. Asıl hikâye arasına anlatıcı tarafından hikâyeler ilave edilirse bu hikâyelere "karavelli" adı verilir.

Âşık, hikâyeyi anlatırken nazım kısımlarında değişiklik yapamaz fakat dörtlükler arasına mânî veya Koroğlu'nun türkülerini ilâve edebilir. Bu parçalara "türkülerin peşrevisi" denir, (BORATAV, 1988: 50).

Uzun olan halk hikâyeleri, çoğu kez bir gecede bitmez. Âşık hikâyesine dinlenme amaçlı olarak ara verir. Hikâyenin bu kısımlarına halk hikâyesi geleneğine göre "hikâyenin yatılacak yerleri" denir. Âşık, ertesi gün türkü söyleyerek dinleyiciye nerede kaldığını sorar. Geleneğe göre meclistekilerin buna cevap vermemesi gerekir. Eğer sorunun cevabını meclistekilerden biri âşığa söylerse âşık da, sazını o kişiye uzatarak; "öyleyse al sazı sen anlat" der. Bu durumda o kimse, âşığın gönlünü almak için ona bahşiş verir. Bazen de âşık, meclis içinde zengin birisi varsa bahşiş alabilmek için türküsünü uzatır. Bu da, zengin kişinin ona hikâyeye geçmesini söyleyinceye kadar devam eder.

Halk hikâyesinin dördüncü bölümünü, sonuç kısmı oluşturur. Bu kısımda âşık, sevgilileri birbirine kavuşturarak düğünlerini anlatır. Aynı zamanda âşık, hikâye kahramanlarından birisine neşeli, oynak bir türkü olan güzelleme söyler ki buna "toy" adı verilir. Daha sonra âşık birbirine hasret olan bütün sevgililer ve garipler için dua ederek "Ustamızın adı Hıdır, elimizden gelen budur" der ve hikâyesini bitirir, (BORATAV, 1988: 51).

Azerbaycan halk hikâyeleri ise üç bölümden oluşur. Bizde asıl konuya geçmeden, fasıl kısmında söylenen dîvani, tecnis, tekerleme, türkü, koşma, semâi ve destan Azerbaycan halk hikâyelerinde yoktur. Buna karşılık nasihatın ön planda olduğu "üstadnâme" adı verilen bölüm yer alır. Hikâyenin başlangıcında genellikle on bir heceli üç üstadnâme söylenir. Birinci üstadnâmeden ikincisine geçerken âşık "Üstadlar üstadnameni bir demeyib iki deyir biz de deyek iki olsun düşmanın ömrü solsun" şeklinde klişe bir cümle söyler. Bu üstadnâmelerin ya hepsi aynı âşıktan ya da her biri farklı âşıklardan olabilir. Bu kısma örnek olarak "Leylâ ile Mecnûn" hikâyesinin giriş kısmında yer alan üstadnâmeyi aşağıya alıyoruz:

“Can demekle candan can eskik olmaz,
Mehebbet artırır, mehriban eyler.
Çor demeyin nef’i nedi dünyada?
Abad gönülleri perişan eyler.

Nakes adam danışıgdan saz olar,
Keremden kem sehavetden az olar,
Nutfede garışan şeyitbaz olar,
Merd de sığıdırmaz nahag gan eyler.

Men isterem alim, mü‘min yüz ola,
Gözü hagg yolunda doğru, düz ola,
Dehanında sözü üzbeüz ola,
Elesker yolunda can gurban eyler.

Üstadlar üstadnameni bir demeyib iki deyir, biz de deyek, iki olsun düşmanın
ömrü solsun.

Bir insan ki esli olsa binadan,
Gelbe deymez, düz yalanı gözleyer,
Artırıp şefgetin şahan-şah olsa,
Bir tenefde her maralı gözleyer.

Geza, geder başa salsa garanı,
Dövlete dost olan gılmaz çaranı,
Kasadlığa düşsen keser aranı,
Tike dostu dövlət, malı gözleyer.

Deme şar Beli düşüb gümana
Fehm yetiripdi yahşi yamana;
Kamil olan heç govl vermez şeytana,
Derk eleyer, pürkamalı gözleyer.”

Üstadlar üstadnameni iki yoh, üç deyer, biz de deyek üç olsun, düşmənlərin ömrü puç olsun.

Me‘rifet behrinde, edeb-erkanda,
Bir iyid isterem lami- leng ola.
Atı düldül ola, gılınıcı düşer,
Dayanmaz gabagda yüz nehenk ola.

Ferhat gaya çalar, sengine yetmez,
Kimse erenlərin dengine yetmez,
Heç ceng o mövlanın cengine yetmez,
Ya Rum, ya Geyser, ya Firenk ola.

Heste Gasım el götürmez damandan,
Sidgini bağlayar sahib-zamandan,
O gün çoh gorharam Şahi-Merdan’dan,
Çeke zulf urağın hürd-teng ola.” (AHUNDOV - TEHMASIB, 1966: 275-276).

Bizde “döşeme” adını verdiğimiz ikinci bölümde, “mensur tekerleme” denilen kısım vardır. Azərbaycan’da ise üç koşmadan sonra hemen asıl konuya girilir. Hikâyenin asıl kısmı denilen bu ikinci bölümde “Size kimden, haradan, neden deyim?”, “Üstad deyir ki”, “Bele revayət ederlər ki”, “Negl ederlər ki” gibi klişe cümlelərlə başlar. Daha sonra, “kahramanın ailesi” epizotundan başlayaraq iki âşığın kavuşmasına kadar olan konular anlatılır. Mensur kısımdan manzum kısıma keçilirken:

“Aldı görek ne dedi?”

“Görek ne cavab verdi?”

“Aldı Leyli”

“Âşık dedi” gibi klişe cümlelər kullanılır.

Azerbaycan halk hikâyesinin üçüncü bölümüne “duvaggapma” denir. Burada da Anadolu halk hikâyesi geleneğinde olduğu gibi anlatıcı, kahramanları kavuşturur ve orada bulunan başka bir âşığa “güzelleme” söyler.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, her iki bölgede anlatılan halk hikâyeleri, geleneğe göre benzerlik göstermekle beraber Anadolu’daki hikâye anlatma geleneği, âşıklar tarafından daha kuvvetli bir şekilde sürdürülmektedir.

B. HALK HİKÂYELERİ VE LEYLÂ İLE MECNÛN HİKÂYESİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

a. Halk Hikâyeleri Üzerine Yapılan Çalışmalar

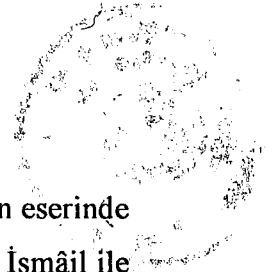
1. Kitaplar

Sözlü kaynaklardaki halk hikâyeleri, 16. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanmıştır. Azerbaycan ve Doğu Anadolu Bölgesi’nin, halk hikâyelerinin anlatıldığı en yaygın sahalar olduğunu belirtmemiz gerekir. Bu hikâyelerin kaynağı ise büyük ölçüde Arap ve İran edebiyatıdır.

Halk hikâyeleri üzerine yapılan çalışmalar, 19. yüzyılın sonundan itibaren başlar. Biz de halk hikâyeleri üzerine yapılan bu çalışmalardan bahsederken büyük ölçüde Ali Berat Alptekin’in, **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı** adlı eserinden istifade ettik.

Bu konuda ilk çalışmayı yapan Ignace Kunos’dur. Kunos’un 1892 yılında yayımladığı **Proben** serisinin VIII. cildinde halk hikâyesi metinleri bulunmaktadır, (RADLOF - KUNOS, 1998).

Kunos aynı yıl, “Anadolu Halk Romanları” ismiyle on dokuz halk hikâyesini temel alan bir de inceleme yayımlar, (ALPTEKİN, 1997: 64).

Halûk Nihat Pepeyi'nin **Geçmiş Zaman Masalları** adı ile yayımlanan eserinde “Tamar Hatun ile Süleyman Şah” hikâyesi ve nazıma çekilmiş olarak “Şah İsmâil ile Gülûzar” hikâyesi yer almaktadır, (ALPTEKİN, 1997: 65).

Hans August Fischer'in, “Şah İsmail” hikâyesi üzerine yaptığı monografisinde, hikâyenin tenkitli metni ve Almanca çevirisi yer almaktadır, (ALPTEKİN, 1997: 65).

G. Raguette de Orta Asya seyahati sırasında elde ettiği, hicrî 1325 tarihli bir yazmadaki “Tahir ile Zühre”nin transkripsiyonlu metnini ve Almanca çevirisini yayımlamıştır, (ALPTEKİN, 1997: 65).

Fuad köprülü'nün, **Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi** adlı eseri de, 1930 yılında yayımlanmıştır, (KÖPRÜLÜ, 1930).

Pertev Naili Boratav'ın, **Köroğlu Destanı** adlı eserinin “Türk Destanları ve Destanî Mahiyetteki Halk Hikâyeleri İçinde Köroğlu'nun Mevkii ve Ehemmiyeti” bölümü, halk hikâyeleri açısından önemlidir, (BORATAV, 1931).

Ali Dehri'nin, 1933 yılında yayımlanan **Çankırı Masalları** adlı eserinde, “Şifâî ile Selvi Han”, “Esüman ile Zeycan”, “Yılan Bey”, “Hürü” gibi bazı masallaşmış halk hikâyeleri vardır, (ALPTEKİN, 1997: 66).

Halûk Nihat (Pepeyi)'ın, “Tahir ile Zühre” hikâyesini de içine alan **Türk Destanına Giriş** adlı eseri ise 1934 yılında yayımlanmıştır, (ALPTEKİN, 1997: 65).

Şükrü Akkaya ise **Orta Anadolu'da Bir Dolaşma** adlı eserinde Amasya ilinden bahsederken “Ferhat ile Şirin” hikâyesinin bir özetini vermiştir, (ALPTEKİN, 1997: 65).

İlhan Başgöz, 1936 yılında Edmond Saussey tarafından yayımlanan eseri Türkiye Türkçesine çevirerek 1951 yılında **Türk Halk Edebiyatı** adı ile yayımlamıştır, (ALPTEKİN, 1997: 66).

Mustafa Nihat Özön, **Türkçede Roman** adlı eserinde, sekiz halk hikâyesini inceleyerek “Kerem ile Aslı”, “Asuman ile Zeycan” ve “Şah İsmâil ile Gülûzar” hikâyelerinin özetlerini vermiştir, (ÖZÖN, 1936).

Faruk Rıza Güloğlu da, **Halk Kitaplarına Dair** adlı eserini, 1937 yılında yayımlar, (ALPTEKİN, 1997: 67).

Otto Spies’in, Almanca olarak 1929 yılında yayımladığı **Türk Halk Kitapları** adlı eseri de, Behçet Gönül tarafından Türkiye Türkçesine çevirilmiştir. Eserde, “Halk Kitabı” adı verilen halk hikâyelerinin kaynakları, konuları, motifleri, şekilleri, stil ve iç yapıları incelenmiş; “Melikşâh ile Güllühan” ve “Asuman ile Zeycan” hikâyelerinin metinleri verilerek eserin sonuna bir motif indeksi ve fihrist eklenmiştir. Bu eserdeki bilgilere göre L. Szamatolski’nin, 1913 yılında Köroğlu hikâyesini, Otto Spies’in de Ermeni harfli Türkçe basılmış “Asuman ile Zeycan” hikâyesini Almanca’ya çevirip yayımladığı belirtilmektedir, (SPIES, 1941).

Pertev Naili Boratav İle Halil Vedat Fıratlı’nın birlikte hazırladıkları **İzahlı Halk Şiiri Antolojisi**’nde “Dede Korkut” ve “Köroğlu” kollarının yanısıra “Kırmanşah”, “Emrah ile Selvi”, “Kerem ile Aslı”, “Tahir ile Zühre”, “Âşık Garip”, “Şah İsmâil” ve “Bey Böyrek” hikâyeleri yer almaktadır, (BORATAV- FIRATLI, 1943).

Pertev Naili Boratav’ın **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği** adlı eserinde, ise halk hikâyeleri ile ilgili bilgilerin yanısıra “Gül ile Ali Şir”, “Köroğlu”, “Celâlî Bey ve Mehmet Bey” hikâyelerinin metinlerine yer verilmiştir, (BORATAV, 1946).

Şükrü Elçin de, Raif Yelkenci yazmasına dayanarak hazırlayıp motiflerini tesbit ettiği **Kerem ile Aslı Hikâyesi** adlı lisans çalışmasını yayımlar, (ALPTEKİN, 1997: 67).

Wolfram Eberhard, 1951 yılında Güney Doğu Anadolu'da yaptığı derlemeleri ve bu derlemeler üzerindeki incelemelerini 1955 yılında **Güneydoğu Anadolu'dan Âşık Hikâyeleri** adı ile yayımlar, (ALPTEKİN, 1997: 68).

Eflâatun Cem Güney'in **Âşık Garip**, (GÜNEY, 1958) ve **Tahir ile Zühre**, (GÜNEY, 1960) **Folklor ve Edebiyat**, (GÜNEY, 1966) adlı eserleri yayımlanmıştır.

Eflâatun Cem Güney'in, **Folklor ve Halk Edebiyatı** adlı eserinde, ise halk hikâyelerinin kavram, tasnif, pîr dolusu motifi, kuruluş ve dokunuşları, değeri, halk hikayeciliği geleneği üzerinde durulmuş, daha sonra "Kerem ile Aslı", "Âşık Garip", "Köroğlu", "Dertli Kaval" gibi hikayelerden örnekler verilmiştir, (GÜNEY, 1971).

1973 yılında M. Akalın, M. Bali, M. Akalın tarafından hazırlanan **Köroğlu Destanı** adlı eser yayımlanır. Eserde, Behçet Mahir tarafından anlatılan hikâyenin on beş koluna yer verilmiştir, (AKALIN- BALI- KAPLAN, 1973).

Cemil Yener'in hazırladığı antolojide ise, "Dede Korkut" ve dinî metinler yanında "Âşık Kerem" ile "Köroğlu" hikâyeleri de yer almaktadır, (YENER, 1973).

Ergun Sav da, **Halk Hikâyeleri** adlı eserinde otuz halk hikâyesini kendi üslûbu ile yeniden ele almıştır, (SAV, 1974).

Hasan Kartarı'nın, 1977 yılında yayımladığı **Doğu Anadolu'da Âşık Edebiyatı'nın Esasları** adlı eserinin, "Halk Hikâyeleri ve Destanlar" bölümünde konu ile ilgili bilgiler verilmektedir, (KARTARI, 1977).

Ümit Kaftancıoğlu'nun, **Köroğlu Kol Destanları** adlı eserinde, Köroğlu Kollarından sekiz tanesinin metni yer almaktadır, (KAFTANCIOĞLU, 1979).

1978 yılında, **Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri** adlı eseri, Semih Tezcan hazırlar. Eser, Ehliman Ahundov'un 1968 yılında hazırlamış olduğu **Azerbaycan Folkloru Antologiyası**'nın günümüz Türk harflerine çevrilmiş şekli olup, üç halk hikâyesine yer verilmiştir, (TEZCAN, 1978).

Güney Azerbaycan şairlerinden Bulud Karaçorlu Sehend'in; **Sazımın Sözü** adlı eserini Dursun Yıldırım, Latin harfleri ile 1980 yılında yayımlar. Eserde "Dede Korkut Hikâyeleri"nden altı metin yer almaktadır, (SEHEND, 1980).

Şükrü Elçin'in, 1981 yılında yayımlanan **Halk Edebiyatına Giriş** adlı eserinde, "Kerem ile Aslı" hikâyesinin özeti verilerek, "Köroğlu"ndan parçalar sıralanmıştır. (ELÇİN, 1981).

Muhan Bali'nin, **Halk Edebiyatında Nesir** adlı eserinde, halk hikâyelerinden bahsedilmiştir, (BALI, 1982).

Ali Püsküllüoğlu'nun, **Türk Halk Öyküleri** adlı eserinde, beş halk hikâyesinin metni yer almaktadır, (PÜSKÜLLÜOĞLU, 1982).

Fikret Türkmen'in, **Tahir ile Zühre (İnceleme-Metin)** adlı eserde, hikâyenin 24 varyantı yapı bakımından karşılaştırılmış, hikâyedeki şiirler, hikâye ile ilgili problemler, motifler ve hikâyenin etkileri incelenmiştir, (TÜRKMEN, 1983).

Ahmet Bican Ercilasun'un, **Kars ili Ağızları Ses Bilgisi** adlı eserinde, "Hurşit ile Mahımihri" ve "Dilgam" hikâyeleri yer almıştır, (ERCİLASUN, 1983).

Mehmet Gökalp, 1985 yılında **Mahiri ile Mahitaban Hikâyesi** adlı eserini yayımlar, (GÖKALP, 1985).

Aynı yıl Doğan Kaya da, Ruhsatî'nin **Uğru ile Kadı Hikayesi** adlı eserini yayımlar, (KAYA, 1985).

Altan Araslı'nın, 1985 yılında yayımlanan **Azerbaycan Türklerinin Halk Hikâyeleri** adlı eseri ise halk hikâyesi adını taşımasına rağmen içindeki metinlerin hepsi masal özelliği göstermektedir, (ARASLI, 1985).

İlhan Başgöz'ün, çeşitli tarihlerde yayımlanan makale ve tebliğlerini içine alan **Folklor Yazıları** adlı eserinde, "Türk Halk Hikâyelerinde Düş Motifi Zinciri", "Türk Halk Hikâyelerinde Söz Kalıpları", "Hikâye Anlatan Âşık ve Dinleyicisi" gibi halk hikâyeleri ile ilgili makaleler yer almaktadır, (BAŞGÖZ, 1986).

Ali Öztürk'ün, **Türk Anonim Edebiyatı** adlı eserinin ikinci bölümünde halk hikâyelerinin mesnevi ve modern hikâye ile ilgili mukayesesi, masal, efsane, destan ve roman ile olan münasebetinden bahsedilmektedir. Ayrıca eserde hikâyelerin motifleri ve kahramanların tip yapıları hakkında bilgiler bulunmaktadır, (ÖZTÜRK, 1986).

Selahattin Olcay, Ahmet Bican Ercilasun ve Ensar Aslan'ın birlikte hazırladıkları **Arpaçay Köylerinden Derlemeler** adlı eserinde "Cihanşah", "Latif Şah", "Şah Abbas", "Tepegöz", "Elesker ile Hacer Hanım", "Emrah", "Salman Bey", "Necip Bey", "Sevdakâr", "İbrahim ile Ahmet Şah" hikâyeleri yer almaktadır, (OLCAY-ERCİLASUN-ASLAN, 1988).

Ahmet Edip Uysal'ın, 1989 yılında yayımladığı **Yaşayan Türk Halk Hikâyelerinden Seçmeler** adlı eserde yer alan metinlerin, halk hikâyesinden ziyade masal özelliği gösterdiği görülmektedir, (UYSAL, 1989).

1989 yılında Kadir Pürlü, **Âşık İsmetî ve Kapı Güzeli** adlı bir halk hikâyesi yayımlar, (PÜRLÜ, 1989).

Gül Derman tarafından da, **Resimli Taş Baskısı Halk Hikâyeleri** adlı eser yayımlanır. Eserde, "Leylâ ile Mecnûn", "Ferhat ile Şirin", "Kerem ile Aslı",

“Seyfelmülük”, “Âşık Garip”, “Şah İsmail”, “Mahmut ile Elif”, “Hüsrev Şah ve Gül Banu” hikâyelerinin özetleri, resim ve bilgiler yer almaktadır, (DERMAN, 1989).

Cengiz Ketene’nin, **Kerkük Halk Edebiyatından Seçmeler** adlı eserinde, “Arzu ile Kamber” hikâyesinin menşei, yapısı ve metni yer almaktadır, (KETENE, 1990).

Nimetullah Hafız, 1990 yılında yayımladığı **Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri** adlı eserinin ikinci cildinde, “Keloğlan ile Kemertay”, “Şah İsmail”, “Tahir ile Zühre” isimli hikâyeler bulunmaktadır, (ALPTEKİN, 1997: 73).

Doğan Kaya’nın, **Mahmut ile Nigâr Hikâyesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma** adını taşıyan eserde; halk hikâyeleri ve “Mahmut ile Nigâr” hikâyesi üzerine yapılan çalışmalar özetlendikten sonra konu, teşekkül, varyant mukayesesi ve şiir incelemesi bölümleri yer almaktadır, (KAYA, 1993).

1995 yılı içerisinde Metin Karadağ tarafından yayımlanan **Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri** adlı eserde, halk hikâyeleri hakkında genel bilgiler verilmiştir, (KARADAĞ, 1995).

Salih Turhan, Kubilay Dökmetaş ve Levent Çelik’in ortaklaşa hazırladığı **Notalarıyla Türkülerimiz ve Hikâyeleri** adlı eserde önce hikâyelerin gerçekte yaşanmış sayılan öykülerine daha sonra da notaları ile birlikte türkülerine yer verilmiştir, (TURHAN - DÖKMETAS - ÇELİK, 1996).

1996 yılında Ali Duymaz tarafından hazırlanan **Nevruz Bey Hikayesi**, “Önsöz” ve “Giriş”in dışında üç bölümden ibarettir. Çalışmada “Nevruz Bey Hikayesi Üzerinde Yapılan Çalışmalar”, “Nevruz Bey Hikayesinin Varyantları ve Bu Varyantların Epizot Şiir ve Motif Bakımından Mukayesesi”, “Nevruz Bey Hikayesi ile İlgili Problemler” ele alınmıştır. Ayrıca çalışmada “Bibliyografya”nın dışında örnek metinlere de yer verilmiştir, (DUYMAZ, 1996).

Aynı yıl Saim Sakaoğlu ve Ali Duymaz'ın birlikte hazırladıkları **Hürşit ile Mahmihi Hikâyesi** yayımlanmıştır, (SAKAOĞLU- DUYMAZ, 1996).

Nerin Köse'nin, **Araştırmalar I** adlı eserinde, halk hikâyesi ile ilgili makalelerin yanısıra “Necip ile Telli” Hikâyesinin yapı bakımından mukayesesi yer almaktadır, (KÖSE, 1996).

Nerin Köse, aynı yıl **Sürmeli Bey Hikâyesi İnceleme Metin** adlı eserini yayımlar, (KÖSE, 1996).

Nerin Köse'nin **Türk Halk Hikâyelerinde Gurbet** adlı eserinde de “gurbet” kavramı, çeşitli halk hikâyelerinden yola çıkarak incelenmiştir, (KÖSE, 1997).

1997 yılında Elçin'in hazırlayıp Ali Duymaz'ın Türkiye Türkçesine aktardığı **Mahmut ile Meryem** adlı eserinde, mahlasları Kerem ile Aslı olan hikâye kahramanları Mahmud ile Meryem şeklinde anılmıştır. Hikâye, pek çok motif unsurları ile ve verilmek istenen mesaja göre yeniden düzenlenmiştir, (ELÇİN, 1997).

Ali Berat Alptekin'in, **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı** adlı eserde, halk hikâyeleri ile ilgili çalışmalar başlangıcından itibaren derli toplu bir şekilde verilmiştir. “Ön Söz”, “Giriş”, “Netice” ve “Bibliyografya” dışında iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, “Halk Hikâyelerine Genel Bir Bakış” adı altında hikâye ve halk hikâyelerinin tanımı, halk hikâyelerinin özellikleri, Türkiye ve Azerbaycan'da anlatılmakta olan halk hikâyelerinin yapısı, halk hikâyelerinin kaynakları, tasnifi, halk hikâyeciliğinin bugünkü durumu hakkında bilgiler verilerek halk hikâyeleri üzerine yapılan çalışmalar başlangıcından itibaren derli toplu bir şekilde sıralanmıştır. Eserin birinci bölümünde, yetmiş halk hikâyesinin olay örgüsü, ikinci bölümde ise halk hikâyelerinin motif yapısı incelenmiştir, (ALPTEKİN, 1997).

Aynı yıl Saim Sakaoğlu, Ali Berat Alptekin, Yurdanur Sakaoğlu ve Ema Şimşek'in ortak bir çalışma sonucunda ortaya koydukları **Meddah Behçet Mahir'in**

Bütün Hikâyeleri I adlı eser yayımlanmıştır. Eserde ünlü meddah Behçet Mahir'in hayatı ve hikâyeciliğinin yanısıra anlattığı "Kırmanşah", "Migumi Han", "Şah İsmail", "Yaralı Mahmut", "Davutoğlu Süleyman", "Hüthüt Kuşu" ve "Zaloğlu Rüstem" hikâyelerinin özetleri, son kısımda da hikâye metinleri yer almaktadır, (SAKAOĞLU-ALPTEKİN-Y. SAKAOĞLU- ŞİMŞEK, 1997).

Saim Sakaoğlu ve Metin Ergun'un, Almancadan çevirdiği **Proben VIII** adlı eserde, "Ön Söz / Osmanlı Türklerinin Halk Edebiyatı Üzerine" verilmiş bilgiler dışında meşhur "Koroğlu"nun hikâyesi, "Şah İsmail", "Âşık Garip" ve Kerem türküleri, Osmanlı-Türk halk masalları, "Karagöz" oyunları ve "Hoca Nusrettin Efendi" ile ilgili metinler yer almaktadır. Karagöz oyunları metni içerisinde halk hikâyesi olan "Ferhad ile Şirin"e de yer verilmiştir, (RADLOFF - KUNOŞ, 1998).

Türkiye'deki halk hikâyeleri üzerine yapılan çalışmaların yanısıra, Azerbaycan'da da çalışmalar yapılmıştır.

1949 yılında Mehmet Hüseyin Tehmasib, **Koroğlu Dastanı** adlı eserini yayımlar, (TEHMASIB, 1949).

Ehliman Ahundov ve Mehmet Hüseyin Tehmasib, Hamit Araslı ve Nureddin Seyidov gibi tanınmış Azerbaycanlı araştırmacıların birlikte hazırladığı beş ciltten oluşan **Azerbaycan Dastanları** adlı eserde de halk hikâyesi metinleri bulunmaktadır, (AHUNDOV- TEHMASIB- ARASLI- SEYİDOV, 1965,1966,1967,1969,1972).

Mehmet Hüseyin Tehmasib tarafından hazırlanan ve 1972 yılında yayımlanan **Azerbaycan Halg Dastanları (Orta Esrler)** adlı eserde halk hikâyeleri ilmî olarak ele alınıp incelenmiştir, (TEHMASIB, 1972).

1979 yılında Mehmet Hüseyin Tehmasib, Tehmasib Ferzeliyev, İsrail Abbasov ve Nureddin Seyidov tarafından hazırlanan **Azerbaycan Mehebbet Dastanları** adlı eserde de on iki hikâyeye ("Tahir - Zöhre", "Esli Kerem", "Âşık Gerib", "Gurbani", "Abbas - Gülgez", "Gul Mahmud", "Leylî - Mecnûn", "Valeh

Zernigar”, “Alı Han Peri”, “Mehammed Gülendam”, “Han Çoban”, “Soltan Gendap”) yer verilmiştir, (TEHMASIB-FERZELİYEV- ABBASOV- SEYİDOV, 1979).

Ehliman Ahundov’un 1981 yılında yayımladığı **Azerbaycan Halg Dastanları** adlı eserde de, “Şehri ve Mehri”, “Mahmud ve Ağcaguş”, “Ezetli Emrah”, “Memmedhan ve Selvi Hanım”, “Mehemmed ve Gürcü Gızı”, “Yahşı ve Âşığ”, “Vagifli Dastanı”, “Hüseyn ve Reyhan”, “Yahya Bey ve Dostu Hanım” hikâyeleri bulunmaktadır, (AHUNDOV, 1981).

Vagif Veliyev’in **Azerbaycan Folkloru** (VELİYEV, 1985) ve Paşa Efendiyev’in **Azerbaycan Şifahi Halg Edebiyatı** (EFENDİYEV, 1985) adlı eserlerinde de konu ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

2. Tezler

a. Doçentlik

Ensar Aslan da, **Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme** adı ile 1982 yılında hazırladığı ve 1990 yılında yayımladığı doçentlik takdim tezinde; halk hikâyeleri üzerinde yapılan çalışmalar, varyantların yapı mukayesesi, hikâyenin motifleri ve şiir incelemeleri üzerinde durmuştur, (ASLAN, 1990).

Öcal Oğuz’un, **Âşık Efgan Hikâyesi (İnceleme-Metin)** adlı doçentlik takdim tezi 1995 yılında tamamlanmıştır, (OĞUZ, 1995).

Pakize Erciş’in (Aytaç), **Asuman ile Zeycan Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma** adlı çalışması ise 1997 yılında tamamlanır, (AYTAÇ, 1997).

Mustafa Cemiloğlu’nun, **Halk Hikâyelerinde Doğum Motifi** adlı 1995 yılında hazırladığı çalışması, 1999 yılında yayımlanır. Eser; “Ön Söz” ve “Giriş”in

dışında “Hikâyelerde Zaman Kavramı”, “Hikâyelerde Mekân Kavramı”, “Hikâyelerde Aile Kavramı”, “Doğuma Hazırlık Motifleri”, Doğum Öncesi Motifleri”, “Doğum Sonrası Motifleri” konularının ele alındığı altı bölümden oluşur, (CEMİLOĞLU, 1999).

b. Doktora

İlhan Başgöz’ün, 1949 yılında hazırladığı **Biyografik Türk Halk Hikâyeleri** adlı eserde, biyografik mahiyet taşıyan halk hikâyeleri ele alınarak incelenmiştir, (ALPTEKİN, 1997: 67).

Muhan Bali tarafından hazırlanan **Ercişli Emrah ve Selvihan Hikâyesinin Varyantlarının Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi** adlı eser, 1973 yılında yayımlanmıştır. Eserde; Ercişli Emrah’ın tarihi şahsiyeti, hikâyenin teşekkülü ve tasnifi, hikâyenin varyantları, tahlili ve şiirleri yer almaktadır, (BALI, 1973).

Fikret Türkmen tarafından hazırlanan **Âşık Garip Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma** adlı doktora çalışması 1972 yılında tamamlanarak 1974 yılında yayımlanmıştır. Eserde, halk hikâyeleri ve “Âşık Garip” hikâyesi üzerinde yapılan çalışmaların yanı sıra adı geçen hikâye ile ilgili problemler, hikâyenin yapı bakımından tahlili, varyantların mukayesesi, tesirleri incelenerek metinler verilmiştir, (TÜRKMEN, 1974).

Ensar Aslan’ın **Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı Şiirleri ve Hikâyeleri** adlı doktora çalışmasında; Şenlik’in şiirleri ve hikâyeleri (“Salman Bey ile Turnateli Hanım” hikâyesi, “Sevdakâr Şah ile Gülenaz Sultan”) yer almaktadır, (ASLAN, 1975).

Zeynel Abidin Makas’ın **Yaralı Mahmut ile Mahbub Hanım Hikâyesi** adlı doktora ön çalışmasında; hikâyenin dört varyantı mukayeseli olarak incelenmiştir, (MAKAS, 1979).

Ali Berat Alptekin, 1980 yılında “Kırmanşah” hikâyesi üzerine doktora ön çalışması olarak hazırladığı çalışmayı, yıllar sonra yeniden ele almış ve 1999’da **Hikâye Araştırmaları I / Kırmanşah Hikâyesi** adı ile yayımlamıştır. Eser; “Ön Söz”, “Giriş”, “Netice”, “Sözlük” ve “Bibliyografya” dışında altı bölümden meydana gelmektedir. “Giriş” bölümünde, hikâyenin kaynağı meselesine değinilerek, masal ve halk hikâyesi ile olan mukayesesine yer verilmiştir. Diğer bölümlerde de hikâyenin kaynak şahıslarına, beş varyantın motif sıralarına, epizot ve şiirlerin incelenmesine, hikâye kahramanlarının özelliklerine, hikâyenin halk hikâyeleri tasnifi içindeki yerine değinilmiştir. Eserin sonunda “Örnek Metinler” yer almaktadır, (ALPTEKİN, 1999).

Metin Karadağ’ın **Şirvanşah ile Şemail Banu Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma** adlı doktora ön çalışması 1981 yılında hazırlanmıştır, (KARADAĞ, 1981).

Zeynel Abidin Makas’ın **Tufarganlı Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi** adlı doktora tezinde hikâyenin kaynağı, teşekkülü, şiir ve varyantlarının mukayesesine ile motifler yer almıştır, (MAKAS, 1982).

Metin Karadağ’ın 1984 yılında tamamladığı **Erzurum ve Çevresinden Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerinde Araştırmalar** adlı iki ciltlik doktora tezinin birinci cildinde; Erzurum ve çevresinden derlenmiş kırk altı halk hikâyesi üzerinde epizot ve motif çalışması yapılmıştır. Çalışmanın ikinci cildinde ise metinler yer almaktadır, (KARADAĞ, 1984).

Hayrettin Rayman tarafından 1991 yılında hazırlanan **Âşık Sümmani** adlı doktora çalışmasında, Sümmani’nin üç hikâyesine yer verilmiştir, (RAYMAN, 1991).

Ali Duymaz’ın 1992 yılında tamamladığı **Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma** adlı çalışma, “Ön Söz”, “Giriş”, “Netice”, “Bibliyografya”, “Sözlük” dışında altı bölümden oluşmaktadır. Söz konusu doktora tezinde Kerem ile Aslı hikâyesinin Anadolu ve Türk Dünyası’ndan on dört varyantı;

epizot, şiir ve motifleri bakımından mukayese edilmiş, hikâyenin halk ve aydınlar üzerindeki tesiri üzerinde durulmuştur, (DUYMAZ, 1992).

Bekir Sami Özsoy'un **Posoflu Âşık Sabit Müdâmi Hayatı Edebî Şahsiyeti ve Eserleri** adlı doktora tezinde Müdâmi'nin beş hikâyesine yer verilmiştir, (ÖZSOY, 1993).

Doğan Kaya, **Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatî** adlı doktora çalışmasında Ruhsatî'nin "Uğru ile Kadı" hikâyesine de yer verir, (KAYA, 1994) ve eserini **Sivas'ta Âşıklık Geleneği** adı ile 1998 yılında yayımlar, (KAYA, 1998).

Bu konuda ayrıca Faruk Çolak'ın 1994 yılında tamamladığı **Şah İsmail Hikâyesi**, (ÇOLAK, 1994) ve İsmet Çetin'in de **Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ali Cenknameleri** adlı doktora çalışmaları (ÇETİN, 1995) bulunmaktadır.

Zekeriya Karadavut'un **Köroğlu'nun Zuhuru Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma (İnceleme- Metinler)** adlı çalışması ise 1996 yılında tamamlanır. İki ciltten oluşan çalışmanın birinci cildi, "Ön Söz", "Giriş" "Sonuç", "Bibliyografya", "İndeks" dışında dört bölümden oluşmaktadır. "Giriş" bölümünde "Köroğlu Destanı Üzerine Yapılan Çalışmalar", verildikten sonra sözkonusu olan dört bölümde sırası ile "Köroğlu'nun Zuhuru Kolu'nun Yapı Bakımından Tahlili", "Köroğlu'nun Zuhuru Kolu'nun Motif Yapısı", "Köroğlu'nun Zuhuru Kolu'nun Şiirleri", "Köroğlu'nun Şahsiyeti ve Köroğlu Destanının Teşekkülü" hakkında incelemeler yapılmıştır. İkinci ciltte yer alan beşinci bölümde ise, Köroğlu Destanı'nın Kazakistan, Özbekistan, Kuzey ve Güney Azerbaycan, Türkmenistan, Kırım varyantlarının metni ile, "Sözlük" ve "İndeks" bölümlerine yer verilmiştir, (KARADAVUT, 1996).

Refiye Okuşluk'un **Adana Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği Geleneği** adlı çalışması da hazırlık aşamasındadır. Bu çalışmada; kullanılan yöntem ve tekniklerin yanı sıra Adana halk hikâyeciliği, Adana halk hikâyelerinde biçim, üslûp, içerik konuları ve hikâye metinleri bulunmaktadır.

c. Yüksek Lisans

Esma Şimşek'in, **Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma** adlı çalışmasında, "Giriş" bölümünden sonra varyantların mukayesesi, şiirlerin epizotlara göre tahlili, hikâyenin motif yapısı ve metinler yer almaktadır, (ŞİMŞEK, 1987).

Gazi Üniversitesi'nde, İsmet Çetin'in hazırladığı **Türk Halk Hikâyeleri İçinde Hikâye-i Uğru ile Kadı**, adlı çalışması, 1988 yılında tamamlanır, (ÇETİN, 1988).

Nerin Köse de, **Türk Halk Edebiyatında Kısa Hikâyeler** adlı çalışmasını 1989 yılında tamamlar, (KÖSE, 1989).

Şahin Köktürk'ün, **Kurbani ve Peri Hikâyesi Üzerine Bir Araştırma** adlı çalışması da, bu konudaki bir diğer önemli çalışmadan birisidir, (KÖKTÜRK, 1990).

Berrin Karakuzu (Esin)'nin **Âşık Emrahlar Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma**, (KARAKUZU, 1992), Aynur Karataş'ın **Elif ile Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir Çalışma** (KARATAŞ, 1992) ve Şahamettin Kuzucular'ın **Eşref Bey Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma** (KUZUCULAR, 1992) adlı çalışmaları ise 1992 yılında tamamlanır.

1993 yılında ise Mahmut Karademir'in, **Halk Hikâyeleri Külliyyatı (Selim-i Cevheri, Zeynel-Esna, Duhter-i Şah-ı Keşmir) Metin- İnceleme**, (KARADEMİR, 1993) Erdoğan Altınkaynak'ın, **Halk Hikâyeleri (Metin- Tahlil)**, (ALTINKAYNAK, 1993) Bayram Durbilmez'in, **Karslı Âşık Murat Çobanoğlu Hayatı-Sanatı ve Eserleri ve Süleyman Yıldızbaş'ın, Asuman ile Zeycan Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma** (YILDIZBAŞ, 1993) adlı çalışmaları tamamlanır.

Metin Ekici'nin, **Dede Korkut Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri** adlı tez çalışması, 1995 yılında yayımlanır. Eser, "Ön Söz", "Giriş", "Sonuç" ve "Bibliyografya" dışında yedi bölümden oluşmaktadır. Sözkonusu bölümlerde sırasıyla "Bey Böyrek Hikâyesi", "Şah Yusuf Hikâyesi", "Âşık Garip Hikâyesi", "Hüylükga ve Hemra Hikâyesi", "İzzet Bey Hikâyesi", "Gül ile Sitemkâr Hikâyesi", "Hilâlî ile Seherhan Hikâyesi" adlı hikâyeler epizotlarına göre incelenmiştir, (EKİCİ, 1995).

b. Türk Halk Hikâyesi Olarak Leylâ ile Mecnûn Üzerine Yapılan Çalışmalar

"Leylâ ile Mecnûn" hikâyesi Anadolu ve diğer Türk boyları arasında sevilerek anlatılmış dolayısıyla yazma, matbu ve sözlü varyantları geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Pek çok taş baskısının da bulunduğu "Leylâ ile Mecnûn" hikâyesi üzerinde çeşitli ilmî incelemeler ve metin neşirleri yapılmıştır. Biz bu çalışmalarını kendi içinde kronolojik bir sıra ile vermeye çalışacağız.

1.Kitaplar

Mustafa Nihat Özön, **Türkçede Roman** adlı eserinde, sekiz hikâyenin adını verip klasik hikâyemizin manzum hikâyeleri adı altında "Leylâ ile Mecnûn" hikâyesini özetlemiştir, (ÖZÖN, 1936: 43).

Otto Spies'in yazdığı, Behçet Gönül Necatigil'in Türkiye Türkçesine çevirdiği **Türk Halk Kitapları / Mukayeseli Masal Bilgisine Bir İlâve** adlı eserde de, bir aşk hikâyesi olan "Leylâ ile Mecnûn" hikâyesinin kaynağı ve Arap edebiyatından başka Fars, Türk, Ermeni ve Hint edebiyatlarında da yer aldığından bahsedilir, (SPIES, 1941: 11).

Selami Münir Yurdatap ise **Leylâ ile Mecnûn / Hakîki Halk Hikâyesi** adlı eserinde hikâyeyi konunun ana hatlarından sapmamak kaydıyla kendisine göre bir üslûp tâkip ederek, yeniden düzenlemiş ve 1958 yılında yayımlamıştır. (YURDATAP, 1958).

Agâh Sırrı Levend de eserinde, Arap, Fars, ve Türk Edebiyatlarındaki “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinden bahsederken Türkmen şairi Andelip’in de nazım-nesir karışımı bir “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi olduğunu belirtir, (LEVEND, 1959).

Mehmet Hüseyin Tehmasib, Ehliman Ahundov, Hamit Araslı, Nureddin Seyidov gibi tanınmış Azerbaycanlı araştırmacılar tarafından hazırlanan beş ciltlik **Azerbaycan Dastanları** adlı eserin ikinci cildinde “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin metnine yer verilmiştir, (TEHMASIB - AHUNDOV - ARASLI - SEYİDOV, 1966: 273-318).

1969 yılında yayımlanan Metin And’ın **Geleneksel Türk Tiyatrosu** adlı eserinde ise “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin bir gölge oyunu olarak sergilendiğini görmekteyiz, (AND, 1969).

Murat Sertoğlu ,1974 yılında adı geçen hikâyeye bir takım ekleme ve çıkarmalar yaparak, hikâyeyi kendi üslûbuyla yeniden yayımlar, (SERTOĞLU, 1974).

Mehmet Hüseyin Tehmasib, İsrail Abbasov ve Nureddin Seyidov’un birlikte hazırladıkları **Mehebbet Destanları** adlı eserde, Kril harfleri ile yazılmış “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin metni yer almaktadır, (TEHMASIB - ABBASOV - SEYİDOV, 1979).

Sezai Karakoç da hikâyeyi, kendi üslûbuna göre konuyu fazla değiştirmeden yaptığı eklemelerle yeniden düzenleyerek, şiir dili ile bunu ifade etmiştir, (KARAKOÇ, 1979).

Şakir Diclehan'ın, 1980 yılında yayımladığı eserde, Sezai Karakoç'un mesneviyi yeniden diriltmek amacıyla yazdığı şiir üzerine değerlendirmeler yer almaktadır, (DİCLEHAN, 1980).

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi'nin "Leylâ ile Mecnûn" maddesinde hikâye ile ilgili bilgiler verilmektedir, (İŞERİ – KUTLU, 1986: 87-93).

Pertev Naili Boratav da, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği** adlı eserinde, hikâyeyi "âşıkâne mevzûlar" grubuna dahil edip yer yer hikâyenin kaynağı meselesine değinmiştir. Eserde ayrıca halk kitaplarının halkın yeni ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi konusunda "Leylâ ile Mecnûn" hikâyesinden de bahsedilmiştir, (BORATAV, 1988).

Gül Derman, 1988 yılında yayımladığı eserinde; "Leylâ ile Mecnûn", "Ferhat ile Şirin", "Kerem ile Aslı", "Seyfelmülük", "Âşık Garip", "Şah İsmail", "Mahmut ile Elif", "Hüsrev Şah ve Gül Banu" hikâyeleriyle ilgili bilgiler verip taş baskısı nüshalarını tanıtır. Eserde özetleri yer alan hikâyelerin resimleri de bulunmaktadır, (DERMAN, 1988).

Yine Mehmet Kaplan, **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar / Tip Tahlilleri -3** adlı eserinde de "Leylâ ve Mecnûn" hikâyesini tahlil etmiş ve âşık tipi üzerinde durmuştur. (KAPLAN, 1991).

Ali Berat Alptekin'in, 1997 yılında yayımladığı **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı** adlı eserde; birçok halk hikâyesinin yanısıra "Leylâ ile Mecnûn" hikâyesinin de özeti verilmiştir. Ayrıca, Behçet Mahir'in dışında, Çıldırılı Âşık Şenlik ve Sabit Ataman (Âşık Müdâmi)'in da tasnif ettiği bildiği hikâyeler içinde Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin adı da geçer, (ALPTEKİN, 1997).

Ergun Sav'ın, **Halk Hikâyeleri** adlı eserinde, çok bilinen halk hikâyelerinin ("Kerem ile Aslı", "Leylâ ile Mecnûn", "Köroğlu" vs.) yanısıra az bilinen ("Süleyman ile İkbâl" vs.) halk hikâyelerine de yer verir. Ergun Sav, sözkonusu

hikâyeleri pek çok kaynağı taradıktan sonra tekrarları ayıklayıp fazlalıkları atarak kendi üslûbu ile yeniden hazırlamıştır, (SAV, 1998).

Nerin Köse ise **Araştırmalar I** adlı eserinde, değişik dergilerde yayımlanan makalelerini bir araya getirir. Burada yer alan “Türk Halk Hikâyelerinde Haberleşme” adlı yazısında “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin kahramanları başta olmak üzere diğer halk hikâyesi kahramanlarının haberleşme şekilleri üzerinde durulmuştur, (KÖSE, 1996).

Nerin Köse, 1997 yılında yayımladığı **Halk Hikâyelerinde Gurbet** adlı eserinde de “gurbet” kavramının “Leylâ ile Mecnûn” ve diğer halk hikâyelerinde ne şekilde bulunduğunu araştırmıştır, (KÖSE, 1997).

Fikret Türkmen’in, **Tahir ile Zühre** adlı eserinde ise, “Tahir ile Zühre” hikâyesi ile ilgili problemler ve motiflerden bahsedilirken yer yer “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesine de değinilmiştir, (TÜRKMEN, 1998).

Mustafa Cemiloğlu ise **Halk Hikâyelerinde Doğum Motifi** adlı eserinde, pek çok halk hikâyesinin yanında “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesine de zaman, mekân, aile kavramları ve doğum motifi yönü ile değinir, (CEMİLOĞLU, 1999).

Bu konuda ayrıca Saim Sakaoğlu, Ali Berat Alptekin, Yurdanur Sakaoğlu ve Esmâ Şimşek’in müşterek olarak hazırladıkları **Meddah Behçet Mahir’in Bütün Hikâyeleri** adlı eserin ikinci cildinde, Behçet Mahir’den derlenen “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi ve özeti yer almaktadır. Eser henüz Atatürk Kültür Merkezi başkanlığı yayınlarında baskı aşamasındadır.

1991 yılında Cumhurbaşkanlığı senfonisinde çalınan hikâye ayrıca “Leylâ ile Mecnûn” adı altında defalarca filme çekilmiş (Son film: Halit Refiğ, 1982), Üzeyir ve Hacıbegof tarafından 1917 yılında Bakû’de opera haline getirilmiştir, (İŞERİ-KUTLU, 1986: 92).

“Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi ile ilgili ulaşamadığımız ancak internet aracılığı ile adını tesbit ettiğimiz diğer eserler şunlardır:

- Ali Canip Yöntem, **Leylâ ve Mecnûn**, İstanbul 1927, 29s.
- Ahmet Hidayet, **Leylâ ile Mecnûn**, İstanbul 1930.
- Muharrem Zeki Korgunal, **Leylâ ile Mecnûn**, İstanbul 1934.
- Hamid Araslı, **Şargda Leylî ve Mecnûn Eserleri**, c. I, Bakû 1940.
- Süleyman Tevfik Özsoroğlu, **Leylâ ile Mecnûn**, İstanbul 1940, 96 s.
- Daniş Remzi Korok, **Leylâ ile Mecnûn**, İstanbul 1941.
- Vasfi Mahir Kocatürk, **Leylâ ile Mecnûn**, İstanbul 1956.
- Hamid Araslı, **Leylâ ve Mecnûn**, Bakû 1958.
- Reşat Nuri Güntekin, **Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi**, İstanbul 1968.
- Afşar Timuçin, **Destanlar: Tahir ile Zühre, Leylâ ve Mecnûn, Ferhat ile Şirin, Arzu ile Kamber, Güllü Hamza**, İstanbul 1969.
- O.A.Ş. , **Leylâ ile Mecnûn**, İstanbul 1977.
- Mehmet Faruk Gürtunca, **Leylâ ile Mecnûn**, İstanbul 1977.
- Selim Kutsan, **Leylâ ile Mecnûn / Fuzûlî’den**, İstanbul 1988, 98 s.
- Mehmet Adil Oymak, **Leylâ ile Mecnûn**, İstanbul 1994.
- Yunus Güneş, **Anlatım Resimleri, Leylâ ile Mecnûn/ Ferhat ile Şirin Taş Baskıları/ Grafik Sanatları; Özgün Baskı; Anlatım Resimleri Taş Baskıları** (Mimar Sinan Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

2. Tezler

a. Lisans

“Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi ile ilgili olarak yapılan bütün çalışmalara ulaşmamız mümkün olmamıştır. Tesbit ettiğimiz tez çalışmaları ise şunlardır:

Meriç Güven, **Leylâ ile Mecnûn ve Melikşah ile Güllü Han Hikâyesi**, Erzurum 1981 (Atatürk Ü., Ed. Fak. Lisans Tezi).

Melahat Kaya, **Behçet Mahir'den derlenen Hikâyeler I (Kerem ile Aslı, Leylâ ile Mecnûn, Yusuf ile Züleyha)**, Elazığ 1989, S. 25-46, (Fırat Ü., Fen. Ed. Fak. Lisans Tezi).

Şengül Karabulut, **Sivrice Folkloru ve Halk Edebiyatı**, Elazığ 1997, s. 25-28. (Fırat Ü., Fen. Ed. Fak. Lisans Tezi).

Ömer Ertaş, **Alacakaya Masal ve Efsanelerinden Örnekler**, Elazığ 1997, s. 100- 105. (Fırat Ü., Fen. Ed. Fak. Lisans Tezi).

Fatma Göçer, **Yazma Nüshadan Âşık Garip ve Leylâ ile Mecnûn Çevirisi**, Sivas 1998, s. 73- 99. (Cumhuriyet Ü., Fen. Ed. Fak. Lisans Tezi).

b) Mesnevi Olarak Leylâ ile Mecnûn Üzerinē Yapılan Çalışmalar

Türk edebiyatının en önemli ürünlerinden olan mesneviler, 13. yüzyılda görölmeye başlar. En güzel mesnevilerden biri olan “Leylâ ile Mecnûn” mesnevisi Fuzûlî, Ali Şir Nevaî, Şâhidî, Hamdullah Hamdî, Nizâmî gibi pek çok şair tarafından ele alınmıştır. Türk edebiyatında ilk “Leylâ vü Mecnûn” kıssası, Gülşehri'nin “Mantıku't-tayr” ve Âşık Paşa'nın “Garibnâme”sinde yer alır.

Bu konuda yapılan ulaşabildiğimiz kaynakları şu şekilde sıralamak istiyoruz:

1.Kitaplar

1959 yılında Fuzûlî'nin ölümünün dörtyüzüncü yıldönümü münasebetiyle Unesco tarafından yayımlanan eserde Fuzûlî ile ilgili makaleler ve “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin İngilizce manzum tercümesi yer almaktadır, (FUZULİ, 1959).

Mehmet Veled, 1895 yılında yayımladığı **Leylâ ve Mecnûn** adlı eserinde, hikâyeyi örnek beyitler ve rivayetlerle açıklar, (VELED, 1895).

Necmettin Halil Onan da, **Fuzûlî / Leylâ ile Mecnûn** adlı eserinde, “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin konusu Fuzûlî’nin aşkı, Fuzûlî’nin dili ve eserlerinin transkripsiyonu hakkında yaptığı açıklamalardan sonra mesnevi metne yer verir. (ONAN, 1955).

Müjgan Cunbur, **Fuzûlî Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi** adlı eserinde, Fuzûlî’nin “Leylî vü Mecnûn” mesnevisinin basma ve yazma nüshaları hakkında bilgi vererek adı geçen mesnevinin Almanca, İngilizce ve Rusça’ya tercümelerinin olduğunu belirtmiştir, (CUNBUR, 1956).

Agâh Sırrı Levend de, **Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi** adlı eserinde, Arap edebiyatında “Leylâ ve Mecnûn” kıssasına değinerek konu ile ilgili kaynaklar ve başlıca eserlerden bahsedilir. Bundan başka eserde Fars ve Türk edebiyatlarındaki “Leylâ ve Mecnûn” yazarlarının eser özetleri verilir, (LEVEND, 1959).

Agâh Sırrı Levend, 1967 yılında yayımladığı **Ali Şir Nevaî, Hamse / Hayretü’l Ebrar / Ferhad ü Şirin / Leylî vü Mecnûn / Seb’a-i Seyyar / Sedd-i İskenderî** adlı eserinde ise, Ali Şir Nevaî’nin beş hamsesinden biri olan “Leylî vü Mecnûn”a üçüncü ciltte yer vermiş ve adı geçen mesnevi özetinin eserin niteliğini yansıtan tam ve kusursuz bir özet olduğunu belirtmiştir, (LEVEND, 1967).

Haluk İpekten’in, **Fuzûlî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları** adlı eserinde, “Leylâ ile Mecnûn” mesnevisi ile ilgili bilgiler yer almaktadır, (İPEKTEN, 1973).

Beşir Ayvazoğlu, **Aşk Estetiği, İslâm Sanatlarının Temel Prensipleri Üzerine Bir Deneme** adlı eserinde, aşk çeşitleri ile Leylâ’da tecellî eden ilâhî aşk üzerinde durmuştur, (AYVAZOĞLU, 1982).

İnci Enginün ve Zeynep Kerman’ın 1988 yılında yayımladığı eserde yer alan “Boynu ve Ayağı Bağlı Leylâ” adlı makalede, Fuzûlî’nin “Leylâ ve Mecnûn”

mesnevisinden örnek beyitler verilerek Leylâ'nın da Mecnûn kadar aşk acısı çektiği belirtilir, (ENGİNÜN - KERMAN, 1988).

Beşir Ayvazoğlu'nun, **İslâm Estetiği ve İnsan** adlı eseri 1989 yılında yayımlanır. Eserde aşkın çeşitleri, Leylâ'nın güzelliği konuları ile "Leylâ ile Mecnûn" hikâyesine dair bilgiler yer almaktadır, (AYVAZOĞLU, 1989).

Hamide Demirel'in, 1991 yılında yayımladığı **The Poet Fuzûlî** adlı eserde, Fuzûlî'ye ve eserlerine dair bilgiler İngilizce olarak verilmiştir, (DEMİREL, 1991).

Pala'nın, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü** adlı eserinin "Leylâ ve Mecnûn" maddesinde, adı geçen hikâye ile ilgili bilgiler bulunmaktadır, (PALA, 1995: 347-349).

Mine Mengi, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi** adlı eserinde, Fuzûlî'nin "Leylâ vü Mecnûn"undan bahseder, (MENĞİ, 1995: 144-145).

Muhammed Nur Doğan'ın, 1997 yılında yayımladığı **Mecnûn ve Leylâ Dilinden Şiirler** adlı eseri, Fuzûlî'nin "Leylâ vü Mecnûn" mesnevisindeki kahramanlara ait şiirleri çevirmesi ile oluşmuştur. Eserde; her şiirin hangi sebeple söylendiğine dair yapılan kısa açıklamalar, şiirin Latin harfleri ile yazılmış ve nesire çevrilmiş şekli bulunmaktadır, (DOĞAN, 1997).

Pala, 1998 yılında yayımladığı, **Leylâ ile Mecnûn** adlı eserinde, Fuzûlî'ye ait mesneviyi mensur bir hikâye halinde, kendi üslûbu ile yeniden ele almıştır, (PALA, 1998).

Victoria R.Holbrook'un **Aşkın Okunmaz Kıyıları** adlı eserinde, Şeyh Galib'in "Hüsn ü Aşk" adlı mesnevisinin çerçevesinde Osmanlı şiiri betimlenirken yer yer Fuzûlî'nin "Leylâ vü Mecnûn" mesnevisine de değinilir, (HOLBROOK, 1998).

Celal Settarî de, **Züleyhâ'nın Aşk Derdi / Hz. Yusuf Kıssası** adlı eserinde, “Yusuf ve Züleyha”nın aşkını yer yer “Leylâ ve Mecnûn” adlı kahramanların aşkı ile mukayese ederek tahlillerde bulunur, (SETTARÎ, 1998).

Muhsin Kalkışım, aynı yıl yayımladığı, **Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn Hikâyesi** adlı eserinde, hikâyeyi itibârî yapı ve anlatım teknikleri yönü ile incelemiş ayrıca Nizamî ve Sezai Karakoç'un “Leylâ ile Mecnûn” hikâyelerini karşılaştırmıştır, (KALKIŞIM, 1998).

Ali Nihat Tarlan ise 1990 yılında yayımladığı eserinde, son devir İran ediplerinden Vahîd-i Destgirdî'nin hicrî (1300-1591) 700-1000 seneleri arasında yazılmış otuz eski nüshayı karşılaştırarak vücûda getirdiği Nizamî külliyyatından **Leylâ ve Mecnûn** adlı eserini tercüme etmiştir, (TARLAN, 1990).

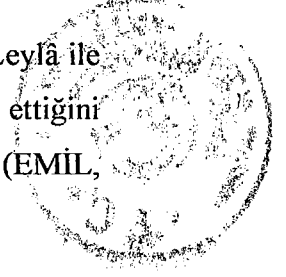
Ferideddin-i Attar'a ait **Mantık Al Tayr** adlı iki ciltlik eser, Abdülbaki Gölpinarlı tarafından Türkiye Türkçesine çevrilerek 1990 yılında yayımlanır. Eserde, Mecnûn'un Leylâ'ya olan aşkı örneklerle hikâye edilir, (ATTAR, 1990).

Abdülkadir Karahan da 1996 yılında yayımladığı, **Fuzûlî (Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti)** adlı eserinde, Fuzûlî'nin hayatı, şahsiyeti ve psikolojisinin yanısıra aşkına, “Leylâ ile Mecnûn” mesnevisine de değinilir, (KARAHAN, 1996).

Beşir Ayvazoğlu tarafından yayına hazırlanan, **Fuzûlî Kitabı / 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri** adlı eserde pek çok araştırmacının Fuzûlî ve “Leylâ ile Mecnûn” mesnevisine dair makaleleri biraraya getirilir, (AYVAZOĞLU, 1996).

Aysun Demirez Güneri, Erciyes dergisinde **Mehammed Fuzûlî** adlı iki ciltlik yeni bir eseri tanıtır. Eserin hazırlayıcıları Azade Rüstem ve Eziz Mirehmedov'dur. İkinci ciltte, “Leylâ ve Mecnûn” mesnevisinin tanıtımının yanısıra, eserin edebiyat tarihi için önemi belirtilmiş ve yerleşmiş kötü âdet ve gelenekleri ifade eden beyitlerin tahlilleri yapılmıştır, (GÜNERİ, 1998).

Birol Emil, **Türk Kültür ve Edebiyatında Şahsiyetler** adlı eserinde, “Leylâ ile Mecnûn” mesnevisinin, tasavvufî manadan çok beşerî duyguları ifade ettiğini belirterek hikâyeyi ve hikâye kahramanlarının davranışlarını tahlil eder, (EMİL, 1998).

2. Tezler

a. Doktora

Ali Nihat Tarlan, **İslâm Edebiyatında Leylâ ile Mecnûn Mesnevisi**, İstanbul 1922, (İstanbul Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ed. Fak. Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Zülfü Güler, Hamdullah Hamdî, **Leylâ vü Mecnûn Mesnevisi / İnceleme-Metin**, Erzurum 1982, (Atatürk Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ed. Fak. Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Ülkü Çelik, **Ali Şir Nevaî, Leylî vü Mecnûn / (Gramer-Metin-Dizin)**, Ankara 1996, (Hacetepe Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi).

b. Yüksek Lisans

Rıfat Kütük, **Celal-zâde, Salih Çelebi / Leylâ vü Mecnûn (Tenkitli metin / İnceleme)**, (Atatürk Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ed. Fak. Yüksek Lisans Tezi).

M. Ünal Şahin, **Leylî ve Mecnûn / Sevdâ'î Traskripsiyon Metin İncelemesi**, Malatya 1988, (İnönü Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Nazir Akalın, **Nizamî-yi Gencevî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Leylî u Mecnûn Mesnevisinin Tahkiye Unsurları Açısından Tahlili**, Erzurum 1994, (Atatürk Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

C. TÜRK HALK EDEBİYATINDA LEYLÂ İLE MECNÛN

Türk halk hikâyeleri içerisinde önemli bir yeri olan “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi, meddahlar ve âşıklar tarafından anlatılmış; kuşaktan kuşağa geçerek günümüze kadar ulaşmıştır. Sözkonusu hikâye ile ilgili olarak elde ettiğimiz sözlü varyantların bazıları halk hikâyesi hacminde değildir, bazıları da halk hikâyesinden çok masal karakteri göstermektedir. Hikâyenin manzum kısımlarının zamanla unutulması nesir şeklinde anlatılması, masal formel ve motiflerinin nesir kısmını süslemesi de bu görüşümüzü kuvvetlendirmektedir.

“Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi diğer halk edebiyatı mahsüllerine de malzeme vermiştir. Adı geçen hikâyenin tesir ettiği türleri şu şekilde sıralamamız mümkündür:

- a. **Bilmeceler Arasında Yer Almıştır.**
- b. **Mâniler Arasında Yer Almıştır.**
- c. **Halk Şiirleri Arasında Yer Almıştır.**
- ç. **Diğer Halk Hikâyelerine Tesir Etmiştir.**
- d. **Halk Temaşasına Tesir Etmiştir.**

a.Bilmeceler Arasında Yer Almıştır:

Âşık olan insan ne yerde ne göktedir, bir yerde sâbit durmaz. Bilmecelerde de kapının durmadan açılıp kapanması, “Leylî” sıfatı ile bütünleştirilerek anlatılır. Bunu, İlhan Başgöz’ün bilmeceler ile ilgili eserinde (BAŞGÖZ, 1993:296-297) geçen şu örneklerle açıklayabiliriz:

- Gider, Leylî / gelir Leylî / ayak üstü / durur, Leylî.
- Gider, Leylâ / gelir Leylâ / tek ayak üstünde Meliha.
- Gel Leylî / get, Leylî / bir ayağının üstünde / dur Leylî.
- Gelen Leylâ / giden Leylâ / ayaküstü / gezen Leylâ.

b.Mâniler Arasında Yer Almıştır:

Sevdaya düşmüş âşıkların, dertlerini dile getirdikleri yollardan biri de mânilerdir. Genç kız ve erkeklerin bazen birbirlerine “dedim dedili” şiirler söyleyerek atıştıkları, bazen hıdırellez gecelerinde “mantıvar açma” geleneği ile niyet mânileri tuttukları görülür. “Leylâ ve Mecnûn”un aşkı da birbirini sevenlerce sembolik bir aşk olarak dilden dile dolaşmış, mânilerde bile işlenmiştir.

C. Yağız adlı bir kaynak şahıstan (ERTAŞ, 1997: 13) konu ile ilgili elde ettiğimiz mâni şöyledir:

“Aşkı başıma bela
Onun gözleri ela
Onu çok seviyorum
Ben **Mecnûn**’um o **Leylâ**”

Ruhi Kara’nın, **Erzincan Mânileri** adlı eserinde, (KARA, 1993: 149) şu örneği verebiliriz:

“Tulhar’dan aldım bakır
Leylâ’m gözlerin bakır
O çakır gözlerine
Kurban olsun bu fakir”

Mehmet Yardımcı da kitabında, (YARDIMCI, 1998: 38) mâniler konusunu işlerken yedekli mâni (artık mâni)ye şu örneği vermiştir:

“Bülbülün yuvasına
Gül girer rüyasına
Bülbül güle âşıktır
Mecnûn da **Leylâ**’sına

Mecnûn Leylâ der iken
Erişti Mevlâ'sına"

"Leylâ ile Mecnûn" hikâyesindeki kahramanların ölümsüz aşkını, çektikleri acıyı dile getiren mâni örneklerine Şerif Oktürk'ün, **Türk Mânileri Antolojisi**'nde de rastlıyoruz, (OKTÜRK, 1985: 85, 159, 184, 282, 303,458).

"Aşk ile coşan Mecnûn	Yârimin edasına
Leylâ 'ya koşan Mecnûn	Bayıldım sedasına
Hâlim görse ağlardı	Mecnûn 'da benim gibi
Dağlara düşen Mecnûn	Vurulmuş Leylâ 'sına"

Bülbülün yuvasına	"Âh eder biter gönül
Gül girer rüyasına	Mecnûn 'dan beter gönül
Bülbül güle âşıktır	Yüzünden ateş almış
Mecnûn da Leylâ 'sına	Zülfünde tüter gönül

İri gözlerin elâ	Aşkla Mecnûn 'a dönsem
Aşkın başıma belâ	Hep yerlerde sürünsem
Dillerde destan oldu	Ayağının dibinde
Ben Mecnûn 'um sen Leylâ	Halı olup çiğnensem

Eller eller gül eller	Seni her dem ararım
Pamuk eller gül eller	Hem anar hem yanarım
Yiğit aşka düşende	Âh eden Mecnûn gibi
Mecnûn diye gülerler	Cânânımı ararım"

Ata Terzibaşı'nın **Kerkük Havaları** adlı eserinde de mânilerden oluşan bir bayat (beyatî) türkû yer almaktadır, (TERZİBAŞI, 1980: 148-149).

“Ay dolanaydı
 Gün dolanaydı
 Yarın tek tek yerışı
 Mende olaydı
 (Al yanağ kaytan dudağ)
 (Menim olaydı)

Ay çıkhdı batar indi... ay dolanaydı
 Yar okhın atar indi... gün dolanaydı
Leyli khaste düşüpti... ay dolanaydı
Mecnûn can satar indi... gün dolanaydı
”

c. Halk Temaşa Sanatlarına Tesir Etmiştir:

Anlatma esasına dayanan türlerden biri olan halk hikâyeleri meddahlar tarafından anlatılırken günümüzde âşıklar tarafından anlatılmaktadır.

Meddahlar önceleri ellerinde taşıdıkları mendil ve değnek aksesuarları ile hikâyeyi anlatarak taklit, jest, mimik hareketleriyle onu canlı bir şekilde gözler önüne sermişlerdir. Ünlü meddahlarımızdan Behçet Mâhir ile âşıklarımızdan Çıldırılı Âşık Şenlik ve Sabit Ataman (Âşık Müdâmi) da tasnif ettiği, bildiği hikâyeler içerisinde “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesine yer vermiştir.

Bu metinler zamanla Türk temaşa sanatları içine de girmiş, doğrudan doğruya olmasa bile, “Ferhat ile Şirin”, “Arzu ile Kamber”, “Tahir ile Zühre” hikâyelerinin yanısıra “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin de “Karagöz” oyunlarına tesir ettiği görülmüştür.

Halk temaşası türlerinden “Karagöz” oyunu içerisinde yer alan “Leylâ ile Mecnûn” faslının metni şimdiye kadar bir türlü ele geçirilememiştir. En değerli

karagöz sanatçılarından bir olan Metin Özlen “Leylâ ile Mecnûn”u, çocukken dedesi İsmail Hayri’den bir çok kez dinlediğini, bu metni birlikte tasarlayarak yeniden kurduğunu, tasvirlerini de kestiğini söyler. Metin And’ın **Geleneksel Türk Tiyatrosu** adlı eserinin -onun yazılı izniyle- sonunda hikâyesinin tam metni verilmiştir, (AND, 1969: 447).

ç. Halk Şiirleri Arasında Yer Almıştır:

“Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin gerek kahramanları, gerekse bazı motifleri halk şiirlerine de tesir etmiştir.

Halk şairleri zaman zaman, telmih yolu ile halk hikâyesi kahramanlarına müracaat ederek şiirler söylemiştir. Bunların örnekleri oldukça fazladır. Biz bunlardan sadece bir kaçını vermek istiyoruz.

14. Yüzyılın sonu ve 15. yüzyılın birinci yarısında yaşamış olan şairlerden Kaygusuz Abdal, **Kitâb-ı Miglâte** adlı eserinde “Leylâ ve Mecnûn” hikâyesinin kahramanlarına telmihte bulunur. Eserde derviş, gördüğü rüyalar sonucunda cihandaki herşeyin, cihan sûretli bütün hayallerin, kendi vücûdunun gölgesi olduğunu görüp cûşa gelir ve şu şiiri okur:

“Benim cümle vücût içindeki cân

Benim külli sıfât her dürlü erkân

Benim Leylî, benim Mecnûn ki dirler

Benim ol ki özüm özüme hayran” (GÜZEL, 1986: 42).

Şiirinde de görüldüğü gibi tasavvûfî mânâda bir aşkı dile getiren Kaygusuz Abdal, bunu beşerî aşktan ilâhî aşka yükselerek birliği idrâk eden kahramanların şahsında anlatır.

16. Yüzyılın halk şairlerinden biri olan Karacaoğlan da şiirlerinde Leylâ ve Mecnûn'u sözkonusu eder. Onun şiirlerinde "aydınlar edebiyatına ait kelime ve tâbirler bulunması, "Ferhat ile Şirin", "Leylâ ile Mecnûn" gibi hikâyelere, İslâm kültürüne ve diğer İslâmî efsanelere ait motifler bulunması; bunların esâsen halka mâl olmuş bir kültürün kelime tâbir ve motifleri olmasındandır," (BANARLI, 1987: 718). Şair, bu hikâyenin kahramanları olan Leylâ ve Mecnûn'un birbirine duyduğu aşkı, kendi duygularıyla özdeşleştirerek şöyle ifade eder:

"Oturmuş sevdiğim zülfünü tarar
Gönül Mecnûn olmuş Leylâ'yı arar" (KARAER, 1988: 88).

17. Yüzyıl şairlerinden Gevherî ise bir koşmasının son dördlüğünde hikâye kahramanlarına şu şekilde telmihte bulunur:

"Biçâre Gevherî nazm içre mâhir
Felek olmuş ana düşmen-i kâhir
Leylâ ile Mecnûn olalı zâhir
Akar bu çeşmimden sel iki yerden" (ELÇİN, 1987: 65).

18. Yüzyıl şairlerinden Âşık Halil (Bursalı) de sevgiliden ayrılışın ızdırabını, ona kavuşmak için yapılan fedakârlığı Ferhat, Şirin, Leylâ, Mecnûn gibi efsaneleşmiş kahramanların adı altında şöyle dile getirir:

"Dağları delmekti Ferhad'ın demi
Şirin'i gördükçe artardı gamı
Ben Mecnûn'um aldırdım da Leylâ'mı
Nice aşmadığım dağlar mı kaldı" (ARISOY, 1985: 202-203).

19. Yüzyılın şairlerinden Bayburtlu Zihnî ise "Yıkılmış Çadırların Göz Etmiş Leylâ" (ARISOY, 1985: 231) adlı koşmasında kahramanların aşkını üç kıta içerisine başarı ile yerleştirir:

“Yıkılmış çadırların göz etmiş Leylâ
Vardım ki boş kalmış yâr otakları
Dağı mesken etmiş biçâre Mecnûn
Akıtmış gözünden kan ırmakları

Zeyd ile göndermiş Leylâ'ya nâme
Dedi iyi getirdim ağyârı kâma
Âkıbet yâr oldun İbn-i Selâm'a
Neyledin ettiğin o misakları

Zihnî'yim akıttım dîdem yaşların
Yedi yıl bekledim bulak başların
Dağıt bu derneği sav savaşların
Bozuldu kabail ittifakları”

Birçok şairin ebedî aşkın sembolü olarak kullandığı Leylâ ve Mecnûn adlı kahramanlar, sözkonusu edildiği şiirlerde tartışmalara da neden olmuştur. “Mecnûn’um Leylâ’mı gördüm” başlıklı şiir, bunlardan birisidir. Âşık Veysel’in besteleyip plâğa okuduğu şiirin Âşık Veysel’e, Ali İzzet Özkan’a ve İzzetî adlı bir şaire ait olduğu söylene de bu şiirin XIX. yüzyılda söylendiği bir gerçektir, (ASLANOĞLU, 1974: 8). Bu şiir, o kadar çok sevilmiştir ki birtakım değişikliklere uğrayarak halk arasında söylenen sevgi türküleri içinde de yer almıştır:

“Mecnûn’um Leylâ’yı gördüm
Bir kerecük bahdı geçdi
Ne sordum, ne söyledim
Şavkun beni yahdı geçdi

Soramadım bi çüt sözü
Ay mıdı gün müdü yüzü?
Sandım ki zöhre yıldızı
Mor sineme çahdı geçdi

Ben görmedim bi hekmetmiş
 Ürüyada gördüm bi düş
 Yar zilifin keman demiş
 Boynuma da tahtı geçdi” (KARAKÖSE, 1997: 100).

Diyebiliriz ki; gerçek aşkın, ölümsüzlüğün, aşk acısının anlatıldığı hemen hemen bütün yüzyıllara ait şiirlerde, hikâyenin “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin kahramanları sözkonusu edilmiş ve aşkları yaşatılmıştır.

d. Diğer Halk Hikâyelerine Tesir Etmiştir:

Aşk konulu bir halk hikâyesi olan “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi konu, epizot ve motifleri bakımından diğer halk hikâyelerine de tesir etmiştir. Görebildiğimiz halk hikâyelerinde sözkonusu tesirler şu şekildedir:

“Kerem ile Aslı” hikâyesinin, çeşitli hikâyelerin tesiri ile teşekkül ettiğini söyleyen Azerbaycanlı araştırmacı M. H. Tehmasib, hikâyenin “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi ile olan benzerlik, tesir ve ortaklıklarını şu şekilde sıralar:

“a- Kerem’in de Mecnûn gibi Aslı’nın ceylanıyla konuşması ve onu avcılarının elinden kurtarması

b-Kerem’in de Mahmud olan adının yerine mahlas alması

c-Aslı’nın Keşişoğlu adlı birine verilmesi

ç- Bir kocakarının Kerem’i Aslı’nın yanına götürmesi

d- Nazlı adındaki kızın nişanlısının kabri etrafında dönmesi

e- Kerem’in diri adamın cenaze namazını kılmak zorunda kalışı ve adamın ölmesi

f- Kerem’in kendini sık sık Mecnûn’a benzetmesi

Bu noktalara dikkat çeken Tehmasib, Keremin bu etkilenişinde daha çok Nizami’nin mesnevisinden faydalandığını ifade eder,” (DUYMAZ, 1992: 363).

“Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi motif benzerliğinin yanısıra telmih yolu ile de hikâyelerin şiirlerinde sözkonusu edilir. Fikret Türkmen’in “Âşık Garip” hikâyesinde, “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin kahramanlarına şu şekilde değinilir:

“Mecnûn Leylâ için çekti cefayı
Garip, Şah Senem’le sürdü sefayı
Arayub da buldum ben bî-vefayı
Arayub da buluşuma ne dersin?” (TÜRKMEN, 1995: 104).

Hikâyemizin tesir ettiği bir başka halk hikâyesi de, “Tahir ile Zühre” hikâyesidir. Konusu aşk olan halk hikâyeleri arasında yer alan “Tahir ile Zühre” hikâyesinin bir bölümünde; padişah ve veziri kıyafet değiştirip çarşıda gezerken bir dervişe rastlar. Padişah dervişin duası kabul olur da belki dileği yerine gelir diye ona istediği, bin altını verir. Dervişin duasını alarak ilerleyen padişah ve veziri o sırada bir başka dervişe rastlar. Derviş, kim olduklarını ve dertlerini anlayarak bir elmayı ikiye bölüp onlara verir. Bunların birer evlatlarının olacağını, birinin kız, diğerinin erkek evladı olduğu takdirde birbirleriyle evlendirmeleri gerektiğini söyler. Daha sonra da:

“Eğer, bu söylediklerimi yapmazsanız, başlarına öyle haller gelecek ki; “Ferhat ile Şirin”, “Leylâ ile Mecnûn”, “Arzu ile Kamber”, “Vamık ile Azra”, “Varka ile Gülşah” gibi kıyamete kadar destan olup söylenecek” der, (TÜRKMEN, 1983: 210).

Görüldüğü gibi “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi bu hikâyede de sözkonusu edilmiş ve hikâyenin sonunda âşıklar birbirine verilmemiştir. Bu yüzden de hikâye dilden dile dolaşarak halk arasında anlatılmıştır.

Halk edebiyatının çok yaygın olarak kullanılan ceylan / geyik motifi de başta “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi olmak üzere pekçok hikâyede ya av hayvanı olarak ya da kutsal bir hayvan sayılarak sözkonusu edilir. Buna “Kerem ile Aslı”, “Ercişli Emrah ile Selvihan” hikâyelerini de örnek olarak verebiliriz. Mecnûn’un üzerindeki

eşyaları vererek ceylanı avcının elinden kurtarması diğer hikâyelerde de farklı şekilde karşımıza çıkar.

Hikâyemizin ilk halk hikâyelerinden olup diğer halk hikâyeleri üzerindeki etkilerini destekleyen bir başka unsur da rüya motifidir.

Rüya motifi üzerine bir eser hazırlayan Umay Günay, bu motifin “Kerem ile Aslı” hikâyesindeki şeklinin masallara daha yakın olduğunu ve bu vasfıyla hikâyenin ilk teşekkül eden halk hikâyelerinden biri olduğunu ileri sürer, (DUYMAZ, 1992: 274). Adı geçen hikâyede “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin tesirleri de görülmektedir.

Hikâyemizin diğer halk hikâyeleri üzerindeki muhteva, motif unsuru yönünden tesirleri ve hikâye kahramanların adı kullanılarak yapılan telmihler düşünüldüğünde onun ilk ortaya çıkmış halk hikâyelerimizden olduğu sonucuna bizi ulaştırmaktadır.

“Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin tesir ettiği halk edebiyatı mahsüllerine, atasözü ve deyimleri de ilâve edebiliriz. Sözkonusu hikâyeye adını veren kahramanlar, mektepte iken birbirine âşık olur ve gittikçe artan aşkları onları, latif bir sarhoşluğa doğru sürükler. Halk arasında da bu aşkın büyüklüğü anlatılırken, “Leylâ’nın Mecnûn’a âşık olduğu gibi” veya tam tersi şekilde sözler kullanılır. Bazen de “Leylâ” kelimesinin “gece” anlamından dolayı mübârek Kadir gecesi için “Leylâ-yı Kadir gecesi” ifadesinin kullanıldığı da görülür.

Diyebliriz ki; ifade etmeye çalıştığımız bu tesirler bize, “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin halk arasında ne kadar çok sevildiğini ve diğer halk edebiyatı mahsüllerine de malzeme teşkil ettiğini göstermektedir.

Ç. LEYLÂ İLE MECNÛN HİKÂYESİNİN KAYNAĞI VE HALK HİKÂYELERİ TASNİFİ İÇİNDEKİ YERİ MESELESİ

“Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin kaynağı üzerine ileri sürülen görüşleri üç ana bölüm hâlinde inceleyebiliriz:

- a. Arap-İran kaynaklı bir halk hikâyesidir.
- b. Mitolojik kaynaklı bir halk hikâyesidir.
- c. Otobiyografik yani bir âşığın hayatı etrafında teşekkül etmiş bir halk hikâyesidir.

- a. Arap-İran kaynaklı bir halk hikâyesidir:

Halk hikâyelerinin kaynağı konusundaki ilk görüş Fuad Köprülü’ye aittir. Halk hikâyelerini;

- a. Eski Türk an’anesinden geçen mevzûlar,
- b. İslâm ananesinden geçen dinî mevzûlar,
- c. İran an’anesinden geçen-ekseriyetle dinî olmayan ve bazen de zahirî bir İslâmî renge boyanmış mevzûlar (İran yolu ile geçen Hind mevzûları da bu devre girebilir.) şeklinde üç bölüme ayırmıştır, (KÖPRÜLÜ, 1986: 366-371).

Âşık tarzının teşekkül ettiği, Türk Klasik Edebiyatı’nın en yüksek dereceye ulaştığı hatta İran edebiyatına karşı üstünlük sağlayacak kadar şuurlandığı 16. - 17. yüzyıllarda ; meddahlar, kıssahanlar ve şehnâmeciler tarafından umumî yerlerde İslâm tarihinin ve İran destanının kahramanlarına ait hikâyeler ve şiirler okunmuştur. Bunlar arasındaki Leylâ ile Mecnûn’u, Ferhat ile Şirin’i de Fuad Köprülü, İran romanları olarak değerlendirmiştir, (KÖPRÜLÜ, 1986: 187).

Pertev Naili Boratav, halk hikâyelerinin kaynağını;

- a. Olmuş vak’alar,
- b. Yaşamış veya yaşadığı rivâyet olunan âşıkların tercüme-i hâlleri,

c. Koroğlu menkabeleri ve bu tipte diğer menkabeler,
 ç. Klasik manzum hikâyeler şeklinde dört gruba ayırır ve “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesini klasik manzum hikâyeler içerisinde değerlendirir, (BORATAV, 1927: 39).

Nihat Sami Banarlı, (BANARLI, 1987: 742) ve Mine Mengi (MENGI, 1995: 144-145) de hikâyenin, Arap kaynaklı olduğunu savunur ve Fuzûlî’nin hayatının büyük bir kısmını geçirdiği Hille’de çok yaygın olarak bilindiğini, eserin aslını bu yöredeki halk hikâyesinden aldığını söyler.

Ayrıca Wambery, hiçbir gerekçe göstermeden “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin Arap kaynaklı olduğunu ifade ederken (TÜRKMEN, 1983: 168), Şükrü Elçin de;

a. Türk kaynağından gelenler,
 b. Arap-İslâm kaynağından gelenler,
 c. İran-Hind kaynağından gelenler, şeklinde belirttiği halk hikâyelerinin kaynaklarından Arap-İslâm kaynağından gelenler kısmına “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesini dâhil etmiştir, (ELÇİN, 1993: 444-445).

Azerbaycan ve Kazak Türkleri arasında da halk hikâyeleri üzerine çalışmalar yapılmıştır. Halk hikâyelerini;

a. Bazı halk hikâyeleri kaynaklarını, rivâyet, hikâye, efsane ve kıssadan alır,
 b. Bazı halk hikâyelerinin kaynaklarını masallar teşkil eder,
 c. Bazı halk hikâyeleri âşıkların hayat hikâyeleri etrafında teşekkül eder,
 ç. Bazı halk hikâyeleri ise oldukça eski olup bunlar bütün dünyada bilinmektedir, şeklinde dört ana başlık altında toplayan Vagıf Veliyev, “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesini, “a” maddesine dâhil eder, (ALPTEKİN, 1997: 41).

U. Subhanberdiana da halk hikâyelerini;

a. Dinî hikâyeler,
 b. Kazakistan’ın komşusu olan ve diğer doğu ülkelerinden gelen hikâyeler
 c. Arap kaynaklı hikâyeler,
 ç. Hint kaynaklı hikâyeler,

d. Doğu âlimlerinin (Firdevsî, Fuzûlî, Ali Şîr Nevâî, Nizamî) destanlaştırıp yazdıkları hikâyeler,

e. Doğu konulu olup ancak Kazak Edebiyatı karakterine uygun olan hikâyeler, olmak üzere altı bölüme ayırır ve sözkonusu hikâyeyi doğu âlimlerinin destanlaştırıp yazdıkları hikâyeler arasında ele alır, (ALPTEKİN, 1997: 42).

Ali Berat Alptekin'in görüşüne göre halk hikâyelerinin kaynağı;

- a. Türk kaynağından gelen halk hikâyeleri,
- b. Arap, Fars ve Hint kaynağından gelen halk hikâyeleri,
- c. Masal - efsane kaynaklı halk hikâyeleri,
- ç. Âşıkların hayatından kaynaklanan halk hikâyeleri, şeklinde belirtilmiş olup "Leylâ ile Mecnûn" hikâyesini, "b" maddesine dahil eder, (ALPTEKİN, 1997: 42).

Bu görüşlerin dışında bazı âlimler de hikâyenin Yakın Şark edebiyatında çok eski bir tarihi olduğunu, milattan altı asır önce Bâbil halkı arasında da mevcut olduğunu iddia eder, (AKALIN, 1994: 82).

Diyebiliriz ki; hikâyenin kaynağı konusunda ileri sürülen görüşler, konunun Araplara ait olduğu ve İran yolu ile Türk Edebiyatına geçtiği yolundadır.

b. Mitolojik kaynaklı bir halk hikâyesidir:

Bu görüşe göre "Leylâ ile Mecnûn" hikâyesi astronomi ile ilgili unsurlar üzerine ortaya çıkmıştır. "Tahir ile Zühre", "Hurşit ile Mahmihrî" gibi hikâyeleri eski astrolojik inanmalar ve tasavvurların folklorlaşmış şekli olarak düşünen Tehmasîb'a göre "astral eserler gezegenlerin insan gibi düşünölmeleri ve tasvir edilmeleri yolu ile meydana gelmektedir... Bu gelenek yazılı edebiyatta teşekköl etmiştir," (TÜRKMEN, 1983: 166).

Türkmen, ayrıca yukarıda adı geçen hikâyelere “Şehzade Sanuber”, “Hilali ile Seherhan” hikâyelerini de ekler ve bunları, şamanist dönemlerden itibaren günümüze kadar gelmiş, gökyüzü ile ilgili halk tasavvurlarının aksettiği edebî eserler olarak gösterir, (TÜRKMEN, 1974: 159-164).

Sözlü kaynaklardan tesbit ettiğimiz bazı anlatmalarda da Leylâ ile Mecnûn’un dua sonucu birer yıldız olarak göğe yükseldiklerini görürüz. Buna göre Mecnûn çoban yıldızı, Leylâ seher yıldızı olmuştur, (KARABULUT, 1997: 28).

Bir başka derlemede yine Leylâ, Allah’a yalvararak kendilerini birer yıldız hâline getirip, yılda sadece bir kere buluşturmasını ister ve duası kabul olur, (ERTAŞ, 1997: 104).

İncelemeye tâbi tuttuğumuz sözlü kaynağa ait S₃ varyantında yine kahramanlar yıldız olarak gökyüzüne yükselirler. Tabîî bu anlatmalar, daha çok halk hikâyelerinin manzum kısımlarının unutulup masallaşmış ve efsaneleşmesi ile karşımıza çıkmış şekilleridir.

Fuzûlî’nin Leylâ ile Mecnûn mesnevisinde de Leylâ zühre yıldızı ile, Mecnûn da müşteri yıldızı ile bütünleştirilir. Yıldızların astrolojik olarak özellikleri okunduğunda görülecektir ki bu özellikler kahramanların kişilik özelliklerini yansıtmaktadır. Buna göre müşteri yıldızının “etkisi altında doğmuş olanlar, terbiyeli, utangaç, iyi ve yumuşak huylu, alçak gönüllü, cömert olurlar. Düzgün ve güzel söz söylerler,” (PALA, 1995: 413). Zühre yıldızının “tesiri altındaki burçlarla doğanlar güzel, zarif, zevk sahibi, zeki maharetli ve sanatkâr olurlar. Fazla hissîdirler,” (PALA, 1995: 589).

Bu konuya kahramanların adlarının anlamından yola çıkarak şu açıklamayı da getirebiliriz. Leylî kelimesi, geceye ait anlamının yanı sıra halk arasında “Leylî olmuş” deyiimi ile sevdaya düşmüş anlamında da kullanılır. Mecnûn kelimesi de deli, divane, aklını kaybetmiş, kendini bilmeyen anlamına gelir. Buna göre Leylâ’yı ve Mecnûn’u gökyüzünde kayan bir yıldız olarak değerlendirebiliriz. Sözlü

kaynaklardaki hikâyenin sonunda yıldız haline gelen kahramanların yılda bir kez kavuşmalarının da bu kayma esnasında gerçekleştiğini düşünebiliriz.

c. Otobiyografik yani bir âşığın hayatı etrafında teşekkül etmiş bir halk hikâyesidir:

Pala'nın verdiği bilgiye göre, "Hikâye kahramanlarının gerçek kişilikler olduğu sanılmaktadır. Bir rivâyete göre Mecnûn, şair Kays b. Mülevvaha'l-Âmirî'nin (öl. 698) lakâbıdır ve bu hikâye onun şiirlerinin yorumundan doğmuştur. Ancak onun Emevî ailesinden olup amcasının kızını seven bir genç olduğunu ileri sürenler de vardır. Leylâ'nın gerçek adı ise Leylâ binti Mehdî b. Sa'dî'l-Âmirî'dir," (PALA, 1995: 347).

Bu görüşlerin ışığında "Leylâ ile Mecnûn" hikâyesinin, Arap kaynaklı olup İran edebiyatından tercüme taklit yolu ile Türk edebiyatına geçtiğini, Âmirî kabilesinden Kays adlı bir şairin aşk hikâyesi olduğunu söyleyebiliriz.

Konu itibârı ile kahramanlık ve aşk olarak belirtebileceğimiz halk hikâyelerinin tasnifi konusunda ilk görüş Ignace Kunos'a aittir:

"a- Kahramanlık romanı

b- Saz şairlerinin romanı

c- Saz şairlerinin kahramanlık romanı," (BORATAV, 1987: 33).

"Leylâ ile Mecnûn" hikâyesi, başlangıçta beşerî aşkın ifâdesi olarak görülür. Mektepte iken birbirine âşık olan kahramanlar Leylânın anne ve babasının engeli ile ayrılmak zorunda kalırlar. Mecnûn aşk derdi ile çöllere düşer ve sonuçta gerçek aşkın bulunması, kahramanların ölmesi ile hikâye biter.

Nihat Sami Banarlı, halk hikâyelerini tasnif ederken, bu hikâyenin konusunu, çıkış yerini ve yayılma sahasına da değerlendirir:

"a. Menkıbevî kahramanlık hikâyeleri,

b. Aşk hikâyeleri,

c. Klasik edebiyattan doğan hikâyeler” (ALPTEKİN, 1997: 43).

Pertev Nâili Boratav ise halk hikâyelerini konularına göre şu şekilde tasnif eder:

“I. Kahramanlık hikâyeleri

A. Köroğlu kolları

B. Diğer kahramanlık hikâyeleri

a. Köroğlu deiresine bağlı olanlar

b. Diğer hikâyeler

II. Aşk hikâyeleri

A. Kahramanları muhayyel olanlar

B. Âşık - şairlerin romanlaşmış hayatları

a. Yaşadıkları rivayet olunan âşıklar

b. Yaşadıkları muhakkak olanlar

III. Bu kategorilere tamamiyle girmeyen hikâyeler

A. Aşk mâceraları

B. Meşhur kaçaklara (eşkîyalara) ve kabadayılara ait hikâyeler
(BORATAV, 1988: 35-36)

Sözkonusu hikâye, Nihat Sami Banarlı ve Pertev Nâili Boratav’ın da belirttiği gibi aşk hikâyesi olarak değerlendirilebilir. Ignace Kunos’un tasnifine göre “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesini kahramanlık romanı olarak değerlendiremeyiz. Her ne kadar Nevfel’in, Mecnûn’u Leylâ’ya kavuşturmak amacıyla yaptığı savaşlar olsa da Mecnûn’un duası sonucu zaferi Leylâ tarafı kazanır. Maddî güç ile savaşı kazanma sözkonusu değildir.

“Mesnevî tarzında yazılmış olan halk hikâyeleri üzerinde duran Hikmet İlaydın da, bu mevzûları şu şekilde inceler:

a- Dinî mevzûlar,

b- Millî mevzûlar,

c- Âşıkâne mevzûlar,” (ALPTEKİN, 1997: 44-45).

Hikmet İlaydın'ın "Leylâ ile Mecnûn" hikâyesinin, âşıkâne mevzûlar arasında değerlendirilmesi görüşünü Pertev Nâili Boratav, halk hikâyelerinin bazıları, klasik şark edebiyatından geçmiş olanlar veya onları örnek edinmiş olanlar için kabul ederken, bütün halk hikâyeleri için bu hükmün geçerli olmadığını söyler ve "...hatta bütün âşıkâne halk hikâyelerine teşmil etmek mümkün olmaz; idealist-platonik aşk telakkisi Leylâ ile Mecnûn'da olduğu gibi halk edebiyatına ne kadar tesir etmiş olursa olsun, Türk halk hikâyesinin esas karakterini teşkil etmez," cümlelerini de sözlerine ekler, (BORATAV, 1987: 34). Çünkü halk hikâyelerinde birbirine âşık olan hikâye kahramanları bu dünyada hasret acısı çekip emellerine bazen kavuşur bazen kavuşamazlar. Fakat Leylâ ile Mecnûn hikâyesi halk hikâyelerinin "muayyen aşk telakkisi," ne karşılık "oldukça tekâmül etmiş, hemen hemen plâtonik bir mâhiyet almıştır," (BORATAV, 1987: 34).

Hikmet İlaydın'ın tasnifine göre Leylâ ile Mecnûn hikâyesini millî mevzûlar arasında değerlendiremeyiz. Çünkü bir vatan mücâdelesı sözkonusu değildir. Dinî mevzûlara da hikâyeyi ilâhî aşk sembolü ile genelleyip dahil edemeyiz. Daha ana rahminde iken aşkı yudumlayan Kays, mektepte beşerî aşk ile karşı karşıya kalır. Leylâ'nın İbn-i Selâm'a verilmesi gibi unsurlarla sevgi / aşk temeli üzerine kurulu hikâye ilâhî aşk ile sonuçlanır. Dinî özelliklerin fazla yer tutmaması da bu gruba hikâyeyi dahil edemediğimiz bir ifadesidir.

D. VARYANTLAR HAKKINDA BİLGİLER

"Leylâ ile Mecnûn" hikâyesi, hem Türkiye'de, hem de Türkiye sınırları dışında yaşayan fakat bizimle aynı dili konuşan, aynı duyguları paylaşan soydaşlarımız arasında da bilinen ve sevilen bir halk hikâyesidir.

Hikâyenin farklı coğrafi alanlarda anlatılması hikâyenin mahallî husûsiyetler kazanmasına, bölgenin bir takım gelenek ve inanışlarının da hikâye içine girmesine neden olmuştur.

Hikâyenin farklı varyantlarının olmasında sözlü geleneğinde etkisi büyüktür.

Çalışmamızda dört sözlü varyantın yanında iki yazma, bir matbu, bir şiir ve bir mesnevi metnini esas aldık.

Şimdi incelememizde esas aldığımız bu varyatları kısaca tanıtmak istiyoruz:

Y₁: Mukayesede kullandığımız bu nüshayı Osmanlıcadan Türkiye Türkçesine aktarılmış olarak Nerin Köse aracılığı ile Ege Üniversitesi Halk Hikâyeleri arşivinden elde ettik. Hikâye, arşivde dosya no: 5, sıra no: 1’de kayıtlıdır. Elimizdeki metnin sonuna, hikâyenin 29 ile 58 sayfaları arasındaki kısmının olduğu not düşülmüştür. Ayrıca hikâye içinde iki yırtık sayfa bulunduğu, fakat hikâyenin sayfa numarasının eksik olmadığı belirtilmiştir. Hikâyedeki şiirler mısra, vezin, kafiye bakımından oldukça bozulmuş bir yapıya sahiptir.

Y₂: Doğan Kaya’nın arşivinde bulunan bu yazma Fatma Göçer tarafından lisans tezi olarak hazırlanmıştır, (GÖÇER, 1998: 73-99). Biz bu yazmayı, yeniden okuyarak Türkiye Türkçesine aktardık. Hikâye “Râviyân-ı ahhâr ve nâkılân-ı âsâr bu gûne rivâyet ve bu yüzden hikâyet ederler ki...”kلیşe cümlesi ile başlar. Sözkonusu yazmanın sonu elimizde olmayıp 25. ve 27. sayfaları eksiktir.

M₁: İncelememizde kullandığımız metni Doğan Kaya’nın özel arşivinden elde ettik. Sözkonusu hikâye Selâmi Münir Yurdatap tarafından yazılıp, 1958 yılında basılmıştır, (YURDATAP, 1958).

S₁: Leylâ ile Mecnûn hikâyesi Âzerbaycan Türkleri arasında da çok sevilerek anlatılmaktadır. Âzerîlere ait bu varyant, 1979’da yayımlanmıştır, (TEHMASİB, 1979: 235-272). Daha önce de M. Fuzûlî’nin aynı adlı şiirinin yeniden yaratılıp Âşık Hıdır’dan derlenmesi ile elde edilen hikâye, 1937’de **Edebiyyat Gezeti** sayfalarında (no: 41....50), 1938’de kitap şeklinde, 1939’da **Dastanlar** kitabında (s. 5-51) yayımlanmıştır. Aynı varyant 1941’de **Nizamî Eserlerinin El Variantları**, 1966’da beş cildlik **Azerbaycan Dastanları**’nın II. cildinde (s. 273-318) yayımlanmıştır.

S₂: Bu varyant, Ali Berat Alptekin tarafından derlenmiş olup Melahat Kaya tarafından lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Hikâye meddah Behçet Mahir tarafından anlatılmıştır. Son meddahlarımızdan sayılan Behçet Mahir, 1919 yılında Erzurum'da doğmuş ve 1988 yılında vefat etmiştir. Meddahımız hikâyeyi ustası Hafız Mugdet (Muktat)'ten dinlemiştir, (KAYA, 1989).

S₃: Bu varyant, 1999 yılında Fatma Can'dan derlenmiştir. Hikâyeyi, Arıcak yöresinin yaşlılarından öğrenen kaynak şahsımız, 62 yaşında olup okuma yazma bilmemektedir. Hikâye, nazım kısımlarının zamanla unutulması sonucu masallaşma özelliği göstermektedir. Bu varyant muhteva ve sonuç bakımından diğerlerinden biraz farklıdır.

S₄: "Leylâ ile Mecnûn" hikâyesi, halk temâşâsından biri olan Karagöz oyununa da konu teşkil etmiştir. Metin And, sözkonusu hikâyenin metnini dedesi İsmail Hayri' den birçok kez dinlemiş ve metni birlikte tasarlayarak yeniden hazırlamıştır, (AND, 1969: 513-538).

MS₁: İncelemede esas aldığımız mesnevî, Fuzûlî'ye ait olup 3096 beyitten oluşmaktadır. Sözkonusu eser, Ayan tarafından hazırlanarak 1981 yılında yayımlanmıştır, (AYAN, 1981).

Ş₁: Sezai Karakoç tarafından şiirleştirilerek anlatılan hikâye, diğer varyantlara göre motif bakımından bazı farklılıklar göstermektedir. Hikâyenin sonu S₃ varyantı ile benzerlik gösterir. Mesneviyi yeniden diriltme amacı ile bu şiiri yazan Karakoç, kendine özgü motif unsurları ile hikâyeyi süslemiştir, (KARAKOÇ, 1980).

Bu varyantların dışında Adıyaman yöresinde, Ali Orak adlı bir kaynak şahsın, kürtçe olarak anlattığı bir "Leylâ ile Mecnûn" hikâyesi daha tesbit edilmiştir. Anlatıcı, 75 yaşında ilkokul mezunudur. Hikâye eksik olarak anlatılmış olup, S₃ varyantı ile benzerlik göstermektedir.

I. BÖLÜM

HİKÂYENİN EPİZOTLARI VE YAPI BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

“Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin elde ettiğimiz varyantları mukayese edildiği zaman, bunlar arasında motif ve epizot bakımından büyük bir benzerlik görülür. Bazı varyantlardaki farklılıkların ise anlatıcıya, anlatıcının kültür yapısına ve anlatıldığı yere göre ortaya çıktığı söylenebilir.

Biz, “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin tesbit edebildiğimiz varyantlarını on dört epizotta inceleyeceğiz. Bundan hareketle değişen ve değişmeyen unsurları karşılaştırarak hikâyenin temel yapısını ortaya koymaya çalışacağız. Mukayesede esas alınan epizotlar şu şekildedir:

1. KAHRAMANLARIN AİLESİ
2. KAHRAMANLARIN DOĞUMU
3. KAHRAMANLARA AD VERİLMESİ
4. KAHRAMANLARIN YETİŞMESİ VE EĞİTİMİ
5. KAHRAMANLARIN BİRBİRİNE ÂŞIK OLMASI
6. İLK ENGELLER
7. KAHRAMANIN GURBETE ÇIKMASI
8. ÂŞIĞIN SEVGİLİ İLE KARŞILAŞMASI
9. KIZ İSTEME VE ÂŞIĞIN İKİNCİ KEZ GURBETE ÇIKMASI
10. ÂŞIĞA İKİNCİ KEZ KIZ İSTEME VE ENGELLER
11. ÂŞIĞIN İKİNCİ KEZ SEVGİLİ İLE KARŞILAŞMASI VE TEKRAR
GURBETE ÇIKMASI
12. SEVGİLİNİN BİR BAŞKASIYLA EVLENDİRİLMEK İSTENMESİ
13. ÂŞIKLARIN SON KARŞILAŞMALARI
14. SONUÇ

1. KAHRAMANLARIN AİLESİ

Bu epizotta a. Ailelerin sosyal durumu, b. Ailelerin birbirleri ile yakınlıkları olmak üzere iki unsur göz önünde bulundurulmuştur.

a. Ailelerin Sosyal Durumu:

Mecnûn'un babası pek çok varyantta ticaret ile uğraşan, mal - mülk sahibi bir Arap beyi olarak tanıtılır. Bu ailenin mal varlığının çok olmasına rağmen en büyük derdi çocuksuzluktur.

Mecnûn'un babası Ms₁'de, Arap beyleri arasında makam ve mevki yönünden en yüksek mertebeye sahip bir kişidir. Kabile başkanlığını yapan bu kişi, bazen Basra'da bazen Bağdat'ta gezmektedir. Çocuksuzluk derdi çeken bu Arap beyi, gittiği her yerde çeşme başlarına çadırlar kurup, Allah'tan bir evlat diler. Sonunda Allah onun duasını kabul eder, bir erkek çocuğa sahip olur.

S₄'de, Bağdat ve Basra ovasında ticaret ile uğraşan zengin, asâletli beyin hiçbir maddî sıkıntısının olmamasına rağmen çocuğu yoktur.

S₁'de ise, diğerlerinden farklı olarak evlat edinme motifi yer almaktadır. Bağdat şehrinde ticaret ile uğraşan Firuz adında bir kişinin hiç çocuğu yoktur. Kendisine Abdullah'ı yardımcı olarak alan Firuz, onun sadakatine karşılık şehrin varlıklı tacirlerinden birinin kızı olan Reyhan Hanım'ı Abdullah'a ister. Öldükten sonra, bütün mallarını Abdullah'a bırakır. Malı - mülkü yerinde olan Abdullah'ın tek derdi çocuksuzluktur.

Y₂ varyantında kahramanın ailesinin yalnızca çok zengin olduğu belirtilir. Benû Âmir denilen kabilenin halkı çok yiğittir. Mecnûn'un babası da bu kabilenin başbuğudur. Fakir fukaraya nimetler dağıtan başbuğ, onların duasıyla bir erkek çocuğa sahip olur.

S₃'te, her iki kahraman da ağa çocuğudur. Bu varyantta çocuksuzluk derdi söz konusu değildir. Mecnûn'un babası bir köyde Arap ağasının oğlu olarak tanıtılır. Mehmet Emin adlı bu kişinin sosyal durumu hakkında bilgi yoktur. Babasının sözleri üzerine kendisine kız arayan Mehmet Emin, yolda bir ihtiyara rastlar. Bu ihtiyar Mehmet Emin'e evlenmemesini, eğer evlenirse öleceğini; evlenmez ise yüz on sene ömrünün olacağını söyler. Mehmet Emin, ihtiyarı dinlemeyip evlenir ve o gece, yatsı namazını kılarken üçüncü defa secdeye eğildiğinde bir daha ayağa kalkamaz. Anne ve baba oğullarının ölümünden dolayı gelinlerini suçlar. Bunun üzerine başka bir köye gidip orada ihtiyar dede ve ninenin yanında kalan gelinin bir süre sonra bir erkek çocuğu dünyaya gelir. Aynı köyde ağanın hanımı da bir kız çocuğu dünyaya getirir.

Ş₁'de kahramanların ailesi hakkında bilgi verilmemiştir. Yalnızca Leylâ doğduğu zaman, babasının uzaklarda olduğu ve eve yeni döndüğü belirtilir.

b. Ailelerin Birbirleri ile Yakınlıkları:

Sadece M₁ varyantında kahramanların amca çocukları oldukları belirtilir. Emevi hükümeti zamanında, Arabistan (Necid) taraflarında, Beni Âmir isimli bir kabile vardır. Kabilenin ileri gelenlerinden olan El-Müllevvih'in üç oğlu vardır. Bunlardan en küçüğü olan Kays, aynı zamanda en zekileridir.

Bütün bunlardan şu sonuçları çıkarabiliriz:

1. Varyantların çoğunda Mecnûn'un babası, ticaretle uğraşan zengin bir kişi olarak gösterilir, (S₁, S₄, Ms₁).
2. Mecnûn'un babasının mesleğinden bahsedilmeyerek sadece çok zengin olduğu belirtilir, (Y₂).
3. Leylâ ve Mecnûn, ağa çocuklarıdır, (S₃).
4. Leylâ ve Mecnûn'un aileleri akrabadır ve ikisi amca çocukları olarak tanıtılır, (M₁).
5. Varyantlarda Leylâ'nın ailesi hakkında fazla bilgi yoktur. Sadece ailelerin çok varlıklı olduğu belirtilir, (Y₂, S₁, S₄, Ms₁).

2. KAHRAMANLARIN DOĞUMU

Halk hikâyelerinin en önemli epizotlarından birini, bu bölüm teşkil eder. "Leylâ ile Mecnûn" hikâyesindeki mucizevi doğum, dua neticesinde gerçekleşmektedir.

Ms₁'de Arap beyi, çeşme başlarına kara kara çadırlar kurar, mezara adaklar adar ve Allah'a yalvararak bir oğul diler. Duası yerine gelince sevinip, şükür niyetine hazineler dağıtır.

S₄'de ve Y₂'de de çocuksuzluk derdi çeken aile, dua neticesi bir oğula sahip olur. Bunun üzerine kahramanın ailesi S₄'de Allah'a şükürler edip, kurbanlar keser. Y₂'de de Allah'a şükürler eden anne ve baba sadakalar verip, çeşitli hayvanları kurban ederek fakirlere dağıtır.

S₂ ve Ş₁ varyantında, kahramanın doğumu epizotuna yer verilmemiştir.

S₁ varyantında, Hacı Abdulla, bir oğula sahip olmak için Dirse Han Oğlu Boğaç Han Hikâyesinde olduğu gibi varını yoğunu fakirlere dağıtarak onları doyurur, paralarını muhtaç olan kimselere paylaştırır. Nihayet Hacı Abdullah'ın eşi Reyhan Hanım'ın, dokuz ay dokuz gün dokuz saat sonra bir oğlu olur.

Bazı varyantlarda çocuksuzluk problemi yoktur, (S₃, Ş₁).

S₃'de de Mehmet Emin'in eşi ve gelinin gittiği köydeki Ağa'nın hanımı hamile olarak gösterilir. Mehmet Emin gerdek gecesi ölünce evden kovulan gelin, başka bir köyde çocuğunu doğurur.

Netice olarak diyebiliriz ki;

1. Mecnûn dua neticesi dünyaya gelir, (Y₂, S₁, S₄, Ms₁).
2. Hamilelik tabiidir, (S₃).
3. Dilekleri yerine gelen anne ve baba, Allah'a şükürler edip hazineler dağıtır, (Y₂, S₄ ve Ms₁'de ayrıca kurbanların kesilip sadakaların dağıtıldığı belirtilir).

4. Baba, dileği yerine gelsin diye varını yoğunu dağıtarak fakirleri doyurur, paralarını muhtaç olanlara paylaştırır ve nihayet muradına erer, (S₁).

3. KAHRAMANLARA AD VERİLMESİ

Kahramanlara ad verilmesi bazı varyantlarda anne veya baba tarafından bazı varyantlarda da kabileler tarafından gerçekleştirilir.

Ms₁ varyantında, kabileler ve halk, Hacı Abdulla'nın dua sonucu bir oğula sahip olmasına sevinip, ona Kays adını verir. Bu varyantta diğerlerinden farklı olarak Kays, doğar doğmaz konuşmaya başlar, son gününü hatırlayarak cefacı dünyaya hitap eder ve günlerinin gam, keder ile geçmesini ister. Bu gam yolunda ilerleyebilmek için en büyük yardımı ise Kays, aşktan bekler.

S₄'de, baba, doğan çocuğun adını Kays koyar.

Y₂'de doğan çocuğa kimin ad verdiği anlatılmadan sadece ona Kays adı verildiği belirtilir.

S₁'de doğan çocuğun adını anne ve baba, Kays koyar.

S₂ varyantında da Kays ve Leylâ'ya kudret şarabını içirip onları birbirlerine âşık eden kırklar, Kays'a Mecnûn adını verir ve herkesin ona bundan sonra “deli”, “Mecnûn” diyeceğini belirtir.

Ş₁'de Mecnûn'un, Leylâ doğunca ona Leylâ, Suna isimlerini verdiği belirtilir. Kays, Leylâ'ya âşık olduktan sonra değiştiği için halk tarafından ona “dalgın!” adı verilir. Daha sonra Kays'taki değişiklik onun mantığına, sözüne ve davranışlarına yansyınca adı Mecnûn'a çevrilir. Âşığın, sevgiliye doğunca ad vermesi epizotuna Ş₁ varyantı dışındaki hiçbir varyantta rastlanmamıştır.

S₃'de de, gelin köy muhtarının ve köyün ileri gelenlerinin çocuğa verdiği ismi kabul etmeyerek ona Mecnûn adını verir. O köyde Ağa'nın karısı da bir kız çocuğu dünyaya getirir ve adını Leylâ koyar.

Netice olarak şunları söyleyebiliriz:

1. Bazı varyantlarda doğan çocuklara anne - baba ikisi birlikte veya ayrı ayrı isim verir. Bazılarında ise kırkların, toplumun kahramanlara isim verdiği görülür:
 - a. Kahramana kimin isim verdiği belirtilmez, (Y₂).
 - b. Mecnûn'a anne ve baba isim verir, (S₁).
 - c. Kays'a, Mecnûn adını kırklar verir, (S₂).
 - ç. Kahramanlara anne isim verir, (S₃).
 - d. Mecnûn'a babası isim verir, (S₄).
 - e. Mecnûn'a toplum isim verir, (Ms₁, Ş₁).
2. Diğer varyantlardan farklı olarak sadece Ş₁ varyantında, âşığın kahramana ad verdiği görülür. Söz konusu varyantta, Mecnûn'un ona Leylâ, Suna isimlerini verdiği belirtilir.

4. KAHRAMANLARIN YETİŞMESİ VE EĞİTİMİ

Üzerinde durduğumuz bütün varyantlarda kahramanların beraber büyüdüğü, aynı okula gittikleri belirtilir. Sadece S₄'de, Leylâ'nın okula gitmesinden bahsedilmez.

Ms₁'de ve S₁'de ağlayan Kays'ı hiç kimse susturamaz. Kays yalnızca Leylâ adlı bir kız çocuğunun kucağına verildiği zaman ağlamasını keser. Bu olayla iki kahramanın kaderleri bağlanmış olur. Ms₁'de Kays'ı terbiye edip olgunluğa erdirmeye çalışan dadısıdır. S₁'de de Hacı Abdulla, oğluna ve Soltan Mahmut Paşa'nın kızı Leylî'ye dadı tutar ve onları aynı mektepte okutur. Leylî on altı, Geys on beş yaşına gelinceye kadar bu durum devam eder. Her iki varyantta da mektepte iken birbirine âşık olan kahramanlar, Leylâ'nın annesi tarafından engellenir.

S₄ varyantında, Kays'ın büyüüp okul çağına geldiği, gün geçtikçe huysuz, hırçın bir çocuk olup saatlerce ağladığı, hacı, hocaların, yazılan muskaların hekimlerin fayda etmediği belirtilir. Bu varyantta Leylâ ve Mecnûn'un birlikte okumalarına yer verilmez. Kays'ın annesi ölünce onun bakımı için bir süt nine tutulur.

Y₂'de ise diğer varyantlardan farklı olarak Kays'ın yedi yaşında pîr-i mübârek bir mektep hocasına ilim ve hüner öğrenmesi için gönderildiği belirtilir. Hoca, Kays'ı elif ba'dan okutmaya başlayınca onun bir anda her şeyi tekrara gerek kalmadan öğrendiğini görür. Bu kabileye yakın başka bir kabilenin başbuğu da kızını o hocaya verir. Böylece Leylâ ve Mecnûn aynı şekilde okuyarak birbirine derslerini öğretirler.

S₃ ve Ş₁'de ise kahramanların birlikte büyüdüğünden bahsedilir. Ayrıca Ş₁'de iki kahramanın okulda şiir ve efsaneleri, peygamberlerden aktarma sözleri, boylar ve soylar arasındaki kan davalarını öğrendiği ve yiğitlik, namus, doğruluk üzerine sözler, öyküler ile dağarcıklarını doldurduğu söylenir.

Buna göre şöyle bir sonuç çıkarabiliriz:

1. Leylâ ve Mecnûn beraber büyüüp aynı okula giderler, (Y₂, S₁, S₃, Ms₁, Ş₁).
2. Kays elif ba'dan başlayarak her şeyi çok çabuk öğrenir, (Y₂).
3. Mektepte iken birbirine âşık olan kahramanlar, Leylâ'nın annesinin durumu öğrenmesi ile birbirlerinden ayrılırlar. Bunun üzerine Kays da mektebi bırakır, (Ms₁, S₁).
4. Kahramanların eğitimi için süt nine tutulur, (S₁, S₄, Ms₁). S₄ varyantının diğer varyantlardan farkı Kays'ın küçükken oldukça geçimsiz bir çocuk olması, hekimlerin, muskaların, hocaların ona kâr etmemesidir. Neticede Kays'ın annesi buna dayanamayıp ölür ve onun bakımı için bir süt nine tutulur.

5. KAHRAMANLARIN BİRBİRİNE ÂŞIK OLMASI

Kahramanların âşık olması, varyantlara göre farklılıklar gösterir. Bu farklılıkları; a. Av sırasında görüşme b. Beraber okula gitme c. Bâde içme ç. İlk karşılaşma d. Birlikte büyüme şeklinde gruplandırabiliriz.

Kahramanlar, hemen hemen bütün varyantlarda okulda iken birbirlerine âşık olurlar, (Y₂, S₁, Ms₁, Ş₁).

Okulda iken birbirine âşık olan kahramanlar, hocalarından gizli olarak buluşur, (Y₂, Ms₁). Ms₁'de iki âşık âdeta iki tende bir can gibi olur. Öyle ki Kays'a bir şey sorulsa cevabını Leylâ verir.

Ş₁'de de şair, kahramanların okulda âşık olmalarına bu ilk yaklaşmanın orada başladığına katılmadığını belirterek aşkın, ezeli bir tanışıklık olduğunu ve doğmadan önce başladığını söyler. Düşünler, kavgalar, ölümler, törenler, ziyâfetler, şölenler ile sık sık bir araya gelen kahramanların aşkı, bahar zamanları daha da artar. Bu aşk ile önce “Dalgın!” olan Kays'ın adı daha sonra toplum tarafından “Mecnûn” a çıkar.

M₁'de, amca çocukları olan Kays ile Leylâ'nın birbirine âşık olması, diğer varyantlardan farklıdır. Bir gün av dönüşü kızına rastlayan Kays, genç kızlık çağında olduğu için onunla birkaç senedir konuşmamıştır. Kays, Leylâ'nın güzelliğini görür görmez ona âşık olur ve bindiği deveyi kesip Leylâ'ya et ikram edeceği sırada yanlışlıkla ateşi avuçlar. Duyduğu acı ile bayılan Kays, uyandığı zaman kendini Leylâ'nın dizinde bulur. Geç vakitlere kadar Leylâ ve Kays birbirlerine güzel şiirler, türküler söylerler.

S₄ varyantında, okulda iken âşık olma söz konusu değildir. Bu varyantta Leylâ ile Kays, ilk karşılaşmalarında birbirlerine âşık olur. S₄'deki Kays'ın ağlaması ve onu susturma çabaları bir diğer varyantta kahramanların yetişmesi epizotunda yer alır. S₄'de farklı olarak Kays ile birlikte Leylâ da ağlamaktadır. Süt ninesi, Kays'ı hava aldirmek için komşu çadırların arasında dolaştırır. O sırada çadırlardan birinde

ağlayan bir kız çocuğunun sesini duyarlar. Karşılaştıkları zaman ağlamasını kesen iki çocuk kara sevda ile birbirlerine bağlanırlar.

S₁ varyantında da kahramanların mektepte iken âşık olmalarına değinilirken beyitlerde bâde içme motifinden de bahsedilir.

S₂ varyantında ise, bâde içerek âşık olma söz konusudur. Başlangıçta Leylâ kimseye âşık değildir. Amcasının oğlu Görmüş ise Leylâ'yı arzulamaktadır. Bir gece yarısı üçler, beşler, yediler önce Mecnûn'un baş ucuna gelir. Yedi aksakallı ihtiyarın arkasında bulunan kırkların içinden Hz. Hızır çıkarak uzattığı kudret şarabını Kays'ın içmesini ister. Hz. Hızır'ın kolunun altından bakınca Leylâ'yı gören Kays, ona âşık olur. Aynı şeyler Leylâ'nın da başından geçer. Aşk hastalığına yakalanıp kendilerinden geçen âşıklar gece yarısı ayılır. Hz. Hızır Kays'a, "deli" anlamına gelen "Mecnûn" mahlasını verir. Leylâ'yı göremeyen Kays'ın aşk hastalığı daha da artar.

S₃'te de, birlikte büyüyen ağa çocukları birbirlerine âşık olur.

Bütün bu açıklamalardan şu sonuçları çıkarabiliriz:

1. Kahramanlar, bütün varyantlarda okulda iken âşık olur, (Y₂, S₁, Ms₁, Ş₁).
2. Söz konusu varyantlardan sadece M₁ varyantında Kays, av dönüşü gördüğü amcasının kızına âşık olur.
3. Bütün varyantlarda kahraman, aşk hastalığına yakalanır.
4. Bir varyantta âşık olan kahraman, saz çalıp şiir söyleme yeteneği kazanır, (S₁). Diğer varyantlarda ise sadece şiir söyleme yeteneği vardır, (Y₁, Y₂, M₁, S₂, Ms₁).

6. İLK ENGELLER

Bu epizotu, âşıkların sürekli birlikte olma ve evlenme istekleri hazırlamaktadır. Engelleme şekilleri ile de ortaya çıkan hususlar bize âşıkların sadâkatini, tahammül

gücünü, hikâye kahramanlarının kıskançlık, doğruluk, namus, menfaat gibi değer yargılarını yansıtmaktadır.

Âşıkların engellenmesi varyantların çoğunda toplumun namusa, şerefe verdiği önem ile karşımıza çıkar. Genç âşıkların birlikte dolaşması, gizli gizli buluşması, dedikodulara yol açar. Bunu ailelerin haber alması üzerine ilk ayrılıklar görülmeye başlar.

S₁'de Leylâ ve Mecnûn'u ayıran, onları birlikte görüp, kızın babasına haber veren "bir imansız garı"dır. Leylâ'nın babası, kızını tâkip ederek kadının sözlerinin doğru olduğunu görünce onu okuldan alır. Ms₁'de de âşıkların birlikteliği dillere düşer. Bu yüzden anne kızını azarlayarak, sitemli sözler söyler ve bir daha onu okula göndermez. Bu ayrılık dönemi ile birlikte âşıkların birbirine duyduğu sevgi daha da artar. Aynı şekilde Y₂ varyantında da iki sevgilinin aşkı halkın ağzında destan olunca bu durumdan utanan baba, kızını okuldan alır.

S₂ varyantında ise rüyâda birbirine âşık olan kahramanlar, Leylâ'nın babasının erkek kardeşi tarafından tahriklere kapılması ve bulundukları yerden göç etmeleri ile ayrılığı yaşarlar.

S₃'te yakınları Mecnûn'a Leylâ'yı ister. Fakat baba buna razı olmaz ve oradan hemen göç eder.

S₄'de de iki kahramanın ayrılığına neden olan kıskançlıktır. Sevgililerin aşkını çekemeyenler dedikodu çıkararak iki ailenin arasını açar. Bunun üzerine Leylâ'nın babası kızını eve kapatır. Kaderine küsen Leylâ'ya karşılık, Mecnûn da perişan olur, yemeden, içmeden kesilir.

M₁'de ise iki aşığın ayrılması toplumun örf ve âdetlerine bağlı olarak tezahür etmiştir. Leylâ'nın babası kızının amcasının oğlu Kays ile birlikte büyümelerine rağmen onları belli bir yaşa geldikten sonra bir araya getirmez. Toplumun anlayışına

göre onların birlikte görülmeleri artık uygun değildir. Mecnûn da bütün çabalarına rağmen sevgilisini göremeyince arkadaşları vâsıtası ile ona haberler gönderir.

Buna göre şu sonuçları çıkarabiliriz:

1. Leylâ okuldan alınınca, Kays da okulu kendi isteği ile bırakır, (Y_2, S_1, Ms_1).
2. Toplumun ayıplaması, dedikodusu, iki aşığın ayrılığına neden olur, (Y_2, S_1, Ms_1).
3. Kahramanların aşkını çekemeyenler dedikodular çıkararak iki ailenin arasını açarlar, (S_4).
4. Leylâ'nın babası kızını Mecnûn'a vermek istemez. Ancak bunun sebebi belirtilmez, (S_3).

7. KAHRAMANIN GURBETE ÇIKMASI

Kahramanın memleketinden, sevdiklerinden belli bir amaç için ayrıldığı “gurbete çıkma” bölümü hikâyede, anlatıldığı yörenin pek çok özelliğini de yansıtır.

Sevgilisi ile görüşmeleri çeşitli sebeplerle engellenen âşık, bütün varyantlarda gurbete çıkar.

Kays, Leylâ'dan ayrılınca ona olan aşkı daha da artar ve aklını kaybederek kendini çöllere atar. Bu yüzden de adı “Mecnûn”a döner, (Y_2, S_1, S_2, Ms_1).

Ms_1 'de Kays'a, Leylâ'dan başka kızlar teklif edilir. O bunu kabul etmez. Yaşlı baba, oğlunun iyileşmesi için onu hocalara götürür, muskalar yazdırır. Baş vurulan çareler Mecnûn'u Leylâ'sından, çöllerin sonsuz mekânından çıkaramaz. Bu durum onun aşkının büyüklüğünü anlamayan halk tarafından yanlış şekilde yorumlanır. Herkes ona deli gözüyle bakar, ($Y_2, S_1, Ms_1, Ş_1$).

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Mecnûn'un Leylâ'ya olan aşkı sabrını daha da arttırır. Çöller, dağlar mekân olarak tutmasına neden olur. Buna karşılık ailesi

tarafından eve hapsedilen Leylâ da korkusundan dolayı onlara itaat edip aşkını içinde yaşatır. Diğer halk hikâyelerinde âşığın sevgiliyi elde etmek için maddi veya manevi unsurları yerine getirmesinin aksine bu hikâyede âşık, topluma bir tepki olarak sevdiği herşeyden sonsuz mekâna kaçır.

8. AŞIĞIN SEVGİLİ İLE KARŞILAŞMASI

Kahramanların birlikteliği engellenince mekânı çöller olan Mecnûn'un ve eve hapsedilen Leylâ'nın ilk karşılaşmaları varyantlarda benzer bir şekilde görülür.

S₁ varyantında; bir bahar mevsiminde annesinden izin alan Leylâ, kızlarla birlikte çimenlik bir yere gider. Kays'ı arayıp bulmayı düşünen Leylâ, kızlara; kim bir deste gülü hemen getirirse, ona ipek mendilini vereceğini söyleyerek, onları yanından uzaklaştırır. Kendisi de Kays'ı arayarak bulur ve emeline ulaşır.

Ms₁'de de, bir bahar mevsimi kırlarda üzgün bir şekilde dolaşan Mecnûn'a, arkadaşları teselli verir. O gün Mecnûn, bülbüllere, kumrulara derdini anlatarak yol alırken bir konağa rast gelir . Leylâ'yı orada bulan Mecnûn, Leylâ'ya sarılır. İki sevgili aşk sarhoşluğu içinde kendilerinden geçer.

S₄'de ise, en son Sence ve Selânik arasında görülen Mecnûn, Leylâ'nın bulunduğu yere gelir ve onunla hasret giderir.

Y₂ varyantında da Mecnûn, para kazanmak amacı ile kendisini kocakarı tarafından zincire vurdurtan adamın yerine geçmek ister. Böylece sevgilisinin bulunduğu yere gidip onu görebilecektir. Leylâ'yı görüp onunla konuşan Mecnûn, aşkının coşkunluğu ile zincirleri kırıp tekrar çölün yolunu tutar.

M₁'de, Leylâ ve Mecnûn'un karşılaşması, olağanüstü özellikler taşımaktadır. Necd Dağı'nda oturup Leylâ'nın çadırını gözetleyen Mecnûn, cehennemî bir

sıcaklığın olduğu bir günde yine oradadır. O sırada aniden hava değişir sert rüzgârlar eser ve Leylâ'nın odasının kapısı açılarak onun yüzü görünür. Mecnûn, sevinç gözyaşları dökerek Leylâ'ya yaklaşır. İki sevgili uzun bir ayrılık döneminden sonra tekrar kavuşma imkânı bulurlar.

S₃ varyantında da, babası tarafından Mecnûn'dan kaçırılan Leylâ Akdağlar Yaylası'nda iken, Mecnûn' un Dikenler Ovası'nda olduğunu öğrenir. Söz konusu varyantın bu epizotunda da olağanüstü motif görülür. Leylâ, yayla zamanının bitmesi ve Mecnûn'u tekrar görebilmesi için dua eder. Aniden hava şartları değişir ve Leylâ yayladan iner sevgilisini tekrar görür.

Bu epizota bağlı olarak şu sonuçları çıkarabiliriz:

1. İki sevgili bahar mevsiminin güzelliği içinde ilk kez karşılaşma imkânı bulurlar, (S₁, Ms₁).
2. Mecnûn, sevgilisini görebilmek için acı çekmeye razı olur, (Y₂).
3. Leylâ sevgilisini görebilmek için hile düzenler, (Ms₁).
4. İki sevgilinin karşılaşması olağanüstü özellikler sonucunda gerçekleşir, (S₃, M₁).

9. KIZ İSTEME VE ÂŞIĞIN İKİNCİ KEZ GURBETE ÇIKMASI

Bütün varyantlarda Mecnûn, Leylâ'dan başkasını istememektedir. Leylâ'nın aşkı ile çöllere düşüp aklını yitiren Mecnûn'a çok üzülen babası, sonunda ona Leylâ'yı istemeye karar verir.

S₁ varyantında, baba, Mecnûn'u çölden alıp eve götürmek ister. Onun bıçak ile kolunu çizmesi ve akan kanların her yerde "Leylî, Leylî" yazması babasını hayrete düşürür. Kays'ın göğüs kemiklerinin de aynı şeyi söylemesi üzerine baba Leylâ'nın evlerinde olduğunu söyler ve Mecnûn'u eve götürür. Oğlu için Leylâ'yı Soltan Mahmut'tan isteyen Hacı Abdulla red cevabı alır.

Ms₁'de de baba, kabile büyükleri ile gidip Leylâ'yı ister. Leylâ'nın babasının razı olması için ona pek çok hazine teklif eder. Buna rağmen yine de sözlerini kabul ettiremez.

Y₂, M₁, S₄, Ş₁ varyantlarında da, S₁ ve Ms₁'de olduğu gibi Leylâ'nın babası kızını Mecnûn'a vermez. Hepsinde de vermeme sebebi, Mecnûn'un aklını yitirmesidir. Eğer mecnûnluktan vazgeçerse baba kızını ona verecektir. Bunun üzerine Mecnûn'un babası da oğlunu iyileştirme yollarını arar. Adaklar adar, sadakalar dağıtır, muskalar yazdırır. Sonunda onu, Kâbe'ye götürmesi gerektiğini söylerler. Çünkü, orada edilen dualar kabul olmaktadır. Mecnûn'u alıp son bir ümitle Kâbe'ye giden baba, oğlunun derdinin azalması yerine aşkının artması için dua ettiğini görür ve çaresizlik içinde geri döner, (Y₂, S₁, Ms₁) S₄ varyantında, diğerlerinden farklı olarak Kâbe'ye götürme söz konusu değildir.

S₃ varyantında, baba kızını Mecnûn'a vermez fakat niye vermediği konusunda bir bilgi yoktur.

Neticede, Mecnûn sevgilisine kavuşamayınca tekrar çölün yolunu tutar. Oradaki vahşi hayvanlar ile birlikte tabiatın özgür ortamında başı boş dolaşır. Leylâ'nın hayali ile yaşar.

Bu epizota bağlı olarak şu sonuçları çıkarabiliriz:

1. Leylâ'nın babası, Mecnûn'a, mecnûnluktan vazgeçene kadar kızını vermeyeceğini söyler, (Y₂, M₁, S₁, Ms₁).
2. İhtiyar baba, oğlunun iyileşmesi için onu Kâbe'ye götürür, (Y₂, M₁, S₁, Ms₁).
3. S₄ varyantında, Kâbe'ye gitme yoktur.
4. S₃'te Leylâ'nın babasının kızını niye Mecnûn'a vermediği belirtilmez.
5. Mecnûn, tekrar çölün yolunu tutar, (Y₂, M₁, S₁, Ms₁).

10. AŞIĞA İKİNCİ KEZ KIZ İSTEME VE ENGELLER

S₂ ve S₄ varyantı dışında bütün varyantlarda, Mecnûn'un sevgilisine kavuşmasında Nevfel, büyük yardımlarda bulunur.

S₁ varyantında, çöldeki hayvanlarla konuşup “Leylî tesellisi” arayan Mecnûn, o sırada beş yüz kişilik ordusu ile dolaşmaya çıkan Novfel ile karşılaşır. Mecnûn'un hasta olduğunu gören Nofel , ona yapılan haksızlığı gidermek için Soltan Mahmud'a bir mektup yazar. Soltan Mahmud da onu yanına çağırır. Leylâ'yı babasından şiir ve sözle isteyen Nofel, Soltan Mahmud ile “atışma”da bulunur. Karşılıklı olarak söylenen şiirlerde güçlerini öven kahramanlar daha sonra da savaşırlar. Mecnûn'un savaş esnasında Nofel'in askerleri üzerine taş yağdırması sonucu Nofel, savaşı bırakır.

M₅'de ise, en müşkül işleri kılıcı ile çözen, aşk yolunda çok koşmuş olan Nevfel, meclisinde okunan şiirin Mecnûn'a ait olduğunu duyup, aşk derdi ile hastalanan bu çaresize yardım etmek ister. Leylâ'nın babası Mecnûn'un deli olmasından dolayı kızını ona vermeyeceğini söyleyince savaş olur. Bundan sonrası yine S₁ varyantında olduğu gibi sonuçlanır. Mecnûn, Leylâ'sına kavuşamayınca Nevfel'e sövüp saymaya başlar.

M₁ varyantının da sonunda, Leylâ'yı isteyen Mecnûn, Nevfel tarafının kazanması için dua edeceği yerde tam aksi şekilde davranır. Daha sonra Leylâ'ya kavuşamayınca ağlayarak çölün yolunu tutar.

Y₂ varyantı da farklı özellikler göstermez.

Ş₁ varyantında, Leylâ'nın babası Nevfel'in ısrarlarına rağmen kızının Kays ile evlenmesinin mutsuzluk getireceğini söyler. Nevfel de ikna olur ve bu işten vazgeçer. Böylece, Kays'ın umutları yine boşa çıkar.

S₄'de ise Hacivat, Allah'ın emri ile Leylâ'yı babasından ister. Baba, kızını vermeyince Hacivat, Cazu Nine ile görüşür ve bir kese dolusu altın karşılığında kızı babasından istetir. Cazu Nine Leylâ'nın babasına, eğer kızını vermezse onun öleceğini söyler. Babası bu sözlere inanmayınca Leylâ da canına kıyacağını belirtir. Bunun üzerine baba, mal bakımından da zengin olan Kays'ın kızı ile evliliğine, aşağıdaki şartları yerine getirirse, izin vereceğini söyler:

1. Mecnûn, dağ başında bulunan Leylâ'ya sağ tuttuğu ahuyu onun aşkı için kurban edip getirecektir.
2. Mecnûn, dağlarda birlikte dolaştığı erkek aslan ile dövüşüp onu yenecek ve ölüsünü kızının ayağı altına serecektir.
3. Kûh-ı Kaf Dağı'nda, bir yudum su içen binlerce körpe kızın canını telef eden "Yedi Başlı Ejder"i yenip yedi başını koparacak ve kızı Leylâ'nın ayakları altına atacaktır.

Leylâ'ya kavuşabilmek için, bu zor şartları kabul eden Mecnûn sonuçta amacına ulaşır.

Buna göre şu sonuçları çıkarabiliriz:

1. Leylâ'nın babası, kızını Mecnûn'a, deli olduğu gerekçesi ile vermek istemez, (Y₂, M₁, S₁, Ms₁, Ş₁).
2. Leylâ'nın babası, üç şartı yerine getirmesi halinde kızını, Mecnûn'a vermeye razı olur, (S₄).
3. Nevfel'in, Mecnûn için gösterdiği tüm çabalara rağmen Mecnûn Leylâ'ya kavuşamaz, (Y₂, M₁, S₁, Ms₁, Ş₁).

11. ÂŞIĞIN İKİNCİ KEZ SEVGİLİ İLE KARŞILAŞMASI VE TEKRAR GURBETE ÇIKMASI

Bu epizot, söz konusu varyantlarda benzer şekilde görülmektedir.

S₁ ve Ms₁ varyantlarında; Mecnûn bir gün, zincire vurulmuş bir adam görür. Onu kamçılayan adam da ihtiyar bir kişidir. Bu şekilde dolaşarak para kazanan

ihtiyar adama Mecnûn, zincirlenen kişinin yerinde olmak istediğini söyler. Böylece diyar diyar dolaşarak sevgilisi Leylâ'yı görme imkânı bulacaktır. Sonunda amacına ulaşan Mecnûn, Ms₁ varyantında Leylâ'yı görünce bayılır. S₁ varyantında ise Leylâ'yı gören Mecnûn, aşkının coşkunu ile zincirleri parça parça eder ve çölün yolunu tutar. Kaçan Mecnûn'u Bağdaç şehrinin çocukları da taşa tutar. Mecnûn çölde gördüğü ahuyu, güvercini acıyarak kurtarır ve güvercinden sevgilisine mektup götürmesini ister. Geceleri başında yuva yapan güvercin, gündüz de onun koruyucusu olur. Bu şekilde çöldeki bütün hayvanları kendisine dost tutan Mecnûn gönlündeki büyük aşkı avutmaya çalışır.

Y₂ varyantında anlatılan bu olay ise, "Âşığın Sevgili ile Karşılaşması" epizotunda yer almaktadır.

M₁'de, Mecnûn'un gurbete çıkma sebebi diğer varyantlardan farklıdır. Mecnûn, Leylâ'ya olan aşkının namussuzluk sayılıp mutaassıp kişilerce ikisinin de öldürüleceğini duyar. Bu yüzden sahraya kaçır.

S₄ varyantında, Kays Leylâ'sına kavuşabilmek için şartları yerine getirmek üzere gurbete çıkar. Çok sevdiği ahusunu, birlikte gezdiği aslanı ve çok can alan yedi başlı ejderi öldürerek bunları Leylâ'nın kapısına bırakır. Bu zor şartları yerine getiren Kays, sonunda Leylâ'ya kavuşur.

Bu epizotta ulaştığımız sonuçları da şöyle sıralayabiliriz:

1. Mecnûn, Leylâ'sını görebilmek için her türlü acıyı göze alır, (Y₂, S₁, Ms₁).
2. Mecnûn, aşkının namussuzluk sayılıp öldürüleceklerini duyunca sahraya kaçır, (M₁).
3. Kays, kendini tehlikeye atarak şartları yerine getirir ve sevgilisine kavuşur, (S₄).

12. SEVGİLİNİN BİR BAŞKASI İLE EVLENDİRİLMEK İSTENMESİ

Birbirlerine âşık olan kahramanların birlikteliğini engellemek için baba, kızını İbn-i Selâm adlı soy sop itibarî ile zengin, yiğit bir delikanlı ile evlendirmek ister.

S₁ varyantında, Mecnûn'u aramak için evde sıkıldığını bahane ederek gül bahçesine giden Leylâ avdan gelen Salam Şehzade ile karşılaşır. Ona bir görüşte âşık olan Salam Şehzade beş on gün çadırından dışarı çıkmaz. Padişah da oğlunun aşk derdine yakalandığını öğrenip vezirlerini elçi sıfatı ile Bağdat şehrine gönderir ve Leylâ'yı ister. Soltan Mahmud, adı sanı ünlü olan bu yerin oğluna kızını vermeyi kabul eder. Ailesinden korktuğu için Leylâ da ağlayarak düğünü kabul eder.

Düğün günü meclise, haberi Zeyd'den alan Mecnûn da gelir. Boynundaki zincirlerle düğüne giren Mecnûn, Zeyd'in el çırpması ile oynamaya başlar. Leylâ sesi duyup o tarafa yönelince Mecnûn'u görür. Mecnûn tekrar çöle kaçar. O gece Leylâ İbn-i Selâm'ı kendisine yaklaştırmaz ve ondan yedi gün mühlet ister.

Ms₁'de de, ava çıkan İbn-i Selâm, yol üzerinde Leylâ'yı görüp, ona o anda âşık olur ve avdan vazgeçerek evine döner. Söylediği sözlerle taşı bile değiştirebilme gücüne sahip akıllı bir adam bulan İbn-i Selâm mal, mülk ve canını ortaya koyarak Leylâ'yı ister. Leylâ'nın anne ve babası buna razı olup kızlarını ona verirler. Muradına eren İbn-i Selâm fakirlere altın ve cevher dağıtır.

Y₂ ve M₁ varyantlarında da İbn-i Selâm, av maksadıyla çıktığı bir gün, Leylâ'yı görüp ona âşık olur.

Y₂'de, İbn-i Selâm hediyeler hazırlatarak, kabilesinden birkaç ülu kişiyi Leylâ'yı istemeye gönderir. Baba, kızını ona vermeye razı olur. Fakat kızının rahatsız olduğunu, iyileşince kendilerine haber vereceğini söyler.

M₁'de ise İbn-i Selâm elli deve yükü hediye hazırlatıp birkaç yiğit ile beraber Beni Âmir kabilesine gider ve Leylâ'yı ister. Leylâ'nın babası ise, kızının rahatsızlığını öne sürerek birkaç hafta mühlet ister.

Baş kısmını bulamadığımız Y₁ varyantı ise, bu epizotla başlamaktadır. Leylâ'yı bin altına alan İbn-i Selâm, Leylâ'nın başına pek çok cevher saçar, müjdecilere bağışlarda bulunur. Düğünden birkaç gün sonra gerdek gecesi kendisine yaklaşmak isteyen İbn-i Selâm'ı Leylâ, kendisini zehirleyeceğini söyleyerek uzaklaştırır.

Ş₁'de, İbn-i Selâm'ın Leylâ'ya âşık olmasından bahsedilmez. Sadece Mecnûn'un; Leylâ'nın evlendiğini duyarak bir an sevinip bir an üzüldüğü belirtilir.

Söz konusu varyantlarda, Leylâ'nın evliliğini Mecnûn, ya Zeyd'den (Y₂, S₁, Ms₁) ya da İbn-i Selâm kabilesi halkından bir Arap tarafından öğrenir, (Y₁).

Neticede, her varyantta Leylâ, İbn-i Selâm ile evlendirilmek istenmiş, Mecnûn ise, bu haberi aldığı anda üzmekten başka bir şey yapmamıştır.

13. ÂŞIKLARIN SON KARŞILAŞMALARI

Leylâ ve Mecnûn'un son karşılaşmaları, İbn-i Selâm'ın ölümünden sonra gerçekleşir.

S₁'de, Leylâ'nın, Mecnûn'un hatırından çıkması için İbn-i Selâm'dan istediği yedi gün mühlet sonunda İbn-i Selâm'ın yüreği patlar ve ölür. Bunun üzerine Leylâ da babasının evine döner. Yüreğinde, Mecnûn'un hasreti ile onu arayan Leylâ, Mecnûn'u zincirle ağaca bağlanmış bir şekilde görür. Kendisini ona tanıttığı zaman Mecnûn ona: "Sen Leylî değilsen, Leylî benim üreğimdedi" diye cevap verir. Bunu duyan Leylâ ne yapacağını şaşırır, ağlayarak yere düşer.

Ms₁'de de hastalığından dolayı İbn-i Selâm vefat edince, Leylâ gönlünde sevgilisinin aşkı ile İbn-i Selâm'ı bahane ederek ağlar, yas tutar. Arap âdetlerine göre, dul bir kadının iki yıl beklemesi gerektiği için iki yıl bekleyen Leylâ daha sonra babasının evine döner. Zeyd'den İbn-i Selâm'ın öldüğünü duyan Mecnûn üzüлp ağlar. Çünkü, kendisi sevdiği için onun gibi canını bile verememiştir. Leylâ, kendisine büyük bir umutla koşup geldiğinde onu reddeden Mecnûn, gerçek Leylâ'sına kavuştuğunu söyler.

M₁'de de, yüzü nurlu yaşlı ihtiyar (Hz. Hızır)'ın vasıtasıyla görüşme imkânı bulan iki sevgilinin son karşılaşması, İbn-i Selâm'ın ölümünden sonradır. Buna göre İbn-i Selâm, bir gün diğer kabile ile muharebeye girer ve bu savaşta aldığı yaradan dolayı yatağa düşer ve ölür. İbn-i Selâm'ın vefatı için iki yıl yas tutan Leylâ, matem sonuncu günü eşyasını toplayıp babasının evine gider. Mecnûn da onu görebilmek umudu ile Leylâ'nın geçeceği yolun üzerinde onu beklemektedir. Leylâ, sevgilisinin beyitlerini duyunca başını mahfeden çıkarıp ona bakar ve bir gün onu evlerine davet edeceğini söyler. Zeyd'in yardımı ile iki sevgili tekrar görüşür. Leylâ, ölen eşinin ruhu rahat etsin diye yemek pişirip fakirlere dağıtır. O esnada Leylâ, Mecnûn'un da dilenci kılığında gelip yemek almasını söyler ki onu görebilsin. İki sevgili bu sebeple son kez birbirlerini görürler.

M₁ varyantında anlatılanlar, Y₁ varyantında da aynı şekilde anlatılmaktadır.

Netice olarak şunları söyleyebiliriz:

1. İbn-i Selâm'ın ölümü sevgililerin son kez görüşmelerine sebep olur, (Y₁, M₁, S₁, Ms₁).
2. Arap âdetlerine göre dul bir kadın iki yıl yas tutacaktır. Leylâ da bu âdeti yerine getirir, (Y₁, M₁, Ms₁).
3. Leylâ, gerçek aşkı bulan Mecnûn'un kendisini reddetmesi ile birlikte hayak kırıklığına uğrar, (S₁, Ms₁).

14. SONUÇ

S₄ varyantı dışında, bütün varyantların sonunda kahramanlar, birbirine bu dünyada kavuşamazlar. Bazı varyantlarda ahirette kavuşan sevgililer, bazı varyantlarda da efsanevî bir karakter taşır. S₁ varyantında, Mecnûn'un gerçek aşkı bulması ile reddedilen Leylâ, feryad edip ağlar ve sonunda ölür. Bu acı haberi Zeyd'den öğrenen Mecnûn da, onun kabrinin başında üç defa "Leylî!" diyerek can verir. Halk bu iki âşık için karalar giyip göz yaşı döker ve Sultan Mahmud'u suçlayarak ona lânetler eder. Sadık dostları Zeyd de, iki sevgilinin kabri başında ağlayıp göz yaşı döker. Gerçek hayatta birbirine kavuşamayan kahramanlar, karanlık mezarda birbirlerine kavuşurlar.

Ms₁'de de, Mecnûn'un inancının güzelliğini ve reddedilme sebebinin öğrenen Leylâ, yüce Allah'tan ölüm ister. Hastalanıp yatağa düşen Leylâ, bir süre sonra ölür. Mecnûn, onun ölüm haberini Zeyd'den öğrenir ve sevgilisinin kabri başında can verir. Zeyd, kahramanlar öldükten sonra da onların sâdık arkadaşı olmaya devam eder. Bir gün rüyasında iki sevgiliyi cennette gam ve kederden uzak bir şekilde gezerken görür. Aynı zamanda bin melek kendilerine hizmet etmektedir.

Görüldüğü gibi âşıkların dünyada çektikleri acılar ahirette kavuşmaları ile son bulmuştur.

S₂'de, Mecnûn'un Cenab-ı Hakk'ın cemaline âşık olup Leylâ'dan yüz çevirdiği, iki sevgilinin birbirini Cennet-i Âla'da göreceği belirtilir.

M₁ ve Y₁ varyantlarında da Leylâ, Mecnûn'a olan aşkı ve hasret acısı ile hastalanır. Annesine vasiyette bulunan Leylâ, aşk yolunda şehit olduğu anlaşılın diye tabutunun gül ve sümbüller ile süslenmesini, kefeninin kan ile boyanmasını ister. Ayrıca Mecnûn'a kötü davranılmamasını, aksi takdirde ruhunun azap çekeceğini belirten Leylâ, daha sonra Allah'a ruhunu teslim eder. Bu acı haberi duyan Mecnûn da Leylâ'nın mezarı başında can verir. Halk onun kemiklerini alıp

Leylâ'nın mezarı yanına defneder. Hayatta iken bir çatı altında birleşemeyen iki sevgili, böylece bir mezarda birleştirilmiş olur.

Y₁ varyantında, M₁'den farklı olarak Zeyd, rüyasında onları âb-ı hayat gibi akar suları olan, türlü ağaçlarla dolu bir bahçede görür. Bir su üstüne kurulu altından taht üzerinde oturan Leylâ ve Mecnûn'a bir ihtiyar adam da hizmet etmektedir.

S₄ varyantında, yukarıdaki varyantlardan farklı olarak Kays, Leylâ'nın babasının öne sürdüğü şartları yerine getirerek Leylâ'sına bu dünyada hiç ayrılmamak üzere kavuşur. Böylece iki düşman aile de barışır.

S₃ ve Ş₁ varyantlarının sonunda kahramanlar, efsanevî bir özellik gösterir. S₃'te birlikte iken Leylâ'nın babasına yakalanan kahramanlar Allah'a dua ederek yıldız olmayı diler. Leylâ'nın babası iki sevgilinin arkasından geri dönmeleri için seslenerek onları kavuşturacağını söyler. Fakat Leylâ, buna inanmayarak, dileğinden vazgeçmez. Mecnûn ise o sırada Leylâ'nın babasının yüzüne bakıp utanır. Bu yüzden o kırmızı bir yıldız, Leylâ ise beyaz bir yıldız haline dönüşür. Mecnûn, Leylâ'yı üşümemesi için kış mevsiminde güneye gönderir, kendisi de kuzeye gider. Yaz mevsiminde ise bunun tam tersi olur. Yılda iki kez karşılaşan bu yıldızlar kavuşma anında birbirlerini üç defa öper. Halk arasında yıldızları bu esnada görenlerin dileğinin yerine geleceği söylenir.

Ş₁'de ise Mecnûn, gönlündeki kızgın ateş gibi gökyüzüne giderek bir yıldız olup akar, Leylâ da ondan önce mi, sonra mı yoksa aynı anda mı, bilinmeyen bir zamanda yeşil vahaların bereketinde bir ışığa dönüşerek Mecnûn'a kavuşur. Sıcak yaz göklerinde sağ ve soldan gelen şimşek hızıyla birbirlerine kavuşan yıldızlar halk arasında uğur sayılır. Göz açıp kapama anında dilek dileyenin muradına ereceği söylenir.

Bu epizottan çıkarılan sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Birbirine âşık iki sevgili, gerçek hayatta değil, karanlık mezarda birbirine kavuşur, (Y₁, M₁, S₁, Ms₁).

2. Kahramanlar, beşerî aşktan ilahî aşka yükselir, (S₁, S₂, Ms₁).

3. Kahramanların beşerî aşktan ilahî aşka ulaştıkları Cennet-i Âla'da birbirlerine kavuşacakları belirtilir, (S₂).

4. İki sevgili, yıldız olup gökyüzüne çıkarak efsanevî bir karakter sergilerler, (S₃, Ş₁).

5. Sadece bir varyantta iki sevgili dünyada iken birbirine kavuşur, (S₄).

Bütün bu açıklamalardan sonra, "Leylâ ile Mecnûn" hikâyesinin genel yapısını şu şekilde verebiliriz.

1.Genellikle bütün varyantlarda, Kays ile Leylâ'nın aileleri sosyal ve iktisadî açıdan güçlüdürler, (Y₂, M₁, S₁, S₂, S₃, S₄, Ms₁). Buna göre Mecnûn'un babası ticaretle uğraşmaktadır. Söz konusu varyantlardan sadece M₁'de, kahramanların akraba oldukları belirtilir.

Varyantlarda ayrıca, aile mal varlığına rağmen bir çocuğa sahip değildir, (Y₂, S₁, S₄, Ms₁). M₁ ve S₂ varyantlarındaki kahramanların doğumu hakkında bilgi yoktur. Bunlardan farklı olarak S₃ varyantında, ailenin çocuk sahibi olma derdinin bulunmadığı belirtilir.

2.Kays, dua sonucu dünyaya gelir, (Y₂, S₁, Ms₁). Maddi sıkıntısı olmayan aile, çocuk özlemi duymaktadır. Bunun için fakir ve fukaraya yiyecekler dağıtıp adaklar adar. Neticede aile çocuk sahibi olur.

3.Kahramanlara, anne veya baba isim verir, (Y₂, S₁, S₄, Ms₁). Diğer varyantlardan farklı olarak sadece Ş₁'de Mecnûn'un Leylâ'ya dünyaya geldiği zaman Leylâ ve Suna isimlerini verdiği belirtilir. Kays da Leylâ'ya aşık olduktan sonra adı, "Dalgın", "Mecnun" olur, (Ş₁). S₂ varyantında da Kays'a pirlar tarafından bade içirilerek dalgın, deli anlamına gelen "Mecnûn" adını verir.

Hemen hemen bütün varyantlarda Kays'ın adı Leylâ'ya aşık olduktan sonra "Mecnûn"a döner, (Y₂, M₁, S₁, S₂, S₄, Ms₁).

4.Genel olarak bütün varyantlarda Kays ve Leylâ, birlikte büyür, mektebe gider, (Y₂, Ms₁, Ş₁).

M₁, S₁, S₂, S₃, S₄'te kahramanların mektebe gitmesi ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır.

5.Kahramanlar, mektepte iken birbirine aşık olur, (Y₂, S₁, Ms₁, Ş₁). Bu varyantlardan farklı olarak M₁'de Kays,av dönüşü Leylâ'yı görüp ona aşık olur.

6.Bütün varyantlarda kahramanların aşkı, Leylâ'nın anne ve babası tarafından engellenir. Toplumun çıkardığı dedikodular üzerine Leylâ mektepten alınır, (Y₂, S₁, S₂, S₄, Ms₁). M₁'de diğerlerinden farklı olarak baba kızını, kıskandığı ve belli bir yaşa geldiği için Mecnûn ile görüşürmez. Sadece S₄'te Leylâ'nın Mecnûn'a verilmeme sebebi belirtilmez.

7.Aşk derdine düşen Mecnûn'un sevgilisini görmesi engellenince, Mecnûn, çölün sonsuz mekânında yaşamaya başlar, (Y₂, M₁, S₁, S₂, S₄, Ms₁, Ş₁). Sadece S₃ 'te Mecnûn'un çöle gitmesi söz konusu değildir.

8.Bütün varyantlarda Mecnûn'a Leylâ'yı ikinci kez isteyen Nevfel'dir, (Y₂, M₁, S₁, Ş₁). S₂ ve S₃'te Nevfel'in yardımı söz konusu değildir. S₄'te Leylâ'yı, Mecnûn'a ikinci kez isteyen Cazu Nine'dir.

9.Mecnûn, mecnûnluktan vazgeçmesi halinde Leylâ'ya kavuşabilecektir, , (Y₂, M₁, S₁, Ms₁, Ş₁). S₂ ve S₃ varyantında konu ile ilgili bilgi yoktur. S₄'te ise Mecnûn, Leylâ'nın babasının öne sürdüğü zor artları kabul ederse, sevgilisine kavuşabilecektir.

10. S₂ , S₃ ve S₄ hariç bütün varyantlarda, Mecnûn'un rakibi İbn-i Selâm'dır, (Y₂, M₁, S₁, Ms₁).

11. İki âşık, bütün dünyada değil ahirette birbirine kavuşur, (Y_2, M_1, S_1, S_2).

Bu varyantlardan farklı olarak S_3 , S_4 , ve $\mathcal{S}_1$ bu varyantlardan farklıdır. S_3 ve $\mathcal{S}_1$ 'de kahramanlar dua sonucu yıldız olarak gökyüzüne yükselirler. Kahramanların dünyada iken birbirine kavuşması, yalnızca S_4 varyantında görülür. Kahramanların kavuşması ile birlikte, aileler barışır ve aralarındaki kan davası çözümlenmiş olur.

İKİNCİ BÖLÜM

HİKÂYEDE YER ALAN ŞİİRLERİN EPİZOTLARA GÖRE İNCELENMESİ

Halk hikâyeleri, nesir kısmında hadiselerin anlatıldığı, nazım kısımlarında ise kahramanların karşılıklı duygu ve düşüncelerinin dile getirildiği bir anlatım türüdür. Anlatıcı hikâyenin nazım kısımlarında asla değişiklik yapamaz, fakat nesir kısımlarını istediği gibi uzatıp kısaltabilir. Biz, “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinde yer alan şiirleri epizotların mukayesesinde takip ettiğimiz sıra ile inceledik. Varyantlardaki şiirler epizota bağlılığı ve şekil özellikleri bakımından değerlendirilerek, aralarındaki benzerlikler ortaya konulacaktır.

1. KAHRAMANLARIN AİLELERİ EPİZOTUNA BAĞLI ŞİİRLER

Bu epizotta kahramanların ailelerinin sosyal durumu ve birbirleri ile olan münasebetleri sunulduğu için şiire yer verilmemiştir.

2. KAHRAMANLARIN DOĞUMU EPİZOTUNA BAĞLI ŞİİRLER

Kahramanların doğumu hakkında S_1 ve Ms_1 dışındaki hiç bir varyantta, şiire rastlanılmamıştır.

Ms_1 'de, Kays doğar doğmaz konuşur ve cefa veren dünyaya seslenerek kendisine zevk, neşe yerine bütün gam ve kederi vermesini ister. Bu sayede Kays olgunluğa erecektir. Sözkonusu şiir aruz vezninin mef'ûlû / mefâ'ilûn / fa'ûlûn kalıbı ile yazılmıştır.

Ş_1 'de de, “yer yaratığı” ve “gök yaratığı”, Leylâ'nın doğumunda birer şiir söyler. Şiir, serbest kafiye ile yazılmıştır.

3.KAHRAMANLARA AD VERİLMESİ EPİZOTUNA BAĞLI ŞİİRLER

Varyantların hiçbirinde bu epizotla ilgili şiire rastlanmamıştır

4. KAHRAMANLARIN YETİŞMESİ VE EĞİTİMİ EPİZOTUNA BAĞLI ŞİİRLER

Bu epizot ile ilgili olarak hiçbir varyantta şiire rastlanılmamıştır.

5. KAHRAMANLARIN ÂŞIK OLMASI EPİZOTUNA BAĞLI ŞİİRLER

Kahramanların âşık olması, hemen hemen bütün varyantlarda mektepte iken gerçekleşir, (Y₂, S₁, S₂, S₄, Ms₁).

S₁ varyantında, kahramanların birbirine mektepte iken âşık olduğu belirtilir. Fakat daha sonra “Âşığın Sevgili ile Karşılaşması / Görüşmesi” epizotunda Kays Leylâ’ya okuduğu şiirlerde “bâde içme” motifinden bahseder:

“Mehebbetin salıb meni derbeder,
Meskenim olubdu biyaban çöller,
Eliyyü- mürteza, sagiyi-kövser,
Verib mene bir piyale, sevdiğim.”

Y₂ varyantında, şiir söyleyen yalnızca Kays’dır. Kays söylediği beyitte sevgilisini periye benzetir ve onun aşkı ile kendinden geçtiğini belirtir. Bu beyit mefâ’îlün / mefâ’îlün / mefâ’îlün / mefâ’îlün kalıbı ile yazılmıştır.

Diğer varyantlarda şiire rastlanılmamıştır.

6. ENGELLEME EPİZOTUNA BAĞLI ŞİİRLER

Birbirine âşık olan kahramanlar, birliktelikleri anlaşılmca Leylâ'nın anne veya babası tarafından engellenirler.

S₁'de annesine bile derdini açmayan Kays, toplumun sevgiye karşı olan katı tutumunu, susarak, üzülerək, çöle kaçarak kınar. Leylâ'nın aşkı ile gece gündüz ağlayan Kays'ın bu durumu, annesini de çok üzer. Oğlunun bir derdi olduğunu anlayan anne söylediği üç dörtlük içinde, “ağ günlerini” oğlunun ızdırabı ile yasa boğduğunu, duyduğu üzüntü ile vîrâneye dönen gönlü gibi Bağdat şehrinde de taşı taş üstünde koymayacağını belirtir. Kafiye şemasını; abab, cccb, çççb olarak ifade edebileceğimiz şiir, 6+5 duraklı olup, 11'li hece vezni ile ve koşma şeklindedir.

Bu arada Leylâ da, aşkının annesi tarafından anlaşılması sonucu mektepten alınıp eve hapsedilir. Leylâ, söylediği üç dörtlük içinde, bulunduğu ortamın sıkıcılığını, derdini haykırır. İnsanın herşeyini paylaştığı dört duvar arasındaki sıcak yuva artık Leylâ için iç dünyasındaki sıkıntının, huzursuzluğun, çaresizliğin sembolüdür ki Leylâ “ev”i “zindan”, “gara” kelimeleriyle tanımlar. Bu şiir, abab, cccb, çççb şeklinde kafiyeli, 4+4 ve 5+3 duraklı olup, 8'li hece vezni ile yazılmıştır.

Aynı varyantta ayrıca, Leylâ ve annesi arasında, üçer dörtlük hâlinde söylenmiş bir şiir yer almaktadır. Burada Leylâ, annesinin azarlarına ve çevrenin dedikodusu ile ilgili sözlerine karşılık olarak kimseye âşık olmadığını söyler. Bu şiir de, 4+4 ve 5+3 duraklı olup, 8'li hece vezni ile dile getirilmiştir. Kafiye şeması ise abab, cccb, ççça şeklindedir.

Ms₁ varyantında da, mektepte iken birbirine âşık olan kahramanların aşkı anne tarafından engellenir ve Leylâ, eve hapsedilir. Ms₁'de de, S₁'de olduğu gibi Leylâ annesinden aşkını inkâr eder.

Ms₁ varyantının S₁'den tek farkı, Leylâ'nın mektepten alıkonulması üzerine mektebe gitmek istemediğini “ne idüğü belirsizlerle” ders yapmak istemediğini

söylemesidir. Bu duygulanışları ifade eden beyitler mef'ûlü / mefâ'ilün / fa'ûlün kalıbı ileler.

Aynı varyantta, Kays'ın da hüznü duyuları dile getirilir. Leylâ'nın ayrılığı ile mektebin ferah, mutluluk verici ortamını gündüz bile güneşsiz bulur. Güneş burada sıcaklığı, aydınlığı, kurtuluşu sembolize eder. Leylâ'sız mektebi ümit verici bulmayan Kays, içindeki üzüntüyü feleğe olan sitemiyle hafifletmeye çalışır. Hayat onun için sevgili ile beraberken, tek düzelikten kurtuluş olarak tanımlanmaktadır. Bu şiir, mef'ûlü / mefâ'ilün / fa'ûlün kalıbı ile yazılmıştır.

S₂ varyantında ise, birbirlerine bâde içerek âşık olan kahramanlar, Leylâ'nın babasının kızını başka bir yere göç ettirmesi ile engellenir. Baba burada, değerler manzumesinden, gerçeklerden kaçarak veya kızını Mecnûn'dan uzaklaştırarak herşeyin çözümleneceğini sanır. Oysa Leylâ, uzak mesafelere rağmen vuslatı o kadar çok arzulamaktadır. Bunu, sonsuzluğun sembolü olan “uçan guşlar”dan beklediği yardım dileğinde görüyoruz.

“Uçan guşlar uçan guşlar,
Bu iş senden uçan guşlar,
Uçuranda sensin sesleden de sensin,
Getirende sensin uçan guşlar uçan guşlar.”

(s. 37)

Leylâ, şiirin devamında “Ben de yeller kimin eser idim” derken sevgilisinden ayrılmadan önce duyduğu özgürlük duygusunu ifade etmeye çalışır. Şimdi ise Leylâ'nın tek tesellisi “guşlar”, “uçan guşlar”, “uçuran guşlar”, “esen yeller”dir. Leylâ'nın kendisinden sevgiliye veya tam tersi şekilde haber ulaştıracağını düşündüğü bu unsurlar sevgi, saadet, huzur kavramlarını ona kazandıracak umut ışıklarıdır.

Ms₁ ve S₁ varyantlarındaki şiirler, ölçü ve durak bakımından düzgündür. Bu şiirlerdeki beyit ve dörtlüklerde eksik mısralara rastlanmamıştır. S₁ varyantında dört, Ms₁'de iki, S₃'de bir şiir söylenmiştir.

7.KAHRAMANIN GURBETE ÇIKMASI EPİZOTUNA BAĞLI ŞİİRLER

İki sevgilinin aşkları ortaya çıkınca, birbirlerini bir daha görmeleri engellenir.

Y₂, M₁, S₁, Ms₁, Ş₁ varyantlarında Kays, Leylâ'dan ayrıldığı için çöllere kaçar. S₂ ve S₃'te de Leylâ babası tarafından başka bir mekâna göç ettirilir. S₂'de babasının Leylâ'yı kaçırması üzerine Mecnûn da Leylâ'yı aramak maksadı ile onun peşine düşer.

Sözkonusu varyantlardan yalnızca, M₁, S₄ ve Ms₁'de şiirlere rastlanılmıştır. Ms₁'de Mecnûn'un çaresiz, üzgün hâlini gören birkaç vefalı dostu onu teselli eder ve bahar mevsiminin canlandırıcı etkisi ile onun üzüntü ve belalarından kurtulabileceğini, muradına erebileceğini söyler. Bu şiir aa, bb, cc... şeklinde kafiye olup mef'ûlü / mefâ'ilün / fa'ûlün kalıbı ile yazılmıştır.

M₁'de de, Leylâ'nın aşkı ile kendinden geçen Mecnûn, şiirler söyleyerek ağlar. Şiirinde Leylâ'yı ilkbahara benzeten Mecnûn kendisini de gölgeye benzeterek ona yaklaşmasının engellendiğini bu yüzden ayrılık acısı ile âhının okunun vücûdunu kül ettiğini söyler. Bu şiir aa, bb, cc... şeklinde kafiye olup fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün kalıbı ile yazılmıştır. Sözkonusu beyitlerden ikincisinin ikinci mısrası eksiktir.

S₄ varyantında da Mecnûn, sevgilisini "nazlı bir ahuya" benzetir ve onun bulunduğu yeri de "sevda eli" olarak belirtir. Bu şiir, aaxa şeklinde kafiye olup birinci, üçüncü ve dördüncü mısraları 6+5 duraklı, 11'li hece vezni iledir. İkinci mısra ise duraksızdır.

Adı geçen varyantlarda, birer şiir yer almaktadır. Bu şiirlerin, kafiye ve ölçü bakımından düzgün olduğunu söyleyebiliriz.

8. ÂŞIĞIN SEVGİLİ İLE KARŞILAŞMASI / GÖRÜŞMESİ EPİZOTUNA BAĞLI ŞİİRLER

Engeller üzerine gurbete çıkan âşık, hasret kaldığı sevgilisi ile ilk kez bazı varyantlarda bir bahar mevsiminde dolaşırken karşılaşır, (Ms₁, S₁). Bir başka varyantta ise Kays yüzü nurlu bir ihtiyarın yardımı ile Leylâ'ya mektup göndererek onunla görüşme imkanı bulur.

Ms₁ varyantında, bir bahar mevsimi kırlarda dolaşan Leylâ, Mecnûn ile karşılaşır. Onları bir arada görenler, Leylâ'yı hemen uyararak ailesinin olanları duyabileceğini, bu davranışın kendisine yakışmayacağını şiir şeklinde söyler. Bu beyitler aa, bb... şeklinde kafiyelenmiş olup, mef'ûlü / mefâ'ilün / fa'ûlün kalıbı ile yazılmıştır. S₂ varyantında da iki sevgili tabiatın saf ortamı içerisinde buluşurlar. Uyuyan Kays, karşısında Leylâ'yı görünce 4+4+3 ve 6+5 duraklı, 11'li hece vezniyle üç dörtlük söyler. Bu şiirlerinde Kays, Leylâ'nın yüzüne olan hasretini, onun aşkıyla çöllere düşüşünü dile getirir. Ayrıca Eliyyü'l-Mürteza'nın kendisine sunduğu piyaleden bahseder ve sevgilisine bu fani dünyada birbirlerine ait olduklarını, Leylâ'sız kalırsa zor duruma düşeceğini söyler.

İki sevgili, böylesine büyük bir aşk ile birbirini seyrederken Leylâ'nın kıra birlikte geldiği kızlar, onları görür. Leylâ kızların, gördüklerini unutup anne ve babasına bir şey söylemeyeceklerine dair söz vermeleri üzerine rahatlar ve 6+5, 4+4+3 duraklı 11'li hece vezni ile üç dörtlük söyler. Şiirler abab, cccd, çççd şeklinde kafiyelidir. Bu şiirlerde Leylâ sevincini Allah'a şükrederek dile getirir ve O'nun sıfatlarını sayar. Kays'tan "itirdiğim rûzigara uğradım" mısraları ile bahseden Leylâ, bu şekilde gönlünün huzura erdiğini, ferahladığını ifade etmeye çalışır. Mısralarda ayrıca bahar mevsiminin "bülbul", "lale", "gül", "yeşillikler" ile bütün güzelliklerinin de gözler önüne serildiğini görüyoruz. Bu güzellikler Kays'ı gördükten sonra onun aşkı ile gönlü renklenmiş Leylâ'nın bir yansıması gibidir.

Âşıkların M₁'deki görüşmeleri, diğer varyantlardan farklıdır. Leylâ'nın bulunduğu yerden esen rüzgârlar ile haber bekleyen Kays, yüzü nurlu bir ihtiyarın

kendisine yaklaştığını görür. Bu kişi ona Leylâ'dan selam getirmiştir. İhtiyar adam aynı şekilde Leylâ'ya gider ve Kays'ın hâlâ vahşi hayvanlar ile dolaştığını ona mektup yazmasını, çünkü bunun da yarı görüşmek sayılabileceğini söyler. Leylâ da mektuba yazdığı Fuzuli'ye ait şiirde, feleğe sitem ederek “gül” diye tanımladığı arzularının “har” olduğunu, gizli aşkını feleğin ortaya yaydığını, bu vefasız alemde darmadağın olduğunu söyler. “Har”, burada diken anlamına gelir ki eziyetin, kederin sembolüdür. “Gül” ise kokusu, rengi, güzelliği ile cazibe kaynağıdır. Ayrıca gül, bahar mevsimini, duyguların da tabiatla birlikte canlanışını ifade eder. bu yüzden arzularını güle benzeten Leylâ, aşkına kavuşamaması üzerine içini kanatan engelleri de diken olarak ifade eder.

S₄ varyantında ise Mecnûn, Leylâ ile karşılıklı şiir söyler. Mecnûn şiirinde hekime seslenerek aşk derdinin dermanı olmadığını, kendisini bu dertten uzak tutmasının da çok zor olduğunu söyler. Bu şiir fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün kalıbı iledir. Daha sonra Leylâ aşk tuzağına tutulduğu günden beri ağlayıp inlediğini, bunu söylemekten yorulduğunu, vücudunun da dayanacak gücünün kalmadığını dile getirir. Her iki kahraman da içinde bulundukları toplumun onları ayıplaması, engellemesi üzerine oldukça mutsuzdur. Mecnûn da Leylâ'ya söylediği şiirlerde aşkı ortaya çıkınca herkes tarafından horlandığını, aklını, sabrını kaybettiğini belirtir. Bu şiirlerin hece sayıları oldukça düzensizdir.

Y₁ varyantında ise, Leylâ'yı gören Mecnûn, fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün kalıbı ile söylediği şiirlerde kendisini bülbüle benzeter ve ona olan aşkının büyüklüğünü, sadakatini anlatmaya çalışır.

Ms₁ varyantında, bir S₂ varyantında, üç M₁ varyantında ise, bir şiir yer almaktadır. M₁ varyantının, diğer varyantlardan farkı kahramanların mektuba yazdığı şiirlerle görüşmesidir.

9. ÂŞİĞA KIZ İSTEME VE ENGELLEME EPİZOTUNA BAĞLI ŞİİRLER

Mecnûn'un babası, oğlunun evini terk edip çöllere kaçmasına dayanamaz ve ona Leylâ'yı istemeye karar verir.

Ms₁ varyantında, Mecnûn'un babası Leylâ'nın babasına gidip ona övgüler yağdırır, daha sonra da kendi zenginliğinden bahsederek oğluna Leylâ'yı ister. Leylâ'nın babası ise kızını, Mecnûn'un delilikten kurtulması halinde ona vereceğini söyler. Olanları Mecnûn duyduğunda, babasına, divanenin akıllı olamayacağını söyler. Baba oğlunu Kâbe'ye götürür, fakat Mecnûn aşk derdinin daha da artmasını dileyerek babasını hayrete düşürür. Bu konuları içine alan şiirler, mef'ûlû / mefa'ilûn / fa'ûlûn kalıbı ile yazılmıştır.

S₁'de de Hâce Abdulla, Leylâ'yı babasından ister. Red cevabı alan baba, oğlunun iyileşmesi için onu pire götürür, hâlini anlatır ve Kâbe'de dua ederek muradının yerine gelmesini diler. Bu şiir üç dörtlük olup; 6+5 duraklı, 11'li hece ölçüsü ile yazılmıştır. Kafiye şeması, abab, cccb, cccb şeklindedir.

Babası ile birlikte pire giden Mecnûn, derdinin dermanının Leylâ olduğunu söyleyerek akla ihtiyacı olmadığını söyler. Kendisinin aşk pazarında olduğunu belirten Mecnûn, aşkın piyalesi ile sarhoş olmuş, bahar mevsimini yaşamaktadır. Onun için akıl ve mantığın gönüle tercih edilmesi, günlerinin kış mevsimine dönmesi demektir. İki dörtlük içerisinde duygularını dile getiren Mecnûn'un bu şiirleri, abab, cccb... şeklinde kafiyeli olup, 6+5 duraklı ve 11'li hece vezniyledir.

M₁ varyantında baba, oğluna Leylâ'yı isteyeceğini söyler. Bu habere çok sevinen Mecnûn çılgınca âşıklığını gösterebilmek için şiir söyler. Beş beyit içerisinde duygularını ifade eden Mecnûn, sabâ rüzgarına seslenip ahını sevgiliye ulaştırmasını ister. Hatta canını bile ona yoldaş edebileceğini belirtir. Şiir fâ'ilâtûn / fâ'ilâtûn / fâ'ilâtûn / fâ'ilûn kalıbı ile yazılmıştır.

S₁ varyantında yer alan şiir ise, iki beyitten oluşmaktadır. Buradaki şiirler, baba ve oğulun karşılıklı konuşması şeklindedir. Mecnûn kanlı göz yaşları dökerek feleğe kendisini sevgilisinden ayırdığı için sitem eder. Babası da oğlunun üzüntüsü ile gözünde nurun, gönlünde neşesinin olmadığını belirtir. Birinci beyit fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün, ikinci beyit ise mef'ûlû / mefâ'ilün / fa'ûlün kalıbı ile yazılmıştır. Bu epizot varyantlardaki şiirlerin muhteva açısından en çok benzerlik gösterenidir.

10. ÂŞİĞA İKİNCİ KEZ KIZ İSTEME VE ENGELLEME EPİZOTUNA BAĞLI ŞİİRLER

S₄ varyantı dışındaki bütün varyantlarda, Mecnûn'un dillere destan olan aşk derdi Nevfel'in çabaları ile çözümlenmeye çalışılır. Ms₁ varyantında Mecnûn, Nevfel ile karşılıklı konuşur. Nevfel ona derdinin درمانının vahşi hayvanlar arasında değil, hâl ehli arasında aramasını söyleyerek, ona pek çok öğüt verir. Mecnûn da, sevgilisine kavuşma ümidini arttırarak buna çok sevinir. Nevfel savaş esnasında Mecnûn'un Leylâ tarafı için dua ettiğini görerek ona sitem eder. Mecnûn da bunun üzerine sevgilisinin askerleri ile savaşan Nevfel'i düşman saydığını, sevgilisinin hoşuna gittiği takdirde kendisinin ölü veya onun esiri olsa da savaş yerinde neşeli olduğunu söyler. Bu şiirler, mef'ûlû / mefâ'ilün / fa'ûlün kalıbı ile yazılmıştır.

Bu varyanttaki diğer konuşmalar Nevfel ile Leylâ'nın babası arasındadır. Sonuçta Nevfel, Mecnûn'un derdine درمان olmadığını anlar ve zulümden pişman olduğunu belirtir.

S₂ varyantındaki şiirler, Nofel ve Zeyd arasındadır. Nofel denilen pehlivan, beş yüz asker ile dolaşmaya çıkmıştır. O sırada Zeyd ve Mecnûn'u görüp ona vatanını terk etme sebebini, üzüntüsünü sorarak, yardımcı olabileceğini belirtir. Bu şiir üç dörtlükten oluşmaktadır. Kafiye şeması; abab, cccb, çççb şeklinde olup 4+4, 5+3 duraklı ve 8'li hece vezni iledir.

Zeyd'in Nofel'e cevap olarak söylediği üç dörtlük; 6+5, 4+4+3 duraklı ve 11'li hece vezniyledir. Nofel, Soltan Mahmut'tan kızı Leylâ'yı, 6+5 duraklı, 11'li hece vezniyle söylediği şiirlerle, meydan okuyarak ister. Soltan Mahmut da Nofel'in sözleri üzerine atına binip onun yanına gelir. Nofel, bu sefer Leylâ'nın değerini anlatır. Mecnûn'un, ruhunu saran aşkı ile harap olduğunu, kanlı yaşlar döktüğünü belirtir. Nofel'in isteği, Soltan Mahmut tarafından reddedilince, Nofel ve Soltan Mahmut, "atışma" şeklinde söyledikleri üçer dörtlükle kendi güçlerini överler. Bu şiirler; 6+5 ve 4+4+3 duraklı olup, 11'li hece vezni ile söylenmiştir. Nofel'in söylediği dörtlüklerde; "Geldim, burdan elleri boş getmerem" ve Soltan Mahmut'un söylediği dörtlüklerde; "Var get burdan men Leyli'mi vermerem!" mısraları nakarat olarak tekrarlanmaktadır.

S₄ varyantında Mecnûn, sevgilisine kavuşabilmek için, Leylâ'nın babasının öne sürdüğü şartları kabul ederek, gurbete çıkar. Yolda bir ahu ile karşılaşır ve iki dörtlükle ona seslenir. Leylâ'yı elde edebilmek için onu öldürmesi gereken Mecnûn şiirinde, ahuya olan sevgisini dile getirir. İlk dörtlük ikinci ve dördüncü mısralar ile dördüncü dörtlüğün son mısraı, nakarat olarak tekrarlanmaktadır. Bu mısra, "Gönlüm sevdi seni ah ne diyeceksen" şeklindedir. Kafiye şeması; abab, cccb... şeklinde olan şiir, 6+5 duraklı ve 11'li hece vezniyle söylenmiştir.

Y₂ varyantında Nevfel, Mecnûn'un aşkını dile getirdiği beyitleri duyar ve ona kendisini Leylâ'ya kavuşturacağını söyler. Bu beyitler fâ'ilâtün / fâ'lâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün kalıbı ileler.

M₁'deki beyitler, Y₂ varyantındaki Mecnûn'un aşkını ifade ettiği beyitler ile aynıdır. Burada ise Nevfel'in kendisine yardım edeceğini bildirmesinden sonra Mecnûn tarafından söylenmiştir. Söz konusu varyantlarda Mecnûn, Leylâ'sına kavuşamaz. Sebep ise onun mecnûnluğudur. Muradına erememesi sonucunda tekrar çölün yolunu tutar.

11. ÂŞIĞIN İKİNCİ KEZ SEVGİLİ İLE KARŞILAŞMASI VE TEKRAR GURBETE ÇIKMASI EPİZOTUNA BAĞLI ŞİİRLER

Aşk derdi ile ümitsiz bir şekilde çöllerde dolaşan Mecnûn, derdini tabiattaki varlıklarla paylaşır. Leylâ'yı görmek için bazen kabilenin yakınlarına giden Mecnûn, onu görünce ya bayılır, ya da aşk ile coşarak tekrar çöllere koşar. Bu epizot ile ilgili olarak hiçbir varyantta kahramanların karşılıklı konuşmalarına ve şiir söylemelerine rastlanmamıştır.

12. SEVGİLİNİN BİR BAŞKASI İLE EVLENDİRİLMEK İSTENMESİ EPİZOTUNA BAĞLI ŞİİRLER

Bütün varyantlarda Mecnûn'a rakip olarak, Salam Şahzade ve İbn-i Selâm adları ile anılan ikinci kahraman çıkar.

Ms₁ varyantında, Leylâ'nın İbn-i Selâm ile nikâhlandığını duyan Mecnûn, ona sitem edici bir mektup yazar. Buradaki şiirler mef'ûlû / mefâ'ilün / fa'ûlün kalıbı iledir.

S₁ varyantında ise Leylâ'ya âşık olan Salam Şahzade, beş on gün çadırından dışarı çıkmaz. Babasının ona üzüntü sebebini sorması üzerine o da, av esnasında Leylâ'yı görüp ona âşık olduğunu söyler. Salam Şahzade derdini babasına üç dörtlük içerisinde anlatır. Söylediği şiirler, 6+5, 4+4+3 duraklı ve 11'li hece vezniyledir. Kafiye şeması ise abab, cccb, çççb... şeklindedir.

Bu varyanttaki şiirlerden birisi de Mecnûn'un Leylâ'nın evlenmesini duyup üzüntüsünü, onsuz yaşayamayacağını dile getiren şiirlerdir. Bunlar da üç dörtlükten oluşmakta olup 6+5 duraklı ve 11'li hece vezniyledir. Bütün dörtlüklerin son mısraı, "Amandı, Leylini elden vermeyin!" şeklinde nakarat olarak söylenmektedir. Yalnızca ilk dörtlükte "Amandı" yerine "yalvarın" kelimesi kullanılmaktadır.

Leylâ da Mecnûn'un aşkı ile yanarken, Salam Şahzade'ye verildiğini duyar ve gece gündüz ağlamaya başlar. O sırada mum ışığına âşık olan pervaneleri görerek, kendisi ile onlar arasında bir bağ kurar. Üç dörtlük hâlinde bunları dile getiren Leylâ'nın şiiri; 6+5, 4+4+3 duraklı ve 11'li hece vezniyledir. Y₁ ve Y₂ varyantındaki şiirlerde de Mecnûn, sevgilisinin vefasızlığını düşünerek şiirler söyler. Bu varyanttaki şiirler benzerlik göstermekle birlikte Y₂ varyantındaki şiirler ölçü bakımından daha düzgündür. Şiir, fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'lâtün / fâ'ilün kalıbı ile yazılmıştır.

13. ÂŞIKLARIN SON KARŞILAŞMALARI EPİZOTUNA BAĞLI ŞİİRLER

Âşıkların son karşılaşması bütün varyantlarda farklı şekilde görülür.

Ms₁ varyantında, kahramanların son karşılaşması İbn-i Selam'ın ölümü üzerine gerçekleşir. Eşini kaybeden Leylâ büyük bir aşk ile dolarak Mecnûn'un yanına gelir. Karşılıklı konuşmalar sonunda Mecnûn, hayal ile teselli bulduğunu, Leylâ'yı arzu etmediğini söyler. Bu şiir, mef'ûlû / mefâ'ilün / fa'ûlün vezni iledir.

S₁ varyantında, iki aşığın karşılaşmasını sağlayan bir kekliktir. Leylâ çadır kurdukları yerde bir keklik görüp onu takip eder. Mecnûn'u vahşi hayvanlar arasında uyurken bulan Leylâ onu uyandırmak için üç dörtlük söyler. Bu dörtlüklerden ilkinin ikinci ve dördüncü mısraları ile diğer dörtlüklerin son mısraları nakarat olarak tekrarlanmıştır. Bu mısra "Gara gözlü mehribanım, oyan yar" şeklindedir. Şiir; abab, cccb, çççb şeklinde kafiyeli olup, 4+4+3 duraklı ve 11'li hece vezniyledir.

Bu şiirle Mecnûn'u uyandıran Leylâ, onun yanında kendinden geçer ve kendine geldiğinde 4+4 duraklı 8'li hece vezniyle üç dörtlük söyler. Bu dörtlüklerin yanında Mecnûn'u bulamayan Leylâ şaşkınlığını dile getirir. Bu varyantta iki kahramanın bir diğer karşılaşmasında söylediği şiirler feleğe sitem şeklindedir. Önce Mecnûn'un sonra Leylâ'nın söylediği şiirler, 4+4+3, 6+5 duraklı ve 11'li hece vezniyle söylenmiş olup, üç dörtlükten oluşmaktadır.

M₁'de de, sadece Mecnûn şiir söyler. Şiir, ölçü bakımından düzensizdir. Burada Mecnûn, sevgilisinin kendisine yüzünü göstermeyerek, zulmettiğini belirtir.

Sözkonusu varyantlardaki şiirler, kahramanların üzüntüsünü yansıtmakla birlikte aynı değildir. M₁ varyantı dışındaki şiirler, ölçü ve kafiye bakımından düzenlidir.

14. SONUÇ EPİZOTUNA BAĞLI ŞİİRLER

Bütün varyantların sonunda, S₄ hariç, kahramanlar ahirette birbirine kavuşur. S₂ varyantında her iki kahraman da hakka canını teslim eder. Mecnûn'un dilinde, son anda bile Leylâ'yı ararken Mevla'yı bulduğunu ifade eden şiirler vardır. S₄ varyantında, dargın aileleri barıştırıp, ayrılmamak üzere birleşen kahramanlar, karşılıklı söyleşirler. Leylâ şiirinde, göz yaşı yağmurlarının imdatlarına yetiştiğini söyleyerek acılarının mükafatını aldıklarını belirtir. Artık gönül bahçelerindeki aşk "taptaze bir gül" dür. Mecnûn da kavuşma sevincini Allah'a şükür ile dile getirir. Varyantlardaki şiirler ölçü ve kafiye bakımından düzenlidir.

Netice olarak şu sonuçlara ulaşabiliriz:

1. İncelemeye tâbi tuttuğumuz varyantlarda kahramanlar tarafından karşılıklı olarak söylenen şiirleri, şu şekilde gruplandırabiliriz:

- a) Leylâ - Mecnûn
- b) Leylâ - babası
- c) Leylâ - annesi
- ç) Mecnûn - babası
- d) Mecnûn - annesi
- e) Nevfel - Zeyd
- f) Nevfel – Leylâ'nın babası

2. S₃ dışındaki varyantlar incelendiğinde şiirlerin en çok Ms₁ ve S₁'de, daha sonra Y₂ ve S₄'de olduğu görülür. En az şiir ise Y₁ ve S₂'dedir.

3.S₁ ve Ms₁'deki şiirler kafiye ve ölçü bakımından düzgündür. Y₁, Y₂ ve M₁'de yer alan şiirlerde, eksik mısraların olduğu görülmektedir. Yer yer beyitlerin kafiye ve ölçü bakımından düzensiz olduğu görülür.

4.Y₁, Y₂ ve M₁'de yer alan şiirlerde zaman zaman Fuzûlî'nin mesnevisindeki beyitler yer almaktadır. Y₂'deki beyitlerin ölçü ve kafiye bakımından düzensiz olduğu görülmektedir.

5.Y₁, Y₂, M₁ ve S₄'te aruz vezni, S₁ ve S₂'de hece vezni kullanılmıştır. Ş₁ varyantında ise serbest vezin kullanılmıştır.

6.Sözkonusu varyantlarda yer alan şiirlerin en çok "Kahramana İkinci Kez Kız İsteme" epizotunda, kahramanların duygu ve heyecanını ifade etmesinde görülür.

7.Varyantlardaki şiirlerin, yeni şiir eklemelerine rağmen ortak bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz

III. BÖLÜM

LEYLÂ İLE MECNÛN HİKÂYESİNİN MOTİF YAPISI

Anlatmaya dayalı türler, çeşitli motif unsurları üzerine kurulmuştur. Motifler, hikâye içinde sahip olduğu olağanüstü özellikler ile dikkati çeker.

Sözkonusu motif kavramı üzerine Villy Krogman, Arthur Christensen, Vesselosky, Max Luthi, Stith Thompson gibi pek çok araştırmacı tarafından incelemeler yapılmıştır.

Max Luthi'ye göre motif, "Kendisini an'anede muhafaza etme gücüne sahip olan, hikâye etmenin unsurudur" (SAKAOĞLU, 1980: 24).

Bu konuda en önemli çalışmaları yapan Stith Thompson'dır. Stith Thompson motifi, "Eskiden beri yaşama kabiliyetine sahip olan, masalın en küçük unsuru" olarak tarif etmektedir(SAKAOĞLU, 1980: 24). Biz de Stith Thompson'un **Motif Index of Folk-Literature** adlı çalışmasından faydalananarak "Leylâ ile Mecnûn" hikâyesini "en küçük unsurlar" açısından değerlendirerek motiflerin milletler arası motiflerle benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koymaya çalıştık. Böylece farklılıkların daha çok inanış, dinî motiflerde bulunduğunu gördük. Ayrıca yapılan çalışma ile halk hikâyesi ve masal türü arasında da masalın olağanüstülük vasıflarının daha fazla olması dışında pek çok benzerliği tesbit etmiş olduk.

Stith Thompson'a göre, her harf bir motife karşılıktır. Bunlar şu şekildedir:

- A. Mitolojik Motifler
- B. Hayvanlar
- C. Yasak
- D. Sihir
- E. Ölüm
- F. Harikulâdelikler
- G. Devler

- H. İmtihanlar
- J. Akıllılar ve Aptallar
- K. Aldatmalar
- L. Kaderin Ters Dönmesi
- M. Geleceğin Tayini
- N. Şans ve Kader
- P. Cemiyet
- Q. Mükâfatlar ve Cezalar
- R. Esirler ve Kaçaklar
- S. Anormal Zulümler
- T. Evlilik
- U. Hayatın Tabiatı
- V. Din
- W. Karakter Özellikleri
- X. Mizah
- Z. Çeşitli Motif Grupları

Konularına göre tasnif edilen motifler, harflerin önüne konulan rakamlarla sistematik bir şekilde ifade edilir. Meselâ:

B.Hayvanlar

B210.Konuşan hayvanlar

B211. İnsan gibi konuşan hayvanlar

B211.1.Konuşan evcil hayvanlar

B211.1.1. Konuşan koyun

Motif Index 'te tesbit edemediğimiz bazı motifleri uygun yerlere yerleştirdik ve Türk hikâyelerine ait olduğunu belirtmek için grubun başına (T) harfini koyduk.

HİKÂYEDE TESBİT EDİLEN MOTİFLERİN MOTİF İNDEKS OF FOLK-LİTERATURE'A GÖRE TASNİFİ

A. MİTOLOJİK MOTİFLER

AO – A99. YARATICI

A100 - A599. TANRILAR

A600 – A1199.

A1200 – A1699. İNSAN HAYATININ DÜZENİ VE YARATMA

A1700- A2199. HAYVANLARIN YARATILMASI

A2200- A2599. HAYVANLARIN ÖZELLİKLERİ (KARAKTERİSTİKLERİ)

A2600- A2699. BİTKİLER VE AĞAÇLARIN MENŞEİ

A2700- A2799. BİTKİLYERİN KARAKTERİSTİKLERİNİN MENŞEİ

A2800- A2899. ÇEŞİTLİ AÇIKLAMALAR

A463.1. Kader, Tanrıların kontrolü altındadır.

Mehmet Emin, kendisine, eğer evlenirse öleceğini söyleyen ihtiyara, Allah'ın kaderine ne yazdıysa onun gerçekleşeceğini söyler, (S₃).

Mecnûn, ejderhayı hançer yerine bir kurban bıçağı ile öldürmeye kalkar ve “Allah yazdıysa işini bıçakla da halladabileceğini” söyler, (S₄).

Leylâ'ya âşık olarak çile çeken Mecnûn, kaderinin bu olduğunu belirtir, (Ms₁).

A700. Gök cisimleri

Leylâ ve Mecnûn dua sonucu yıldız olarak gök yüzüne yükselirler, (S₃).

A1000. Dünyevî felaketler

Bir öğlen vakti etraf aniden cehennem sıcaklığı ile kavrulmaya başlar, (M₁).

A1549. Dinî merasimler

Matemini tamamlayıp baba evine giden Leylâ, Mecnûn'u yolda görüp, ona “İnşallah” diyerek birgün kendisini davet edeceğini söyler, (Y₁).

Kays doğunca, anne ve babası, fakir fukaraya nimetler dağıtıp kurbanlar keser, (Y₂, Ms₁).

Büyüdükçe huysuz, hırçın bir çocuk olan Kays için muskalar yazılır; hacılara, hocalara ve hekimlere götürülür, (S₄).

A2493. Hayvanlar arasında dostluklar

Çöldeki vahşi hayvanlar, Mecnûn'un en yakın dostudur, (Y₁, Y₂, M₁, S₁, Ms₁).
Çaresiz baba, oğlunun iyileşmesi için sadakalar dağıtır, adaklar adar. Daha sonra da onu Kâbe'ye götürür, (Ms₁).

B. HAYVANLAR

B0-B99. MİTOLOJİK HAYVANLAR

B100-B199. SİHİRLİ HAYVANLAR

B200-B299. İNSAN ÖZELLİĞİ GÖSTEREN HAYVANLAR

B300-B599. HAYVANLARIN DOSTLUKLARI

B600-B699. HAYVANLA İNSANIN EVLENMESİ

B700-B799. HAYVANLARIN KOMİK ÖZELLİKLERİ

B800-B899. HAYVANLARLA İLGİLİ ÇEŞİTLİ MOTİFLER

B200. İnsan özelliği gösteren hayvanlar

Leylâ'nın evlendiğini öğrenen Mecnûn, inleyişi bütün hayvanları ağlatır , (Ms₁).

B210. Konuşan hayvanlar

B211.1.1. Konuşan koyun

Çobanın üç seneden kalma kısır koyunu dile gelir ve "beni sağ" der, (S₂).

B211.3. Konuşan kuş

B211.3.5. Konuşan güvercin

Leylâ'nın bedduası ile kanatları dökülen güvercin, Leylâ'ya yalvarıp kendisine dua etmesini söyler, (S₃).

B215. Hayvan dilleri

B216. Hayvan dilleri hakkında bilgi: Şahıs onların konuşmasını anlar.

Hayvanların dilinden anlayan Mecnûn, derdini onlarla paylaşır, (Y₁, Y₂, M₁, S₁, Ms₁).

B296. Hayvanlarla beraber seyahat

Mecnûn, çöldeki vahşi hayvanlarla beraber dolaşır, (Y₁, Y₂, M₁, S₁, S₄).

B300. Yardımcı hayvan

Obanın etrafını saran vahşi hayvanlar birlikte sohbet eden Leylâ ve Mecnûn'u korur, (Y₁).

Mecnûn, kurtardığı ahunun gözlerini, Leylâ'ya benzeterek kendisini onunla avutur, (S₁).

B450. Yardımcı kuşlar

Mecnûn kurtardığı "sabuta" ile sevgilisine mektup gönderir, (S₁).

Ömrünün dörtte üçünü dağlarda, ormanlarda geçiren Mecnûn, kuşların getirdiği yiyeceklerle beslenir, (S₂).

Leylâ, kekliği takip ederek Mecnûn'u bulur.

Mecnûn'un kurtardığı "sabuta" Mecnûn'a kanatları ile gölgelik eder, (S₁).

B457.2. Yardımcı güvercin

Ölü olan Mecnûn, güvercinin kanatlarını kendi yüzüne sürmesi ile dirilir, (S₃).

B490. Yardımcı sürüngenler

B491.1. Yardımcı yılan

Fitneci kadın birbirine sarılan Leylâ ve Mecnûn'u ayırmak istediğinde yılan tarafından zehirlenerek öldürülür, (S₁).

B582. Hayvan, aşkta başarılı olan kahramana yardım eder.

Leylâ'nın gördüğü keklik, onu Mecnûn'un yanına götürür, (S₁).

C. YASAK

C0-C99. TABİATÜSTÜ VARLIKLARLA İLGİLİ YASAKLAR

C100-C199. CİNSEL YASAK

C200-C299. YEME - İÇME YASAĞI

C300-C399. BAKMA YASAĞI

C400-C499. KONUŞMA YASAĞI

C500-C49. DOKUNMA YASAĞI

C550-C599. SINIF YASAĞI

C600-C699. TEK ÖRNEĞİ OLAN YASAK VE MECBURİYETLER

C700-C899. ÇEŞİTLİ YASAKLAR

C900-C999. TABUNUN KIRILMASI İLE İLGİLİ CEZALANDIRMA

C300. Bakma yasağı

Leylâ, hem babasının kıskançlığı yüzünden, hem de belli bir yaşa geldiği için eve hapsedilir ve annesinden başka insan yüzü görmez, (M₁).

C400. Konuşma yasağı

Leylâ belli bir yaşa gelince, Kays ile görüşmesi, babası tarafından yasaklanır, (M₁).

C611. Yasaklanan oda

Mecnûn'dan ayrılmak zorunda kalan Leylâ, odaya hapsedilir, (Y₂, M₁, S₁, Ms₁).

Salam Şehzade, Leylâ'ya aşık olunca dokuz gün çadırından dışarıya çıkmaz, (S₁).

(T) C.613. Yasaklanan dağ

Mecnûn'un, Leylâ kabilesinin bulunduğu dağın etrafında dolaşması yasaktır, (M₁).

Mecnûn, Leylâ'ya kavuşabilmek için pek çok kişinin canını alan dağdaki "Ejderi" öldürmeye gider, (S₄).

C751. Belirli zamanlarda bazı şeyleri yapma yasağı

Leylâ, düğün gecesi, Salam Şehzade'den yedi gün mühlet ister, (S₁).

Leylâ'nın babası, İbn-i Selam ile kızının nikâhına izin verir fakat ondan birkaç hafta mühlet ister, (M₁).

D. SİHİR

D0-D699. DÖNÜŞÜMLER

D700-D799. SİHİRİN BOZULMASI

D800-D1699. SİHİRLİ NESNELER

D1700-D2199. SİHİRLİ GÜÇLER VE BELİRTİLERİ

D1021. Sihirli t  y

  l   olan Mecnûn, güvercinin kanatlarını yüzüne sürmesi ile dirilir, (S₃).

D1830. Sihirli g   

Kays, Hoca'dan sihir ile Leyl   adlı periyi ele geçirmesini ister, (Ms₁).

D1242. 3. Sihirli damlalar

Kays kolunu damarından kesince, taşlar üstüne dökülen kanlar, her yerde "Leyl  , Leyl  " yazar, (S₁).

D1254. Sihirli değnek (baston)

Bir saniye içinde dal budak veren asa, hurma verir, (S₂).

E.   L  M

E0-E199. D  R  LTME

E200-E599. HAYALETLER VE DÜŞER HORTLAKLAR

E600-E699. YEN  DEN D  R  LTME

E700-E799. RUH

E419.6. Aynı bölgede   len sevgililer aynı mezara konulurlar

  ki     k, (Leyl   ile Mecnûn) birbirlerine kavuşmadan ölürlür. Bunun   zerine âşıklar, aynı mezara konulurlar, (M₁, Ms₁).

E600. Yeniden dirilme

  l   olan Mecnûn, güvercinin kanatlarını kendi yüzüne sürmesi ile dirilir, (S₃).

E714.1. Kanda ruh

Kays kolunu damarından kesince taşlar üstüne dökülen kanlar, her yerde "Leyl  , Leyl  " yazar, (S₁).

F. HAR  KULADEL  KLER

F0-F199. DÜŞER DÜNYALARA SEYAHATLER

F200-F1099. HARİKULADE YARATIKLAR

F162. Öbür dünyada ırmaklar

Zeyd, ölen Leylâ ve Mecnûn'un cennette bol akarsulu bir yerde olduğunu ve meleklerin onlara hizmet ettiğini görür, (Ms₁).

F300. Perilerle evlenme veya irtibat kurma

Leylâ, İbn-i Selâm'a gerdek gecesi, cinnîlerden bir peri soylu ile münasebetinin olduğunu söyler, (Ms₁).

F500. Olağanüstü insan

Kays doğar doğmaz son gününü hatırlayıp gözyaşı döker ve çile dolu dünyaya seslenir, (Ms₁).

F610. Çok kuvvetli insan

Leylâ'nın aşkı ile cûşa gelen Mecnûn, bağlı olduğu zinciri parça parça eder, (S₁).

(T) F855. Olağanüstü çubuk

Bir saniye içinde dal budak veren asa, hurma verir, (S₂).

F900. Olağanüstü hâdiseler

İbn-i Selâm'ın öldüğünü haber alan Mecnûn bir nara çeker ve etraf zelzele ile sallanmaya başlar, (Y₁).

Leylâ yel estikçe Mecnûn'un kokusunu alır, (Y₂).

Kays, okulda öğretilen herşeyi tekrara gerek kalmadan hemen öğrenir, (Y₂).

Cehennemî bir sıcaklığın sert rüzgârlarla dağıldığı bir öğlen vakti Leylâ'nın oturduğu odanın kapısı birden açılır ve Leylâ'nın yüzü görünür, (M₁).

Mecnûn haykırdığı zaman dağ taş inler ve ağzından ateşler çıkar, (S₁).

Kays, kolunu damarından kesince taşlar üstüne dökülen kanlar her yerde "Leylî, Leylî" yazar, (S₁).

Leylâ'nın Salam Şehzâde'ye verildiğini duyan Mecnûn'un gözlerinden akan yaşlar yere düştükçe "Leylî, Leylî" der, (S₁).

Mecnûn'un kemikleri "Leylî, Leylî" diye ses çıkarır, (S₁).

Âşıkların içinde Hakk'ın cemâlini gören Mecnûn'dur, (S₂).

Dağdaki bir çoban, koyundan çıkardığı ekmek ve peynir ile Mecnûn'u besler, (S₂).

Kays'ın dadısı, Kays dünyaya gelince onu gözyaşı ile yıkar, (Ms₁).

Leylâ, kolundan kan aldırınca aynı yara Mecnûn'da da görülür, (Ms₁).

Mecnûn kanlı gözyaşlarıyla dağı ve çölü kıpkızıl eder, (Ms₁).

Leylâ'nın evlendiğini öğrenen Mecnûn'un inleyişi bütün hayvanları ağlatır, (Ms₁).

Leylâ'nın doğumunda bir yer yaratığı şiir söyler, (Ş₁).

Leylâ'nın doğumunda bir gök yaratığı şiir söyler, (Ş₁).

F900.1. Muayyan zamanlarda kerametler

Mecnûn, sanki kendisini yutmak için ilerleyen toz bulutuna "dur!" diyerek onu durdurur, (M₁).

F961.2. Yıldızların olağanüstü davranışı

Leylâ ve Mecnûn adlı yıldızlar yılda iki kez birbirine kavuşur. Bu esnada da birbirini üç kez öper, (S₃).

F1041.1. Olağanüstü ölüm

Leylâ'nın, gerdek gecesi kendisine yaklaştırmadığı Salam Şehzade, yedi gün mühlet içinde yüreği patlayarak ölür, (S₁).

F1063.Realist rüya

Zeyd, Leylâ ve Mecnûn'u rüyasında görür, (Y₁).

Mecnûn rüyasında yerden bir ağacın bitip uzadığını, dal ve budak salıp bir güzel kuşun da ağzından bir cevher tanesi bıraktığını görür, (Y₁).

Leylâ ve Mecnûn'un âlem-i mânâda görülen davaları birbirine gösterilir, (S₂).

Kays, rüyasında babasını kıpkızıl kana boyanmış, çeşitli hayvanlarla boğuşurken ve tabiattaki herşeyin ortadaki iki kuru ağaca doğru dönmüş bir vaziyette iken görür, (Ş₁).

G. DEVLER

G302. Cinler

Leylâ İbn-i Selâm'a, cinnîler soyundan bir peri ile olan münasebetini anlatır, (Ms₁).

H. İMTİHANLAR

H0-H199. TANIMA İHTİHANLARI

H200-H299. DOĞRULUK İMTİHANLARI

H300-H499. EVLENME İMTİHANLARI

H500-H899. ZEKA İMTİHANLARI

H900-H1199. CESARET İMTİHANLARININ VAZİFELERİ

H11. Hikâye anlatarak tanıma

H11.1. Baştan geçeni hikâye etme

Mecnûn başından geçenleri Nevfel'e ve Leylâ'ya anlatır, (Ms₁).

(T)H12.3. Şiirle tanıma

Leylâ, duyduğu şiirin Mecnûn'a ait olduğunu anlar, (M₁).

Nevfel, Mecnûn şiirlerini ve çektiği aşk ızdırabını duyarak onu tanımak ister, (M₁, Ms₁).

H51. Yara ile tanıma

Leylâ'nın kolundan kan aldırması üzerine, aynı yara Mecnûn'da da görülür, (Ms₁).

H328. Aşk imtihanı: Tahammül gücü

Leylâ, Kays ve amcası oğlu Görmüş'in sevgisini kol, ayak veya parmaklarını kesmelerini isteyerek sınar, (S₂).

H359. Diğer aşk imtihanları

Mecnûn'un annesi bütün kızların adını sayarak oğlunun kime âşık olduğunu öğrenir, (Ş₁).

H400. Korku imtihanı

Leylâ anne ve babasından korktuğu için İbn-i Selâm ile evlenmeyi kabul eder, (Y₁, Y₂, M₁, S₁, Ms₁).

H500. Sabır imtihanları

H533. Sabır imtihanı

İbn-i Selam kendisini reddeden Leylâ'yı büyük bir sabırla bekler, (Y, Y₂, M₁, S₁, Ms₁).

H1556. Sadakat imtihanı

Mecnûn, anne ve babasının kendisini başka kızlarla evlendirmesine karşı çıkar, (Ms₁).

H1557. İtaat imtihanları

Leylâ, anne ve babasına karşı gelmemek için aşkını inkâr eder, (S₁, Ms₁).

J. AKILLILAR VE APTALLAR

JO-J199.KAZANILAN VE ELDE EDİLEN AKIL (BİLGİ)

J200-J1099.AKILLI VE AKILSIZ DAVRANIŞLAR

J1100-J1699. ZEKÎLİK

J1700-J2749. APTALLAR (VE DİĞER AKILSIZ İNSANLAR)

J154. Ölmek üzere olan babanın nasihatı

Mecnûn'un babası oğluna, eğer ölürse kendisini toprağa gömdükleri anda bir avuç toprak atıp, "fatiha sûresini" okumasını ister, (M₁).

Firûz Tacir; Oğluna yiyip içip keyfine bakmasını, kendisine de rahmet okumasını söyler, (S₁).

Mecnûn'un babası oğlundan eğer ölürse yasını tutmasını, ağlayıp inleyerek toprağına borcunu ödemesini söyler, (Ms₁).

J155. Kadından öğrenilen akıl

J155.4. Kadının nasihatı

Leylâ, annesinden Mecnûn'a iyi davranmalarını ister, (Y₁, M₁).

Leylâ ölünce tabutunun üstünü güller, sümbüller ile süslemelerini, kefenini kan ile boyamalarını ister ki, aşk şehidi olduğu anlaşılsın, (Y₁, M₁).

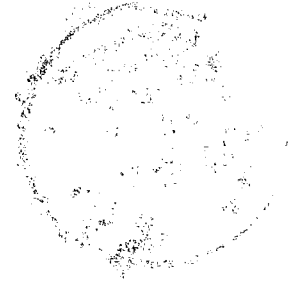
Leylâ annesine Mecnûn'un yolunda can verdiğini söyler ve bunu annesinden ona iletmesini ister, (Ms₁).

K. ALDATMALAR

KO-K99.AL DATMA İLE MÜSABAKAYI KAZANMAK

K100-K299.AL DATICI ANLAŞMALAR

K300-K499.ÇALINTILAR VE HİLELER

K500-K699. ALDATMA YOLUYLA KAÇMA

K700-K799. ALDATMA YOLUYLA YAKALANMA

K800-K999. KADERE BAĞLI ALDATMALAR

K1000-K1199. KENDİ KENDİNİ YARALAYARAK ALDATMA

K1200-K1299. ŞAHSİYETİNİ RENCİDE ETME POZİSYONUNDA
ALDATMA

K1300-K1399. İĞFAL EDİLMİŞ VEYA ALDATILMIŞ EVLİLİK

K1400-K1499. KOLAY ALDATILMIŞ KİŞİNİN HAYSIYETİ TAHRİF
EDİLİR

K1500-K1599. ZİNA İLE İLGİLİ ALDATMALAR

K1600-K1699. ALDATICI KENDİ TUZAĞINA DÜŞER

K1700-K2099. YALAN SÖYLEYEREK ALDATMALAR

K850. Hileli oyunlar

Leylâ, Mecnûn ile buluşabilmek için kız arkadaşlarına gül toplamayı teklif eder ve en fazla gül toplayana ipek mendilini vereceğini söyler, (S₁).

Leylâ Mecnûn'u görebilmek için çeşmeye su getirmeye gider, (S₃).

Leylâ, kız arkadaşlarına en çok çiçek derebilenin kızlar içinde en değerlisi olabileceğini söyler ve Mecnûn ile buluşmaya gider, (Ms₁).

Leylâ ve Mecnûn okul dışında da buluşmak için hile kurar, (Ms₁).

Zeyd, Mecnûn'un mektubunu Leylâ'ya hile ile ulaştırır, (Ms₁).

K1870. Aldatma

Hace Abdulla, oğlunu; önce derviş toyu sonra bey toyu yapacağını söyleyerek çölden eve götürmeyi başarır, (S₁).

Zeyd, sihir ve büyüden bahsederek İbn-i Selâm'ın arkadaşı olur, (Ms₁).

Leylâ annesinin azarlarına karşılık Mecnûn'a olan aşkını inkâr edip, aşkın ne olduğunu bilmediğini söyler, (Ms₁).

İbn-i Selâm kabilesinden bir delikanlı Mecnûn'a önce Leylâ'nın evlendiğini söyler. Daha onun üzüldüğünü görüp bunu yalanlar, (Y₂, M₁ Ms₁).

L. KADERİN TERS DÖNMESİ

LO-L99. EN GENÇ ÇOÇUĞUN ZAFERLERİ

L100-L199. TALİHİ YAVER GİTMİYEN KAHRAMAN (HANIM KAHRAMAN)

L200-L299. ALÇAK GÖNÜLLÜLÜĞÜN MÜKÂFAT GETİRMESİ

L300-L399. ZAYIF VE TAKATSIZ OLMANIN ZAFERİ

L400-L499. KIBİR AŞAĞILIK GETİRİR

L111.1. Gurbete gitme ve başarılı bir şekilde dönme

Mecnûn Beni Ümeyye hükümetinin meşhur hükümdarı kendisini çağırdığı için Şam'a gider, (M₁).

Mecnûn'un babası oğluna şifa bulmak için onunla Kâbe'ye gider, (Y₂, Ms₁, Ş₁).

Aşk engellenen Mecnûn, çöle gider, (Y₂, M₁, S₁, S₂, Ms₁, Ş₁).

M. GELECEĞİN TAYİNİ

MO-M99. HÜKÜMLER VE KARARLAR-

M100-M199. ANT VE YEMİNLER

M200-M299. ANLAŞMALAR VE SÖZ VERMELER

M300-M399. KEHANETLER

M400-M499. BEDDÜALAR

M100. Yeminler ve antlar

Nevfel, Hak Teâla Hazretlerine yemin edip İsm-i Azimü's-şân hakkı için Mecnûn'u muradına eristireceğini söyler, (Y₂).

Leylâ, Mecnûn'dan başka kimseye zevce olmayacağına dair ant içer, (M₁).

Leylâ kendisini ağlarken yakalayan kıza yemin ettirerek Kays İbn-i Mülevvihi sevdiğini söyler, (M₁).

Nevfel, Leylâ kabilesi ile yaptığı savaşı kazanırsa Leylâ adını anmayacağına ve bu işde inaddan vazgeçeceğine dair adaklar adar, (Ms₁).

Leylâ, eğer İbn-i Selâm ona yaklaşırsa, kendisini zehirleyeceğine dair yemin eder, (Y₁, Y₂).

İbn-i Selâm kabilesinden bir Arap, Mecnûn'a önce Leylâ'nın evlendiğini söyler daha sonra onun üzüldüğünü görerek yeminlerle bunu inkâr eder, (Y₂, M₁).

M200. Sözler ve Anlaşmalar

Leylâ ile Kays'ı bir arada yaklayan kızlar gördüklerini söylemeyeceklerine dair söz verirler, (S₁).

Nevfel, Leylâ kabilesinin affını kabul edince onlarda olay çıkarmayacaklarına dair söz verirler, (S₁).

Nevfil, Mecnûn'u sevgilisine kavuşturacağını söyleyerek ona söz verir, (M₁).

M300. Kerâmetler

Mecnûn, Leylâ'dan gelen sabâ yeli ile beslenir, (Y₁).

Leylâ, yel estikçe Mecnûn'un kokusunu alır, (Y₂).

Mecnûn, sanki kendisini yutmak için ilerleyen toz bulutuna "dur!" diyerek onu durdurur, (M₁).

Kays, kolunu damarından kesince taşlar üstüne dökülen kanlar her yerde "Leylî, Leylî" yazar, (S₁).

Leylâ'nın Salam Şehzâde'ye verildiğini duyan Mecnûn'un gözlerinden akan yaşlar yere düştükçe "Leylî, Leylî" der, (S₁).

Mecnûn'un kemikleri "Leylî, Leylî" diye ses çıkarır, (S₁).

Dağdaki bir çoban, koyundan çıkardığı ekmek ve peynir ile Mecnûn'u besler, (S₂).

Mecnûn, ömrünün dörtte üçünü dağlarda, ormanlarda geçirir ve kuşların getirdiği yiyeceklerle beslenir, (S₂).

M430. Şahısların Bedduası

Leylâ İbn-i Selâm ile olan nikâhını tebrik edenlere, "ağzınız kurusun" der, (Y₁, Y₂).

Mecnûn, Nevfel'in askerlerinin Leylâ tarafından birini öldürmesi üzerine "kolun kopsun" diye beddua eder, (Y₂).

Nevfel, Mecnûn'a "malımla canımla çalışıp senin muradını hâsıl eylemedikçe kendi işim bana haram olsun" der, (Y₂).

Leylâ, Mecnûn'un öldüğünü söyleyen güvercine beddua eder, (M₁).

Birbirine hasret kalan iki âşığı (Leylâ ve Mecnûn) defn edenler Soltan Mahmud'a lânet eder, (S₁).

N. ŞANS VE KADER

NO-N99. BAHİSLER VE KUMARLAR

N100-N299. ŞANS VE TALİHİN YOLLARI

N400-N699. ŞANSLI KAZALAR

N700-N799. TESADÜFİ KARŞILAŞMALAR

N800-N899. YARDIMCILAR

N101. Kader ve şansın tabiatı

Mecnûn, bela elinde âşık olarak çile çekmenin, kaderi olduğunu söyler, (M₁).

N825. Yardımcı İhtiyar Adam

Mecnûn, bir atın üzerinde gelen yüzü nurlu heybetli bir adamdan Leylâ ile ilgili haberler alır ve onunla Leylâ'ya selâm gönderir, (M₁).

Hace Abdulla, oğlunu mecnûnluktan kurtarmak için onu pîre götürür, (S₁).

N825.1. Çocuk Sahibi Olmayan Kahramanlar

Ailenin mal varlığına rağmen bir evladı yoktur, (Y₂, S₁, S₄, M₁).

N841. Yardımcı Koyun Çobanı

Çoban, Mecnûn'a yardım eder, (S₂).

(T)N848.0.2. Yardımcı Hızır

Hızır, Leylâ ve Mecnûn'un buluşmaları için onlara yardım eder, (Y₁, M₁).

P. CEMİYET

PO-P99. KRALLIK VE ASİLZÂDELİK

P100-P199. DİĞER SOSYAL KURUMLAR

P200-P299. AİLE

P300-P399. DİĞER SOSYAL AKRABALIKLAR

P400-P499. İŞLER VE MESLEKLER

P500-P599. HÜKÜMET İDARE ETME

P600-P699. ÂDETLER

P700-P799. CEMİYET İLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ MOTİFLER

P150. Zengin Adam

Ümeyye hükümdarı İbn-i Merva, çok zengindir ve Şam'da muhteşem bir sarayı vardır, (M₁).

Mecnûn'un babası çok zengin bir adamdır, (Ms₁).

Nevfel çok zengin bir beydir, (Y₂, S₁, Ms₁).

Beni Esed kabilesi beyinin oğlu İbn-i Selâm genç, bahadır ve çok zengin bir delikanlıdır, (Y₁, M₁, S₁, Ms₁).

P233. Baba ve Oğlu

Mecnûn'un babası oğluna Leylâ'yı ister, (Y₂, M₁, S₁, Ms₁).

Baba oğlunu iyileştirebilmek için onu Kâbe'ye götürür, (Y₂, Ms₁, Ş₁).

P251.6. Çeşitli Erkek Kardeşler

P251.6.1. Üç Erkek Kardeş

El Mülevvih'in üç oğlu vardır. Kays da bu üç kardeşin en küçüğü ve en zekîleridir, (M₁).

Mecnûn'un mektep arkadaşı Zeyd, Leylâ ile Mecnûn arasında haber götürüp getirir, (Y₁, Y₂, Ms₁).

P414. Avcılık

Kays, köylerinin dışında avlanmaya çıktığı zaman amcasının kızı Leylâ'yı görüp âşık olur, (M₁).

İbn-i Selâm avlanmak için çıktığı bir günde, Leylâ'yı görüp ona âşık olur, (M₁, Ms₁).

P600. Gelenekler

Leylâ, İbn-i Selâm'ın ruhu şâd olsun diye, fakirlere pilav dağıtır, (Y₁).

Beni Âmir kabilesinin mutassıp kişileri, birbirine âşık iki genci evlendirmeyi bile büyük bir namussuzluk sayar, (M₁).

İbn-i Selâm, Leylâ'nın geldiğini haber veren müjdecilere bahşişler verir, gelinin şerefine mücevher ve para dağıtır, (M₁).

Avcı tuzağa düşürdüğü ceylanı, Mecnûn'un isteği üzerine ona verir. Çünkü Arap âdetine göre misafirin hatırı kırılmamalıdır, (M₁).

Mecnûn'un yakınları Ağa'dan, kızı Leylâ'yı Mecnûn'a isterler, (S₃).

Dua neticesi bir oğula sahip olan zengin bey, kurbanlar kesip ihsanlar dağıtır, (S₄).

Eşini kaybeden Leylâ, Arabistan'daki âdete göre iki yıl evinde oturup, yas tutar, (Y₁, M₁).

Türk askeri, Şamlıları yener ve âdete göre iki asker aralarında savaşmayı kararlaştırır, (Ms₁).

Düğün günü; yüz tane gül yüzlü kız, Leylâ'nın başı üzerinden yüz tabak altın saçar, (Ms₁).

Kays'n babası, oğlunu sünnet ettirdikten sonra bütün memleket halkına, izzet ve itibar sahiplerine altın, gümüş dağıtır, (Ms₁).

Göçebe âdetine göre, bir an önce evlenmek, bu imtihandan geçmek gerekmektedir, (Ş₁).

Mecnûn'un babası Leylâ'yı kabile ileri gelenleri ile istemeye gider. Bu durum kız tarafınca töre gereği iyi karşılanır, (Ş₁).

P681. Yasla İlgili Âdetler

Leylâ, Mecnûn'a yazdığı mektubunda; Mecnûn'un babası öldüğü zaman figan edip, mâtem urbası giydiğini söyler, (Y₁).

Leylâ'nın ölümü üzerine Zeyd, siyah mâtem elbiselerini giyip kanlı gözyaşları döker, (Y₁).

Leylâ'nın ölümünü duyan Mecnûn, onun türbesinde bir yıl yalvarıp kanlı gözyaşları döker, (Y₁).

Leylâ'nın ölümü üzerine yakın çevredeki kabileler mâtem tutmak için Leylâ'nın mezarına gelir, (M₁).

İbn-i Selâm ölünce âdet üzerine kabile halkı bir mâtem alayı düzenleyip ağlar, saçını başını yolar, (Y₁, M₁).

Mecnûn sevgilisinden ayrılınca mâtem alâmeti olarak başına siyah sarık sarar, (Ms₁).

Q. MÜKÂFATLAR VE CEZALAR

Q0-Q9. CEZALAR VE MÜKÂFATLAR

Q10-Q99. MÜKÂFATLANDIRILMIŞ İŞLER

Q100- Q199. MÜKÂFATLARIN ÖZELLİKLERİ

Q200-Q399. CEZALANDIRILMIŞ İŞLER

Q400-Q499. CEZALARIN ÇEŞİTLERİ

Q51. Hayvanların şefkatlilikle mükafatlandırılması

Mecnûn, elindeki inciye ve elbiselerini avcıya vererek, sırasıyla güvercini ve ceylanı kurtarır, (Y_1, S_1, Ms_1).

Q53. Kurtarma ile mükafatlandırma

Mecnûn, elindeki inciye ve elbiselerini avcıya vererek, sırasıyla güvercini ve ceylanı kurtarır, (Y_1, S_1, Ms_1).

Q140. Kerametler ve sihirli mükafatlar

Anne ve babanın Allah'a çok yalvarıp dua etmesi sonucu bir çocukları dünyaya gelir, (Y_2, S_1).

Q211. Öldürerek cezalandırma

Fitneci kadın birbirine sarılan Leylâ ve Mecnûn'u ayırmak istediğinde yılan tarafından zehirlenerek öldürülür, (S_1).

Q235. Beddua ile cezalandırma

Leylâ, Mecnûn'dan kendisine haber getirmeyen güvercine beddua eder ve güvercinin kanatları dökülür, (S_3).

Q242. Akraba ile ilişkinin cezalandırılması

Leylâ'nın babası, belli bir yaşa geldiği için kızını, kardeşi oğlu ile görüştürmemek için eve hapseder, (M_1).

Q400-Q499. Cezaların çeşitleri

Mecnûn, iki gözünü "cihan'ın hallerini anlamıyorum, körüm" diyerek bağlar, (Ms_1).

R. ESİRLER VE KAÇAKLAR

R0- R99. ESİRLİK

R100-R199. KAÇMALAR

R200-R299. FİRARLAR VE TAKİPLER

R300-R399. SİĞİNAKLAR VE TEKRAR ELE GEÇİRMELER

(T) R49.4. Odaya Hapsetme

Leylâ'nın babası kızını o zamanki Araplar gibi kıskanıp eve kapatır ve ona annesinden başka insan yüzü göstermez, (M₁).

Leylâ ile Mecnûn arasındaki aşk dedikodusu yüzünden annesi kızını mektepten alır ve odaya hapseder, (S₁).

Salam Şehzâde Leylâ'ya âşık olunca dokuz on gün çadırından dışarıya çıkmaz, (S₁).

Kays ve Leylâ arasındaki aşkı çekemeyenler dedikodu çıkarınca baba kızını eve hapseder, (S₄).

S. ANORMAL ZULÜMLER

(Hikâyelerimizde örneklerine rastlanmamıştır.)

T. EVLİLİK

TO-T99. AŞK

T100-T199. EVLİLİK

T200-T299. EVLİLİK HAYATI

T300-T399. NAMUS VE BÂKİRELİK

T400-T499. YASAK CİNSİ MÜNÂSEBETLER

T500-T599. HAMİLE KALMA VE DOĞUM

T600-T699. ÇOCUKLARIN BAKIMI

T10. Âşık Olma

Leylâ'nın amcasının oğlu Görmüş, Leylâ'ya âşık olur, (S₃).

Kays ve Leylâ okulda iken birbirlerine âşık olurlar, (Y₂, S₁, Ms₁, Ş₁).

T15. İlk Görüşte Âşık Olma

İbn-i Selâm ava çıktığı bir gün, Leylâ'yı görür ve ona hemen âşık olur, (M₁, S₁, Ms₁).

T24. Aşka Düşme

Leylâ'nın aşkı ile kendinden geçen Mecnûn, şaşkınlıkla ateşi avuçlar, (M₁).

T24.1. Aşk Hastalığı

Leylâ'nın sevda yüzünden saçları aklaşır, bir deri bir kemik kalır, (S₂).

Mecnûn aşk derdinden sağır olur, (S₃).

Leylâ okuldan alınıp eve hapsedilince onu görmeyen Mecnûn, yemeden içmeden kesilir, (S₄).

T41. Sevgililerin haberleşmeleri

Leylâ Kays'a kız arkadaşları ile haber gönderir, (S₁).

Mecnûn, kurtardığı sabuta ile sevgilisine mektup göndermeyi düşünür. (S₁).

Leylâ ve Mecnûn, ihtiyar bir adamın (Hz. Hızır) sayesinde haberleşip buluşur, (Y₁, M₁).

Mecnûn'un mektep arkadaşı Zeyd, Leylâ ile Mecnûn arasında haber götürüp getirir, (Y₁, Y₂ S₁, Ms₁).

Leylâ eve hapsedildiği zaman okula giden bir oğlan çocuğundan Kays ile ilgili haber alıp, onunla Kays'a haber gönderir, (Ms₁).

T130. Evlenme âdetleri

Leylâ birkaç gün süren düğünden sonra cevherlere gark edilip gümüş bir mahfe içinde götürülür, (Y₂).

İbn-i Selâm hazırladığı hediyeler ile bir kaç söz bilir kişiyi, ile Leylâ'yı istemeye gönderir, (Y₂).

Sultan Mahmut, kızı Leylâ'yı Salam Şehzâdeye verir ve Leylâ'nın "şernisi" içilir, (S₁).

Hace Abdulla pîr kişilerle gidip Leylâ'yı oğluna ister, (S₁).

Leylâ ile Salam Şehzâde'nin düğünü için şehrin bir çok yerinden gelini süsleyecek kişiler çağrılır ve yetmiş yedi kalem zinet verilir, (S₁).

Hacivat ve Cazu Nine Allah'ın emri ile Leylâ'yı babasından ister, (S₄).

Mecnûn'un babası, Leylâ'yı istemeye giderken hediyeler de götürür, (Ş₁).

Mecnûn'un babası oğluna Leylâ'yı ister, (Y₂, M₁, S₁, Ms₁).

T131. Evlenme şartları

Kays, Leylâ'nın babasının isteği üzerine şu üç şartı yerine getirirse Leylâ'ya kavuşabilecektir:

- Kays, dağ başındaki ahusunu Leylâ'nın aşkı için kurban edip getirecektir.
- Kays, dağlarda birlikte dolaştığı erkek arslan ile dövüşüp onu yenecektir.
- Kays, Kûh-ı Kaf Dağı'ndaki yedi başlı ejderi yenip başlarını koparacak ve Leylâ'nın ayakları dibine atacaktır, (S₄).

Mecnûn, delilikten vazgeçerse Leylâ ile evlenebilecektir, (S₁, Ms₁, Ş₁, Y₂, M₁).

T162. Zorla evlilik

Leylâ, anne ve babasının bedduasından korktuğu için İbn-i Selâm ile nikâhlanır, (Y₁, Y₂, M₁, S₁, Ms₁).

T500. Hamile kalma ve doğum

T511. Yemeden hamile kalma

Ağa'nın ve Mehmet Emin'in hanımlarının doğumu tabiidir, (S₃).

T526. Dua neticesinde hamile kalma

Duası kabul olan ailenin bir çocukları dünyaya gelir, (Y₂, S₁, S₄, Ms₁).

T596. Çocuklara ad verme

Kays aşk derdi ile perişan olup şurada burada şiirler söylediği için kabile halkı ona Mecnûn adını takar, (M₁).

Kays, Leylâ'nın aşkı ile deli olduğu için, ona Mecnûn adı verilir, (Y₂, S₂, Ms₁).

Evden kovulan gelin ve Ağa'nın hanımı çocuklarının ismini kendileri koyar, (S₃).

Mecnûn, Leylâ dünyaya gelince ona Leylâ, Suna isimlerini verdiğini söyler, (Ş₁)

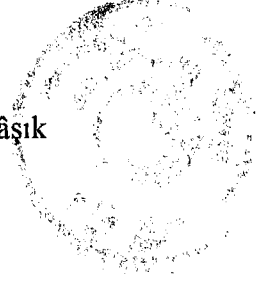
Kays toplum kurallarına karşılık aşkını özgürce yaşamak isteyince ilk adı "dalgın" iken daha sonra "Mecnûn" olur, (Ş₁).

T611. Çocukların emzirilmesi

Kays doğunca dadısı onu süt yerine ciğer kanı ile besler, (Ms₁).

T... Bâde içme

Mecnûn Leylâ'ya, Leylâ da Mecnûn'a pirlerin gece yarısı içirdiği bâde ile âşık olur, (S₂).

U. HAYATIN TABİATI

(Hikâyelerimizde örneklerine rastlanmamıştır.)

V. DİN

VO-V99. DİNÎ MERASİMLER

V100-V199. DİNÎ BİNALAR VE NESNELER

V200-V299. MUKADDES ŞAHISLAR

V300-V399. DİNÎ İNANIŞLAR

V400-V499. DİNÎ KUVVETLER

V500-V599. ÇEŞİTLİ DİNÎ MOTİFLER

V50. Dua

Zeyd, Mecnûn'a Leylâ'dan haber getirince o da Zeyd'e "ömrün efzûn olsun" diye dua eder, (Y₁).

Ailenin hiçbir maddi sıkıntısı olmamasına rağmen bir evladı yoktur, (Y₂, S₁, S₄, Ms₁).

İhtiyar (Hz. Hızır), Leylâ ve Mecnûn'un görüşmelerini sağlayıp "Allah sizi muradınıza kavuştursun" diyerek oradan uzaklaşır, (M₁).

Leylâ, güvercinin isteği üzerine onun dökülen kanatlarının tekrar yerine gelmesi için dua eder, (S₃).

Leylâ yayladan köye inme zamanının gelmesi ve bu sâyede Mecnûn'u görebilmek için dua eder, (S₃).

Leylâ, Mecnûn ile birlikte babasına yakalanınca Allah'tan kendilerini yıldız yapması için dua eder, (S₃).

Mecnûn, evlilik şartlarını yerine getirmek için yola çıktığında Hacivat ona “Evlâdım, Tanrı kalbine iman, vücûduna kuvvet ihsan etsin” diye dua eder, (S₄).

Mecnûn, savaş esnasında Nevfel tarafının yenilip, Leylâ tarafının kazanması için dua eder, (Y₂, M₁).

Mecnûn Harem-i Şerif’te aşk derdinin daha da artması için dua eder, (Y₂, M₁, Ms₁).

Mal varlığına rağmen bir çocuğu bile olmayan aile dua neticesi çocuk sahibi olur, (Y₂, S₁, S₄, Ms₁) .

V56. Namaz

(T)V56.1.5. Yatsı Namazı

Mehmet Emin, yatsı namazından sonra iki rekat namaz kılıp gerdeğe girer, (S₃).

V201. Allah

Mecnûn başına yuva yapıp yavrulayan kuşların yuvasını Allah yaptırdığı için bozmak istemez, (S₂).

Ejderhanın üzerine “Ya Allah!” diyerek saldıran Mecnûn onun bütün başlarını koparmayı başarır, (S₄).

Leylâ, Allah’ın emri ile İbn-i Selâm ve Mecnûn için istenir, (Y₁, M₁, S₄, Ş₁).

(T) V206. Hz. Hızır

Hızır, iki âşığa “kendi birdir adı bindir, beni yaradan aşkına” diyerek bâdeyi içmelerini söyler, (S₂).

Mecnûn’a aç olduğunu söyleyen ihtiyar adam, aslında Hızır’dır, (S₂).

Hızır, Mecnûn’a nasihat edip: “Sonun ey selâmete vardır ya Mecnûn, senin cüpben bende de yoh, ben sene yerinirem” der, (S₂).

Kırkların içinden çıkan Hızır, Mecnûn’a, iki tane olduklarını birinin yaya diğerinin karada görevli olduğunu belirtir, (S₂).

Hızır, Leylâ ve Mecnûn’un buluşmaları için onlara yardım eder, (Y₁, M₁).

(T) V206.2. Veli

Deli zannedilen Mecnûn, aslında bir velidir, (S₂).

V230. Melekler

V232. Yardımcı Melek

Mehmet Emin'in rastladığı ihtiyar, Cebrâil (A.S.) olduğunu, eğer evlenirse onun öleceğini söyler, (S₃).

V254. Selâmlaşma

İbn-i Selâm kabilesinden bir kişi Mecnûn'a, "Esselâmü aleyküm" diyerek selâm verir, (M₁).

V300. Çeşitli Dini İnanışlar

Matemini tamamlayıp baba evine giden Leylâ, Mecnûn'u yolda görüp, ona "İnşallah" diyerek bir gün kendisini davet edeceğini söyler, (Y₁).

Mecnûn'un Leylâ tarafından esen sabâ yeli ile beslendiğini öğrenen Selim Âmirî, "Subhanallah adam ne hale varırmış" der, (Y₁).

Leylâ ölüm döşeginde iken, annesinden âhiret hakkını helâl etmesini ister, (Y₁).

Zeyd âşık olduğu halde Mecnûn gibi vahşi hayvanlarla dostluk kurmadığı için "Elhamdülillah" der, (Y₁).

Kays'ın anne ve babası ona nazar değmesin diye Allah'a dua eder, (Y₂).

Mecnûn, kendisine yardım eden çobandan helâllik alır, (S₂).

Mecnûn, pirlar aşkına olan bâdeyi "Bismillah" diyerek içer, (S₂).

Büyüdükçe huysuz, hırçın bir çocuk olan Kays için muskalar yazılır; hacılara, hocalara ve hekimlere götürülür, (S₄).

Evlenme şartlarını yerine getirmek için yola çıkan Mecnûn, Hacivat ve Karagöz'den haklarını helâl etmelerini ister, (S₄).

Leylâ ve Mecnûn'un kabrini tavaf edenlerin muradları yerine gelir, (Ms₁).

Çaresiz baba, oğlunun iyileşmesi için sadakalar dağıtır, adaklar adar. Daha sonra da onu Kâbe'ye götürür, (Ms₁).

Nevfel, Leylâ kabilesi ile yaptığı savaşı kazanırsa Leylâ adını anmayacağına ve bu işde inaddan vazgeçeceğine dair adaklar adar, (Ms₁).

Çocuğu olmayan zengin kabile başkanı her gittiği yerde kara kara çadırlar kurup, Allah'a yalvarır, mezara adaklar adar, (Ms₁).

Kays, mollasının yanından ayrılırken onunla helalleşir, (Ş₁).

İbn-i Selâm Leylâ'ya kavuşunca cevher ve altın dağıtıp fakirleri zenginleştirir, (Y₂, Ms₁).

Kays doğunca, anne ve babası, fakir fukaraya nimetler dağıtıp, kurbanlar keser, (Y₂, Ms₁).

Leylâ ile Mecnûn gökyüzüne çıkar.Bu iki yıldızı görenlerin muradına erdiği söylenir, (S₃, Ş₁).

(T) V310. Erkek çocuğunu sünnet ettirme

On yaşına ulaşan Kays'ı babası, farz olduğu için sünnet ettirir, (Ms₁).

(T) V390. Kader inancı

Mehmet Emin, kendisine eğer evlenirse öleceğini söyleyen ihtiyara, Allah'ın kaderine ne yazdıysa onun gerçekleşeceğini söyler,(S₃).

Mecnûn, ejderhayı hançer yerine bir kurban bıçağı ile öldürmeye kalkar ve "Allah yazdıysa işini bıçakla da halledebileceğini" söyler, (S₄).

Mecnûn, anne ve babasına aşk derdinin kaderinde yazılı olduğunu söyler, (Ms₁).

V532. Mekke'ye giderek hacı olma

Mecnûn'un babası aşk derdi ile deli divâne olan oğlunun iyileşmes için hacca gitmeye niyet eder, (Y₂).

W. KARAKTER ÖZELLİKLERİ

WO-W99. KARAKTERİN GÜZEL ÖZELLİKLERİ

W100-W199. KARAKTERİN ÇİRKİN ÖZELLİKLERİ

W200-W299. ÇEŞİTLİ KARAKTER ÖZELLİKLERİ

W26. Tahammül / sabır

Leyla'nın evlendiğini duyan Mecnûn, bütün olanlara tahammül eder,(Y₂, M₁, S₁).

W31. İtaat

Leylâ, anne ve babasına itaat ederek Mecnûn ile evlenmez, (S₁, Ms₁).

W32. Cesaret

Mecnûn, Leylâ'ya kavuşabilmek için zor şartları kabul eder, (S₄).

W34. Bağlılık

Leylâ ve Mecnûn'un haberleşmesini sağlayan Zeyd, öldükten sonra da onları türbeleri başında bekler, (Y₁, Ms₁).

Leylâ ve Mecnûn ayrılıklarında bile aşk acısıyla yanarlar, (Y₁, Y₂, M₁, S₁, S₂, S₃, S₄).

W45. Şeref

Leylâ ve Mecnûn'un birbirine olan aşkı, kabile halkının şerefine leke sürmek olarak kabul edilir, (M₁).

W121. Korkaklık

Salam Şehzade, yedinci günün sonunda yüreği patlayarak ölür, , (S₁).

W126. İtaat etmeme

Leylâ'nın aşkı ile yanan Mecnûn, babasını dinlemeyerek çölü mekan tutar, , (Y₁, Y₂, M₁, S₁, Ms₁).

W155. Kötü kalplilik

Leylâ'nın babasını kardeşi fitleyince ansızın bir gece göç ederler, (S₂).

W157. Namussuzluk, şerefsizlik

Birbirine âşık olan iki gencin evlendirilmesi, mutassıp kişilerce namussuzluk sayılır, (M₁).

W181. Kıskançlık

Leylâ'nın babası, kızını o zamanki Araplar gibi kıskanıp eve kapatır ve ona annesinden başka insan yüzü göstermez, (M₁).

Leylâ'nın İbn-i Selâm ile nikâhlandığını duyan Mecnûn, Leylâ'yı kıskanıp ona sitem dolu bir mektup yazar, (Ms₁).

X. MİZAH

(Hikâyelerimizde örneklerine rastlanmamıştır.)

Z. ÇEŞİTLİ MOTİF GRUPLARI

ZO-Z99. FORMÜLLER

Z100-Z199. SEMBOLİZM

Z200-Z299. KAHRAMANLAR

Z300-Z399. EŞSİZ İSTİSNALAR

Z71. Formülistik sayılar

Z71.1. Formülistik sayı: 3

Mecnûn, çölde avcının tutsak ettiği üç ceylan yavrusunu görüp, onları kurtarmak ister, (Y₂).

El-Mülevvîh oğlu Kays'a, Leylâ'yı babasından üç kez ısrar ederek ister ve red cevabını alır, (M₁).

Leylâ toyun üçüncü gecesini tahtirevanlar hazırlanarak Salam Şehzâdenin evine götürülür, (S₁).

Kays'ın babası, oğlunun Mecnûn adı ile sahralara misafir olduğunu duyup, üçüncü günün sonunda onu bulur, (S₁).

Kays Leylâ ile buluştuktan sonra onun aşkı ile sarhoş olup, üç gün üç gece kendine gelemmez, (S₁).

Mecnûn, Leylî'nin ölümü üzerine üç defa "Leylî!" diyerek yüz üstü yere yıkılır, (S₁).

Hızır, Mecnûn ve Leylâ'ya sağ eli ile üç kudret gözesinden bâdeyi doldurarak içirir, (S₂).

Mehmet Emin, gerdek gecesini üçüncü kez secdeye vardığında bir daha ayağa kalkamaz, (S₃).

Yılda iki kez karşılaşan yıldızlar bu kavuşma esnasında üç kez birbirini öper, (S₃).

Z71.3. Formülistik sayı beş: 5

Leylâ, Görmüş ve Mecnûn'u imtihan ettikten sonra beş kişinin huzurunda kararını açıklar, (S₂).

Z71.5. Formülistik sayı: 7

Leylâ, düğün gecesini Salam Şehzâde'den yedi gün mühlet ister, (S₁).

Salam Şehzâde yedinci günün sonunda yüreği patlayarak ölür, (S₁).

Z71.6. Formülistik sayı: 9

Mecnûn, babası tarafından eve hapsedilen Leylâ'yı görebilmek için obası etrafında dokuz kere dolandır, (Y₂).

Hace Abdulla'nın eşi Reyhan Hanım'ın dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat tamam olduktan sonra bir oğlu olur, (S₁).

Z71.12. Formülistik sayı: 40

Kıyafet değiştiren Mecnûn üzerindikilerle kırk yıllık bir dilenci gibi olur, (Y₁).

(T) Z71. 12.0.1.1. Kırk gün kırk gece düğün

Mehmet Emin evlenir ve kırk gün kırk gece düğünü olur, (S₃).

Z71.15. Formülistik sayı: 77

Salam Şehzâde ve Leylâ'nın düğünü için şehrin yetmiş yedi yerinden “meşşâte” çağrılarak yetmiş yedi kalem zinet hazırlanır, (S₁).

Z71.16. Formülistik sayılar: Çeşitli sayılar

Mecnûn'un babası oğlundan haber getirmesi için Hacivat'a beş yüz altın verir, (S₄).

İbn-i Selâm, Leylâ ile evlenebilmek için sayısı bin kadar olan çeşitli hediyeler gönderir, (Ms₁).

Leylâ'nın babası, bin altına kızı Leylâ'yı İbn-i Selâm'a verir, (Ms₁, Y₁, Y₂).

Z73. Bir gün bir gece

Nevfil'in Leylâ kabilesi üzerine yaptığı saldırı tam bir gün bir gece sürer, (M₁)

.Z100. Sembolizm

Babasının server ile geldiğini gören Leylâ, işlerin hayra işaret olmadığını anlar, (Y₂).

Nevfel, savaşın başladığını boru çaldırıp bayrak çektilererek bildirir, (Ms₁).

Mecnûn sevgilisinden ayrılınca matem alâmeti olarak başına siyah sarık sarar, (Ms₁).

Z111. Ölünün canlanması

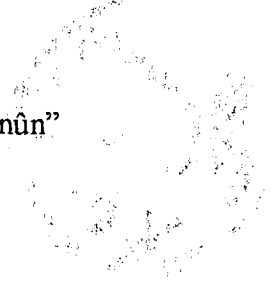
Ölü olan Mecnûn, güvercinin kanatlarını yüzüne sürmesi ile dirilir, (S₃).

Z140. Sembolik renkler

Mecnûn, sevgilisinden ayrılınca , matem alameti olarak başına siyah sarık sarar, (Ms₁).

Z183. Sembolik isimler

Kays, aşk derdi ile kendinden geçince, ona “dalgın” anlamında “Mecnûn” denir, (Y₂, M₁, S₁, S₂, S₄).

IV. BÖLÜM

I. LEYLÂ İLE MECNÛN HİKÂYESİNİN TAHLİLİ

Anlatma esasına bağlı metinler, anlatıcı tarafından yazılı ve sözlü olarak aktarılır. Romanın dışında en gelişmiş tür olarak kabul edebileceğimiz hikâye de, meddah tarafından hem sözlü olarak, hem de gösterme tekniği ile dinleyiciye aktarılır.

Biz bu çalışmamızda, yazılı ve sözlü kaynaklarda “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin tahlil edildiğinde nasıl bir farklılık ve benzerlik gösterdiğini araştırmak amacıyla bir mesneviyi, bir meddah anlatmasını ve bir kaynak şahıstan derlediğimiz hikâyeyi incelemeye tâbi tuttuk.

a. Mesnevi Olarak Leylâ ile Mecnûn

Fuzûlî’nin “Leylâ vü Mecnûn” Mesnevisi, mesnevi türünün geleneksel özelliği olan a. Giriş Bölümü, b. Konunun işlendiği bölüm ve c. Bitiş bölümünden meydana gelmektedir. Bunun dışında ara başlıklar hâlinde mesnevi türünün diğer kuralları uygulanır. İncelemeye tâbi tutacağımız Fuzûlî’ye ait “Leylâ ve Mecnûn” mesnevisi, Ayan tarafından 1981 yılında hazırlanmıştır. Eser, dergah yayınlarından çıkmıştır.

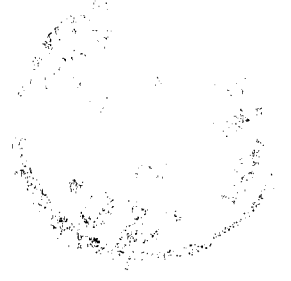
Sözkonusu edilen 3096 beyitlik “Leylâ vü Mecnûn” mesnevisine “Dibâçe-i Kitâb-ı Leylâ vü Mecnûn” başlıklı mensur bir önsöz ile başlayan Fuzûlî bu hikâyeyi arûzun mef’û lü / me fâ’i lün / fa’û lün kalıbı ile yazmıştır.

Bu mensur bölümü “Dastân-ı Leylâ vü Mecnûn” başlıklı manzum bir bölüm takip eder. Bu bölüm üç rubai kıt’asından oluşur. “Bu Hazret-i ‘İzzetden Hamd İle İstida-yı Metâlibdir ve Asâr-ı Şükr İle İstitâr-ı Me’âyibdir” başlıklı 19 beyitten sonra 34 beyitlik tevhid ve 43 beyitlik münâcaat bölümlerine yer verir.

“Yâ Rab kerem et ki hâr u zâram

Dergâha besi ümîd-varam”

(s. 25)

Beyiti, kul ile yaratıcı arasındaki ilişkiyi “kulluk psikolojisi” (KORKMAZ, 1988: 61) doğrultusunda ifade eder ve Allah’tan yardım dileğinde bulunur:

“Tevfîk edesen meğer rafîkim

Tâ sehl ola şiddet-i tarîkim

Gör hırsımı isteğinde var kâm

Senden ikbâl ü benden ikdâm”

(s. 27)

“Bu kaside Hazret-i Bârî Şânındadır” ve “Bu İzhâr-ı İtirâfı Cehâlettir ve İkrâr-ı İsrâf-ı Ma’siyettir” bölümünden sonra Fuzûlî 45 beyitlik na’t bölümüne yer verir. Daha sonra Hz. Muhammed aleyhisselama bir kaside söyler. Sakiye seslinişlerde bulunup zamanın padişahını övdükten sonra, kitabı yazma sebebine geçer. 47 beyitlik bu bölümde Fuzûlî, kendisini imtihana tuttuklarını söyleyerek, bu hikâyeyi niye yazdığını açıklar.

“Leyli Mecnûn Acemde çokdur

Etrakte ol fesâne yokdur

Takrîre getür bu dâstânı

Kıl tâze bu eski bûstânı”

(s. 71)

28 beyitlik “Saadetli Bey Hazretlerini Öğme” başlığı altında zamanın baş kumandanı, adâletli ve olgun emir Veys (Paşa)’yı öven şair, giriş bölümüne burada son verir.

Buraya kadar olan kısım, Şerif Aktaş’ın da belirttiği gibi herhangi modern bir romanın “önsöz”ü niteliğindedir, (KORKMAZ, 1988: 61).

Şerif Aktaş, “Hüsn ü Aşk” mesnevisini bir roman olarak incelerken önsözü, iki bölüm hâlinde ele almıştır. Bu bölümlemeyi, “Leylâ vü Mecnûn” mesnevisi için de düşünebiliriz. “Önsözün ilk kısmında dünya görüşü ve duyuş tarzını şekillendiren mihrakları; ikinci kısmında ise eserinin yazılış sebebini ve işleyeceği temayı ifade ediyor,” (AKTAŞ, 1983: 96).

Şair, ilk kısımda İslam dini çerçevesinde dünya görüşünü ifade eder. Akıl aynasının tozlu olmasından, dünyanın imtihan yeri olmasından, aşk ile kâinat binasının ma’mur edildiğinden bahseder. Yaratıcı ile yaratılan arasındaki mânevi bağı, kulun yerini ifade eder.

İkinci kısımda da şair, “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin, Arap ve Acem arasında çok olup, Türkler arasında bulunmadığı için yazdığını belirtir. Ayrıca bu işin bir imtihan olduğunu anladığını, bunun bir can belası olup sevdasının da uzun olduğunu söyler. Böylece şair işleyeceği temayı ortaya atar. Bu, sonu yok oluşa, sonsuzlukta buluşmaya dek varan gam ve keder yüklü bir yolculuktur.

Şair her ne kadar “Dâstân-ı Leylâ vü Mecnûn” başlığı altında hikâyeye başlıyor gibi görünse de asıl vak’anın anlatılmaya başlandığı bölüm “Bu tuğrâ-yı misâl-i mahabbetdir ve dibâce-i divân-ı mihnetdir” ibaresiyle başlar.

Şair mesnevi geleneğinin bir özelliği olarak anlatıma akıcılık ve çeşni katmak amacıyla yer yer gazel, kaside, murabba türlerinden istifade etmiştir.

Sonuç bölümü, şairin sâkiye hitap ederek başladığı 36 beyitlik “Temâmî-i Sühan” ile başlar. 7 beyitlik “Cevâb-ı mes’ele”, 10 beyitlik “Beyân-ı Te’lif-i Kitâbdır ve Târîh-i Zemân-ı Feth-i Bâbdır”, 11 beyitlik “Erbâb-ı Vefâdan Tevakku’-ı Kabûl-i Ma’zeretdir ve Ashâb-ı Zekâdan Temennâ-yı Du’â-yı Mağfiretdir” şeklindeki başlıklar ile son bulur.

Mesnevinin yazma zamanı Fuzûlî tarafından şu beyitlerde belirtilmiştir:

“Târihine düşdüler münâfık
Bir olmağ ile ol iki âşık”

(s. 410)

“Âşık” kelimesi, ebced hesâbıyla 471 (70+1+300+100) eder. “İki âşık” ise Leylâ vü Mecnûn’un yazılış tarihi olan 942 (M. 1535) yi gösterir,” (KALKIŞIM, 1998: 43).

b. Roman Olarak Leylâ İle Mecnûn

İslâmî kültürün ortak ürünü olan mesnevi türü, Avrupaî tarzdaki hikâye ve romanın karşılığıdır. M. Kaplan bu türü, “şarkın romanı” olarak ifâde eder. (KAPLAN, 1987: 75)

Nurullah Ataç’ın “Fuzûlî’nin o büyük şiiri, dünyanın en büyük manzum romanlarından birisidir,” (EMİL, 1998: 475) şeklinde değerlendirdiği Leylâ ile Mecnûn mesnevisi vak’a, zaman, mekân, şahıs kadrosunun işleniş ve anlatım teknikleri bakımından tam bir roman karakteri göstermektedir. Şairin belirli bir kronolojik sıra ile vak’ayı anlatırken yer yer geri dönüşlerde bulunup özet atlamalar yapması olayların akışını belli bölüm başlıkları ile ifâde etmesi mesnevinin roman karakteri göstermesinin en önemli özellikleridir.

b.a. Olay Örgüsü

Anlatmaya bağlı edebi bir tür olan “Leylâ ile Mecnûn” mesnevisinde, itibarî âlemde meydana gelen vak’a esas alınır.

Hikâye kahramanlarının birbiriyle münasebeti sonucu oluşan vak’anın yönlendirilmesinde ve kahramanların varlığını sürdürmesinde, en önemli aksiyonu aşk unsuru sağlar. Konu olarak Kays’ın, Leylâ’nın aşkı vasıtasıyla nasıl Mecnûn olduğu işlenir. Dolayısıyla beşerî aşktan, ilahî aşka geçerken, “Nasıl insan-ı kâmil olunur?” sorusunun cevabı aşama aşama Kays’ın şahsında ortaya konmaya çalışılır.

Hikâye, Kays'ın iç gelişimine göre ilerlediği için vak'ayı iki bölümde ele alabiliriz:

1. Kays'ın âşık olmasından önceki hâli
2. Kays'ın âşık olmasından sonraki hâli

Birinci bölümde, Kays'ın etrafında, ikinci bölümde ise, kemâle erme yolundaki Kays'ın yani Mecnûn'un etrafında şekillenen olaylar söz konusudur.

Olayın yapısı okuyucuya, kahramanların olgunlaşma sürecini yaşadığı estetik bir atmosfer içinde eritilerek sunulur.

Genel hatlarıyla ikiye ayırarak inceleyebileceğimiz hikâye, on metin hâlkasından oluşmaktadır. Bu metin halkaları, halk hikâyelerindeki epizot yapısı ile benzerlik göstermektedir.

1. Kays'ın doğumu
2. Kays ile Leylâ'nın mektepteki beraberliklerinin sona ermesi ve Kays'ın Mecnûn olup çöllere düşmesi
3. Mecnûn'un babasının Leylâ'yı oğluna istemesi, isteğinin reddedilmesi
4. Babasının, oğlu Mecnûn'u iyileşmesi için Kâbe'ye götürmesi ve Mecnûn'un, kendi derdinin daha da artması için dua etmesi
5. Leylâ'nın, İbn-i Selâm'a verilmesi
6. Nevfel'in, Mecnûn için Leylâ kabilesi ile savaşması
7. Mecnûn'un, Leylâ kabilesinin kazanması için dua etmesi
8. Mecnûn'un, aşkın bir karakter kazanarak Leylâ'yı kabul etmemesi
9. Önce Leylâ'nın, daha sonra Mecnûn'un ölümü
10. Zeyd'in, Mecnûn ile Leylâ'yı rüyasında görmesi

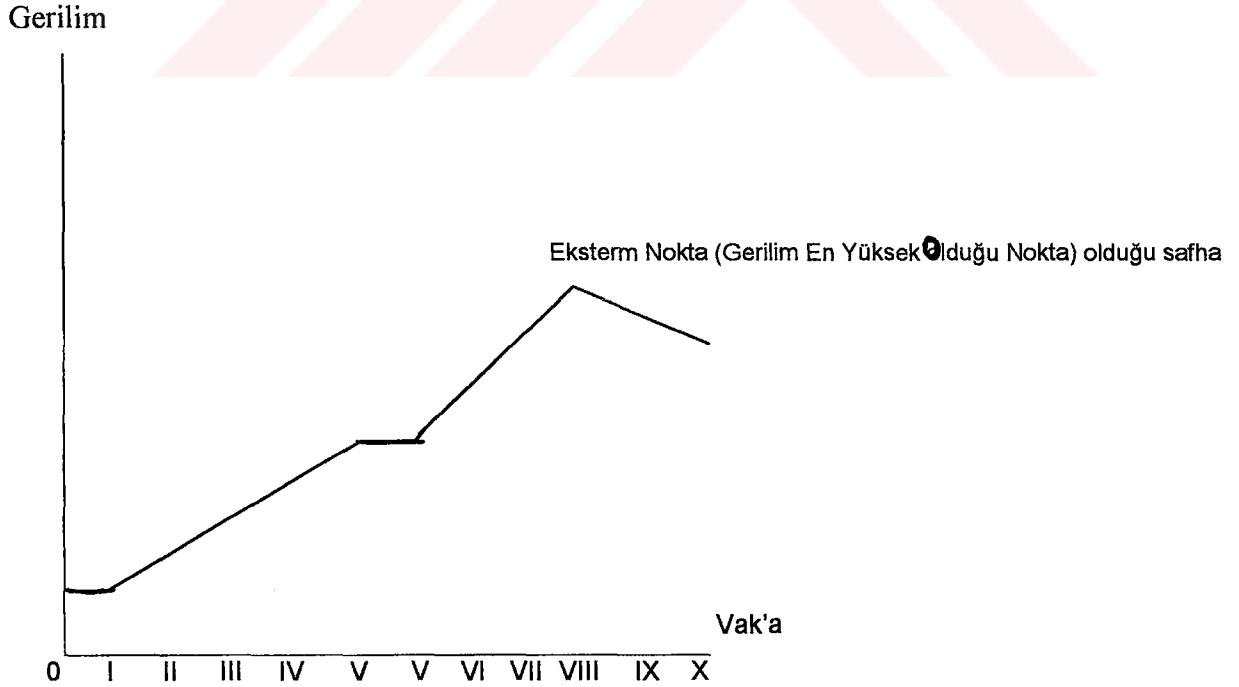
Vak'a, Arap kabilesi hâkiminin mal ve mülkünün çokluğuna rağmen çocuksuzluk derdi çekmesi ile başlar. Çeşme başlarına kara çadırlar kurup dualar eden kabile hâkimi, sonunda bir oğlan çocuğuna sahip olur.

Konuya hâkim olan aşk ve sevgi teması da Leylâ ve Kays adlı kahramanların karşılaşmaları ile kendini gösterir.

Küçükken ağladığında Kays'ı oyuncak ile avutamayan dadısı, onu gezdirmek için dışarı çıkarır. Kays'ı susturmayı başaran Leylâ adlı bir kız çocuğudur. Kays'ın Leylâ'ya olan ilgisi daha onu ilk görüşte başlar. "Kays kişiliğinde sevgi olduğu için sevgiliyi görünce ısındı. Güzelliğe mâil olan aşkdı. Akli ermez bir çocuk güzelliği ne bilirdi? Hâl ehline bu hâl mâlumdur. Bu görüş aşk nüshasıdır! Elbette bu küçüğü aşk inletir; elbette aşk onun gözlerini karmakarışık eder." (s. 85)

Aşkların temeli ve sebebinin güzellik olduğunu belirten İbn Sina, aşkın bütün konularda hareket ettirici olduğunu söyler, (AFFİFİ, 1998: 166). Kays da, kendisini Mecnûn edecek olan Leylâ adlı aşk tuzağına artık adımını atmış, onun elemiyle yoğrulup pişmeye hazırdır.

Vak'ayı oluşturan metin hâlkaları aşağıdaki şemada gösterilmiştir:

Şema incelendiği zaman, Kays'ın olgunlaşma sürecinin Leylâ'nın annesi tarafından mektepten alınması ile başladığını görürüz. Mektepte Leylâ ile çok mutlu olan Kays, bütün gam ve kederini orada âdeta unuttur.

Mektepte birlikte iken iki sevgilinin hissettiği duygular, gün geçtikçe artar. Kays, üzüntünün yerini neşe ile dolduran bu yerde öyle bir gün gelir ki güneşli bir gündüzü bile gece karanlığı olarak hisseder, (s. 109). Ayrıca, mektepten hiç zevk almadığı gibi bir daha mektebe de uğramaz. Çünkü, Leylâ artık mektebe gelememektedir. İki tende bir can gibi olan bu âşıkları ebedî bir ızdırabın ebedî bir mutluluğu beklemektedir.

Kays, Leylâ'dan ayrılınca yaşadığı topluma, çevresine bir isyan olarak çöle kaçar, vahşi hayvanları da kendine dost tutar. Aynı psikolojik davranışı Leylâ da eve hapsedildiği zaman derdini muma, pervaneye, buluta vs. açarak gösterir.

Mektepteki hayatında Leylâ'yı arzulayan Kays, yavaş yavaş Leylâ'ya olan bu kavuşma ve birlikte olma arzusundan uzaklaşır. Fakat Leylâ'nın Kays'a hissettiği arzu aynı hızıyla devam etmektedir. Kays ile Leylâ'nın duyguları arasındaki bu fark, açıkça gösteriyor ki, biraz sonra belirteceğimiz örneklerde de görüleceği gibi Kays'ın nasıl Mecnûn olduğu sorusunun cevaplarını verir. Dolayısıyla bunlar, vak'ayı gerilme tırmandıran metin hâlkalarıdır.

Mekânın çöl olarak seçip evine hiç uğramayan Mecnûn, babasının kendisine Leylâ'yı evlenmesi için isteyeceğine dair sözünü duyunca çölden evine gelmeyi kabul eder. Leylâ'nın babası ise onun Mecnûnlukdan vazgeçtiği takdirde kızını ona vereceğini söyler. Bunun üzerine Mecnûn içinde yaşayan ikilemin (hem Leylâ'yı istemekte, hem Mecnûnlukdan vaz geçmesi gerekmektedir) çarpışmasından sonra kararını verir ve şöyle der:

“Mecnûn dedi ey edib-i kâmil
Divane olur mu hiç akîl

Ger bende bir ihtiyar olaydı
Tedbirime itibar olaydı”

(s. 15)

Mecnûn’un çaresizlik içinde çırpınarak oğlunu kurtarmaya çalışan babası tabiplere başvurup dualar eder, adaklar adar. Bir şeyhin çare olarak onu Kâbe’ye götürmesini söylemesi üzerine baba-oğul Kâbe’nin yolunu tutar. Fakat Mecnûn burada iyileşmeyi isteyeceği yerde derdini daha da artmasını diler.

“Artur bana zevk u şevk-i Leyli
Dâim bana anda kıl tecelli”

(s. 157)

Mecnûn, bu şekilde dua ettikten sonra tekrar çölün yolunu tutar. Vahşi hayvanlarla dostluk kurar. Avcının elinden kurtardığı ceylanda Leylî tesellisi arar. Mecnûn’un ceylanı kurtarış sebebi de onun gözlerini sevglisine benzetmesinden dolayıdır.

Nevfel’in, Mecnûn’u Leylâ’ya kavuşturma çabalarında yine arzu ve isteksizlik ikilemini görürüz. Mecnûn önce Nevfel’in Leylâ kabilesine savaş açıp onu kendisine kavuşturmasını kabul eder. Fakat savaş esnasında bundan vazgeçip Leylâ kabilesinin savaşı kazanması için dua etmeye, o taraftan biri ölse ağlayıp inlemeye başlar. Nevfel bunu haber alınca Mecnûn’a yardım etmekten vazgeçer ve şöyle der:

“Gördüm görünür bu emr-i müşkil
Bimâr değil ilâca kabil”

(s. 216)

Mecnûn, içinde yaşadığı duyguların henüz belli bir yere oturmamış coşkunluğu ile kendisine yardımdan vazgeçen öndere sövüp saymaya başlar.

Görüldüğü gibi Mecnûn, bir kaos yaşamaktadır sevgiliyi hem arzulamakta hem de ona kavuşmayı reddetmektedir. Diyebiliriz ki, Mecnûn ona kavuşmaktan çok; ona kavuşma ümidi ile yaşamaktan zevk almaktadır. Çünkü kavuştuğunda daha önce hissettiği duygular bitecektir. Ama yaşadığı ızdırap dolu ümit onu her defasında daha da gerçek üstüne yaklaştırmaktadır.

Leylâ'nın İbn-i Selâm'a verilmesi, Mecnûn'un Leylâ'yı artık kesin olarak reddetmesine, birliğin idrak edilmesi sonucunda ilahî aşkla bütünleşmesine ve hakikata daha çok yaklaşmasına neden olur. Mecnûn Leylâ'ya azarlayıcı bir mektup yazıp, onu sadakatsizlikle suçlar. Gerçi Leylâ'da da Mecnûn'da olduğu gibi dert çoktur. Mecnûn'un aşkı ile ağlayıp inlemekte, bir uzvunu yaralayıp bahane ile ağlamaktadır. Fakat "Leylâ'nın eli iğneden yaralıdır, Mecnûn'a ise kılıçlar kâr eylemez. Leylâ'nın gönlünü ipek incitir; Mecnûn'a ise zincir neşe verir," (s. 192-193). Dolayısıyla Leylâ'nın Mecnûn'a karşı hissettikleri beşerî bir aşkın ifadesidir. Zaten Leylâ, sonradan anlayacaktır ki, kendi duyduğu aşkın kıvılcımlarında Mecnûn'daki gibi parlaklık yoktur. Aşkta olgunluk seviyesine ulaşan ilkin Mecnûn'dur. Leylâ da İbn-i Selâm ölünce Mecnûn'un yanına gider ve Mecnûn kendisini tanımayınca onun inancının güzelliğini farkedip aşk yolunda canını toprak eder.

Mecnûn, İbn-i Selâm'ın ölüm haberini aldığı zaman engelin ortadan kalkmasından dolayı sevinmeliydi. Nitekim Leylâ böyle hisseder. Fakat Mecnûn, daha önce belirttiğimiz vak'alardaki ikilikten kurtulup tek olana kavuşma yolunda büyük bir mesafe kateder. Buna rağmen yine de eksikliğinin olduğunu, henüz olgunluğa tam ulaşmadığını söyleyen Mecnûn, İbn-i Selâm'ın ölümünü aşk yolunda bedeni toprak edip mutlak varlığa ulaşmanın ifadesi olarak görür. Mecnûn duygularını şöyle dile getirir:

“Canâneye can veren yetipdir
Cân vermeyen arada itipdir

Ol dostum idi değildi düşmen
Hem ol ana ‘âşık idi hem ben

Ol cânını verdi vâsıl oldu
Öz mertebesinde kâmil oldu

Naksım benim ermedi kemâle
‘Ayb eyleme ağlasam bu hâle”

(s. 326)

Leylâ, İbn-i Selâm’ın ölümünden sonra yaşadığı aşka gösterdiği sabrın bitmesiyle Mecnûn’a koşar. Mecnûn ise onun insani sevgisine karşılık vermez ve Leylâ’yı reddeder.

Mektepten ayrılık dönemine kadar olan metinlerde “Mecnûn’un Leylâ ile evlenemeyip çöllere düşmesine alegorik bir yorum verilmemiştir,” (HOLBROOK, 1996: 77) diyen Victoria Holbrook; “Aşk insanı baştan çıkarır ama dinin hakikatine ancak aşkla ulaşılır.” şeklinde çelişki olarak nitelendirdiği görüşlerini de sözlerine ekler, (Holbrook, 1996: 77). Kays da Mecnûn olduktan sonra, bu çelişkiyi yaşamaya başlar. Mecazî aşk, Mecnûn’un Leylâ’yı reddetmesi ile son bulur.

“İbn’ul Arabî bütün tabiî fizyolojik ve hatta mekanik cazibeleri ihtiva eden aslî aşk (el- hubb, el- unsûri) dediği şeyi tabiî aşka ithâl eder,” (AFFİFİ, 1998: 166). Kays mektepte iken Leylâ’nın işve ve nazı ile ona âşık olur. Leylâ’da aynı şekilde Kays’ı görünce zevk ile kendinden geçer. İbn-i Arabî ifade edilen bu tabiî aşkı bir başka deyişle mecazî aşkı ilahî aşka geçişte köprü olarak düşünür. Kadının erkekten yaratılması dolayısıyla, erkeğin kadına meylettiğini, kendi nefesine iştiaak duyduğunu söyler. Ayrıca, kadının erkeğe vurgunluğunu da birşeyin kendi

yurduna düşkünlüğü olarak belirtir ve “Şu izahımıza göre insana kadın sevdirdi. Çünkü Allah’da bizzat kendi sûreti üzerine hâlk ettiği kimseye muhabbet gösterdi” der, (AYVAZOĞLU, 1982: 57).

Yüce Allah kâinatı da aşk üzerine bina etmiştir. Bunu “Ben gizli bir hazine idim, bilinmeyi sevdim ve bilinmek için mahlukatı yarattım” âyetiyle belirtir. Dolayısıyla sözkonusu hikâyede de aşk yolunda olgunlaşma Leylâ vasıtası olmak üzere Mecnûn’un şahsında anlatılır. O’na ulaşmak ancak aşk ile mümkündür. Mektepte iken Leylâ ile tabîî bir aşkı yaşayan Mecnûn, mektepten Leylâ’nın ayrılmasıyla birlikte yer yer tabîî aşk ile ruhanî aşk arasında kalır. Hikâyenin sonunda, İbn-i Selâm’ın ölümü ile kendisine koşan Leylâ’yı Mecnûn kabul etmez. Çünkü Mecnûn aradığını Leylâ’da bulamaz. Leylâ’ya karşı duyduğu aşkın da mecazî bir aşk olduğunu anlar ve hakikate varmada köprü vazifesi gören dünyevî mecazlardan vazgeçer, (HOLBROOK, 1996: 79).

Bu aşamadan sonra Mecnûn, İbn-i Arabî’nin deyimiyle ruhanî aşkı yaşar. “Gaye sevilende aslî sevginin, yani birliğin idrâkidir ki doğrudan doğruya ilahî aşkla bütünleşmeyi sağlar,” (AYVAZOĞLU, 1982: 55).

Hikâye önce Leylâ’nın, daha sonra da onda birliği idrâk eden Mecnûn’un kemâle erme yolunda eksiklik olarak gördüğü ten can ikiliğinden kurtulması ile son bulur.

Metin halkalarının birbirine bağlanması ile oluşan vak’a tek bir zincir hâlinde anlatılır. Yer yer Leylâ ve Mecnûn’un aşkını merkez edinen vak’aya Nevfel, Zeyd, Avcı gibi şahısların girdiği, vak’a zincirini böldüğü görülür.

Metinde çerçeve vak’a anlatımına da yer verilir. Buna şu örneği verebiliriz: Fuzûlî, Mecnûn’un hasta ve bitkin olarak çölde dolaştığını anlattığı metin halkasında, ikinci bir vak’ayı araya sokar. Kederli Mecnûn’un resmettiği iki timsalden Leylâ’yı sildiğini görenler ona; “O silinsin, sen nasıl kalırsın? Bâri onu koy, sana kalem çek!” (s. 295) derler. Bunun üzerine Mecnûn da şu cevabı verir:

“Aşk yolunda lâıyk olan, âşıkın mâşûka perde olmasıdır; âşıklar, rûhun sevglisi ve bedenidir. Ten görünür tende rûh ise gizlidir” (s. 296).

Diyebiliriz ki; söz konusu hikâye kronolojik bir sıra ile anlatılırken yer yer çeşitli figürler devreye konularak ve çerçeve vak’a ile süslenerek zenginleştirilir.

b.b. Zaman

Hikâyede vak’a zamanı, Mecnûn’un doğumu ile başlar. Vak’a genel olarak, kronolojik bir sıra tâkip edilerek, yer yer geriye dönüşlerde bulunularak devam eder ve Mecnûn’un ölümü ile son bulur. Diyebiliriz ki; hikâyede esas alınan zamandan ziyâde vak’alardır. Zaman kavramı vak’anın ilerleyişi ile dolaylı olarak ifade edilir.

Hikâyenin yazma zamanı, “Kitabın Yazılması ve Kapağının Açılması Tarihi” başlığı altında verilmiştir:

“Tarihine düşdüler muvâfık

Bir olmağ ile ol iki âşık”

(s. 410)

Buna göre hikâyenin yazılış tarihi M. 1535’dir. Âşık kelimesi ebced hesâbıyla 471 (70+1+300+100) eder. “İlk âşık ise Leylâ ve Mecnûn’un yazılış tarihi olan 942 (M. 1535) yi gösterir, (KALKIŞIM, 1998: 43).

Kays’ın doğumu ile başlayan zaman dilimi çok süratlı bir şekilde geçer. Bunu ifade etmek için şair şöyle der:

“Çün sür’at ile dönüp zemâne

On yaşına yetdi ol yegane”

(s. 85)

Belli bir kronolojik sıra ile ilerleyen vak'anın istisna olarak Mecnûn'un, Leylâ mektepten ayrılınca orada geçirdiği günleri tek beyitle ifade etmesinde de görülür:

“Bir nice gün ol esir-i hicrân
Mektebe gelip kılurdu efgân”

(s. 111)

Örneklerde görüldüğü gibi uzun zaman sür'at ile dönüp zamane, “nice bir gün” şeklinde belirtilir.

Hikâyede belli bir zaman dilimini ifade edilmediği görülür. İbn-i Selâm ve Nevfel'den bahsedilirken “o asırlarda” ibaresi kullanılır. Farklı olarak “seher vakti” “gece-gündüz” “bir gece” şeklinde geçen belli bir bölümü ifade edilir. Bahar mevsimi genellikle kahramanların birbirine kavuştuğu mutlu günlerin zaman dilimidir. Nitekim Mecnûn, kırdaki gelinciklerle, menekşelerle konuşup dertleşir ve Leylâ'sı ile bir bahar mevsimi konuşma imkânı bulur. Leylâ, bir bahar mevsimi evin sıkıcı ortamından kurtulup Mecnûn'u arayıp bulma ümidiyle dışarı çıkmak ister.

Görüldüğü gibi bahar mevsimi ümittir, bereketin sembolüdür:

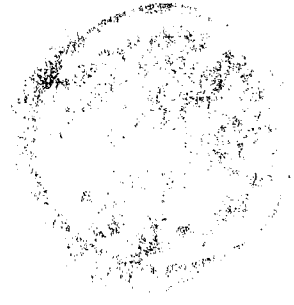
“Bir gün ki bahar-ı âlem-efrûz
Vermişdi cihâna feyz-i Nevrûz”

(s. 116-117)

Hikâyede keder ve ümitsizliğin sembolü olarak sonbahar kış mevsimi kullanılmıştır. Leylâ'nın ölümünü hazan mevsimi haber verir: “Leylâ'nın Bahâr-ı Ömrü Hazâna Erdiğidir,” (KALKIŞIM, 1998: 45).

“Leylâ gül-i gülşen-i letâfet
Çün gördü hazân yeliyle âfet

Pâ-mâl-i hazân olup bahârı
Encâma yetişdi rûzgârı”
(s.387)

Leylâ'nın İbn-i Selâm'a verildiği zaman ki ruh durumu da “Leylâ'nın ilkbaharı sonbahara döner” şeklinde ifade edilir. Leylâ çevrenin ayıplaması üzerine süslenmeye razı olur.

Hikâyede geriye dönüşler dört şekilde karşımıza çıkar. Bunlardan ilki ihtiyarın zincire vurduğu adamı oynatarak para kazandığını söylemesinde ikincisi Leylâ'nın İbn-i Selâm'a cinlilerden bir peri soylu ile olan münasebetini anlatmasından üçüncüsü Zeyd'in Zeynep ile olan macerasını anlatmasında; son olarak Zeyd'in türbede gelip geçenlere “Leylâ ve Mecnûn” hikâyesini anlatmasında görülür.

“Leylâ ve Mecnûn” hikâyesinde zaman genellikle, kronolojik bir sıra tâkip edilerek aktarılır. Kahramanların büyümeleri, okula gitmeleri gibi bazı özet atlamaların ötesinde; kahramanların duygusal tecrübe anları ve yaşadıkları psikolojik değişim noktalarında zamanın, yer yer geri dönüşlerle zenginleştiğini ve derinleştiğini görmekteyiz.

b.c. Mekân

“Leylâ ile Mecnûn” adlı hikâyede mekân anlatılan olayın yapısı ve kahramanların psikolojik durumları ile yakından ilgilidir.

Hikâyenin geçtiği mekân, Arap ülkesidir. Söz konusu hikâyenin başında Mecnûn'un babasından bahsedilirken makamının bazen Basra bazen Bağdat olduğu söylenmiştir. Nevfel'in, Mecnûn'a Leylâ'yı kavuşturmak amacıyla Leylâ kabilesi ile savaşı anlatılırken de Anadolu savaşçılarının kılıçlarıyla Şamlıları emirlerine baş eğdirdikleri belirtilir. Dikkat edilirse adı geçen Basra, Bağdat, Şam,

Rum-Anadolu Mecnûn'un iyileşmesi için götürüldüğü Kâbe gibi yer isimlerinin coğrafi yakınlığı ifade ettiği görülür.

Kahraman-mekan ilişkisi ile vak'a daha ilk beyitlerde okuyucuya hissettirilir:

“Her lahza ururdu ol yegâne
Ser-çeşmelere siyah hâne”

(s. 78)

Arap kabilesinin başı olan Mecnûn'un babası her an çeşme başlarına kara kara çadırlar kurmaktadır. Çünkü malı mülkü çok olmasına rağmen bir mirasçısı yoktur. Neticede duası kabul olur ve yüce Allah ona bir oğul verir.

Olayın yapısına yön vermesi dolayısıyla mektep önemli bir fonksiyona sahiptir. Başlangıçta Kays'ın gamdan kurtulduğu yer olan mektep geniş mekân olarak değerlendirilebilir.

“Meşk-i hat-ı hüsn-i yâr ederdi
Def'i gam-ı rüzgâr ederdi”

(s. 109)

Kays'ın Leylâ ile olan birlikteliği Leylâ'nın annesinin olanları duyup Leylâ'yı mektepten alması ile son bulur. Kays Mecnûn olup çöllere düşer. Kays için artık günlerini zevk ile geçirdiği mektepte bile güneşli gündüz karanlık olmuştur. Kays o günden sonra bir daha mektebe uğramaz. Dolayısıyla geniş mekân olarak değerlendirdiğimiz mektep de dar mekân hâline dönmüş olur.

Leylâ'nın annesi kızını mektepten aldıktan sonra onu eve hapseder. Leylâ bu evde ayrılık acısı ile yanarak ağlar, derdini muma, pervaneye, aya, melteme, buluta anlatır. Bu yüzden ev dar mekândır. Mecnûn'un çöl ile Leylâ'nın evi ve metinde fazlaca yer almamakla birlikte kendi evi arasındaki kaçışları yer yer dile getirilir.

Mecnûn'un kaçıp gittiği çöl de dar mekândır. İçinde Leylâ'ya kavuşma ümidi ve mekânı aşip gerçek üstüne, bir başka deyişle kemâle erme duygularıyla bir kaosu yaşayan Mecnûn bir nevi labirentin içindedir. İnsanlardan kaçmakta, dünya ile uyum içinde ilişkiler kuramamaktadır. Yalnızlığını tabiattaki varlıklarla paylaşıp ceylan, güvercin ve kırdaki çiçekler ile dertleşen Mecnûn'u ayakta tutan sevgilisinin aşkıdır.

Leylâ dar mekândan sıkılıp daha doğrusu sevgilisi Mecnûn'u görmek ümidiyle geniş mekâna açılır. Mecnûn ve Leylâ'nın genellikle birbirlerini görme imkânı buldukları yer de ova, kır yeridir.

Leylâ ile Mecnûn'un ilk ayrılıklarından sonra karşılaştıkları mekân, bir çemenzârdır. Cihân nevrûzun bereketiyle renklenmiştir.

“Bir gün ki bahar-ı âlem-efrûz
Vermemişdi cihâna feyz-i nevrûz

Salmışdı nikâbı çihreden gül
Çekmişdi sürûd-ı nâle bülbül

Şeb-nem mey-i nâbı ile lâle
Doldurmuş idi kızıl piyâle

Olmışdı gül ile sebze-i ter
Firûze – fûrûz u la‘l-i perver”

(s. 116-117)

Görüldüğü gibi tecrit anlayışıyla baharın tasviri yapılmıştır. Leylâ ve Mecnûn'un kavuştukları zaman içlerindeki mutluluğun psikolojisi mekân-insan ilişkisi ile verilmiştir.

Kahramanın rûh hâli ile, bulunulan mekânın bir tezat oluşturduğu da görülmektedir. Buna, Leylâ'nın Mecnûn'dan ayrı geçen günlerinden birinde, çekmiş

olduğu ızdırabın bir bahar mevsimi içinde gösterilerek ifade edilmesini örnek olarak verebiliriz.

Mekân tasvirlerinde tecrit anlayışının hâkim olduğunu görüyoruz. Bu anlayış şark kültürünün roman ihtiyacını karşılayan mesnevi türünde İslam mistisizminin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Tecrit türü anlatımda dış dünyaya ait varlık ve objelerin insan üzerinde uyandırdığı intibâlar söz konusudur. Konuya örnek olarak şunu verebiliriz:

Mecnûn Kâbe’de derdinin daha da artmasını diledikten sonra yaban yolunu tutarak yalnız başına yolculuğu seçer. Sevgilisinin memleketine doğru gider. Yolda ansızın bir dağa ulaşır.

“Bir dağa erişdi yolda nâgâh
Kaddine libas-ı vehm kütâh”
(s. 159)

Hikâyenin sonunda mekân olarak Leylâ ve Mecnûn’un mezarı ve türbesi yer almaktadır.

Sonuç olarak; “Leylâ ve Mecnûn”da mekân kavramının; nesnel bir gerçekliği yansıtmaktan öte, tematik kurgu ve kahramanların yaşadıkları psikolojik değişim ve gelişim süreçlerini yansıtan bir işlev üstlendiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla mekân Mecnûn’un yaşadığı psikolojik gelişme ve değişme sürecine bağlı olarak darlaşıp genişleyebilmektedir.

b.ç. Bakış Açısı ve Anlatıcı

“Anlatma esasına bağlı edebi türlerde, bu arada tabîi olarak hikâye ve romanda, hem metin hâlkası hem vak’a zinciri, hem de eserin dili bakış açısına göre şekil alır,” (AKTAŞ, 1991: 81). Roman anlatımında birden fazla bakış açısı kullanılabilir. Roman özelliği gösteren Leylâ ile Mecnûn mesnevisi de çok bakışlı

kompleks bir yapıya sahiptir, (AKALIN, 1994 : 112). Bu kişi bazen yazar-anlatıcı, bazen kahraman-anlatıcı bazen de müşahit-anlatıcı olarak karşımıza çıkar.

Şair, belirlediği anlatıcıyı hikâyenin başında okuyucuya şöyle tanıtır:

“Dihkaan-ı hadika-i hikâyet
Sarrâf-ı cevâhir-i rivâyet

Mana çemeninde gül dikende
Söz rişte-sine güher çekende

Kılmış bu revîşde nükte-dânlık
Gül-rizlık u güher-feşanlık”

(s. 77)

Hikâyenin ilerleyen kısımlarında da şair, anlatıcıyı şu şekilde takdim eder:

“Mi’mâr-i serâçe-i ibâret
Böyle bu evi kılur ‘imâret”

(s. 194)

Hikâye, ağırlıklı olarak hâkim bakış açısı ile anlatırlar. Yazar-anlatıcının yer yer araya girerek Ahmet Mithat Efendi gibi hikmetli sözler söylediği görülür. Bunu Arap Beyi’nin malının çokluğuna rağmen bir evlâda sahip olmayışı anlatıldıktan sonra yazar anlatıcının şu öğütleri vermesi ile görülür:

“Ferzendsiz âdemi telefdır
Bâki eden anı bir halefdır

Nesliyle olur bekaa-yı insân
Nazm-ı beşer ü nizâm-ı devrân”

(s. 79)

Bu öğüt verici sözler bazen de kahraman anlatıcıya söz hakkı verilerek aktarılır. Mesela Leylâ'nın annesi kızının Mecnûn ile olan aşkının dillere düşmesi üzerine ona şöyle der:

“Oğlan aceb olmaz olsa âşık
Âşıklığ işi kıza ne lâyük”

(s. 99)

“Leylâ ile Mecnûn” mesnevisinde kahraman-anlatıcı kendi iç dünyalarının ifade edilmesinde hayatlarını değerlendirmelerinde ve karşılıklı konuşmalarında karşımıza çıkar. Leylâ'nın muma, pervaneye, geceye ve deveye; Mecnûn'un ceylana, güvercine, zincire ve yıldızlara sırlarını söyleyip onlarla dertleşmesini buna örnek olarak verebiliriz.

Mesnevide yer yer müşahit-anlatıcının da objektif olarak bazı izlenimlerini aktardığı görülür. Mesela doğar doğmaz hâinden memnun olmayan Kays için müşâhit anlatıcı şu gözlemlerde bulunur:

“Lâkin ol edip hemişe nâle
Hoşnûd değildi hiç bu hâle

Azâsın edip eliyle efgâr
Eylendi müdâm nâle vü zâr”

(s. 83)

Diyebiliriz ki Fuzûlî, farklı bakış açılarını kullanmadaki ustalığı ve yer yer araya girip yaptığı yorumlar ve iç çözümlemeler ile mükemmeli yakalamıştır.

b.d.Şahıs Kadrosu

İtibari bir eserde vak‘anın meydana gelmesi için gerekli olan “insan ve insan hüviyeti verilmiş diğer varlık ve kavramlar” şahıs kadrosu söz grubu ile ifade edilmektedir, (AKTAŞ, 1991: 148).

“Tematik güç” olarak isimlendirilen vak‘aya (GÖRKEM, 1997: 123) ilk dramatik hamleyi veren şahıs Mecnûn’dur. Hikâye boyunca Mecnûn’un hayatı, iç dünyası, çatışma, değişme ve gelişme süreçlerini yaşaması okuyucunun ilgisini çeker.

Leylâ kelime anlamı itibarı ile “gece karanlığı”, Mecnûn ise “deli olmuş, çılgın” şeklinde ifade edilmektedir. İsimlerin sembolik anlamlarından yola çıkarak şu şekilde bir anlam çıkarabiliriz. Genel olarak insanları en çok korkutan zaman gece karanlığının çöktüğü zamanlardır. Bu saatlerde hastalıkların arttığına, dertlerin çoğaldığına inanılır. Çünkü insanın kendisini en çok dinlediği, kendisiyle başbaşa kalıp yalnızlığını yaşadığı bu anlardır. Karanlık sıkıntıdır. İnsan karanlıkta ruhu daraldığı için bir ışık görme ihtiyacı duyar. Sıkıntılı anlarında, derdi olduğunda kendini yaradanına daha çok bağlar. Mecnûn’un bir gece karanlığına (Leylâ’ya) vurulmuş olduğunu ve bu karanlıkta aydınlığı ararken delirip, sonunda mânevi aşkın hazzıyla Mevlâ’ya ulaşmış olduğunu söyleyebiliriz. Hikâye boyunca Mecnûn’un arzu edilen nesne konumundaki Leylâ’ya (Mevlâ’ya) olan yönelimi de vak‘ada aksiyonu sağlamıştır.

Fuzûlî, adı geçen Hikâyede baş kahraman olan Mecnûn’un aşkını tasavvufi olarak ele almıştır. Leylâ’nın mektepten ayrılığına kadar beşeri aşkı yaşayan Kays, bu ayrılıkla yavaş yavaş ilahi aşka ulaşır ve kemâle erer.

Kays’ın mektepte iken yaşadığı beşerî aşk, çevrenin dedikodusu ile ailelerin kulağına gider ve engellemeye çalışılır. Mecnûn bu sosyal baskıya karşı isyan duygusuyla baş kaldırır, kendini çölün kucığına atar. Babasının onu Kâbe’ye iyileştirmek amacıyla götürmesinde onun bu isyanının devam ettiğini hatta

ıztırabının artmasını dileyerek kendini “manevi intihar”ın (KAPLAN, 1991: 153) uçurumuna getirdiğini görürüz.

“Kays” doğup, “Mecnûn” yaşayan ve öyle ölen bu kara sevdalı, çöl âşığı sanki Freud’un “Libido” nazariyesini doğrular gibi yaratılmış öyle yaşamış ve öyle ölmüştür. Bilindiği gibi, Freud’a göre ruh hastalıklarının ve bazı komplekslerin sebebi engele uğramış aşk duygusudur,” (EMİL, 1998: 488). İnsanlardan, hatta anne ve babasından bile kaçan Mecnûn, çevresinden nefret eder, sosyal hayata küser. Mecnûn, çöldeki vahşi hayvanları, Leylâ ise hapsedildiği evde ayı, meltemi, pervaneyi vs. kendine dost tutar.

Bu iki ızdırıp âşığının kavuşmasını engelleyen Leylâ’nın annesi ve kızını, mecnûnluktan vazgeçemediği takdirde Mecnûn’a vermeyeceğini söyleyen Leylâ’nın babası, karşı güç grubunu oluşturur. Oğlunu iyileştirme çabası içinde olan Mecnûn’un çâresiz babasını, Leylâ’nın anne ve babasını, fon karakter olarak değerlendirebiliriz.

Leylâ, birinci derecedeki kahramanın yani Mecnûn’un, ruh olgunluğuna ulaşmasında ona yardımcı olur ve onun eksiklerini yansıtıp somutlaştırır. Kılıcıyla en müşkül işleri çözen Nevfel adlı bir kahraman da aşk yolunda çok koşup, zamanın sitemini görmüştür. Bu yüzden Mecnûn’un yakıcı şiirlerini duyunca onun hikâyesini öğrenmek için Mecnûn’un yanına giden Nevfel ona yardım etmeye karar verir. Nevfel cesaretin, gücün, vefanın simgesidir. Vak’anın dramatik bir hâl almasında Nevfel’in yönlendirici bir fonksiyonu vardır. Bu yüzden bireysel planda en fazla derinliğe, en çok boyutluluğa sahip kahramandır. Amaçtan ziyade ona hizmet eden bir araç fonksiyonunda olduğundan norm karakter olarak değerlendirebiliriz. Nevfel Mecnûn’un savaş esnasında Leylâ kabilesinin kazanması için dua ettiğini görünce,

“Gördüm görünür bu emr-i müşkil
Bimâr değil ibica kaabil

Bidâddan olmuşam peşimân
 Afv ede meğr bu sehvi sübhân”
 (s. 216)

diyerek Leylâ kabilesi ile barış yapar. Mecnûn da Nevfel’e sövüp saymaya başlar.

Vak’a, şahıs kadrosu perspektifinden bakılarak incelendiği zaman Mecnûn Leylâ ve İbn-i Selâm üçgeninin oluştuğunu görürüz. Leylâ, Mecnûn ve İbn-i Selâm için alış verişlerine rağmen İbn-i Selâm’ın da vak’ayı yönlendirip Mecnûn’un aşkının bir karakter kazanmasında önemli rolü vardır.

Zeyd, Leylâ ve Mecnûn arasında haberleşme vasıtasıdır. Amcasının kızına âşık olup ona kavuşamayan Zeyd, tek bir karakteristik özelliğin sembolüdür. Leylâ ve Mecnûn arasında haber götürüp getiren bir iç değişim sürecini yaşamayan kahraman için, fon karakter tanımlamasını yapabiliriz. Mecnûn ve Leylâ’nın aşkına kendi yaşadıklarından dolayı saygı duyar. Zeyd, sâdık bir dost olarak onlara yardım eder. Hatta Leylâ ve Mecnûn’un ölümünden sonra da türbelerinde bekleyip gelen geçene aşklarını anlatarak bu sâdıklığına devam eder.

Mecnûn ile Leylâ arasındaki diğer haberleşme vasıtaları, güvercin ve buluttur.

Nitekim Mecnûn güvercini, Leylâ’ya haber götürmesi için avcının elinden kurtarır, ona sırrını açıp, onunla dertleşir.

“Sen kâsıd imişsin ey hamâme
 Benden hem ilet nigâre nâme”
 (s. 167)

Leylâ da buluta olan seslenişinde onu haberleşme vasıtası olarak kullanmak ister.

“Ey ebr bana demi vefâ kıl
Düşdü sanaa hâcetim revâ kıl

Var ol yüzü nigâra benden
Zâd ağla ves öyle yâre benden”

(s. 187)

Anlatma esasına bağlı bir edebi eserden ferdi boyut kazanmamış, düşünce ve duygu birikimi olmayan figüran niteliğindeki kahramanlar geçici ilgi merkezi olurlar. Farster’in dediği gibi “olayları yorumlayan bir koro görevi yaparlar” (KORKMAZ, 1997: 300) Leylâ’nın kıra giderken yanında bulunan kızlar, Mecnûn’un rastladığı avcılar, Leylâ’yı Mecnûn’la görüp onu uyaran kişiler fon karakter olarak karşımıza çıkar.

Hikâyede Leylâ ve Mecnûn’un yalnızlıklarını paylaşmak amacıyla seslendikleri ay, pervâne, mum, bulut, meltem, ceylan, güvercin vs. insan hüviyeti kazandırılmış değerli mahiyette varlıklardır. Kahramanlar, iç dünyalarındaki topluma, insana olan kırgınlığı tabiat varlıklarının bozulmamışlığı ile paylaşarak gidermeye çalışırlar. Böylece bir labirentten kurtulup geniş mekâna açılmış olurlar.

Sözkonusu varlıklar anlatıcının bakış açısıyla aktarılmıştır.

b.e. Tematik İnceleme

Aşk Temi

“Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinde vak’ayı yönlendiren aşk temidir. Hikâyenin daha başlangıcında kendisini gösteren aşk temî, diğer temaların oluşumuna da zemin hazırlar.

Sözkonusu tema, Kays'ın doğar doğmaz son gününü hatırlayıp ağlaması ve bir tuzağın esiri olduğunu anlaması ile başlar. Bu tuzak gam ve keder yükü ile dolu olan bir bela evidir. Kays da ilahî aşkı tattığı âleme geri dönebilmek için doğar doğmaz balâ evi olan dünyaya seslenip şöyle der:

“Her kanda gam ola kılma ihmâl
Cem eyle dil-i hazineme sal

Zevk ile geçirme rüzgârım
Zevk ehline yoktur itibârım”

(s. 82)

Beyitlerde de görüldüğü gibi insana ağırlık veren varlıktan kurtulabilmek gam ve keder ile mümkündür. “Muhabbet potasında vücudu şevk ateşiyle yakmayı hedefleyen belâ ve mihnet, varlık adını vücûd defterinden siler,” (SETTÂRÎ, 1988: 164). Kays, bu yolda ilerleyebilmek için de aşktan kendisine yardım etmesini ister. Çünkü, aşk bütün şeylerde hareket ettiricidir, (AFFÎFÎ, 1998: 166).

“Ey aşk garib-i âlem oldum
Âvâre vâdi-i gam oldum

Senden dilerim meded ki dâim
Temkînîm ola seninle kaa'im”

(s.82)

İbn-i Arabî'ye göre “Bütün aşkların temeli ve sebebi güzelliştir,” (AFFÎFÎ, 1998: 166). Kays'ın çocukken Leylâ'yı görüp ağlamasını kesmesi, kişiliğinde olan sevginin (s. 84) sıcaklığı ve güzelliği idrâkidir. Çocukken idrâk edilen bu güzellik ve aşk anlayışı, iki tende bir can gibi yapar. Bunu şu beyitlerden anlarız:

“Her kim sorar olsa KAYS'a bir râz
LEYLÎ'den ana yeterdi âvâz

Kim LEYLİ'ye kılsa bir hitâbı

KAYS idi ana veren cenâbı”

(s. 91-92)

Âşık olan insanın zihninde yalnızca sevgilisi olduğu için, onun dikkatini nasıl çekeceğini, onunla nasıl konuşma imkânı bulabileceğini düşünür. Kutsal bir uçurumdan aşkın girdabına düşmüş olan, sevgilisinden bir an bile ayrılmak istemeyen Mecnûn, zaman zaman saf hilelere başvurur. Bazen yanlış yazı yazarak sevgilisini güldürmek ister, bazen de okul sonrası kitabını saklar. Böylece Mecnûn, kendisine üzüntülü olma sebebini soran sevgilisi ile konuşma fırsatı bulur. İki âşığın birbirine duyduğu bu aşkı beşeri aşk olarak ifade edebiliriz.

Kays, sahip olduğu bu aşk duygusu ile “toplumdan ayrı bir varlık ve şahsiyete sahip olduğunu” hisseder, (KAPLAN, 1991: 144). Leylâ'yı temiz sevgi, saadet, mutluluk, güzellik kavramlarının temsilcisi olarak gördüğünden dolayı da kendisine teklif edilen kızları redderek, bu değersizleştirmeye şu beyitlerle karşı çıkar.

“Bülbül gül için kılânde nâle

Derdine deva olur mu lâle”

(s. 143)

Mevlâna'nın ifadesine göre Mecnûn, Leylâ'yı bir kadehe benzetmekte ve o kadehle şarabı içmektedir. Mecnûn için kırık bir kadehteki şarap altından bir kadehin içindeki sirkeden daha iyidir, (AYVAZOĞLU, 1982: 57). Söz konusu şarap, Mecnûn'u Leylâ'ya âşina eden değerlerdir. Mecnûn bunları, Leylâ gibi bir kadehten yudumlamaktadır.

Leylâ'sı elinden alınınca Mecnûn, yaşadığı, soluk aldığı havayı kirlenmiş bulur. Bu durum onu kaybettiği değerleri bulabileceği bir başka dünyaya yöneltir.

“Şehirden sahrâya bir fark olduğun her kim bilir
Bilmiş ol kim aşk sahrâsında sergendân değil”

(s. 144)

diyen Mecnûn, yaşamın frenlediği tedbirliliğin durdurduğu (BACHELARD, 1996: 199) aşk duygusunu sürdürmek ve kaybettiği değerleri yeniden bulabilmek için çöle kaçar. Çöl onun için, şehirden farklı aşkın bir mekândır. Kendisini çölden evine götürmek isteyen anne ve babasına; bunun dostluk değil, düşmanlık olduğunu söyleyen Mecnûn için toplum, akıl meydanı, belâ zindanından başka bir şey değildir.

“Akl meydânının zindân-ı belâ bilmez henüz
Kim ki bir müddet cünün mülkünü seyrân etmedi”

(s. 346)

Leylâ'ya olan aşkının daha da artması için Kâbe'de dua eden Mecnûn'u bu hareketsiz ortamda, ruhunun derinliklerinden çekip harekete geçiren tek sebep Leylâ'dır. O, yalnızca Leylâ'dan bahsedildiğinde, onu görmek istediğinden çölden ayrılır. Nitekim Mecnûn'un babası, oğlunu eve götürmeye razı etmek için ona öğütler verir.

Mecnûn ise onu tanımadığını ve derdine derman olmayacağını, Leylâ'dan bahsetmeyecekse susmasını söyleyerek şu beyitlerle duyguları ifade eder:

“Dedi: nedir ata, yohsa ana?
LEYLİ gerek özgedir fesâne”

(s. 133)

Cemiyetle olan sağlıklı ilişkilerini bir tarafa atıp hareketsizliği seçen Mecnûn, ötelerde içtenliği fetheder. “Sonsuz büyüklük içtenliğin fethidir. Büyüklük dünyada içtenliğin derinleştiği ölçüde büyüme, (BACHELARD, 1996: 209).

Mecnûn da bu değerlere her olay ve engelden sonra sonsuz mekânda iç dünyasına açılarak ulaşır. Leylâ, Mecnûn için uyarıcı mahiyetinde bir vâsıta.

İki sevgilinin uyumlu olmasını sağlayan, onların güzellik anlayışlarının, düşüncelerinin, hayata baktıkları pencerenin aynı olmasıdır. Nitekim ailesinin korkusu yüzünden İbn-i Selam ile evlenmeyi kabul eden Leyl , aşkını İbn-i Selam'ı kendisine yaklaştırmayarak korumaya çalışır. Leyl , Mecnûn tarafından reddedilinceye kadar İbn-i Selam'ın kendisini sevdiği gibi Mecnûn'u beşeri aşkla sever. Mecnûn savaş esnasında da Leylâ'nın kabilesinin kazanması için dua ederek Leyl 'ya olan aşkında bir "gel-git" dönemi yaşar, (KORKMAZ, 1997: 321).

"  nım ola dost dil peziri

Ya k şteşi ola ya esiri"

(s. 210)

diyen Mecnûn'un Leyl 'yı elde etmek isterken bundan vazgeçmesi onun "maddi aşk ile platonik aşk arasında bocaladığını" gösterir. Mecnûn, söz konusu i    z nlemeye, Leylâ'nın İbn-i Selam'ı kaybedip, kendisine geldiği zaman ulaşır ve ruh n  aşkı yaşamaya başlar. Mecnûn'un Leyl 'yı arzulamasındaki tereddütler böylece sona ermiş olur. "  nk  hakiki sevgi onun kalbine girince arzular kapısı kapanır," (SETT R , 1998: 163).

Leyl  da maddi aşk ile platonik aşk arasındaki bocalayışı, sabrının tükenmesiyle birlikte yaşamaya başlar. O güne kadar inkâr, yalan ile ayakta durmaya çalışıp i  dünyasına dolamayan Leyl , Mecnûn'a olan duygularını buluta seslenişinde şöyle dile getirir:

"Ger sende olan ferâgat-i dil

Bir dem bana olsa idi hâsıl

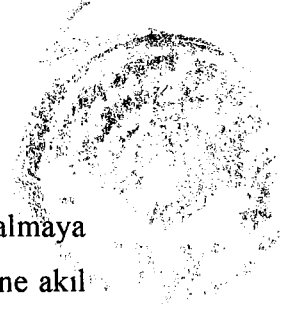
'Aybıyla  ekilmeseydi  dem

Bill h bu idi hemin mur dım

Kim sâye misâli senden ey n r

Oldukça vücûdum olmayam d r"

(s. 190)

Yukarıdaki beyitlerde görüldüğü gibi Leylâ'yı Mecnûn'dan ayrı kalmaya zorlayan toplumun ayıplamasıdır. Mânevi duyguların körleştiği, gönül yerine akıl ile hareket edilen toplum hayatında Leylâ, aşkını İbn-i Selâm'a uydurduğu bir peri hikâyesi ile korur. Annesinin ona ölçülü hareketi deliliğe tercih etmesini belirten,

“Temkini cünûna kılma tebdil

Kızsın ucuz olma kadrini bil”

(s. 98)

şeklindeki azarlarına Leylâ, inkâr yollu cevap verir. Böylece akıl ve mantık ölçülerine aynı şekilde karşılık bulmuş olur:

“Dersin maşûk u aşk-ı âşık

Ben sâde-zamîr ü tıfl-ı sâdık

‘Aşkın kılmazdı kimse yâdın

Hâ sende işitdim imdi adın

Billâhi nedir ana ‘aşka mefhûm

Bu sırr-ı nehânî eyle ma’lûm”

(s. 102)

Mecnûn ise mücadele etmek yerine, şehir kanunlarını yok sayarak kırlara, çöllere kaçar. Tabiatın saf ortamında Mecnûn, Leylâ'ya olan aşkını, onu çağrıştıran varlıklarla özgürce yaşar. Bu aşk, onun varlığını öylesine doldurmuştur ki; Leylâ'nın kolundan cerrah kan aldığı zaman, aynı yara Mecnûn'da da görülür, (s. 284-285). Çocukluğun sâfiyeti içinde iken hisleriyle birbirinden haberdâr olan, tek bir vücut gibi yaşayan Leylâ ve Mecnûn'dan, şimdi yalnızca Mecnûn, bu aşkın gücünü hissetmektedir. Belki de bunda Leylâ'nın şehir kurallarına uymak zorunda kalıp aşkın sâfiyetini yitirmesi etkindir.

İbn-i Selâm'ı kaybedince son bir ümitle iç dünyasındaki değerler manzumesine yönelip, onları yeniden hissetmeye başlayan Leylâ, Mecnûn'a gelir ve şöyle der:

“Deryâ-yı tehayyüre olup gark
Agyârdan etmedim seni fark”

(s. 347)

Mecnûn, maddi aşk ile kendisine yönelen Leylâ'nın bu sözleri üzerine onu reddederek ona, farketdiği değerlerin asıl kaynağına ulaşması için yardımı olur:

“Yakmağa beni yeter hayâlin
Yokdur bana taakat-ı visâlin

‘Aşk etdi binâ-yı vaslı muhkem
Manide beni seninle hem-dem

Raf oldu bu itibârı sûret
Hâşâ ki olam şikâr-ı sûret”

(s. 357-358)

Leylâ bu sözler üzerine, Mecnûn'un inancının güzelliğini anlayarak tamamen iç dünyasının zenginliğine açılır ve hakikati görür. “Mecâzi aşkta yenilmek, mânevi aşk yolunda bir kapı açar ve psikanalizcilerin deyimiyle bastırılmış eğilimler “yücelme” yoluyla arınır; tamamen yok almadan daha yüce bir şekilde tecellî eder,” (SETTÂRİ, 1998: 147). Leylâ da tek arzusu olan Mecnûn tarafından reddedilince böylesine yüce bir aşkı tadar.

Hikâye boyunca birbirine hasret olan âşıkları içlerindeki aşk birleştirir. Tabiat varlıklarına olan seslenişlerinde bu duygularını açığa vuran kahramanlar birlikteliği ikinci kez ölüm ile yakalar ve sonsuzluğun öte âleminde buluşur.

Tabiat Temi

“Leylâ ve Mecnûn” mesnevisinde tabiat; koruyucu, kurtarıcı ve olgunlaştırıcı bir misyonla karşımıza çıkar. İnsan hayat karşısında yenilgiye uğradığında kaçarak tabiata sığınır, orada güç kazanır. Zira insan, çocukluğun sâfiyetini medeniyetin, cemiyet hayatının ulaşamadığı tabii mekânlarda yeniden bulabilir ve onu koruyabilir.

Okulda iken o sâflığı, mutluluğu doyusıya yaşayan Leylâ ve Mecnûn, sosyal baskının, katı kuralların altında ezilerek ayrılığa mahkûm edilir. Sonuçta her iki kahramanın “yaşama irade ve sevinci” yerini “yokluk özlemi ve nefret duygusu”na bırakır, (KAPLAN, 1991: 148).

Toplumun sahte tavırlarına, hilesine, yalanına, vefâsızlığına karşılık tabiatta hâlâ yok olmayan bir sâfiyet, “devinime açık mekânın gizemiyle, bir aşkın ruhsallık vardır,” (BACHELARD, 1996: 200). Mecnûn bu yüzden toplumdan nefret ederek kendini tabiatın kucağına atar. Leylâ da sıkıldığını bahane ederek zaman zaman şehir ortamından kaçıp tabiata açılır.

“Düş kurmayı “...kırların engin sessizliği” kamçıları,” (BACHELARD, 1996: 206). Mecnûn da bir bahar mevsimi dostlarının ona “Bu ilkbahar mevsimi seyri üzere, sevgiliye kavuşma yolu bulunabilir.” (s. 118) demesi üzerine ayağa kalkar. Zihninde Leylâ ile kırlarda dolaşır. Tabiatta gördüğü çiçeklere derdini anlatır, onlar da Leylâ’yı görüp ah! Ederek yanar. Bülbüllere, kumrulara gizli sırrını açar. İçindeki isyan duygusunu onların durgun sonsuzluğuna gömer ve “hayranlık duyan varlığın bilincine doğru yol alır,” (BACHELARD, 1996: 199). Birbiriyle baharın güzelliği içinde buluşan iki sevgili bu hayranlık ile akıl ve iradesini kaybederek kendinden geçer.

Tabiat varlıklarında kendisinden bir parça bulan Mecnûn, yine bir gün rastladığı dağa, sevincinden şöyle seslenir:

“Yüz şükr ki yâr-ı gâr buldum
Gezdim bu cihânı yâr buldum”
(s.160)

Mecnûn, dağın kendisine uygun bir yoldaş olduğunu düşünür. Çünkü onun yaşadığı olumsuzluklar dağlar gibi kalbini taşlaştırmıştır. Bu yüzden Mecnûn da zulm ile göğsüne taş vurup dert ile gözünden yaş akıtır.

Toplum içine yalnız sevgilisini görmek için giden Mecnûn'un kaçıp sığındığı huzur duyduğu tek yer tabiattır. Mecnûn, gerçek riyâsız ve çıkarsız dostluğu ancak orada bulabileceğine inanır. Öyle ki tabiatın sâfiyeti içinde yırtıcı hayvanlar bile birbiri ile huzur içindedir.

“Gârk olmuş idi pelençe hem-râz
Olmuşdu gevezn görke dem-sâz

Şîr olmuş idi enis-i hinçîr
Nahçîr emerdi şîrden şîr”
(s. 297)

Tabiat, vahşi bir bencilliğin ve sahiplenmenin ötesinde insana, çıkarsız dostluğu öğretiyor. Kurdun kaplan ile alageyiğin kurt ile huzur içinde yaşayabilmesi yaban keçisinin aslan ile dost olması bunun en güzel örneğidir.

Bu sonsuz mekândaki varlıkların hepsine dost, velâ, güven kavramları ile yaklaşan Mecnûn, bir gün çölde kendisine yol göstermesini istediği ceylana şöyle der:

“Gez bir nice gün benimle hem-râh
İnsân deyip etme bu reh –güzerden”
(s. 164)

Tabiat, insanlardan uzak olduğu için, onların akıl ölçüleriyle bozulmadığı için saftır. Tabiatın varlıklarının da aynı kaygı içinde olabileceğini düşünen Mecnûn, onlara yukarıdaki beyitte olduğu gibi kendisinden insan olduğu için nefret etmemelerini, iğrenmemelerini söyler.

Aşk insanı diğer insanlardan farklı kılar. Bu yüzden Mecnûn kendisini toplumdan soyutlar. O, değersizleştirmenin karşısındadır. İnsandan o kadar rahatsız olmuştur ki kendi aksini bile düşman sanıp korkar:

“Olmuşdu beşerden öyle bizâr
Kim öz aksin sanırdı ağyâr

Atıp göğ e dūd-ı şûle-i âh
Öz sâyesin etmez idi hem-râh”

(s.168)

Mücadele gücüne sahip olmayan Mecnûn, kendisine yardım etmek isteyen Nevfel’in yardımını da önce reddeder. Çünkü bugüne kadar insanlar, ona derman bulmak yerine dertlerinin artmasına sebep olmuştur:

“Vefâ her kimseden kim istedim ondan cefâ gördüm
Kimi kim bi-vefâ dünyada gördüm bi-vefâ gördüm

Mükedder hatırımdan kılmağı bir kimse gam defin
Sefâdan dem uran hem-demleri ehl-i riyâ gördüm”

(s. 203)

Mecnûn’un insan olarak vefâlı gördüğü tek kişı sevgilisidir. Çünkü o da kendisi gibi his ve gönül yolcusudur. Gerçi Zeyd’den de vefâlı diye bahseden Mecnûn bir başka beyitte onun yalan haberleriyle avutulduğunu söyler:

“Geh ZEYD beyânına inandım
Her va‘d ki verdi doğru sandım”
(s.343)

Toplumdaki insanların birbirine hitapları da genellikle akıllı bilgili kişi şeklindedir. Mesela, Leylâ’nın babası Mecnûn’un babasına “ey hîred-mend” (s. 149) şeklinde hitap eder. Yine Mecnûn’un şehir insanı olan babası kendisini çölde bulduğunda ona şöyle der:

“Mecnûn dedi ey bana veren pend
Dânâ-yı suhân -verü hîred-mend”

Buna karşılık iki sevgilinin birbirine hitabı, “vefâ” sözcüğü ile olur. Leylâ, Mecnûn’a “Ey yâr-ı muvâfık u vefâ-dar” (s. 189) diye seslenir. Mecnûn da Leylâ’ya, benzer şekilde hitap eder. Mecnûn’un dost, sevgili diye bildiği Leylâ’sı, İbn-i Selâm ile nikâhlanınca, Leylâ’ya hitabındaki vefâ sözcüğü yerini “vefâsız” kelimesine bırakır:

“Âyâ ne idi bu bi-vefâlık
Bigâneler ile âşinâlık

.....

Men ahd-ı vefâyâ aldanırdım
Ahdında vefâ ola sanırdım”

(s. 253)

Vefâsız dünyanın vefâsız insanlarına Leylâ’yı da ekleyen Mecnûn, İbn-i Selâm ölünce kendisine koşan Leylâ’yı reddeder.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; tabiat insan ruhunun bir aynasıdır. Kişi, içinde yaşadığı pek çok duyguyu dış dünyanın sonsuz mekânıyla uyumlu hâle getirebildiği ölçüde derinlik kazanır ve huzur duyar. Leylâ ve Mecnûn’un da, tabiatın

renkliliğinde elde ettiği buluşmalar, duygularını paylaştığı varlıklar onların huzur duyduğu tek zamandır.

Kaçış Temi

İçsel bir bataklığın içine gömülen insanın, kendini aşması gerekir. Mecnûn da örf ve âdetlerden kurulu bir set ile karşılaşınca bulunduğu mekândan sıkıntı duyar ve bu durum onu kaçışa zorlar. Kendi içinde içsel bir yolculuğa başlayan Mecnûn, bu tasavvurî mekânı çöle taşıyarak kendini yeniden kurmaya çalışır.

Mecnûn'un, şehre ait menfaat, riyâkârlık, sadâkatsizlik gibi kavramlardan kaçıp, kendisine kurduğu yeni dünyada dostluk, vefa, güzellik vardır. Vahşi hayvanların bile birbiriyle uyum hâlinde olması bunun en güzel örneğidir. Mecnûn'un kendisine yardım etmek isteyen Nevfel'e söylediği sözlerde yine onun vefaya, doğruluğa verdiği önemi görürüz. Çünkü o kirlenmemişliğin, bozulmamışlığın sembolüdür ve şehir kanunlarının daima karşısındadır:

“Cehd eyle vü kılma bir işe ahd
Ver ‘ahd etsen vefâya kıl cehd”

(s. 198)

Şehirden tabiata kaçan Mecnûn, insanın ayak değdirdiği her yerde sâfiyetin bozulmaya başladığını, âdeta vurgulamaya çalışır. Bunu, Mecnûn'un tuzaktaki ceylana, insan diyerek kendisinden iğrenmemesini söylemesinde, bilhassa avcıya olan seslenişinde görürüz. Nitekim Mecnûn da insana ait kötü özelliklerden kaçıp buraya sığınmış ve insanlığını unutarak tabiat varlıkları ile bütünleşmiştir. Avcıya olan seslenişinde;

“Seyyad sakın cefâ yamandır
Bilmezmişin mi ki kana kandır”

(s. 163)

diyen Mecnûn, şehir insanına şehir kanunları ile cevap verir.

Mecnûn'un okuldaki yıllarında, sevgilisi ile olan mutlu günlerini toplum yok eder. Aşka değer vermeyip onları anlamak istemeyen yine bu toplumun fertleridir. Onlar için hep töre, ayıplama söz konusudur. Arzusuna ulaşamayan Mecnûn'un Leylâ'dan başka teklif edilen bütün kızları reddedip tabiata kaçması, temiz sevginin üstünlüğünü ispatlamak, aşkını ölümsüzleştirip korumak içindir.

Mutluluğu elinden alınınca ömür boyu sevdiğine hasret kalan Mecnûn, aynı ızdırabı memleketine karşı da duyar ve Leylâ'ya hâlini şöyle anlatır;

“Diladâr gamın mı söyleyem âh
Ye bend-i vatan cefâ-yı bend-hâh”

(s. 343)

Mecnûn'u ömrünün sonuna kadar sabırla bekleyen Leylâ da sevgilisine kavuşacağı günün ümidi ile ayakta kalır. Fakat bu ümidi de yıkılınca çaresizlikler içinde ezilen Leylâ, hayattan ölüme doğru kaçmayı düşünür:

“Yandırdı beni cefâ-yı alem
Dinlenmezem ölmeyince bir dem”

(s. 379)

Sevgilisi ile birbirine kavuşup bir gün bile mutluluğu tadamayan Leylâ, bu anlamsız yaşayışın kendisinde uyandırdığı ümitsizlik, bıkkınlık ile ölümü kurtuluş yolu olarak seçer. Ölüm onun için tek sığınaktır.

Leylâ'nın ölümünü haber alan Mecnûn da tabiata kaçıştan sonra ikinci kez ölüme doğru bir kaçıışı seçer. Acı dolu hayatında tek sevinç sebebi ona duyduğu aşk olan Mecnûn, sevgilisine şöyle seslenir:

“Hem-râhım idin bu yolda ey mâh
Hem-râhı koyup gider mi hem-râh”
(s. 393)

Sevgilisinin kendisine “düşmanların olmadığı gizli bir yerde” (s. 395) kavuşmayı teklif ettiğini de belirten Mecnûn, ecele yalvarıp ondan imdadına yetişmesini ister. Böylece iki Âşık ölüm ile sonsuz bir birlikteliği elde eder.

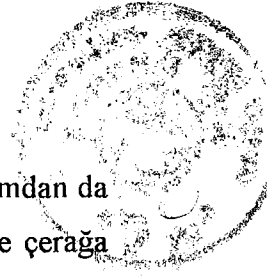
Diyebiliriz ki, kahramanları kaçışa zorlayan asıl sebep toplum ve ona ait kurallardır. Tabiata kaçışla huzuru, özgürlüğü, saadeti elde eden kahramanlar ölüme doğru kaçış ile ebedi aşkı elde ederler.

Yalnızlık Temi

Hikâyede yalnızlık temi, Kays’ın toplumdan kaçışı ile görülmeye başlar. Topluma bir tepki olarak Kays, karşılaştığı engelleri aşamaz. Bu anlaşılmazlık içinde çok derin bir yalnızlık duygusuna kapılır ve çareyi kaçmakta bulur.

Mecnûn içindeki aşk ve sonsuz hürriyet anlayışını, bu baskıların yok edemeyeceği bir mekânı hedefler. Bunun için şehirden, düzenden, örf ve ahlak kurallarından, akıldan, geleneklerden, ıztıraptan kaçır ve çöle, tabiata, hürriyete, yalnızlığın ve ıssızlığın derinleştirdiği bir mekana sığınır, (EMİL, 1998: 490).

Çevreye uyum sağlayıp, mücedele yerine realite korkusuna kapılarak tabiata kaçmayı tercih eden Mecnûn, bedbin, yalnız bir ruh hâli sergiler. Buna karşılık toplumun katı kurallarına boyun eğip hürriyetini kaybeden Leylâ ise kendi iç dünyasına kapanır, hayattan zevk almaz.

Anne ve babası tarafından aşkı engellenen Leylâ, aradığı desteği toplumdan da bulamayıp yalnız kalınca, çevresindeki cansız varlıklardan yardım bekler ve çerağa şöyle seslenir:

“Gel ey gözü bağılu bağıru dağılu
Başı karalu ayağı bağılu

Gel alalım hem-nefes men ü sen
Râz-ı dil-i zârın eyle rûşen”

(s. 172)

Leylâ, gönlünün derdini ay ile de paylaşır ve ondan merhamet dilenerek derdine çare bulmasını ister:

“Kıl şu’le-i âhıma nezâre diyârı
Ger var ise rahmın eyle çâre”

(s. 178)

Beyitlerde de görüldüğü gibi gece boyunca feryat edip iç yalnızlığında çözüm bulmaya çalışan, cansız varlıklara bunu haykıran Leylâ, seher kuşunun ötmeye başlaması ile ümitsizliğe kapılır ve içinde sakladığı düşünceleri rahatlıkla haykıramayacağını düşünerek toplumu düşman olarak ifade eder:

“K’ey vây tükendi mâye-i ‘ömrüm
Hûrşîde erişdi sâye-i ‘ömr

Demdir der-i fursat ola mesdûd
Müşkil görüne beyân-ı maksûd

Demdir uyana yukudan ağıyâr
Şerh-i gam-ı derdim ola düşvâr”

(s. 179)

Toplumu düşman olarak gören her iki kahraman da çevre ile sağlıklı iletişim kuramaz. Bu yüzden hedef obje Mecnûn için tabiatı Leylâ için zaman zaman kendi iç dünyası, zaman zaman da kırlardır.

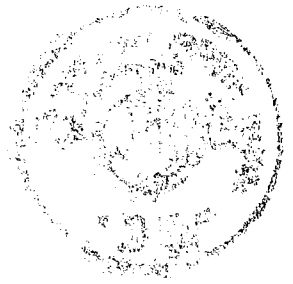
Toplumda kaybettiği değerleri tabiata kaçıp kendi iç dünyasında bularak veya bulduğuna kanaat getirerek varoluşsal anlamda kendini sorgulayan Mecnûn öte dünya arzusuna kapılır. Leylâ, Mecnûn için bir uyarıcı vazifesi görür. Ondaki saflık, güzellik, Mecnûn'un müspet bilgilere ulaşmasında zahirden batınîlere doğru yol almasında rehberdir. Bu iç çözümleme, aydınlanma da ancak saflığını yitirmiş toplum hayatından kaçmakla mümkündür.

Yalnız kalan insan, düşünce özgürlüğüne ulaşır. Düş kurma, kişiyi yakındaki dünyanın dışına çeker, onu sonsuzluğun göstergesini taşıyan bir dünyanın önüne koyar, (BACHELARD, 1996: 198). Kays da hem dış, hem de iç dünyasında büyüklük düşüncesini yaşar. “İçtenlik mekanı ve dünya mekânı, “sonsuz büyüklükleri” aracılığıyla birbiriyle uyarlı hâle geliyor. İnsânın büyük yalnızlığı derinleştğinde, iki sonsuz büyüklük birbirine dokunuyor, birbiriyle kaynaşıyor,” (BACHELARD, 1996: 216). Leylâ’sı ile çölün sonsuzluğunda baş başa kalan, çevresini saran vahşi dostlarıyla iç dünyasını paylaşan Kays, tutsak bir ceylanın gözlerini sevgilisinin gözlerine benzettiği için merhamet edip onu kurtarır.

Leylâ da Mecnûn gibi sonsuz mekânın aksine sınırlı bir mekânda ruhunun bile özgür olamadığı bir iç dünyada çırpınıp durur. Bazen bunlara karşı koyacak gücü bulmasına rağmen Leylâ öyle bir an gelir ki, sabrını yitirir, anne ve babasından da bıktığı için rahatı neşeyi bırakarak bir uzvunu yaralar, bahane ile ağlar:

“Ol terk kılup neşât u râhat
Bir uzvunu eyleyüp cerâhat

Eylerdi bahâne ile nâle
Düşmezdi olar düşen hayâle

Kızlar kaşa verse vesmeden reng
Can gözgüsüne salardı ol reng”

(s. 170-171)

Çevresindeki varlıkları bile iç dünyasının karanlığında gören Leylâ, İbn-i Selâm ile evlendirilinceye kadar kendisini gündüz hapiste, gece serbest, gündüz ölü, gece hayatta hissederken, o günden sonra karanlık geceden yakınmaya başlar.

Gece karanlığı bir örtü misâli bütün evreni kaplar, içine alır. Bütün sırlar onun karanlığındaki derinlikte yok olur. Mum ve pervane ile gece karanlığında dertleşen Leylâ, İbn-i Selâm ile zorla evlendirilince, dertlerinin son olmadığını çarelerin tükendiğini görür ve gece artık ona huzur vermez. Bu yüzden yalnızlığa çekilir. Leylâ içindeki Mecnûn’a karşı beslediği aşkın düşsel derinliğini İbn-i Selâm ile evlendirilince kaybeder, iç dünyasının da dar bir mekâna dönüşmesi ile gece karanlığının onun gibi yas tuttuğunu, gökyüzündeki yıldızların birer akrep olup kendisini inciteceğini düşünür:

“Olmuş bu gece temâm-ı kevkeb
Âzârım için felekde akreb”

(s. 331)

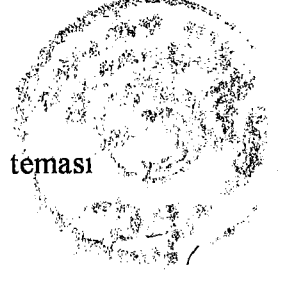
Leylâ ve Mecnûn yalnızlıklarını, mutsuzluklarını gidermek için hiçbir girişimde bulunmaz. Mecnûn kendisine yardım etmek isteyen anne ve babasının tekliflerini reddedip derdine ilaç olmayacaklarını, bunun Allah’ın takdiri olduğunu söyler. Leylâ da ailesinin korkusundan emirlerine karşı gelmez ve sığınacak güvenecek tek yerin Yüce Allah olduğunu belirtir. Kader inancına kuvvetle bağlı olan kahramanları pasifize olmaktan kurtaran en büyük değer inançları ve aşk duygusudur.

Söz konusu hikâyedeki kahramanları ve kavramları, temsil ettikleri değerlere göre şu şekilde gösterebiliriz:

	Ülkü Değer	Ara Değer	Karşı Değer
Kişi Seviyesinde	Başkahramanlar Kays ve Leylâ	Leylâ'nın yanındaki Kızlar, Nevfel, Zeyd, Dadı, Etraftakiler, Ceylanı yakalayan avcı, Güvercini yakalayan avcı	Leylâ'nın anne ve babası, Mecnûn'un anne ve babası, Çevre, İbn-i Selam, Nevfel, Bir avcı
Kavram Seviyesinde	Mecnûn, Sevgi, Aşk, Sabır, Vefa	Aile	Sitem, Sadakatsizlik, Hile, Vefasızlık
Simgesel Değer Olarak	Çeşme başı, Kara Çadır, Dua, Yas, Adak, Ceylan , Dağ, Güvercin, Ay, Meltem, Mum, Pervane, Bulut	Çöl, Tabiat	Keramet, Zincir

c. Sözlü Kaynaklarda Leylâ İle Mecnûn

Anlatıma dayalı metinler yazıya geçirilse de sözlü gelenek içerisinde icra edilmeye devam eder. Halk hikâyeleri de her anlatılışta iskelet/konu aynı kalmak şartıyla anlatıcının kültürüne, zevkine göre yeniden şekillenir. Biz de sözkonusu hikâyenin meddah Behçet Mahir anlatmasını (KAYA, 1989: 25-46) ve bir kaynak şahıstan derlediğimiz metni incelemeye tâbi tuttuk.

Behçet Mahir anlatmasında, hikâyenin olay örgüsü, “aşk / sevda” teması üzerinde yoğunlaşmıştır. Olaylar tek bir çizgi halinde şekillenir.

Hikâye, iki kahramanın bir gece yarısı önce Allah aşkına daha sonra üç’ler, beş’ler, yedi’ler aşkına ve üçüncü olarak da sevgili aşkına bâde içmesi ile başlar. Bâde içen kahraman birbirini arzular. Böylece aşk teması, olay örgüsüne zemin hazırlar.

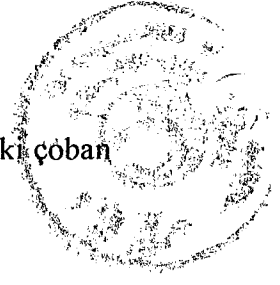
Hikâyede gerilim unsurunu yükselten olay, Leylâ’nın amcasının oğlu Görmüş’i ve Mecnûn’u sınamasında görülür. Leylâ, Görmüş ve aşkına bâde içtiği Mecnûn için arzu edilen nesne konumundadır. Bu da hikâyede çatışma unsurunu oluşturur. Sözkonusu çatışma unsuru Leylâ’nın, aşkına bâde içtiği Mecnûn’u sevdiğini söylemesi ile sona erer.

Hikâyede bir başka gerilim unsuru da Leylâ’nın babasının dolduruşa gelerek, kızını Mecnûn’dan kaçirtması ile görülür. Mecnûn da Leylâ’ya olan hasretiyle çöllere düşerek her yerde onu arar. Mecnûn’un zamanla Leylâ’dan vazgeçip Mevlâ’ya yönelmesi ile hikâye son bulur. Burada Leylâ, Mecnûn’u gerçek aşka ulaştıran bir vasıtaadır.

Mekân olarak belli bir yer yoktur. Dağlar, çöller olarak belirtilen sınırsız mekân, Mecnûn’un iç dünyasına yönelerek ilâhî aşka yükselmesinde etkilidir.

Zamanda geriye dönüş yoktur. Olaylar, belli bir sıra takip eder.

Hikâyenin baş kahramanları, Mecnûn ve Leylâ’dır. Aşk bâdesi içerek sevgilisine kavuşmayı gâye edinen Mecnûn, kendini çöllerin sonsuzluğuna atar, şiirler söyleyerek gezer. Mecnûn da, Leylâ da pasif bir kişiliğe sahiptir. Kavuşmak için hiç bir çaba sarfetmezler. Mecnûn’u harekete geçiren tek sebep Leylâ’nın peşinden gitmektir.

Hikâyede Görmüş ile Leylâ'nın babası ara bozucu, Hz. Hızır ile dağdaki çoban ise yardımcı unsur olarak karşımıza çıkar.

Sözlü gelenek içerisinde anlatılan diğer varyantımızda da Leylâ ile Mecnûn adlı kahramanların aşkı, değişik motiflerle süslenerek karşımıza çıkar.

Hikâyenin olay örgüsü, Ağa'nın oğlunu evlendirmek istemesi ile başlar. Mehmet Emin'in evleneceği kızı araması ve Cebrâil olduğunu söyleyen ihtiyarın ona evlenirse öleceğini, evlenmezse ömrünün yüz on yıl olacağını tembihlemesi üzerine gerilim unsuru oluşur. Gerçekten de Mehmet Emin evlendiği gece vefat eder.

Gelişme bölümünün metin halkaları, eşi ölen kadının evden kovulması ve gittiği köyde çocuğunu dünyaya getirmesi ile başlar. Gelin doğan çocuğuna Mecnûn adını verir. Gelişme bölümünün ikinci metin halkası olay örgüsünün zeminini oluşturur. Ağanın hanımının da aynı gün doğan Leylâ adlı kızı Mecnûn ile birlikte büyür ve birbirine âşık olur. Fakat kahramanların aşkı karşı güç unsuru olarak belirtebileceğimiz Leylâ'nın babası tarafından engellenir. Baba, Mecnûn'dan uzaklaşabilmek için kızını alır ve köyden ayrılır.

Leylâ, Akdağlar Yaylası'nda iken yayladan köye inme vaktinin gelmesi için dua eder ve duası kabul olur. Hikâyenin sonu gerilimin en yüksek noktaya ulaştığı andır. İki sevgili birlikte iken bir nine onları görür ve kızın babasına haber verir. Kahramanlar yakalanma korkusu ile dua ederek yıldız hâlinde gökyüzüne yükselirler.

Hikâyede mekân adı olarak Yemen, Akdağlar Yaylası ve Dikenler Ovası geçmektedir. Yayla ve ova adlarını büyük ihtimalle kaynak şahısın yaşantısının izleri olarak düşünebiliriz.

Zamanda geriye dönüş yoktur. "Gün gelir oğlu büyür..." vs. gibi uzun zamanın kısaca anlatıldığı da görülür.

İncelediğimiz yazılı ve sözlü kaynaklardaki hikâyelere dikkat edilirse görülecektir ki aralarında pek çok benzerlik bulunmaktadır. Bu metinlerin ana teması iki kahramanın aşkı, çektiği hasret acısıdır.

Mesnevide ve Behçet Mahir anlatmasında Leylâ'yı, Mecnûn'un beşerî aşktan ilâhî aşka ulaşmasında bir vasıta olarak görürüz. S₃ varyantında ise bu, beşerî aşk olarak karşımıza çıkar fakat konu inanç, dua-beddua, ölüp-dirilme motifleri ile süslenir.

Üç varyantta da kahramanlar pasif bir kişiliğe sahiptir, birbirlerine kavuşmak için hiçbir çaba sarfetmezler. Yalnızca S₃'te babası tarafından Mecnûn'dan uzaklaştırılmak amacı ile köyden yaylaya çıkarılan Leylâ, dua ederek hava şartlarının değişmesini ister ve köye indiklerinde hemen Mecnûn'un yanına gider. Mesnevide Leylâ'nın Mecnûn'a göre daha çok çaba sarfetme özelliği burada da karşımıza çıkar.

Metinler arasındaki bir başka benzerlik mesnevide, Mecnûn'un on dört yaşına gelmesinden sonra onun kadeh sunularak aşk tuzağına düşürülmesidir. Bu bize Behçet Mahir anlatmasındaki "bâde içme" motifini hatırlatmaktadır:

"Geldikçe dem-i vefâdan eyyâm

Her devirde sundu ana bir câm"

(s. 85)

Mesnevi yazarlarının İran'dan aldığı bu tür örnekler, Türk halk hikâyelerinde düş motifi zinciri şeklinde karşımıza çıkar. Bu unsurun, "Asya şamanlığının bir kalıntısı" olduğunu söyleyebiliriz, (BAŞGÖZ, 1986: 31).

İncelediğimiz varyantlarda, anlatıcının hikâyeye, bölge özelliklerini de yansıttığını görüyoruz. Fuzûlî de eserinde, Arap âdet ve geleneklerinden bahsetmiştir. Leylâ'nın İbn-i Selâm'ın ölümü üzerine iki yıl boyunca evinde yas tutmasını, Leylâ'nın fakirlere eşinin ruhu için yemek dağıtmasını buna örnek olarak verebiliriz. Sözlü kaynaklarda da anlatıcı yaşantısının etkilerini, kültür özelliklerini

hikâyesine yansıtır. Mesela, S₃'te kaynak şahıs yaşadığı mekâna (köy hayatını, yayla zamanı yaylaya çıkılmasını, Akdağlar Yaylası ve Dikenler Ovası şeklinde geçen mekân adlarını), geleneğe ait özelliklere (gelinin evden kovulduktan sonra artık kendi evine dönememesini), hikâyesinde yer verir.

Varyantlar arasındaki bir başka benzerlik de şu şekildedir. Mesnevide;

“Ol Müşteriye verildi Zühre

Şâyeste görüldü mâh mihre”

(s. 197)

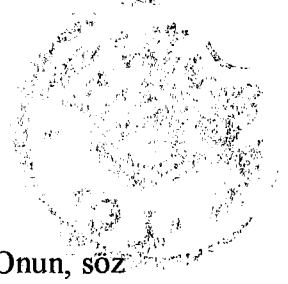
beyitlerinde görüldüğü gibi Leylâ'nın Zühre yıldızı ve Mecnûn'un Müşteri yıldızı olması, S₃ varyantında da hikâye sonunda Leylâ'nın seher yıldızı ve Mecnûn'un çoban yıldızı olması şeklinde karşımıza çıkar.

Yazılı ve sözlü kaynaklarda yer alan hikâyeleri karşılaştırdığımızda görüyoruz ki, konu / iskelet aynı kalmış fakat gerek motif unsurları, gerekse kaynak şahısın katkılarıyla hikâye varyantlaşmış ve metinler yazıya geçirilse de sözlü gelenekte yaşamaya devam etmiştir.

II. LEYLÂ İLE MECNÛN HİKÂYESİNİN DİL VE ANLATIM ÖZELLİKLERİ

Dil vasıtası ile nesilden nesile aktarılan folklor mahsulleri, anlatıcının anlatım tarzına, kültürüne, yaşadığı çevreye göre farklılıklar arz eder. Mesela halk Hikâyesi metinleri meddahın, hikâyeci âşığın kullandığı kalıp ifadeler, deyimler, ara sözler, mizah unsuru vs. ile şekillenir.

Romancı, ise büyük ölçüde fictive (fiktif) bir âlemi yansıttığı için gerçek hayat ile bu âlem arasındaki bağı kurarken iç diyalog, iç çözümleme, iç monolog, tasvir, leitmotif, vs. anlatım tekniklerini kullanarak anlatımı kolaylaştırmaya çalışır.

a. Leylâ ile Mecnûn Mesnevisi

Fuzûlî, hikâyesini özentiden uzak bir şekilde ifade etmeye çalışır. Onun, söz konusu hikâyede halk arasında kullanılan deyimlere yer vermesi, kahramanların iç dünyalarını kendi ağızlarından aksettirmesi, hikâyenin gerçeğe yakınlığının bir göstergesidir.

Mesneviye tasvir, montaj, leitmotiv, iç çözümleme, iç monolog, iç diyalog şeklindeki anlatım tekniklerini kullanma açısından bakıldığında türün roman karakteri gösterdiğini görürüz. Bu şekilde okuyucunun da mesnevinin geniş dünyasına iştirâki kolayca sağlanmış olur.

a.a.Tasvir

“Tasvir, roman sanatında en fazla başvurulan anlatım/tanıtım yollarından biridir. Çünkü romanda, çevre ve insan plânında dekoru sağlayan tasvir sanatıdır,” (TEKİN, 1989: 73).

Fuzûlî de hikâyesini anlatırken tasvir sanatını başarıyla kullanır. Tasvirleri kahramanların fizikî görünüşlerini, ruh hallerini ve çevreyi tanımlamada kullanan şair, böylece mekân-insan, insanın fizikî görünüşü-psikolojik durumu arasındaki ilişkiyi de yakalamaya çalışır. Mesela, Leylâ’nın sevgilisinden ayrılınca duyduğu üzüntü dış görünüşü ile bütünleştirilerek şöyle anlatılır: “Gözlerinden akıttığı kanlı yaşlar ortadan kalsın diye hem gömleği, hem de donu gül rengindeydi. Âhının dumanına uygun düşün diye başına menekşe renginde bir örtü bağlamıştı. İnleyişinin sesi duyulmasın diye ayaklarına zilli ayak bilezikleri geçirmişti. Yüzündeki gözyaşları bilinmesin diye yanaklarına inciler dizmişti,” (s. 195).

Mecnûn’un, bir bahar günü Leylâ’ya olan kavuşması sona erince, onun içinde bulunduğu psikolojik durum da şöyle dile getirilir: “Gömleğini çekti, yakasını yırttı, hâli başka bir hâle döndü! Gelincik renkli elbisesini bıraktı. Kanlı gözyaşları tenine yük oldu. Her ne kadar kalem gibi, mâtem alâmeti olsun diye başına siyah sarık sarmışsa da âhının dumanı başına dolaştı ve kara sarığı

Müşahit-anlatıcının objektifiyle aktarılan bu ifadeler hikâyenin anlatım planında güç kazanması bakımından oldukça önemlidir. Diyebiliriz ki; yazar-anlatıcı tasvir tarzı anlatım ile mekân-insan, iç-dış arasındaki ilişkiyi okuyucuya aktarırken roman sanatının en önemli unsurunu da başarıyla kullanır.

a.b. Montaj Tekniği

“Montaj tekniği esas mâhiyeti itibariyle, bir yazarın başkasına ait olan-anonim, ilahi veya ferdi-herhangi bir söz yahut yazıyı, kalıp hâlinde eserinin terkiinde belirli bir maksat doğrultusunda kullanması demektir. Bu teknik, bir yönüyle bizim edebiyatımızda köklü bir geleneği olan “iktibas” sanatını hatırlatmaktadır,” (TEKİN, 1989: 203).

Fuzûlî de, dağın güzelliklerinden bahsettikten sonra Allah’ın onu Kur’ân-ı Kerîm’de de överek, “El-cibâlü evtâd” yani “Dağlar, kazıklardır.” (s. 160) dediğini belirtir.

Bundan başka, montaj parçalarının anonim nitelikler gösterdiği, halk arasındaki gelenekler hakkında bilgi vermek sûretiyle kullanıldığı da olur. Buna şairin, “Evlad bırakan adını koyar.” (s. 79) şeklinde montajladığı darb-ı meseli ve Arap geleneğine göre dul bir kadının yapması gerektiği söylenen şu âdeti örnek verebiliriz:

“Bir yıl iki tutardı mâtem
Feryâd ü figân edip demâdem”

(s. 324)

Görüldüğü gibi kullanılan parçalar, konu ile genel bir bütünlük arzirmektedir. Bu da yazarın montaj parçalarını kullanmadaki ustalığını gösterir.

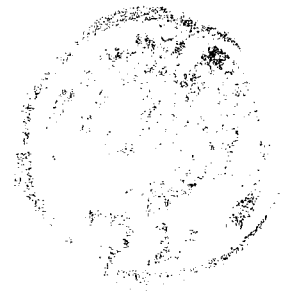

yaktı...” (s. 124) Görüldüğü gibi Mecnûn ayrılığın verdiği cinnet hâli ile üzerini yırtmış, yas işareti olarak da başına kara bir sarık sarmıştır.

Şairin, mekân-insan ilişkisini yakalayarak kurduğu tasvire de Leylâ ve Mecnûn’un birbirine kavuştuğu günü, onların baharın güzelliği içinde duyduğu mutluluğu örnek olarak verebiliriz: “Dünyâyı parlatan bahar bir gün cihâna Nevruz’un bereketini vermişti. Gül, perdesini yüzünden atmıştı. Bülbül, inilti şarkısını tutturmuştu. Gelincik, çiğ dânelerinden sâf şarâbla altın bardak doldurmuştu.” Şair, bu şekilde bir bahar tasvirinden sonra iki sevgilinin birbirine kavuşacağını âdeta haber verir. Hikâyede bahar mevsimi genellikle sevincini, hayatı sembolize ederken sonbahar da ölümü, tükenişi ifade eder. Bunu, Leylâ’nın Mecnûn tarafından reddedilmesinden sonra tabiatın ölü sessizliğinin tasvirlerle anlatılmasında görürüz: “Kışın talancı elinin gül bahçelerinin örtüsünü dürdüğü bir mevsimde; bağ bahçe yas yeri oldu! Karganın şarkısı ve çığlıkları yasa büründü! ... Her nehir bir yılan gibi, her titreyişte su bir zehir oldu sanki!” (s. 376-377). Böylesine durgun, tazeliğini yitirmiş olan tabiatın tasvirinden sonra da Leylâ’nın hayata veda ettiği belirtilir ve mekân-insan ilişkisi gözler önüne serilir.

Yazar anlatıcı, kahramana ait duygu halini somut bir hâle getirmek için tasvire müracaat eder. Fizikî görünüş tasvirleri ise Divân Edebiyatı’nın mazmunları ile ifade edilir. Mesela, Mecnûn’un tasviri yapılırken onun selvi boylu, gül yanaklı vs. olduğu söylenir. Bunun, sevgilinin tasviri ile de benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz.

Hikâyede, vak’anın en canlı anlatımlarından biri olan savaş ânı da, tasvirlerin gücü ile âdeta okuyucuya yaşatılır. “Satranç gibi iki tarafın askeri, birbirine karşı durdular. Bâzan kargı cân alıyor, bâzan da oklar kan dökerdi. Bu, sevgilinin boyuna benzer o da sevgilinin gönül aldatan yan bakışına benzerdi. Kılıcın söğüp sayan dili, yokluğun durumu hakkında vücûda ders verirdi. Halkın hâline içten ağlayarak zırhın gözü kan saçmaya başlamıştı...” (s. 207-208).

a.c. Leitmotiv Tekniği

“Leitmotiv, ana, klavuz motif anlamına gelmektedir. Edebiyatta müziğin armağanıdır,” (TEKİN, 1989: 92).

“Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin metin halkalarında da bu leitmotivlere sık sık rastlarız. Hikâye aşk temi üzerine kurulduğundan beşeri aşktan ilahî aşka yükseliş; Mecnûn’un şahsında ağlamak, kederlenmek, yalvarmak, (s.118) inlemek, feryâd etmek (s. 181) şeklinde belirtebileceğimiz leitmotivlerle ifade edilir.

Sözkonusu tekrar unsurları, Mecnûn’un segilisinden ayrılışı, babasının İbn-i Selâm’ın ve Leylâ’nın ölüm haberini alması gibi metin halkalarında yoğunluk arzeder. Leylâ’nın ölüm haberi, sâdık arkadaşları Zeyd’i de etkiler. O da Mecnûn gibi ağlayıp inler.

Şair, leitmotivler ile “hem muhtevada sürekliliği sağlar, hem de figürlerin, kolayca tanınmalarına vesile olur,” (TEKİN, 1989: 93). Bu şekilde hikâye de, anlatımda akıcı bir ifade kazanır.

a.ç. İç Çözümleme

“İç çözümleme tekniği, anlatıcının araya girerek roman kahramanının duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarması anlamına gelmektedir,” (TEKİN, 1989: 81).

Ağırlıklı olarak yazar-anlatıcının bakış açısı ile aktarılan “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinde anlatıcı okuyucu ile roman kahramanını arasına girip kahramanın zihninden geçenleri aktarmaya çalışır. Meselâ, çeşme başlarına kara kara çadırlar kurup dilek dileyen Arap kabilesi reisinin iç âlemi yazar-anlatıcı tarafından şöyle dile getirilir: “Oğulsuz adam telef olmuş gibidir. Onu bâkî kılan bir haleftir. İnsanın bâkî kalması kendi nesliyledir. İnsanın düzeni ve devrânın nizâmı budur. Evlâd, cân cevherine bedeldir. Evlâd bırakan adını koyar,” (s. 79).

Yazar-anlatıcının, hikâye anlatımında zaman zaman araya girip müdahalelerde bulunduğu, şahsî yorumlar yaptığı da görülür. Buna Kays'ın, Leylâ'yı görünce ağlaması kesmesi üzerine yazar-anlatıcının; "Kişiliğinde sevgi olduğu için sevgiliyi görünce ısındı." (s. 85) demesini, "Yazı üzerinde, bu iki güzel bin nâz ile bahisler ve kavgalar kıldardı" (s. 92) şeklindeki anlatımından sonra; "Amma ne kavga" (s. 92) demesini örnek olarak verebiliriz. Bazen de yazar-anlatıcının taraf tuttuğu görülür. Buna da Leylâ'nın annesinin, kızı ile Mecnûn arasında geçenleri duyup onu azarlamasından bahsedilirken yazar-anlatıcının; "Amma ne desin? Ne çare kılsın? Tedbirin ne olduğunu ne bilsin? Çaresiz kalarak inkâr yolunu tutup bilmezlikten geldi." (s. 101) diyerek Leylâ'nın tarafını tutmasını örnek verebiliriz.

Görüldüğü gibi Fuzûlî de, Ahmet Mithat Efendi gibi araya girip müdahalelerde bulunur, kendi varlığını yer yer hissettirerek fikirlerini söylemekten çekinmez. Kahramanın içinde bulunduğu durum ve duyguları, şairin yorumlarıyla okuyucuya aktarılır.

a.d. İç Monolog

"Anlatım, söz üzerine kurulur. Söz, iki şekilde fonksiyonunu icra eder: Ya sese dönüşür, dışa yansır; yahut sese dönüşmeksizin, insanın iç dünyasında, görevini yerine getirir," (TEKİN, 1989: 101).

Hikâyede de, kahramanların iç dünyalarının, iç monolog yöntemiyle yansıtıldığı görülür. İç dünyasıyla karşı karşıya kalan kahramanı, yazar-anlatıcı yalnız bırakır ve müdahalede bulunmaz.

Buna, Mecnûn'un sevgilisi ile birlikte olduğu mutlu günlere olan özlemini (s. 115), Leylâ'nın aşk derdi ve ayrılık acısı ile çektiği ızdırabın(s. 191) dile getirdiği gazelleri örnek olarak verebiliriz

Kahramanlar duygularını ifade ederken oldukça samimidir ve konuşma diline yakın cümleler kurarlar. Mesela Leylâ'nın psikolojik durumunu ifade ettiği

şu cümlelerinde bunu görebiliriz: “Aşk tuzağına tutulalı ağlar olmuşum, Eyvâh, dilim söylemekten kesildi, vücûdum hareketten; böylece” (s. 191). Leylâ’nın aşk derdine çözüm arayan bu söylenmeleri kendi ağzından okuyucuya aktarılır. Aktarılan bu cümleler de mantıklı bir sıra takip etmektedir.

Böylece yazar-anlatıcı, iç monologlar ile hikâyesinin gerçeklik boyutuna daha da yaklaştırmış ve okuyucunun hikâye istirakını kolaylaştırmıştır.

a.e. İç Diyalog

“İç diyalog da tıpkı “iç monolog” gibi, roman kahramanının, içinde bulunduğu psikolojik durum doğrultusunda, kendi kendisiyle -sanki karşısında biri varmışçasına- konuşmasıdır. İç diyalog cümleleri, genel olarak gramer kuralları dahilinde düzgün bir görünüm sergiler. Konuşma havası hâkimdir. Cümle düzenini tayin eden, kişinin içinde bulunduğu psikolojik durumdur. Cümleler kişinin o anki durumuna göre, telaş ve heyecanına, sevinç ve kederine göre şekillenir, öylece okuyucuya yansır,” (TEKİN, 1989: 100).

Söz konusu hikâyede de Leylâ’nın pervaneye (s. 175), buluta (s. 186), deveye (s. 337) Mecnûn’un feleğe (s. 109), dağa (s. 160), zincire (s. 220) vs. seslenişleri bir diyalog örneğidir.

Mecnûn’un Kâbe’de iken içten sözlerle dua etmesi (s. 155), yine babasının ölüm haberini alınca ağlayarak ondan af dilemesi (s. 291), iç diyalog tekniği ile ifade edilir. Mecnûn’un, babasının mezarı başında; “Ey varlığımın binâsını yapan! Baş kaldırması günah, rızâsını almak sevap olan! Yol göstermeni bir ganimet bildim, yüz kere vay vay ki fırsat kaçtı! Yüz kere yazıklar olsun ki, yolunu tutmadım!...” şeklindeki hayıflanmaları o andaki heyecanlanmaları, iç diyalog tekniği ile okuyucuya da hissettirilir.

Bu şekilde şahısların bu hallerini yansıtan şair iç diyaloglarla hikâyenin ilerleyişini sağlamış olur.

b. Sözlü Kaynaklarda Leylâ ile Mecnûn

Behçet Mahir, hikâyesini Erzurum ağzı ile anlatır. Hikâyeci, sanat gayesi gözetmeden süsten, yapmacıktan uzak bir şekilde konuşma dili ile dinleyicisine seslenir.

Behçet Mahir, genel olarak hikayelerine, konu ile ilgili bir giriş yaparak başlar. “Leylâ ile Mecnûn” hikayesinde de bu giriş, Behçet Mahir’in Mecnûn’un önceki adının Kays olduğunu söylemesi şeklindedir.

Behçet Mahir’in yer yer, konudan ayrılarak açıklamalarda bulunduğu da görülür. Bundaki amacı, hikâyeyi dinleyenlerin sıkılmalarını engellemek, aynı zamanda onları bilgilendirmektir. Hikâyeyi oluşturan bütün metin halkalarında kıssadan hisse verme amacını güden Behçet Mahir, bu şekilde kendi kültüründen, yaşantısından parçaları da hikâyeye yansıtmış olur. Hikâyede öğüt vereceği, açıklamalarda bulunacağı zaman onun “begefendi”, “evet efendiler”, “ey insanoğlu” şeklinde hitaplarda bulunduğu görülür. Bunları şu şekilde örneklendirebiliriz:

“Ey insanoğlu, ne ağla, ne de gül. Mugadderatan sahip ol.” (s. 34) “Kim düşertti, beyefendi, ey düşün, ey bil ki Allah düşertti.” (s. 35) “Evet efendiler, igirmidört saatin içinde dilek gapısı bir saat açılır. Ama hangi saatta açıldığı meçhûldür.....” (s. 38).

Bazen de hikâyeci âşkın konu anlatımında araya girip açıklamalarda bulunduğu görülür. Mesela, Leylâ ve Mecnûn’un cennette birbirine kavuşacağını söyledikten sonra buna; “Herşeyde bir hekmet var, bir gizli var,” (s. 41) şeklinde bir açıklama getirir.

Anlatıcı, konu anlatımında uygun bir yerini bulup yaptığı bu açıklamaların, sebebini; “Şimdi hekâyemizi yani bunları neye açıkladığım; geçmişteki olan devalar, ve hekâyeleri ohiyanlar, yazarlar ne olduğuni bilsin,” diyerek belirtir.

Bundan da anlaşılıyor ki onun amacı, gerek dinî bilgileri ve gerekse hayat tecrübesiyle öğretici kişiliğini kullanarak okuyucusunu bilgilendirmek, onları doğru yola sevk etmektir.

Behçet Mahir, hikâye anlatma geleneğinde “hikâyenin yatılacak yeri” diye belirttiğimiz kısımdan sonra da hikâyesine başlarken açıklamalarda bulunur. Leylâ ve Mecnûn’un birbirine verilip verilmeyeceğini; “Hikâyemiz, burda böylece galsın, yarın ikisini güzelce annadım.” der ve ertesi gün hikâyesine; “Neler gelmiş bu dünyaya neler getmiş, neler de gelip gidecek ...” (s. 29) diye nasihat verici sözlerle, konuyu bağlayarak başlar.

Hikâyede anlatıcının, kişilerin fizikî görünüşlerini ve çevreyi tasvir ile tanımladığı görülmez. Konu anlatımı, nakletmenin yanısıra diyaloglarla, kahramanların söylediği şiirler ile sürdürülür. Bu esnada kahramanların iç duygularının samimi itiraflarının da iç diyaloglarla aktarıldığı olur. Mesela, Mecnûn ile tanışan çoban şöyle düşünür:

“Yarabbi çok şükür benim bu çobanlığım sultanlığa benzirmiş. Neden, benden daha dertlileri diyar-ı gurbeti gahriyar etmiş dolanmış. Ecebe, bunun ne derdi var imiş sormadım,” (s. 40).

Mecnûn’un başında yuva yapan kuşların yuvasını bozmama sebebi de kendi duygulanışları ile şöyle dile getirilir:

“Yarabbi benim başımda yuva gurdurdun, guşlara yuva yaptırdın...ben bu yuvayı nasıl bozabilirem,” (s. 40).

Hikâye anlatımında nesirden nazıma geçerken, bir olay veya kişiye geçip ondan bahsederken belirli kalıp ifadeler kullanılır. Bunlar hikâyecinin hikâye anlatmadaki marifetini gösterir. Behçet Mahir de nesirden nazıma geçerken şu kalıp ifadeleri kullanır:

“Ne demiş burda Leylâ,” (s. 37) ,“Aldı bunda Mecnûn, bakalım ki” (s. 38) “İşte burda çoban diyem demiş,” (s. 42) “Aldı Mecnûn bakalım burda dertli dertli ne diyor,” (s. 44).

Hikâyeci-âşık bir kişi veya olaydan bir başka anlatıma geçerken de şu kalıp ifadeleri kullanır:

“Gel heberi kimden verelim,” (s. 37), “O zaman dönelim Mecnûn’a,” (s. 38).

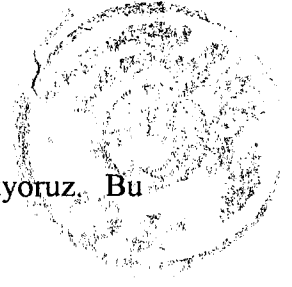
Hikâyenin sonunda kullanılan söz kalıbı ise şöyledir:

“Mecnûn ve Leylâ’nın hekâyesi burda tamam oldu. Sözümüz burda hitamını buldi,” (s. 46).

Hikâyede uzun zamanın da, özet atlama yöntemiyle verildiği görülür. Mesela, Mecnûn’un babasının; “bir ay, kırk gün geçer geçmez o da vefat etti” (s. 30) şeklinde vefat ettiği ifade edilir.

Ayrıca hikâye anlatılırken kullanılan ses taklidi kelimelerin, deyimlerin ise anlatıma canlılık, ifadeye de zenginlik kazandırdığını söyleyebiliriz. Ses taklidi kelimelere “Kuşların cıvıdaması”nı (s. 37) ve “Kuzuların melemesi”ni (s. 38) deyimlere ise “yıldızı sevdaya düşmek” (s. 29), “ciğerini delmek” (s. 38) terimlerini örnek olarak verebiliriz.

Metin incelendiğinde, Behçet Mâhir’in kelime hazinesinin, konuşulan Türkçe’nin yanı sıra; a) mahallî kelimelerden ve b) bazen aslî şekillerinin bozularak,

bazen de olduğu gibi metine girmiş kelimelerin bulunduğunu görüyoruz. Bu kelimelerin bir kısmı da terkip halinde bulunmaktadır.

a) Behçet Mahir Erzurum'un yerlisi olduğu için hikâyeyi mahallî kelimeler kullanarak anlatır. Bunu şu şekilde örneklendirebiliriz; “nayet” (s. 26), “eyle mi?” (s. 27), “bah” (s. 27), “amma” (s. 29), “annadım” (s. 29), “yannış” (s. 30), “emice” (s. 30), “guri” (s. 31), “dorgi pekey” (s. 31), “helbette” (s. 35), “sille çaldı” (s. 35), “ülüzgâr” (s. 37), “garer” (s. 41) vs.

b) Bazen aslî şekilleri bozulmuş, bazen de olduğu gibi metne giren kelimelere şu örnekleri verebiliriz; “nûş eyle” (s. 26), “nâr- ı cehennem” (s. 35), “tekellim” (s. 36), “halg-ı alem” (s. 40), “cism-i istidar” (s. 41) vs.

Sonuç olarak diyebiliriz ki; sözkonusu ettiğimiz unsurlar, anlatıcının anlatma geleneği içerisindeki üslûbunu belirleyen en önemli unsurlardır. Behçet Mahir'in ifadelerindeki samimiyet, Türkçeyi kullanmadaki ustalığı da onun hikâyecilik geleneği içindeki yerini göstermektedir.

Sözlü kaynaklardan elde ettiğimiz diğer hikâyede ise sözkonusu anlatım özellikleri şu şekildedir.

Hikâyenin giriş ve gelişme bölümlerinde yer yer “formel” dediğimiz kalıplaşmış ifadeler rastlanır. Buna hikâyenin başlangıcında yer alan; “Zamanın birinde...” ibâresini ve “Atına binip az gitmiş, dere tepe düz gitmiş” şeklindeki geçiş formelini örnek olarak verebiliriz. Ayrıca anlatıcı bir konudan başka bir konuya geçerken de “Biz Mecnûn'u burada bırakalım, Leylâ'ya geçelim” şeklinde kalıp ifadeyi kullanır.

Kaynak şahsın, yer yer hikâyesini kahramanları karşılıklı konuşarak sürdürdüğü de görülür.

Hikâyede, hiç şiir yer almamıştır. Bunu metnin sözlü gelenek içerisinde nazım kısımlarının zamanla unutulması sadece nesir kısımlarının kalması ve onun

halk hikâyesi anlatma geleneğinden oldukça uzaklaşarak masallaşmasına neden olduğu şeklinde değerlendirebiliriz. Hikâyenin sonunda kahramanların yakalanma korkusu ile dua ederek yıldız halinde gökyüzüne yükselmesi hikâyenin sonuca bağlı olarak efsaneleştiğini de ifade eder.

Diyebiliriz ki; halk hikâyesi anlatma geleneğine uygun olarak anlatılan bir hikâyeyi, geleneğin dayandığı “anlatıcı”, “dinleyici”, “metin”, “mûsiki” unsurları ile değerlendirdiğimizde, bunun tiyatro sanatının belirli fonksiyonlarını karşıladığını görmüş oluruz. Romana edebî değer kazandıran; konuyu dil ve anlatım özellikleri ile biçimlendirme, ayrıntılı tasvirler, kahramanların psikolojik durumlarını yansıtan iç çözümlemeler ve iç diyaloglar vs. yer almaz. Fakat bütün bu eksiklikleri meddah, jest, mimik ve hikâye arasına yerleştirdiği nasihat türü ara sözler ile giderir.

NETİCE

“Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi de “Kerem ile Aslı”, “Arzu ile Kamber” hikâyeleri gibi Türklerin yaşadığı yerlerde bilinen ve sevilerek anlatılan bir halk hikâyesidir.

“Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin coğrafi sahasını verecek olursak bunu; Arap, İran, Azerbaycan, Türkmenistan, Anadolu (Elazığ, Erzurum, Adıyaman vs.) şeklinde belirtebiliriz.

Hikâyenin coğrafi sahasını çizdikten sonra, çalışmamızda hangi metod ve çalışmalardan yararlanılmıştır? Bu çalışma ile Türk Edebiyatı’na neler kazandırılmıştır? vs. gibi sorulara cevap vermeye çalıştık.

Ulaştığımız neticeleri şu şekilde özetleyebiliriz:

a. Çalışmamızda, “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi ile ilgili olarak tesbit ettiğimiz dokuz varyantı incelemeye tâbi tuttuk. Bunun dışında mukayese etmediğimiz üç sözlü varyant bulunmaktadır.

1. Yazma metin (Y₂), Doğan Kaya’nın arşivinden elde edilmiş olup, sözkonusu hikâye, lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Hikâye, tarafımızdan tekrar düzenlenerek günümüz Türk harflerine çevrilmiş ve edebiyatımıza kazandırılmıştır.

2. Mehmet Hüseyin Tehmasıb ve diğer Azerbaycanlı araştırmacılar tarafından hazırlanan eserdeki, Kril harfli “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi Türkiye Türkçesi’ne aktararak edebiyatımıza kazandırılmıştır.

3. Türk edebiyatına, sözlü kültürden derlenmiş iki varyant kazandırılmıştır. Bunlardan mukayeseye almadığımız hikâye; Adıyaman yöresinde anlatılmaktadır. Sözkonusu hikâye diğer varyant ile benzerlik gösterdiğinden mukayeseye alınmamıştır.

Bundan başka üniversitemizdeki lisans tezlerinde de iki “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi tesbit edilmiştir. Bu varyantlarda, hikâyenin nazım kısımlarının zamanla

unutulduğu, yer yer masal formellerinin kullanıldığı ve sonuca bağlı olarak hikâyenin efsaneleştiği görülmektedir.

b. Hikâyemiz, konu bakımından bir aşk hikâyesidir. Gelenekteki rivayetlere göre hikâye, adının önce Kays Mülevvaha'l Âmirî daha sonra Mecnûn, olduğu bir âşğın hayatı etrafında teşekkül etmiştir. Pek çok kişi tarafından tasnifi yapılan “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi, konu bakımından “aşk”, şekil bakımından ise “Yaşadığı rivayet olunan bir âşğın hayatı etrafında teşekkül etmiş” hikâyeler grubuna girmektedir.

c. Hikâye yazılı ve sözlü kültürün etkisi ile geniş bir coğrafi sahaya yayılarak varyantlaşmıştır. Hatta hikâyemiz konusu, motifleri, efsaneleşen kahramanları ile halk temaşa sanatları, opera, sinema gibi çeşitli sanat dallarında işlenmiş, halk arasında inanışlara, efsanelere, mâni, hikâye, bilmece ve deyimlere de malzeme teşkil etmiştir.

Yapılan çalışmada bu konularla ilgili örnekler bir araya getirilmiştir. Ayrıca, “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin diğer halk hikâyelerindeki motif, konu özelliklerine dayanarak, onun ilk ortaya çıkan halk hikâyelerinden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ç. “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesi üzerine yaptığımız incelemede, tesbit ettiğimiz dokuz varyantın, epizot ve şiir yapıları, on dört kısım halinde ele alınmıştır. Buna göre, bütün varyantlarda ortak bir yapı tesbit edilmiştir. Varyantlar arasındaki farklılıklar ise hikâyeyi anlatanın yeteneğine, hikâyenin anlatıldığı bölgenin özelliklerine göre oluşmuştur. Varyantlardaki bu farklılıkların daha çok şahıs ve yer adları ile, gelenek ve inanışlarda ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

d. Hikâyenin çeşitli varyantlarında yer alan şiirlerin de benzer olduğunu görüyoruz. Şiirlerin epizotlara dağılımını incelediğimizde; kahramana ait heyecan ve duyguların ifadesinde, Nevfel'in Mecnûn'a yardım etmek için Sultan Mahmut ile görüşmesinde bu benzerliklerin daha çok olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca,

hikâyedeki şiirlerin genellikle koşma türünde olması, âşık şiiri ile olan yakınlığını da ortaya çıkarmaktadır.

e.Hikâyemizde yer alan motifler diğer halk anlatmalarında da bulunmaktadır. Ancak bu motiflerin halk hikâyelerindeki kullanılış şekli onu, diğer halk anlatmalarından ayırmaktadır. Mesela, “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin sonunda kahramanların yıldız olarak gökyüzüne yükselmesi, bir efsane motifidir. Buna rağmen hikâyemiz efsane özelliği göstermemektedir.

f.Çalışmamızın “Leylâ ile Mecnûn Hikâyesinin Motif Yapısı” adlı bölümünde, hikâyemizdeki pek çok motifin, dünya anlatmalarında yer aldığı tesbit edilmiştir. Bu tesbitimizde, Stith Thompsen’in **Motif Index of Folk-Literature** adlı eserinde, dünya masallarına uyguladığı metod kullanılmıştır. Ancak burada İslâmî-dinî motiflerin, **Motif Index of Folk-Literature**’da yer almadığı görülmüştür. Bunu, Türk halk hikâyelerinin kendine has millî motifleri olarak değerlendirebiliriz. İşte, Stith Thompsen’in **Motif Index of Folk-Literature**’da bulunmayan söz konusu motifleri uygun yerlere koyarak (T) harfi ile gösterdik. Burada ayrıca, “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinde rastlayamadığımız motifler de bulunmaktadır. Bunları; S. Anormal zulümler, U. Hayatın tabiatı, X. Mizah şeklinde belirtebiliriz.

Bu bölümde ayrıca halk hikâyesi ve masallar arasında konu, formel ve motif alışverişlerinin olduğu tesbit edilmiştir. Sözlü kültürden tesbit ettiğimiz “Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinde görülen “Bir varmış bir yokmuş...” şeklindeki başlayış formelini “Atına binip az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş” ve “Biz Mecnûn’u burada bırakalım Leylâ’ya geçelim” şeklindeki geçiş formellerini örnek olarak verebiliriz.

g.“Leylâ ile Mecnûn” hikâyesinin roman olarak incelemesi yapılmış ve hikâyenin sözlü kültürdeki varyantlarının incelenmesi sonucu nasıl bir değişiklik veya benzerlik gösterdiği ortaya konulmuştur.

Netice itibarıyla Leylâ ile Mecnûn hikâyesi, ilmî bir metodla yaklaşılarak incelenmiş, Türk kültür birliği Anadolu'dan Azerbaycan'a, Türkmenistan'a yapılan araştırma ve metinler sonucunda tesbit edilmiştir.

METİNLER

Hikâye-yi Leylâ ile Mecnûn (Y₁)

Hikâye-yi Leylâ ile Mecnûn (Y₂)

Leylî Mecnûn (S₁)

Leylâ ile Mecnûn (S₂)

Leylâ ve Mecnûn (S₃)

HİKÂYE-Yİ LEYLÂ İLE MECNÛN (Y₁)

Verib Gönlünü Şâd Eyledi Ol Dahi Leylâ'ya Duâ Edip Gitti Leylâ'yı İbn-i Selame'ye Nikâh Ettikleridir.

Çünkü Leylâ'nın hüsnü şöret bulup kabile kabile vusali gülüstânından gül maksudların dermek için Leylâ'nın pederine, mal ve hediyeler arz eylediklerini ibni Selâme işidince, can başına sıçrayup:

“Benim nişanlımdır ehmal eylemek olmaz sonra elden çıkarırız” deyüp, birtakım hediyeler düzüp söz bilir adamlarıyla, Leylâ'nın pederine gönderdi. Onlar dahi kabul edip yemekler çekilip sonra sözün edip:

“Mukaddema va'd eylemiş idiniz şimdi Hakk'ın emri üzre kızını nikâh eylemege geldik. Malumunuzdur hayır işi tehir etmek olmaz ana da birtakım adâvet peyda olur. Heman münasip olan akd edip ikisi birbirine verip safalar eylesinler” dediklerinde Leylâ'nın pederi dahi münâsib deyub hemen Leylâ'yı bin altuna nikâh ile İbn-i Selâm'a akd eyleyub duâlar olundu. Çünkü Leylâ kendisini İbn-i Selâm'a nikâh eylediklerinden haberdâr oldu:

“Vah pederim bana ne yavuz hayıflar edip nâgah beni bir yabancı herife verip Âşık-ı sâdık olan Mecnûn'umdan ayırdı” deyub matemler eyledi:

Ser düğün olup kabile hatunları ve kızları gelüp:

“Kutlu ve mübarek” dediler. Leylâ gönlünden:

“Ağzınız kurusun” der idi. Ve cenkler oynamasına asla bakmazdı. Bu hâl üzre bir kaç gün düğün olup Leylâ'yı cevherlere gark edip bir köşeli mahfeye bindirip nice cariyeleriyle İbn-i Selâm'ın hanesine gönderdiler. Müjdeciler, gidip Leylâ'nın yaklaştığını haber verip ibni Selâm şâd olup müjdecilere inam ve ihsanlar edip Leylâ geldikte İbn-i Selâm nice tabak cevâhir ve altun saçup hâlka yağma ettiler. Bâdehü ziyâfetler olup bir mübârek vakitte dua ve senâ ile ibni Selâm'ı güvegi koydular-bes-İbn-i Selâm içeri girip Leylâ'nın cemâlini gördükte aklı başından gidip, yıkıldı. Cârîyeler, yüzüne gül âblar saçıp güçle aklı başına gelüb Leylâ'nın varıp vuslat istedikte Leylâ dahi gazaplanıp bir vecihle rıza vermedikten başka bir rütbe takdir ile diğer ta'rizi mümkün değil.

İbni Selâm dahi mest medhuş olup:

“Acaba kulundan ne günah sadır oldu ki böyle azab ve tekdire müstahak olduk” dedikte Leylâ cevap verip:

“Sana bu suç yeterki benim vaslım sevdasına düşüp küstahlık edip el uzattın. Malumun olsun ki benim vaslım üzre hevesin olmaya ki sana bir vecihle ram olmam. Hiç bir nesneye kadir olmadığımı takdirce kendimi zehirleyüb helak olurum” deyu azim and içdikde İbni Selâm, Leylâ’nın azısını gördükte ve yeminlerini işittikte naçar olup ancak yüzüne cemalini seyr eylemeğe kanaat edip, kendi ağzının kaşığı olmadığını bilüp:

“Gayrı kimseye gönül vermiştir, ısrar eylemek olmaz heman sabr edip elim altında olduğu devlet yeter” deyip geru çekildi.

Leylâ’nın günden güne âh ve figanları ziyadelenip gittikçe aşk ateşi parelenüp alevlendi ve Mecnûn divanesi olduğunu bilip aşikâre oldu artık. Meydanı muhabbete girdi ve her gün Mecnûn tarafından asan eyleyeni müştaklarını:

“Benim hayatım olan Mecnûn’um sağ ve esen midir?” deyip gönlüne teselliler verirdi. Biçâre İbni Selâm bu hâlleri görüp neylesun, sabrederdi. Zira, Leylâ’nın o dahi aşığı idi.

Ahbapları ayıplarını:

“Bir kızı bu kadar zahmet ile ele getürdükten sonra niçün vaslı sevdasına olmazsın, yüzüne karşı bir yaban herifi için ah vahlar eder buna sabır olunur, böyle kızı boşayıb pederinin hanesine göndermelidir” derlerdi. Lâkin âşıkâ tan etmek olmaz, mübteladır neylesin. Manasından haberleri yoğidi. Bunlar bu hâl üzere ikisi bir yerde gelib birbirine uzaktan merhaba ederlerdi. Mecnûn ise bu hâlden haberi olmayıp sahralarda gezip ağlamakta idi.

Günlerde bir gün İbni Selâm, kabilesi halkından bir Arap maslahat için çekilüp giderken, naghah kulağına Mecnûn’un avazı dokunup yanına varıp gördükde durma Leylâ’nın hakkında beyitler söyleyub ağlamakta. Herif, Mecnûn’a dedi ki:

“Ey biçâre Mecnûn, bunca zamanlardan beru yoluna canlar verib aşkıyla sahralara düşüp yarı vefadarım dedigin, fitney-i cihanına adamın öyle cananı olmaktan ise olmaması yegdir. Bunca zamandan beri seninle ahd edüp, senden gayrı kimseye yar olmam muhabbetim ancak sanadır deyu söylediği sözler, hep yalan olup muradı ancak seni sahralara salub seyrini etmek imiş. Hâla şimdi anı pederi, kendi

rızasıyle İbni Selam'a verüb nice günler düğünler olup ikisi bir yere gelip gece gündüz daima zevk ve sefa sürmektedir. Senin ise bu hâlden asla haberin yok. Serseri, sahraları gezip feryad etmekte. Sana olan zulüm, dünyada kimseye olmuş değildir. Ömrünü sahralarda geçirdin" dedi.

Mecnûn, heriften bu zehirli sözleri işitti hemandem haykırıp kendini birden yire urup gözlerinden kanlı yaşlar akıtup feryad ve figanlarıyla herif söylediği sözden peşiman olup teselli verib:

"Ben sana yalan söyledim. Lutfen suçumu afv edip bana hatırcığın kalmasın muradım seni imtihan idi. Ne söyler deyu idi. Gerçi İbni Selâm'a kendi rızası yok iken verdiler ama asla yanına yaklaştırmamışdır ve bin ömrü olsa senden gayrı kimseye meylü olmamak eklenur. Daima senin derdinle ağlayub yas ve matem eylemektedir" deyu söyledi ise de feryadını kesmedi. Ve herifin böyle iki dürlü söylediğinden yalancı adam olduğunu anlamış idi lakin evvelki sözü ziyade tesir eyledi. Mecnûn bu haberi işittikten sonra divaneliki ziyade olup Leylâyı, hatırına hayaline der idi ki

"Mukaddem seninle görüştükte ben senin zülfüne ihtimaldir ki İbni perişanın eline gire" dedikte:

"Bana vadler edip ahdler ederdin. Allah o günü bana göstermesin ki senden gayrı benim hüsnüm bağına gire. Eger ayrı emele uğrarsam kendimi helak eylerim" deyu "ettiğin kavli vefa zarı unutup varub bir nadanı kendi ihbarın, vaslın bağından küfran eyledin. Tatalım ki, benden muhabbeti terk edesin ya vaadlerini cümle yalan yere mi idi. Yoluna bakmak hep hevaya gitti.

Kati hakdan ehemle bir bad ettiğim demler

Eğlenmez misin kuyunda feryad ettiğim demler

şimdi benim mahzun gönlümde gam himmetine yürekle ekdin ve başıma sahraları dar edip ağyar ile yar oldun, hoş imdi sen bivefa ol, ben servi gibi daima vefada bir karar olayım" deyüp feryad ve figanlar eylerdi. Babası Mecnûn'u bulub nasihat ettikde.

Mecnûn'un pederi, oğlunun daima sahralarda gezip, aylarca kabileye gelmediğini gördükte. İlaç için bunca hazineler sarf bir faide görmediğinde bir köşeye oturub, Mecnûn'un bu hâlini tefekkür edip, daima ağlardı. Bu dert ile hasta olup beklerdi. Bir gün tefekkür etti ki:

“Artık ömrüm ahire erişti ahirete gittiğimden emvalım yan adamlara kalub boş kalur ne hâl ise bir kere dahi Mecnûn'a varıp nasihat edeyim, belki tesir eder” diyerek çekilüp gitti. Vaki gidüp güçle dağdan bir mağaraya girib Mecnûn'u gördükde heman kemikleriyle derisi kalub ağlamaktan, gözleri içi yanmış ve toz toprağa bulanıb banmış. Pederi, bu hâli gördükte yüreği pare pare olub, gözlerinden kanlı yaşlar akudup, başını dizine alub şefkatle oğşamağa başladı. Mecnûn gözünü açıp gördü ki bir adam kendusini oğşar. Babası olduğunu bilmeyub:

“Kimsin, bana bu lütfu eylersin nereye gidersin? Lütfen beni kendi hâlime koyub, uyhumu uçurma ve cananın hayalini uresedip kaçırma” dedikte babası:

“Ey biçare kalbim korkma yabancı degil, babandır mend” dedikte Mecnûn, gözünü açub, bakub pederini bildikte özür dileyüb bağrına düştü. Pederi dahi anı koçup iki gözünü öpüp ağlamağa başladılar. Bir zaman sonra pederi, Mecnûn'a bakıp gördü ki üryan. Yanına bir kaç esvab getirmiş idi. Anları giydirub ve nasihat edip dedi ki:

“Ey benim ciger köşem oğlum insanla hayvanın münasebeti nedir ki daima onlarla ülfet edip adamdan kaçarsın ve ömrünü zayi edip perişane olursun. Ömrün su gibi akıp gider, sen ise bi haber olup telef edersin. Tut ki nice yıllar böyle yaya yaban gezüb feryad eylemişsin ne hasıl, ve feryâd ile maksuduna kim vasıl olur? Münâsib olan budur ki aklını başına devşirüb, gelip yanımda oturub belki muradına erişürsün. Benim de ömrüm ahir boldu. Senden ayrı bir evladım yokdur. Sen gelmez isen âhirete gidersem, yerim boş kalır malımı yabancılar zabt edip, yerime otururlar. Bunca zamandan beru dedemiz ocağını, söndürmek revâ mıdır? Kalk gidelim, seni yerime oturtup cümle malımı hayatımda sana teslim edeyim. Sözümü dinle sonra pişman olursun. Beni mahzun eyleme” deyu izahatlar eyledi. Mecnûn'a dahi tesir edüb aşkından fariğ olmağı tefekkür eyledikte hemen aşkı cûş ve sevda hurûşa gelüb:

“Beni terk edeceksin” dedikte Mecnûn yine eski hâline dönüb yüzbin hicabla pederine dedi ki:

“Ey benim şefkatli pederim... Bilirsin ki nasihatların hep doğrudur. Can ile kabul eylemek isterim amma sevda beni kendine kul eylemiştir. Sizin emrinizi, bir türlü kabul ettirmez. Zaruri emrine ram olmuşum. Aşkın sevdasına düşen kimsenin yanında mal toprak gibidir. Cihana padişah olmak, cananın eşiginin toz ve toprağına degmez. Böyle vahşi hayvanlarla sohbet etmek beraber olmaz. Heman sizden ricam budur. Beni kendi hâlime koyub küstahlığım affedesiz, babalık hakkını helal edip beni adam menzilesine koyub devletine varub gidesiz ve cihan durdukca âsûde olub safanızda olasız” deyib sözünü tamam eyledi. Pederi biçare Mecnûn’dan bunu işidince “bildigim bu sevdadan vaz gelmez” meyus olup dedi ki:

“Ey babanın canı, sözümü, çünkü kabul etmezsin heman sağ ol lâkin sana vasiyetim budur ki, ömrüm âhir olup ahirete rihlet ettiğimi işittikte, gelüp beni gömdüklerinde senin bir avuç toprak atub feryadlar edesin ve beni unutmayub ruhum için Fatihâlar okuyub şâd edesin” deyub gözünden öpüp ve dua edib ağlayarak kabileye geldi.

Bir nice zaman hasta olub canını Hakk’a teslim edib dünyadan gitti. Bu taraftan Mecnûn pederinin ölümünden haberi olmayup Leylâ’nın bi vefalığını hatırına getirdikçe Âşıkâne beyitler söyledi:

‘Ey güzel hançer çeküp kasd etme arslan üstüne
Sinede derdim yeter kan ile kan üstüne’

Günlerden bir gün kaç hanım Leylâ’nın yanına gelüp, esnayı musahabete civan u fikr edüp:

“Padişah bir gün bana gadab edüb, arslanlara atarsa hâlim nice olur?” deyup akil olduğundan her gün arslanhaneye gidip, arslancıya bahşişler verip ve bir kaç koyun götürüp arslanlara verib kendisi seyr ederdi arslanlar dahi anı gözlerine veli nimet bilip gördükçe temellükler ederdi. Cihan dahi yanlarını oğşayıp ayaklarını sıgardı. Padişah bir gün civane gadab edib arslanların önüne bıraktılar arslanlar dahi müncer olub gördüler kim kendilerinin veli nimeti olan civandır kaburgalarını yere vurub yüzlerini ayaklarına sürdüler. Civan orada o gece kalub sabahleyin padişah naim olup dedi:

“Mend civanı görün kalmış kemiklerini eger var ise defn edin” deyu emr eyledi. Gelip padişaha dediler ki:

“Efendim bir kılına zarar olmayıp, sağdır” dediler. Taacüp edüp padişah:

“Geturun!”

deyu emr eyledi. Varıp getirdiler ber uyub dualar eyledi:

“Şah sihir mi eyledin ya bir dua mı okudun?” dedikte civan dahi:

“Muvaffakiyeti nakl padişah dahi nice zamandır ki hizmetimizde mukimsın bende kabahatini affeyledim” dedi.

Bu hikâyeden maksad: Birinci hayvanlar bile nimet hakkını bilub ni’meti incitmezler belki yar olurlar. Bu surette Mecnûn asla yanından gidilmez idi. Bu hal ile Mecnûn vahşilerle sahralarda cananın aşkıyle gezer ağlardı. Bir gece Cenabı Hakka niyaz edip:

“Nice eyyamdırki cananımdan bihaberim Kereminden ricam budur ki haberdar olup divane ve mecruh olan gönlüme şifa bahş eyle” dedikte bir miktar uykuya varup gördü kim yerden yere ağaç bütün, kendince uzayıp dal ve budak saldı ve bir güzel kuş gelip ağzından bir cevher danesi bırakıp Mecnûn uyanıb oldu. Sabah olub canan tarafından esen yelle intizar ile bu beyti söyledi:

Kat’i süratle gelürsün derdi dildar menden
Senin ey badı saba bir haberin var gibi

Koşudan bir atlı zahir olup kendisine doğru geldiğini gördükte

”Bu adamda bir hayırlı haber var” deyip “gördüğüm bir çehresini nurlu adamdır” Mecnûn: “Ey Hızır mübarek saadetle, nereden teşrifiniz kangı hastaya sıhhat haberini getirursun?” dedikte bir dahi atından inüb Mecnûnu oğşayub:

“Gördüm ki bir nigarisimin beden durmayıp ağlar yanına vardım. Ey benim nazik kızım! ne ağlarsın sebebi nedir söyleseniz?” dedikte buyurdular:

“Belki işidmişsinizdir, Mecnûn’un sevdiği Leylâ, derler bir kız vardır işte bu yol benim ve anın narı aşkıyla cigerim kebab ve hakikatte ol Leylâ ben Mecnûn’um. Bir yandan İbni Selâm elem verilmekten, pederimin havfından gam çekerim kafesde mahbus kuş gibi bir yerde çıkamam ve maksudun üzre feryad edemem der demez hem esrarına mahrem bu beyt:

Eşkimden özge ahıma hemdem bulunmaz
Sâyemden özge sırrıma mahrem bulunmaz.

Ol ise başlı başınadır istediği yerde gezip feryad ve fiğan eder ben ise bir yere gitmeye iktidarım yok. Zira anamın babamın bedduasından korkup hâla şu adamın nikahındayım. Bırakıp gitmek müruvet degildir deyu otururum. İşte benim hâlîm budur acaba o biçâre ne hâldedir” deyince dedim ki:

“Şimdi ol biçârenin hâli pek perişandır ki sahralarda daima vahşi hayvanlar ile eglenir bu yakınlarda pederi dahi merhum olub dağ üzre dağ olmuştur. Gâh senin aşkıyla beyitler söyleyib gâh pederini anıb dedim bir kere ah eyleyub yıkıldı. Sonra ayılıp bana dedi ki: ‘Hak senden razı olsun bana canımdan haber verdin lütf edip avdette uğrayın yarı sadıkıma bir name yazayım götüresiz’ dedi. Bende baş üstüne dedim. Bir gün vad verip acele buraya geldim deyip nâmeyi eline verdi” Mecnûn dahi nameyi eline aldı.

Dile ol nâme serbestekim dildardan geldi
Dahi ecelimde kabir goncadır gülzardan geldi.

Leylâ’nın nâmesidir

Evvelinde Huda için hamd ve senadan sonra demiş ki ey benim eski yârim ve benim aşkımla terki diyar edib dağları mesken eden efendim, huzuru şerifine selam ve duadan sonra mübârek hatırını sual olunur daima sağ olasınız, işittigime aşkına sahralarda gezip vahşiler ile ünsiyet tutmuşsunuz bu hâl âşıklarına kârı olduğu mukarrerdir. Ah benim de elimden gelse, senin gibi daima sahraları gözyaşıyla lalezar edip gezerdim. Ne çare ahvalımızdan sual olunursa daima ateşi aşkınıza, pervane ve sevdanız zincirine, divane olmuştur. Rûzigâr ayağını nikâhiyle bağlamıştır ve yüreğimi hasret ateşiyle dağlamıştır ama hâla ben sizinle olan ahd üzereyem. Herifi asla yanıma yaklaştırmadım. Lâkin neyleyem daima hapis olub bir kere hakkıma kâdir degilim.

Dirligim dirlik degilha bir kara gündür geçer

Hususan bu yakınlarda pederinizin vefatı işittikde figanlar eyleyub matemler urbası giydim.

Ne çare Huda sizlere ömürler ihsan eylesun. Ah canım efendim felekten şikayetin çoktur. Lakin sabırdan gayrı çare yoktur. Hakdan ricam budur ki bu çekilir zahmetlere mükafat olarak nice vuslatlar olub, safalar süresiz deyib sözünü tamam eylemiştir. Ah ah ah.

Mecnûn nâmeyi tekmiil okudu safasından raks edip pirin elini öpüp dualar eyledi. Dedi ki:

“Beni mesrur ettiniz.” Eger yanınızda kalem ve divit ve kağıd var ise cevabını yazdı o bir hocasına kadem dahi olub Mecnûn’a ve dua edib yola revan oldu Leylâ’ya varıb Mecnûn’un namesini verdikde alıp öpüp yüzüne sürüp açtı.

Mecnûn’un namesidir

Evvelinde hamd senadan sonra demiş ki:

“Ey hüsnü gülüstanın gülü ve sünbülü vay derdli gönlümün dermeni olan efendim, kereminizden yad edip, name irsal buyurmuşsunuz. Hak Taala ömrünüzü mezid ve gül cemali cihan bağının terevtarı eylesin. Eger biçarenin ahvalinden sual olunursa, Hakka yüzbin şükr olsun ki hâla aşkınız günden güne ziyade olmaktadır ve Hak Taala Hazretleri, aşkınızdan gönlümü bir lahza hâli kılmasın nice demdir ki hasret ateşi yüregimi yakmaktadır ve firakınız elemi insandan neferet daima vahşi hayvanlarla ülfet bu vech ile sahralarda ikamet edip hâla işim fiğan ve hâlim evvelkiden perişan olup sultanımın misali bu cihan bağında bitermiş olmadığını bilub başımı taştan taş açalub muhabbet deryasına daldım.

Heman Cenâbı Hak sevdiğinizi üzerimde bir karar eyleye. Tarafı şerefınızden esen badı saba ile eglenurum ben bağ-ı hüsnünüzün etrafı bad sabalar almışlar. Hele şükr olsun ki babını âşkınız uğramayub taşrada kalmışlar ömrümüz daim olsun” deyüp sözünü tamam eylemiş.

Bu Mahâlli Mecnûn'a Selim Amiri Geldigidir

Rivayet edilir ki Mecnûn'un kendi kabilesinden, anasının karındaşı bir ihtiyar adam adına Selim derlerdi. Güzel huylu ve kerem sahibi bir kimsene idi. Mecnûn'un böyle olduğuna perişan olup ilaçlar aradı, lâkin olmayıp bir çare bulamadı. Gâh libaslar ve yemekler peyda edip her kande ise Mecnûn'u bulup yemegi verib esvabını giydirdir idi.

Yine bir gün hatırına gelip bir kat esvab ile bir miktar yemek alıp gitti derken gördüm kim Mecnûn dağda bir köşede oturup, bir nice canavarlar etrafını almışlar. Amiri bu hâli gördükte havf edip çağırdı Mecnûn. Amiri bilip kalkıp karşıladı yanına alıp musahabe edub Selim, Mecnûn üstünde libas görmedikte giydirdikte ol.

“Eger şimdi hatırınız için giyersemde heman bir saatdan sonra sevdayı canan cuş ve huruşe çekip pare pare ederim” deyib cevab verdikte Selim, ziyade İbrahim ve rica edip Mecnûn dahi naçar giyub musahabete başladılar sonra Selim bir miktar helva ile birkaç dane yağlı puçe getirmiştir. Mecnûn'un öğüne koyub teklif eyledikte Mecnûn puğaçeleri karşısundaki hayvanlara atmağa başladı. Selim hayran olub sordu kim:

“Sen bu yemegi hep cümle hayvanlara verüb kendün ne yersin? “dedikte Mecnûn dedi ki:

“Sevdayı canan beni bir hâle getürdü ki Leylâ tarafından esen ruzigardan gayrı bir şey gıda olmaz” deyince Selim hayran olub:

“Subhanallah adam ne hâle varırmış” deyu bâdehû Mecnûn'un mizacına göre söz söyleyib:

“Dünyada kanaatdan eyu hiç bir şey yoktur kuşlardan arzusiyle daima tutulub belalara uğrar gani olanlar daima rahat eder. El kanaatu kenzul yefna

Hikâyet

Zamaniyle sayd ve şikâra mail bir padişah olub şikar için bir gün sahrayı gezerken, bir dağın dibinde bir zat mağarayı ihtiyar edip, oturur. Padişah musahiplerinden birine:

“Var şu adamın hâlini sor burada firar eylemekten maksudu ne ola?” dedikte:

“Padişahım bir salih adam olub, uzlet eylemiştir” dediler. Padişah:

“Davet edin musahabet edeyim” deyu emr eyledi. Birisi gidip:

“Buyurun sizi padişahımız ister lakin size bir şey sual edeyim. Hâlkdan uzlet edip dağlarda eğlendiğiniz halde ne yersiniz?” dedi. Şeyh:

“Halk bize bir siklet vermesun deyu bunda ikamet ediriz” dedi. Ve bir miktar kuru ot gösterib: “Bunu, yerim” dedi ol adam bu hâle hayran olup:

“Efendim ot ile taayuş edeceğinize padişahımızın yanında olsanız kafi miktar maaş tayin edip safanızda olsanız” dedikte:

“Bu sana gerçi evet görünür amma bizim yanımızda gülmeye degerdir. Sen kanaat sahiplerinin hâllerini anlamazsın. Eger kanaat sofrasından bir lokma yesen lezzetinden bizim yanumuza gelub, ayrılmaz idin” deyub padişahın yanına geldi. Ol adam ileru gelub, şeyhin hâlini padişaha ifade ettikde padişah dahi atı sürüp, attan inub:

“Size zahmet verdik” deyu elini öpüp, duasını alıp yoluna gitti Selim hikâyesini tamam eyledikte sonra Mecnûn bu hikâyeden haz eyledi sonra kabilede olan ahababını sorup badehu ah edib ağlamağa başladı:

“Acaba anam biçare şimdi benim hasretimle ne hâldedir? hayli demdir ki yüzünü görmeyub, hasreti beni yakmıştır” dedikte Selim filhâl kabileye gelüb, validesini birlikte bindurub Mecnûn’a götürdü. Anası biçâre Mecnûn’u bu hâlde gördükte alamağa başlayub ve biri birisine sarulub bir zaman ağlaştılar bâdehû valide:

“Oğlum seni kabileye götürüb pederinin yerine oturtayım” deyu rica edip, söz geçiremeyub ağlayarak Mecnûn’a veda edib kabileye dönüb geldi çok geçmeyip oğlu hasretiyle ol dahi âhirete göçtü.

Bu Mahâl Leylâ Mecnûn’u Görmege Bir Bulub Görüşükleridir.

Çünkü Leylâ İbni Selâm’ın yanında mahpus olup, daima Mecnûn’un derdinden ve fırkatin eleminden perişan hâl olup, bir yere çıkmağa kadir degil velhasıl ateşi iftirak elavlenub, sevda galebe edince bir yere çekilib gökteki mahi tabana nazar salub, ahlâr edib Âşıkı biçarenin hilal gibi olan kaşlarını yad edub, gözlerinden inci danesu gibi yaşlar akıdıb, sinenin dağzar ederdi. Âhir bir gece sabr tahammül

edemeyib, bir kimsenin haberi yoğ iken hemen taşra çıkub, gözi gördüğü yere gitti. Bir yol kenarına gelib oturdu. Nâgâh yolda bir ihtiyar kimse göründükte Leylâ şâd olub, yakın geldikte bu Leylâ'nın ay ile *(Bundan sonraki iki sayfa eksiktir)*.

Bu Leylâ'nın ay ile munazara kılıb, hurşid gibi sinenin ateş aşkıyle dağladığıdır.

Leylâ'nın Ay ile Mükalemesi

Leylâ dedi ki:

“Baba Mecnûn derler bir namurad âşık vardır hâlinden hiç haberin var mı? şimde nerde ne işler?” deyu sual eyledi. İhtiyar:

“Beli bulurum geçende falan yerde rast geldim. Leylâ'nın derdiyle hâli diğer gün olubtur” dedi. Leylâ ihtiyardan bu haberi alıp gördü ki işe yarar adamdır. Dedi ki:

“İşte ol biçare Leylâ, benim ve ben andan ziyâde âşıkım ki bir obanın içinde mahpus olup bu gece hele fırsat buldum kimse duymadan buraya geldim. Senden rica ederim ki ol derdmendi bulub filan yere geturub, sonra bana dahi gizlice haber verub, kimse duymadan bir miktar musahabet edelim” deyib, kulağındaki küpeden birkaç inci verüp, ihtiyar dahi Mecnûn'a revan oldu Leylâ dönüp, obasına geldi ihtiyar dahi Mecnûn'u bulub, müjde eyleyib, olan sözleri bir bir ifade edip, Mecnûn'u alıp, kavlı olunan yere geldiler. İhtiyar Leylâ'nın obasının etrafını dolanıb, bir tarık ile Mecnûn'un geldiğini haber eyledikte şad olub, gece gizli kalkıp, ihtiyarın ardına düşüp, Mecnûn'a geldiler Leylâ bir mikdar uzakdan durdu ihtiyar bu hali görnce Leylâ'ya dedi ki bunca zamandır hasretsin nice yanına gitmezsın deyub, zor ile Leylâ'yı götürdü Mecnûn cananı gördü ki anda mest oldu badehu aklı başına gelub şevku dildarıyla şu beyitleri okudu:

Fark olunmaz camı aşkı nuş eden mestaneden
Şemi hüsnünde benanı efkendesı pervaneden

Daima kılmaktır dost uğruna canı feda
Canı diriğ etmez güruhu aşkından canandan

Hurimi bilmem nedir indinde ey nuru basar
Eylerim aşkınla bülbüle serfiğan şam seher

Gülüşün lütfundan toplanmış nice bihaber
Bağı hüsnün seyrine növbetmi var sana neden

Sıdk ile oldum sana canı dilden mübtela
Söylerim lafzı hakikat dinle gel ey aşına

Muntazır lütfuna ihsanına dil daima
İltifatın kimse bu Mecnûn gibi divaneden

Leylâ, Mecnûn'un avazını işittiği gibi ağlamağa başlayub, Mecnûn da cananın ağladığını işittikte o dahi sabre tahammül edemeyüp feryad ederek sahraya doğru çekilib, gitti. Leylâ da dönüb, obasına geldi.

Bu Mahâl Zeyd Namında Bir Kimse Emmisi Kızına Âşık Olub Zeyd'i Yanına Getirmektir.

Rivayet olunur ki ol vakit Zeyd namında bir güzel civan, emmisi kızına aşık ve derdiyle bikarar olmuştu. Her ne kadar araya adamlar girib kızı amucasından talip ettiklerinde fakirdir deyu vermeyub, Zeyd'i bir dahi semtine uğratmayıp, gönlü iltifatı kesmişti. Biçâre Zeyd aşk ile hâli yaman ve gittikçe ateşi aşk ile gönlü suzan olup sırrı faş ve Mecnûn gibi dillere destan olmuştu. Şöyle ki hâlk ne zaman Mecnûn'un ahvalini sual eylese ardınca Zeyd'i yad ederlerdi. Âhirkâre kızı bir madar kimseye verib Zeyd'in bağırını hasret ateşiyle kebab ettiler. Zeyd'in sabrı ve tahammülü kalmayub ateşi aşkıyla feryad edib Mecnûn gibi hâline münasib beyitler söylerdi:

Efendim gül bahar oldu vefalar vaktidir şimdi
Öter gülşende bûlbûller safalar vaktidir şimdi

Sürura eylemişter işinde hengamı elem tahvil
Çalunsun çalgılar neyler nevalar vaktidir şimdi

Gel ey servi hıramanın seni pek özlerim canım
Bikam olsun nikahiyle gedalar vaktidir şimdi

Derunum tiği hicrin kıldı pür-hun artık insaf et
Bu derdi mende vashınla devalar vaktidir şimdi

Sakın bir vecihle bu Zeydi mahrumu visal etme
İnayetler müruvetler atalar vaktidir şimdi.

Günlerden bir gün birkaç hatun Leylâ'nın yanına gelip, esnayı musahabette münasebetle Zeyd'in söylediği gazellerden bir kaç beyte söylediler Leylâ dinleyub, haz eyledi ve nasıl adamdır deyu sordukta hatunlar Leylâ'ya Zeyd'in hâlini birer birer ifade ettiklerinde Leylâ dahi gömege talib olub, adam gönderib, Zeyd'i geturduler. Leylâ tekrar macerasını kendunden sual edip, Zeyd ahvalini bir bir beyan ettikte Leylâ dahi ağlayarak can kulağıyla Mecnûn velhasıl Leylâ Zeyd'i esrarına mahrem ederdi ve Mecnûn haber getirur ve götürürdü. Zeyd'i yine bir gün Mecnûn'a gidip musahabet ederken dedi ki ey Mecnûn eger maksudun aşk cevherine malik olmak istersin, kendin de gel edebli ol. Böyle sahralarda hayvanlar ile ülfet ve ünsiyet ne faide olur. Elhamdülillah bende aşıkım lakin yine insanla yiyip, içip, ülfet ederim. Yine aşkım ve muhabbetim eksilmeyüb, gittikçe müzdad olur deyu hayli Mecnûn'u tağen edince Mecnûn dedi ki:

"Ey Zeyd bu sözler sana çoktur ve sen bu sözleri bana söyleyicek adam değilsin. Eger cananımdan bir haber ile geldin safa geldin hoş geldin Eger bana dagan etmeye geldin ise beni kendi hâlime ko ki senin eyledigin kıssa degildir.

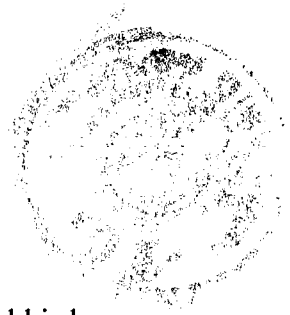
Yemek içmek kaydında olan âşık olamaz. Bir humadır ki gölgesi bir adamın üzerine saye saldııkça masivadan el çekip çekirtmek şöyle mest eder ki tabikamet eylemez. Sen bunun gibi aşkı rüyanda bile görmek iş bu musahabetlerde edeb edib, sükut eyle” deyib, hayli tekdir eyledi. Zeyd dahi sükut eyleyub, kalkıp Leylâ’ya gelib, Mecnûn’dan iştiğini bu guna kelimaları bir bir takrir eyledi.

Bu Mahâl İbni Selâmın Vefatı Rivayet Olunur ki

Leylâ nice zaman İbni Selâmın tahtı nikahında olub, hikmeti İlahi bir gün İbni Selâm’ın mizacı nahoş oldu. Her ne kadar ilaçlar ettiler ise de çare olmayub, ahirete gitti. Kabile hâlkı gelib, feryadlar eylediler. Leylâ’nın da destine çünkü böyle girdi. Saçın yolub, İbni Selâm’ın üstüne matemler eyledi. Lâkin muradı Mecnûn idi. İbni Selâm’ı defn eylediler. Arab’da âdet oldur ki bir hânenin kocası ahirete gittik de ol hatun iki yıl kocasının evinde eglenub, hiç kimseye görünmez matemler ederdi. Leylâ da böyle İbni Selâm’ın hânesinde kalub, Mecnûn için Zeyd İbni Selâm’ın âhirete gittiğini işitti şad oldu. Gelub Mecnûn’u bulub, dedi ki:

“Ey birader Hakka çok şükürler ki ol ümidi gülüstanına diken olub, Leylâ ile senin arana giren İbni Selâme ahirete gitti. Sen sağ ol ki işini tamam edib, canını sana verib, ahirete gitmişti” deyu müjdeler eyledikte Mecnûn da bu cevabı işidub, bir nara urdu ki oralığa zelzele verdi. Gâh safasından raks edib ve gâh “bu gün ana ise, yarın benimdir” deyu feryâd eyledi. Sonra Zeyd’e dedi ki: “Ey yârı kadim bu nice zamandır ki hayli zahmetim çekib canandan haberler getirub beni şâd eyledin. Hiç bir vech ile ol iyiliğin unutmam. Ömrüm efzun olsun. Lâkin bu haberi ki bu gün bana getirdin, gerçi müjde idi, lakin hitap adip cananı sana verdi” dedin.

“Canını Leylâ’ya verdi demek gerek idi. Zira anın gibi ben dahi canımı cananın yoluna feda eylesem gerek” dedim. Zeyd dahi Mecnûn’a cevap verib: “Ey birader sen canını ol zamanda canan yolunda, feda eylediğinde yolda bir tasvirli gelib, sen, Leylâ’nın nakşını bozub, kendi nakşını hâli eyleyib bozmadın ve canan ile bizim aramızda senlik benlik ref’ olunmuştur demiş idin. Bunca zamandır ki cananın yoluna mahv u cud derdi nemi feda oacaksın ki bu sözde hata olsun. Canını sana ısmarladı demek Leylâ’ya ısmarladı demektir” deyub davasını isbat etti. Mecnûn bu âşikâne sözden şâd olub:

“Aferin” dedi.

Bâdehû Mecnûn Zeyd’e etti:

“Leylâ’nın cemâline hasret olub acaba şimdi pederine gitmezden evvel bir kere dahi görmek olmaz mı?” dedikte Zeyd:

“Şimdi görmek evvelkinden daha müşküldür. Zira hiç taşra çıkmaz bende hayli zamandır ki görmedim. Lâkin hatırınız için gidüb muradınızı arz edeyim, göreyim, ne emr ederler, gelub, size ifade ederim” deyu Mecnûn’a veda edip, gitti. Gelub Leylâ’ya, Mecnûn’un hâlini ifade edib:

“Bir gün gelib mübârek cemâlinizi görmek ister” dedikte Leylâ dahi:

“ Benim de Mecnûn’umu kati göreceğim gildi. Lâkin ne çare buluşmak mümkün değildir. Fakat filan gün İbni Selam’ın ruhuçün yemek bişurub, fukaraya kendi elimle ulaşırsam gerek. Ol gün gelib, eline bir kase alıb, gelsun” dedi. Zeyd dahi gelib, Mecnûn’a bir bir ifade eyledikte Mecnûn safasından raks edip, şad oldu. Elkıssa vad olunan gün oldukta Zeyd gelib Mecnûn’a:

“Birader kalk heman gidelim lakin böyle üryan olmak olmaz” deyu bir eski posteki arkasına verib, bir ip ile bağladı ve başına bir tepesi delik külâh giydürub, kırk yıllık dilenci kıyafetine koyulub, bir تنها yerde çekilub, gittiler. Öyle bir vakitte geldiler kim Leylâ de beline bir ibşirim peştamal kuşanub, kazanı ortaya koyub, eline kepçesini alıp, gelen fakirlere pilav doluşdurmağa henüz başlamış. Heman Zeyd bir kenarı kırık çanak bulub, eline verdi:

“Birader şu heriflerin arasına gir cananı göresin” dedikte Mecnûn da çanağı eline alıb, yaklaştıkta Leylâ’yı görüb, akli başından gidib, yıkıldı. Hele ne hâl ise kendisini devşirib, yanına vardı. Leylâ ise her fakirin çanağına bir kepçe pilav kordu. Nöbet Mecnûn’a geldi. Ol da çanağını sundukta Mecnûn’u bu hâlde görünce bir kepçe urub, çanağını kırdı. Mecnûn safasından raks edib, dünyalar kendisinin oldu:

“ Hakk’a çok şükürler ki bana gayra eylediği iltifatı eylemeyub başka yüzden ihsanlar eyledi” deyub nice günlerde şad olub, gezerdi. Hayli oldu Leylâ’yı temaşa edemedi. Bir gün varıb: “Yine göreyim” diyyorken Leylâ dahi matemini tamam edib, libas deveye yükledib, giderken; Mecnûn uzaktan gördüm kim develer yüklü çekilip, giderler yakın vurub, gulamlarından bildi ki cananı olan Leylâ’dır. Pederi evine gider:

“Acaba bir arzı cemal eder mi?” deyib, birkaç beyit okudu. Leylâ, Mecnûn avazını işitince arzı cemal edip, kabileye vardıkdan sonra: “İnşallah seni davet edip, sohbet eyleriz” deyib, badehu gitti. Mecnûn ise Leylâ’yı gördüğü gibi hayran oldu. Hatta kuşlar gelip, başında yuvalar yapar, yavrular uçururdular. Bu tarafta Leylâ ise anası ve babasıyla görüşüb, nice zamanlar oturub, Mecnûn’u davet etmeye bir fırsat bulamadı. Gâh gâh yanına gelib, musahabet eder derdi ki: “Hayli zamandır ki görmedim Mecnûn’umu” Zeyd teselliyetler verib:

“Elem çekme elbette görüşürsünüz” derdi. Bu taraftan Mecnûn ise yine dağlara düşüb beyitler söylerdi.

Bir gece Cenâb-ı Hakk’a tazarru ve niyaz edib:

“Ya Rabbi derd-i aşkla hâlim perişan olmuştur ricam budur ki hayatım şemi sönmezden evvel bir kere daha cânânımı göreydim” deyu niyazlar edub, gözlerinden kanlı yaşlar döktü. Âhir sabah odukta gördüm kim kalbi mesrur olmuş Hakk’a şükürler edib, yollara müntazır idi. Gördü kim Zeyd Leylâ tarafından gelüp selam verdikden sonra cananın dahi selamını tebliğ edip:

“Sizden cüda olalıdan beri ol dahi senin gibi ateşi hasrette cigerun kebab edub yanar idi. Hele bir gün kabile تنها kalub sahraya gittiler beni huzuruna çağurub, sizi davet etmege gönderdi. Buyurun heman gidelim” deyub Mecnûn dahi safasından raks ederek kandesinin canan kabilesi diyerek musahabet ede ede ve vahşi hayvanlar dahi bilde kabileye vardıklarında Zeyd ilerü varıp, Leylâ’ya müjde ettikde Leylâ dahi sıçrayub, evinden dışarı çıktı. Mecnûn’u gördükte safasından mest oldu Mecnûn dahi bir nara urub yıkıldı, sonra ayulub Leylâ Mecnûn’un eline yapuşub, obaya girdiler. İki bir yere gelib, sohbet eylemege başladılar. Zeyd dahi orada hizmet ederdi. Mecnûn ile beraber gelen arslanlar vesair hayvanlar obanın etrafını kaplayub, kuş uçurmazlardı. Leylâ ile Mecnûn gerçi bir yerde sohbet ederlerdi lakin sözleri hâl diliyle olub, sanki ikisininde ağızları möhörlenub, heman birbirlerine bakarlardı. Akibet Leylâ dedi ki:

“Ey benim canı dilden âşıkım bunca zamandan beru derdi aşkıyla nalan ve ateşi hasretimle püryan olub, feryadı fiğanın semaya irüşüb, gözlerinden akan kanlı yaşlar sahraları lale zare döndürüb, benimle bir saat görüşmeye bin canla müştak iken şimdi Hakka yüzbin şükürler muradın hasıl olub, hüsnüm gülzarına ermiş iken

gerek imdi de b lb ller gibi feryâdı figân edib, tuti gibi s ze geleydin. Acıbdır ki asla bir söz s ylemeyib, bahrı hayrete dalıp, kaldın” dedikte Mecnûn cevap verüb:

“Ey benim Mecnûn vefadarım Hak Taala g l cem linizi soldurmasun. Haki payı aliyelerinizi gelib cemalinizi gördüğüm gibi muradımda vücudumda olan herbir kili s ze geturub, bin dil huzuru izzetinize arzı h l eylemek idi. Lakin o sürmeli gözlerin nefesimi tutub, bende tab ve tavab komadı sözde kadir olsam bile âşıkın bir bilinmedik nesi var beyt hep hasbih le dair olur. Âşıkın sözü yok hakipaye arz edecek bir hanifi sözü ve cümle sözden maksud bir kere mübarek cemalini dünya gözüyle görmek idi. Hakk’a şükürler ki ol devlete erdim ve seni biri kere daha gördüm. Çünkü muradıma nail oldum. Gayrı sözüm kalmayub, işim bitti. Gerçi şimdi senin yanında oturdum amma hakikatte kendimden eser kalmayub, heman bir cansız suret gibi bedenim murad ol vücudumda haki payinizde nesar edub, andanda h las oldum” deyub, ol kadar  şk ateşiyle sözler s leyib, badehu Leyl  da Mecnûn’a nice sözler s yleyub, bir zaman mus habet ahir kar Mecnûn Leyl ’ya veda’ edub sahraya doğru çekilip gitti Kendisiyle beraber gelen vahşi hayvanlar dahi beraber gittiler. Mecnûn Leyl  ile bu kadar visalden son gayrı biribirine mulakki olmadılar.

Bu Mahâl Leylâ’nın  teşi Aşkıyla N mizac Olup  hirete Gittigidir-

Nitekim rivâyet olunur ki Leyl  ile Mecnûn bundan sonra birbirine mulakki olmadğından vuslat iftirakiyle gökteki yağmur bulutlariyle m kamele edib derdi ki:

“Senin de derdin benim gibi daima ateşi hasret ile y reğın yakmakta mıdır? Arzuyu vuslat ile gözlerinden yağmur tanesi gibi yaşlar akudup, alemi sellere verub, gark etmedesin” deyu bulutlara mukamele ederdi.

Günlerden bir gün Leylâ’nın mizacı nahoş olub, vücudu zaiflikten hilale dönüb, g l cemali solub, saye gibi d şeğe yatub, anasına haber eylediler akli başından gidib, feryad ederek gelub, kızını ol hâlde görünce g z n nuru buldu:

“G l cemalin niçin sararıb, soldu” dedikte Leyl  da ah edub, dedi ki:

“Ey sevgili anam galiba hayatım bağına hazan yeli esdi. şimdiden sonra bana tedbiri ilaç eylemeyin dirlikten na ümid olub elyevm heman siz dahi benden na ümid olup Hakk’a ısmarlayın ve ahiret hakkını helal eyle” deyu anasının elini öpüp dedi ki: “Ey benim şefkatli validem senden rica ederim ki ben öldükten sonra tabutumun

üstüne güller ve sümbüller ile tezyin edub, kefenimi kan ile boyayasız ki aşk yolunda şehid olduğuma nişan ola ve bu hâl ile beni toprağa defn edesiz. Aşk ile avare ve sergerdan olan Mecnûn'um çünkü benim vefatım işide gelip, mezarım üzere oturub, beni arayub, topraktan gayri nişan bulmaya ve derdimle yakasun ak ve feryâd eder ve bir vasiyetim dahi oldur ki Mecnûn'um benden sana yadigar olub, Tengri emaneti olsun lütf edib, hakart gözüyle bakmayub, mümkün oldukça hoşça dutasın" dedi. Leyli vasiyetini tamam edip bir kere:

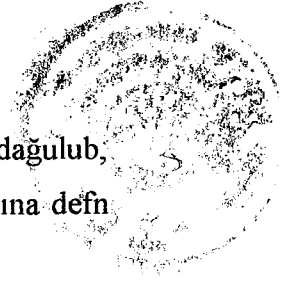
"Ya Allah" deyu ruhu şerifini teslim eyledi. Bu kere validesi vesairleri feryadu fiğan vasiyetini yerine geturub, tabuta ve cümle kabile hâlkı matemler ederek görüb, feryad ve fiğan defn ettiler.

Bu Mahâl Zeyd Biçâre Leylâ'nın Vefatından Agâh Olub Gelib Mecnûna Haber Verdigidir-

Çünkü Leylâ'nın vefatından haberdar oldu. Yakasını paralayub, kendisini yerden yere urdu ve siyah matem libaslarını giyib, gözlerinden kanlı yaşlar dökerek Leylâ'nın mezarına varub, nice feryad ve fiğanlar eyledi. Sonra sahraya gidip ah vahla Mecnûn Zeydin bu hâlini gördükte

"Bunda bir musibet var ancak" deyub can başına sıçradı: "Vay yarı sadıkım ne belaya uğrayub böyle matem libasları geyub, feryad eder" deyu sordukta Zeyd bir kere ah vah edup: "Bundan daha ziyade manice olur ki felekler matem edup bulutlar ağlasun ki bizim ümidimiz bağına hazan yelleri esib bir yad eyledi ve ruzigar ol servinazını kara toprağa saldı" dedikte Mecnûn bu matem haberini işittiği gibi bir nara urub, yıkıldı ve nice zaman meyit gibi yatub, feryad ederek kalkup, taşlar ile döğünmege başlayub, Zeyd ile Leylâ'nın mezarına geldi. Mezarın üstüne düşüp, mest oldu. Bir zaman sonra kalkub, matemler eyledi ve nice gün mezarın başını bekleyub, yine dağlara düştü. Firâkı yar ile hâli perişan ve nalesinden herkez merhamet edib, giryan olurdu. Âhir ateşi iftirak gözlerinden kanlı yaşlar akudub, niyaz eyledi ki:

"Ya Rabbi bu kulunu hâlas et" sabru tahammül kalmayub, bir sene cananın türbesinde kalub, yıl tamamında el kaldurub, münacat edib, bir kere ya Allah deyub, ruhun Hakk'a teslim eyledi Bir yıla dek o tarafa kimesne uğramadı. Hayvanlar

gördüler ki Mecnûn'un vücudu mahv olub, ancak kemikleri kalmış naçar dağılub, her biri bir tarafa gitti..... akraba tallukati kemiklerini Leylâ'nın mezarı yanına defn edib, iki âşık bir yere götürüb ve şimdi ittisali hakikiye vasil oldular.

Bu mahâl Zeydin Leylâ ile Mecnûn'u Rüyasında Gördüğüdür

Rivâyet olunur ki Mecnûn dahi irtihâl-i dar-ı beka edub, ruhu vuslat alemine bir vaz eyledikte Zeyd gelub, ruhlarına dualar edib, iki âşık ve maşukun hasbuhâllerini nazm edub, cihan hâlkına destan eyledi. Bir gün Zeyd'in hatırına bu geldi ki derdi-mend Mecnûn'la Leylâ bu dünyada birbirinden nâmurad olup herbiri derd-i aşkla cihandan namurad gittiler:

“Acaba şimdi hâlleri ne ola?” deyu fikr ederek uyudukta düşünde gördüğüm bir bahçeye varmış ki dünyada misli görülmemiş içinde abu hayat gibi akarsulu dürlü dürlü ağaçlarla dopdolu, taşları luli ve cevher toprağı misk u anber içinde güller açılmış üstünde bülbüller feryad ve fiğane gelmiş orta yerde bir su kenarında altundan bir taht kurulub, nura gak olmuş üstünde Leylâ ile Mecnûn oturmuşlar. Gah birbirine cam sunub, gah da musahabet edub, durmayub, zevk ve safa eylekte ve bir ihtiyar adam bunların hizmetinde durmayub, her demde bir gün tam ve şurub düzüb, öglerine koymakta. Zeyd bu hâli görünce ihtiyara: “Bu devlete neden lâıyk oldular?” dedikte ihtiyar cevap verub:

“Çünkü cihanda na murad olub birbirine vuslat etmediler ve hiç bir zaman rahat yüzünü görmediler. Hak Taala Hazretleri kemalı kereminden ahirete geldiklerinde bunları cennete koyub zevk ve safa sürseler gerektir.”

Hikâye-yi Leylâ ile Mecnûn'un 29 ile 58 sahifeleri arasındaki kısmı

HİKÂYE-Yİ LEYLÂ İLE MECNÛN (Y₂)

İbtidâ-i Kitâb-ı Mecnûn'un Dünyaya Gelüp Yedi Yaşına Girdikde Babası Mektebe Verdiği.

Râviyân-ı ahbâr ve nâkılân-ı asâr bu gûne rivâyet ve bu yüzden hikâyet ederler ki, zamân-ı sâbıkda Arap kabilelerinde Benû Âmir dirler bir kabile var idi ki, hâlkı cümle dilâver ve yarar olup mal ve rızık sahipleri olmağla gayrı kabilelerin cümlesinden mümtaz idi ve bu kabilenin başbuğı bir ulu kimse var idi ki cümle kabilesi hâlk emrine râm ve hükmüne muti' olup, asla sözünden taşra bir işi işlemezlerdi.

Gayet maldâr bir devletlü adam olup, gelüp geçen misâfirlere sofrası açık ve nimeti bir çok idi ve her kim gelürse yemekler çeküp yiyüp, içdikden sonra gider oldukda atlar ve develer bağışlayup, izzet ve ikram ile gönderir idi ve cümle kabile hâlkı bâ-y ü gedâ nimetine gark olup, her kimin ki bir maslahatı olsa görüp hatırını ille alurdu.

Mâl u menâl yanında toprağıyle beraber alup, cihanda asla bir şeye muhtaç değildir. Ancak bu nice zamandan beri hiç evlâdı olmayup, oğul yüzü görmediğinden olama evlada hasret olup evlat arzusuyla ciğeri kebab olmuş idi ve daima fukaraya inâm ve ihsânlar edüp ola ki bir nefesi mübârek kimsenin duâsı bereketiyle Hak Teâla Hazretleri bana bir evlad ihsân edüp:

“Cihânda beni bir oğul ile şâd eyleye” deyu malını hak yoluna bezl eylerdi.

Günlerden bir gün Hak Teâla Hazretleri'nin lûtf ve keremiyle hatunı hâmile olup iyi günü tamam oldukda ay pâresi gibi bir hilâl kaşlı sırma saçlı oğlu dünyaya gelüp babasıyla anasının gözleri aydın olsun şâd oldular. Hak Teâla'ya çok şükürler edüp, sadakalar verüp nice koyunlar ve develer kurban edüp, fukaraya ulaşırdılar ve nice günler şenlikler edüp, düğün ve bayram eylediler ve adını Kays koyup, nâz ve nimetle terbiye eylemeğe başladılar.

Esen yelden doğan günden sakınup yaramaz göz değmesun deyu altına cûdla elifler çekerlerdi masumdur günden güne büyüyüp (2) ananın babanın bir tânesi olup top gibi ellerinden düşmezdi.

Bu hâl üzere Kays üç yaşına girüp nice dürlü tatlu sözlerle anasını ve babasını meftûn edüp bütün gün bülbül gibi şakırdı ve gâh gâh taşra çıkup gelüp

geçenler altun sikkesi gibi bir güzel mâsum gördükçe edüp muhabbetler eylerlerdi. Bu hâl üzere de bir nice zaman geçüp, Kays yedi yaşına girüp her nesneyi bilüp, anlamağa başladı. Babası ilim ve hüner öğretüp, nâdân olmasun deyu ol yere bir pîr-i mübârek mektep, hâcesi var idi ki ol velâyet ona birilerinin evlatlarını eğer kız ve eğer erkek ol hâce okudur idi bir mübarek vakitte ziyâfetler edüp, dua ve senâ ile Kays'ı ol hâceye verdiler pes hâce Kays'ı elifden bâdan okutmağa başlayup, nakiller eylerdi. Kays da dersini bir kere hâcesinden aldığı gibi öğrenüp, bir dahı okutmağa hâcet komayup, akıllı koydu.

Leylâ'nın Mektebe Başlayup Kays'ın Ana Âşık Olduğu

Rivâyet olunur ki ol yere yakın bir kabile dahi var idi. Ol kabilenin başbuğı olan kimsenin bir mehpâre kızı var idi ki adına Leylâ derlerdi. Hikmet-ı İlâhi'nin babası anı da ol hâceye verdi Kays ile ikisi beraber okurlar idi ve birbirine derslerini öğredüp, bir yere oturup gâh gâh aralık düşdükçe hâceden gizli latîfeler edüp, görüşürlerdi.

Günlerden birgün Kays Leylâ'ya ela gözüyle bakdıkda gördü kim ruhları gül saçı sünbül kaşı kemer bigi amber gamzesi hançer gözler mahmur sîmin ten kafûri bedde bir mâhtâbdır ki günden güne hüsnü ziyade olmada pes Kays nâ-murad bir uğurdan gönlü kusunu zülf-i dâmene düşürüp can u gönülden meftûn oldu. Leylâ'da Kays'ın hüsnüne bakıp, bir dilber zibâ gördükde ol da bin canla Kays'a hâsıl olup âşüfte oldu.

(3) El kıssa iki taraftan birbirine âşık olub, Kays Leylâ'ya Mecnûn Leylâ da Kays'a meftûn olup, bir uğurdan bunların arasına aşk ateşi düşüp yapça yapça bunları yakmağa başlayup, gizlice birbirine arz-ı hâller edüp, nâz u niyâza başladılar ve dersi okurken kitaplarını kapayup, açmazdan şîve bâbını ezber eylemeğe başlayup, hafta başı oldukda aralık yere bir gün hicrân girmekle cihân başlarına sipâh olup, sabahları unudurlardı.

Bu hâl üzere nice zaman geçüp, gitdikçe bunların âteş-i aşk ziyâde olup, derd-i aşk ile ne gündüzleri gündüz ne geceleri gece olup âh u figânlar eylemeğe başladılar. Bazı kimseler bu hâlden agâh oldukda bunlara nihâyet edüp, bu ne olmaz işdir ki eylersiz ayıp değil midir utanmaz mısınız babalarınız duydukda

size candan mı ayırdı deyüp, muhkem azarlar edüp, olmayı ki bir dahi buncalayın bi-ma'ni iş edesiz ve böyle edepsizlik yoluna baş koşup, gidesiz sakınup, kimseye duyurmayup, hemân erkenden ferâgat eylen sonra kim ölür deyü muhkem tenbihler eylediler. Lâkin bu sözler asla birine faide vermeyüp, bir kulağına girdüğü gibi öbür kulağından çıkup, ancak bu beytin cevabı.

Cevap Verüp Söylediği Beyit:

Gel ey nâsuh konupdı hâl-ı dilden bi-habersin sen
Beni dîvâne etdi ol peri bilmem ne dersin sen.

Deyüp kendü bildiklerinden kalmadılar. Ol günden ziyâde âh vâhlar eylemeğe başladılar. Ââhirkâr bunların aşkı faş olup herkesin diline düşüp kabile hâlkı birbiriyle söyleşmeğe başlayup, ortalıkda dastân oldu. Pes Leylâ'nın babasına bundan âr gelüp kızını dahi mektebe göndermedi. Zûr-kâr-ı gaddar ol iki âşık-ı sâdık-ı gonca ile bülbül gibi birbirinden ayurup, cihânı başlarına sipâh eylediler. Kays bi-çârenin hâli diğer gün olup âteş-i hicrânla yanup, yakılmağa başladı ve hep hâline münâsip beyitler söyledi:

(4) Mecnûn :

Erdi çün kadd-i felekden cânıma tîr-i firâk
Kalmadı ölmekden özge dahi tedbîr-i firâk

Ben o mihnet zâdeyim kim dâye-i devran beni
Besler anamdan doğmadan emzirüp şîr-i firâk

Haşr u neşrin arsasın yarin pür âteş eyleyim
Ger bugün gitmezse sînemden bu tesîr-i firâk

Derd-i dil sermâyesidir iki nesne âşıka
Birisi anın belâyı hasret ve biri firâk

Sokdu hayretten kalem parmağını ağzına davet
Yâre arz-ı hâl içün itdüm çü tahrîr-ı firâk

Şerha şerha oldu şevkinden sanavber sinesi
Dağa düşüp etdi Mecnûn şerh ü tahrîr-i firâk

Bu hâlde ağlayup, gözlerinden kanlı yaşlar dökerdi. Hâlk Kays'ın bu hâlini gördüklerinde kimi acıyup, bir-çâre âteş-i aşkla ne yavuz derde uğramış. Hak Teâla mu'ini ola deyu dualar edüp, kimseye de:

“Bak şu deliye bir kız aşkıyla bütün gün gezüp, feryâd eyler evsaladır yoksa buna biraz kötek çalsalar akli tiz başına gelürdi” deyüp, adını Mecnûn kodılar. Arap tâ'ifesi gayretli kavim olduğundan Leylâ'nın babası kızını obadan taşra çıkarmayup, Mecnûn'dan daima saklardı. Mecnûn ise obaya yaklaştıkça Leylâ'nın tevâbi'i sopa ile derdmendi uğradup, uzakdan dairenin etrafın dokuz kere dolanıp:

“Ola ki bir kere cemâlin yâri görebileydim” deyü nâle vü efgânlar eylerdi. Leylâ da Mecnûn'un âvâzını işitdükde ol da gönlünden âhlar edüp kâdir olsa kuş gibi uçardı ama neylesün anasından babasından korkduğundan epsem olurdu. Mecnûn'un iki üç görenler var idi ki küçükden bir yerde olup, daima birbirleriyle konuşup, görüşürlerdi. Mecnûn'a her vefâdarlık edüp, tesliyetler verirlerdi ve daima görüp, gözedüp, her ne tarafa gitse bile giderlerdi. Mecnûn da kalbinde olan gizli râzlarını bunlardan saklamayup, (5) kendüye mahrem edinüp, daima bunlarla Leylâyı söyleşüp, eğer bir gayri söz söyleseler cevap vermeyüp, hatırı kalurdu. Rivâyet olunur ki Leylâ'nın kabilesi Necd dirler bir dağın dibinde olup, Mecnûn her sabah ol kendüyle hemdem ü yar ve mahrem olan yiğitlerle ol dağın eteğine varup, uzakdan Leylâ'nın obasına doğru hasret gözüyle bakup, âh eylerdi ve gözünden kanlı yaşlar dökerdi yeryüzünü erguvan çiçeği dökülmişe döndürüp, Leylâ tarafından esen yele bu beyti söyledi.

Mecnûn :

“Ey nesîm-i seheri canda yerin var senin
Bûlbûl bî-dile geldin haberin var senin”.

Deyûp esen yel kendüsüne cânân-ı zûlfünün kokusunu getürdüğünden sanki Leylâ tarafından Mecnûn’a selâm ve duâlar getürür bir büyük idi ki, her esdikçe Mecnûn’a taze hayat verdiğinden Mecnûn da kendüsüne mahrem edüp, daima seher yeline söz söyleyüp, anınla deli gönlüne tesliyetler verirdi ve kendü tarafından da yel ile Leylâ’ya selâm ve duâlar gönderüp, muhabbetler arz eder idi ve dağdan göğercinler uçup, Leylâ’nın obası önüne uğrayu,p geçdikçe Mecnûn’un gönlüne ateşler bırağup, göğercinlere bu beyti söyler idi.

Mecnûn’un göğercinlere söylediği beyit:

“Ey kebûter sanarsın bitmeğe çâre mi var
Kûy-ı yâre varıcak bâl u yerin var senin”.

Deyûp: Âh nolaydı ben de senin gibi bir kanatlı kuş olup uçaydım varup cânânımı görebileydim” deyu figânlar edüp, biraz eğlenüp gene yârenleriyle dönüp, kendi kabilesine gelürdi.

Günlerden bir gün Mecnûn yârenle eski âdeti üzere ol dağ eteğine varup uzakdan Leylâ’nın obasına doğru bakdıkda gördü kim obanın etekleri açılıp Leylâ ayın ondördü gibi obanın içinde olan sofanın üzerinde karar edüp hasret gözüyle Mecnûn’un gelüp, geçdüğü yola bakar ve hicrânla gözlerinden incü dânesi gibi (6) yaşlar akar Mecnûn karşudan gelüp, sağ ve sola bakup, obanın etrafını تنها gördükde heman dahi ilerü gelüp, âh ve efgânlar edüp, Leylâ da hasret âhları çeküp, ortalık yere

Vâfir arzı ve iştiyakları olundu. Bu beyti söyledi:

İrağ edüp beni sen serv-i nev bahara rakib
Katında sâye gibi kaldı yüzü kara rakib

Güneş yüzüne nazar etmeğe hicâb oldu
Bulut gibi yüreğin ola pâre pâre rakib

Komaz beni yürüyem daşra gide sergerdân
Düşürdü görse ki bir kârveş kenare rakib

Vücûdu sünüğünü âhir kül eder âhım odu
Eğer girerse Temür'den dahi hisâra rakib

Nifak hançerin mekr u hile zehir bile
Visâl kat' için nice bir suvâre rakib

Lâkin biçâre Mecnûn kendüsini zabt edemeyüp, gitdükçe efgânı perdeyi geçüp, kendüsünü yerden yere urmağa başlayup, ortalığa velvele bıraktık da yârenleri vah bugün ne aceb olmaz yerde yakayı ele verdin. Şimdi Leylâ'nın babası:

“Tevâbi gelüp bizim kırmadık yerimizi komazlar” deyüp, akılları başlarına gelüp, Mecnûn-ı derd-mendin eline yapuşup, çeküp dağa doğru götürdüler.

Ve biraz tesliyetler verüp, kabilerine çekülüp gitdiler.

Mecnûn'un Babası Oğlunun Derdinden Ağâh Olup Leylâ'yı Oğluna Babasından İstedîğidir

Mecnûn'un babası, obasına gelüp, oğlunu yerinde göremediğinden:

“Kays nerede gezer?” deyu sordukda Leylâ'nın aşkıyla Mecnûn olup daima sahralarda gezüp hasb-ı hâline münâsip beyitleri söyledi.

Mecnûn:

Âhımı gûş eyleyüp cûş eylesün âh ey saba
Çin-i zülfi Leylâ'ya varsın sehergâh ey saba

Yüz urup ana kim yele virdiğin gönül
Huy edindi bilmeği bu bana hergâh ey saba

Çok zamandır kim ney-i miskine meskendir o çin
Can dahi olsun dilersen sana hemrâh ey saba

Azm ederdin yollarına dâne dâne demlenüp
Bûy-ı Leylâ şemmesinden olsun agâh ey saba

(7) Bu diyâre çün dutasın tûtiya-yı çeşmçün
Bir pâre o kûyden olsun hâk-i dergâh ey saba

deyu beyitlerle söyler idi. Gâh Leylâ'nın kabilesi tarafına durup uzakdan efgânlar ederdi:

“Dermendin hâli perişan olmuştur” deyu tamam ahvâlin bir bir beyân eylediklerinde babası, oğlunun böyle aşk sevdasına düştüğünü işitdikde gözlerinden yaşlar revân olup, ağlamağa başladı.

Bir zamandan sonra: “Buna, ağlamağa çâre olmaz hemen erkenden bir ilaç görmek gerekir” deyüp kabilesinin ulularını yanına davet edüp cümlesi bir yere gelüp, bu derdin çaresi için müşâvere eylediler. Âhir sözü bir yere getirüp, bunu münâsip gördüler ki varup, Kays için Leylâ'yı babasından istiyeler ve dediler ki:

“Bizim kabilemiz onlardan alçak değildir ki bize kızlarını vermeyeler. Ancak her ne kadar ağırlık isterlerse yok demeyüp mallar verüp araya girelim” deyüp bu söz üzere cümlesi ittifak edüp, kalkup Leylâ'nın kabilesine yakın varduklarında Leylâ'nın babasına haber verup:

“Âmir kabilesin begi ile belli başlıları gelür” dedüklerinde karşı görüşdüler ve:

“Hoş geldiniz kademler getürdiniz” deyüp izâz u ikramla obalarına getürüp ziyafetler eylediler. Yemekler yendikten sonra musahabete başlayup Kays’ın babası ne için geldiklerini beyân edüp dedi ki:

“Murad-ı maksudımız oldur kim mukaddemâ ortamızda olan dostluğu dahi muhkem eylemek niyetine gelüp Hak Teâla Hazretleri’nin emri üzere kızınız Leylâ’yı oğlum Kays için isteriz nikâh edüp ikisini bir yere götürelim” dedikde sâir kabîle ayânında:

“Biz de bu hususu ricâ için gelüp birbirlerine pek münâsipdir sizin kızınız nice ananın babanın bir dânesi ise malûm izzetinizdir ki seyyidimizin oğlu Kays ananın babanın bir dânesidir pes iki kabilenin beği birbirleriyle hasım olmağın arka ve yardım olup, bir taraftan düşman zuhûr eyledikde birbirinize yardım edüp, Arap içinde gündün güne şân ve şevketiniz ziyâde olur” dediler.

Pes Leylâ’nın ana babası bunlara cevap verüp:

“Sözün ez cümle makul pek güzel lakin kızımız dahi küçük olmağın (8) ere varacak vakti değildir ve hem cihâzını dahi hazırlamadık şimdilik ferâgat buyurup, vakti geldikde sizden alâ kimseye verecek değiliz başım üstüne” dedikde bunlar dediler ki:

“Lütf edüp arzu bahane eylemen bize cihâz lâzım değildir hemân şu araya gelmişken şimdi nikah edelim de sonra her ne zaman dersiniz ol vakit gelüp alalım ve her ne kadar ağırlık isterseniz verelim sizden mal dirîğ eylemezüz” deyu ibrâm eylediklerinde Leylâ’nın babası nâçâr olup:

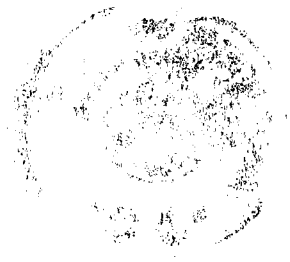
“Sözün doğrusu budur kim oğlunuz bir divâne meşrep adam olup, gâh gâh kabilemiz etrafını dolaşıp, dürlü dürlü beyitler söyleyüp, nâleler eyler malum şerifinizdir ki Arap taifesine mertebe adamın eksigini arayup, dürlü dürlü adlar takup, âleme rûsvâ eylerler eğer siz makdem oğlunuza ilaç edüp, aklını başına getürmeğe çâre edüp, bir hoşça uslu edepli olursa ol vakitte sizden kız değil canımı bile dirîğ eylemem valla bu hâl üzere iken öyle Mecnûn’a kız vermek akıl işi değildir. Bu hususda beni mazur tutun hatırınız kalmasun hâlkdan hicâb eylerim bak kızın şöyle bir divâneye verdi deyu beni dillere dâstân eylerler” dedi.

Pes Kays'ın babası vesâirleri Leylâ'dan umudı kesüb kalkub kabilelerine geldiler ve Mecnûn'a nasihatlar edüp:

“Servi boylu, gül yanaklı, yakut dudaklı, nâzenin mehpâre kızlar alıvirelim. Bî-ma'nî yere yabandan niçün kız ararız. Kabilemiz içinde işte filanın kızı vardır dediğimizden yüz kat ilerüdür. Eğer anı yeğenimizsin filanın kızını alıvirelim” deyüp nice güzel kızları Mecnûn'a sayup dökdüler.

Pes biçâre Mecnûn çünkü hısımlarından bu acı cevabı işitdi perişan olup yakasını yırtıp kendüsünü yerden yere urmağa başladı ve göğsünü taş ile döğüp feryâd ve figânlar eyledi ve gitdikçe divâneliği evvelkinden ziyâde olup geceler sabahlara dek mahtâbâne karşı beyitler söyleyüp gâh ağlayup gözlerinden kanlı yaşlar revân olup yemek ve içmekden (9) kesilmişdi ve nâleler edip der idi ki:

“Şimden sonra bana vuslat kapısı kapanup hicrân yolları göründü ve nigâr u nazenim yüzün göstermeyüp başına firak şalları büründü rahatlar günlerim gam ve mihnete dönüp ve mahzun gönlüm harâb olup canân gamıyla dopdolu oldu ve hicran kuşları başına konup tamam yerini buldu. Günden güne yüreğim derd ü mihnetden ezildi ve nâmım Mecnûnlar defterinin başına yazıldı. Pes artık bende dostlar gamından düşmanlar serverinden geçüp tamam cânuna karar verdim. Hak ne derlerse desünler deyüp gâhice, aceb şimdi nigâr u nâzenim kimlerle oturup durmadadır ve ne şekil müsâhabelerle nâz u niyâz ile salınmaktadır aceb bu aşk biçâre ve derdmend avâresinin hâlinden haberi var mı ve benim böyle ateş-i mihnetle yanup yıkıldığımı bilür mi evvelâ ne vardı bir kere bir selam ile bu hasta biçârenin bir mikdar mahzun gönlünü şâd eylese ve bir nefes gamdan azâd eylese olmaz mı idi? Ah aceb başımda ol saâdet var mıdır ki bir dahi olup dirilüp cennet kuyına varup ayağına yüzümü sürüp dünya gözüyle bir dahi görmek müyesser olur mu?” deyüp hay hay edüp ağladıkça insan feryâdına tahammül edemeyüp her ki istediye kendi seni zapt edemeyüp nâçarıyla ağlardı ve böyle perişan oldukça babasının ve anasının yüreğini dağlardı. Bir çâre bulup tesliyet veremediler. Gitdikçe günden güne Leylâ'nın aşkı sevdası derdmend Kays'ı cûş u hurûşa getürüp deli divâne eyledi.

Babası Mecnûn'u Kâbe-i Mükerrerme'ye Götürdüğüdür

Mecnûn'un derdi günden güne ziyâde olup çâresi bulunmadı ise bazı kimseler babasına dediler ki:

“ Kays için hiç ilaç kalmadı heman bunu Kâ'be-i Mükerrerme'ye götürünüz orda bir dua olursa ümid eder ki bu derdin hâlâs olurdu”. Valla buna gayrı sözü işitdikde beğenüp ma'kul (10) ve münâsib gördü ve dedi ki:

“Hakikat Kâbe-yi Mükerrerme ehl-i hâcet kabilesi olup her ne kadar müşkil iş var ise Hakk'ın lütfu ile hep anda feth olur deyip ol sene hacca gitmeğe niyet edüp, cümle mühimmâtını hazırlayup ve Kays'ı da bir mahfeye koyup Beytullah'a revân oldular. Günlerden bir gün Kâbe-i Mükerrerme'ye vâsıl olduklarında Mecnûn'un babası oğlunun eline yapuşıp, Harem-i Şerif'e getirüp:

“Ey benim oğlum bu mahâlde her ne dua olursa Hak Teâla kendi lütf-i kereminden kabul edüp murad olunan hâceti revâ eyler heman varup Kâbe-i Mükerrerme'nin hâlkasına yapuşıp, cân-ı gönülden Hak Teâla Hazreti'nden derman isteyüp, Yarabbi başımda olan aşk sevdasını giderüp beni evvelki hâlîme koyup yine aklıma kemal ver deyu dua ile ola ki Hak Teâla seni bu belâdan hâlas eyleye” dedikte Mecnûn-ı aşk adını işitdiği gibi cûş u hurûşa gelüp varup Kâbe-i Mükerrerme'nin hâlkasına yapuşıp yüzünü yere sürüp:

“Yarabbi derde uğrayup kapuna yüz süregeldim lütf u kereminden benim duamı kabul edüp kapundan mahrum gönderme” deyüp ondan sonra: “Yarabbi bana sevda-yı aşkdan ferâgat eyle” deyu beni aşkdan soğudup, cânânımdan ayırmak isterlerse ilâhi derd-i aşkıyı günden güne ziyâde edüp, zerre kadar eksik eyleme ve benim ömrümü bu aşk derdi ile âhir eyle” deyu duâlar edüp, gözlerinden kanlı yaşlar döküp, tazarru ve niyâzlar eyledi

Pes babası bu hâli gördükde me'yus olup:

“Şimden sonra buna çâre eylemek kat'i güç oldu” deyup gözlerinden yaşlar revân oldu. Oğlunu yanına alup nâmurad dönüp kabilesine geldi.

Leylâ'nın Kabilesi Mecnûn'u Öldürmeğe Kasd Edüp Ve Babası Agâh Olup Oğlunu Araştırdığıdır

Çünkü Mecnûn babasıyla hacdan dönüp kabilesine geldi. Yine eski âdeti üzere Necd Dağı etrafında gezüp Leylâ'nın obası etrafına varup, beyitler okuyup âh ve figanlar etmeğe başladı bu beyti söyledi.

Mecnûn (11)

Kanı ol dem ki dolardı gönül safa-yı ümid.
Cefâ deminden erdi bana vefâ-yı ümid

Eğer selâmını benden keseydi vasl-ı nigâr
Gelürdi bâd-ı sabâ ile merhaba-yı ümid

Firak zehri beni pâre pâre eyleyiser
Meded yetürmezse canıma davâ-yı ümid

Başımda gerçi yura yaptı lak lak-ı firkat
Dem ola üstüme sâye sala hümâ-yı ümid

Eğer esâsen özün yıkarsa devr-i felek
Fezâ-yı dilde harâb olmaya binâ-yı ümid

Ne denlü ayağa düşsem komam ümid ettiğin
Rica elin getürüp eyledim duâ-yı ümid

Leylâ'nın kabilesinden birkaç münâfıklar varup, Leylâ'nın babasına:

“Kabilemizin ırzı ve namusu kalmayup, her gün şu divâne gelüp, dünyada olmadık sözler söylersiz buna bir çare etmeyüp, kovarsanız âlem-i hâlkı arasında rüsvây oluruz. Buna mikdârını bildirmek gerekdir. Tâ ki bu sevdadan vaz gele”

dediler. Leylâ'nın babası çünkü bunlardan bu sözü işitti. Hicâba düşüp, anı helâk edüp vücûdunu yok edelim deyüp gayrete geldi ve Mecnûn bir dahi geldikde hemân kavmine emir edüp, öldürmeğe azimet eyledi. Birkaç kimse varup bu haberi Mecnûn'un babasına dediklerinde canı başına sıçrayup Mecnûn'ı araştırdı. Bulamayup kabilesi hâlkını taraf taraf gönderdi. Dağ ve taş aradılar olmadı. Bî çâre olup bulamadılar. Nâ ümid olup dönüp geldiler ve:

“Bulamadık” deyu babasına haber verdiler. Babası ve anası Mecnûn'dan ümidlerini kesüp mâtemler eylediler. Rivâyet olunur ki Beni Sa'id kabilesinden bir kimse bir maslahat için ola girüp çekülüp, giderken yolu Mecnûn'un olduğu yere uğrayup gördü ki bir taze yiğit bir tenhâ yerde oturup durmayup gâh ağlayup gâh hâline münâsîp âşıkâne beyitler okur:

“Aceb böyle yerde ne şekil adam ola ve ne arar ki” deyu yanına varup, selâm verüp ahvâlini sordukda Mecnûn'dan asla bir cevap alamayub bir tarikle söyleyemedi. Pes dönüp yoluna revân oldu. Hikmet-i İlâhi'nin yolu Mecnûn'un kabilesine uğrayup gördü kim kabile içinde bir adam zâyî (12) olup hâlk derdmend Mecnûn'un tâzeliğinde ne yavuz belaya uğrayup: “Nâ-bedid oldu” deyu durmayup söylediler.

Pes ol kimse hâlkdan zâyî' ola kimsenin alâmet ve nişânını sordukda bildi kim kendünün rast gelüp cevap alamadığı kimsedir dönüp dedi kim: “Size müjde olsun ki dediğiniz kimseyi ben falan yerde divâne gibi perişan oturup durmaz ağlarken rast geldim. Ağzından asla bir söz ve cevap alamadım” dedikte kabile hâlkı bu haberden şâd olup herifi Mecnûn'un babasına götürüp ne yerde rast geldiğini haber verdikte hemândem babası atlanup birkaç adamla ol haber verdiği yere varup etrafa bakarken gördü ki Mecnûn bir taşın dibinde oturup toprağa bulanmış. Babası oğlunu bu hâlde görünce gözlerinden yaşlar revân olup yanına gelüp:

“Ey benim gözüm nuru ve gönlüm serveri bu senin sevdan ne dükenmez sevdâdır” dedikte Mecnûn da babasının ayağına düşüp azarlar depüp:

“Ey benim hayatıma sebep olan peder-i azizim nice zamandır ki hizmet-i şerifinizden dûr olup taksirler eyledim ama bu işde benim zerre kadar günahım yoktur. Aşk derler bir pâdişah beni kendüsüne kul edüp aklımı almışdır deyu de kimi ateşle yakup beni divâne edüp sahralara salmışdır. Madem ki ben anın eli altındayım, emir ve fermanına râm ve her ne buyurursa hükmüne boyun verüp bin

cânla itaat eylemekden gayrıya kâdir değilim ve şimdiki hâlde anın emri böyle serseri gezmekdir. Lûtf ve ihsân buyurup bu hususda benim kusuruma bakmayup hatır-ı şerifiniz kalmasun” deyu sözünü temâm eyledi. Babası Mecnûn’dan bu cevabı işitdikte âh edüp:

“Be hey oğul ben senin bu hâline nice tahammül edeyim ve seni böyle yaban yerde terk edüp nereye gideyim. Kabileye vardıkda biçâre vâlidene ne cevab vireyim ki gece ve gündüz senin firâkınla ağlamada ve daima hasretin ateşiyle yüreğini dağlamadadır âh oğul” deyup: “feryâd eyledikçe işidenler de sabır ve tâkat mi korsun. Oysa bu sevdadan feragât etmeyup gittikçe perişan olmakdasın. Lûtf (13) edüp sözümü tutup bu ham sevdalardan vaz geç. Niceye dek bir kızın derdiyle bağrını hûn edersin. Âlemde bulunmayan hemân kız olsun. Tek koç başın cihânda sağ olsun. Sen bunda böyle perişân iken onunla bizim nice huzur ve rahatımız olsun. Kalk hemân seni anan yanına götürüyim. Ümid oldur ki derdine bir çâre bula. Ben sözümü tutup âhir ömrümde beni ağladup mahzûn eyleme” dedikte Mecnûn babasından bu nasihat sözünü işitdikde gözlerinden kanlı yaşlar akıdup dedi ki:

“Ey benim sermâye-i ömrüm olan babacığım Hak Teâla ömrünü ziyâde edüp devletünü daim eylesün. Benim derdime derman için dünya mallarını sarf edüp hesâba gelmez hazineler telef eyledin lâkin bu aşk marazı hekimler ilacıyla def’ olur hastalık değildir. Bu marazın ilacından lokmanlar âciz olup eflâtunlar hayran kalmuşdur ve ben bu derde kendi ihtiyarımla düşmedim. Belli ki ezelden Hakk’ın takdiri böyle olup başımın yazusu bu imiş ve Leylâ’nın zülf-i zenciri boynuma kat kat dolaşup bir dahi hâlâsı olmak ne mümkündür ve aşk deryâsı başımdan aşup beni hayret girdabına devşirüp düşürüp bir dahi çıkmak mehl olmuşdur ve benim şefkatli babam cihânda aşka ibtida ben uğramadım ve derd-i cânânla hemân yüreğimi ben doğramadım. Cihânda nice şâh u gedâlar görülmüşdür ve nice kimseler bu harca sürülmüşdür ve benim feryâdıma kulak tutup hatırını perişan eylemeğe âşıkların hâli daima ağlamaktır ve âteş-i aşkla yüreğini dağlamaktır. Anların gülmesi göz yaşıdır ve ağlamaları âteş-i aşkları biraz kesilüp epsem olduklarıdır ve bu göz yaşları adamı yabanda komayup elbette bir yere erişdirir. Eğerçi ibtidâ bima’ni şey görünür ama sonu kemâldir ve âşıklar melâmet taşından kaçmazlar ve âr u namus nedir bilmezler. Hâsılı baş ve canların terk edüp andan sonra meydana girdiler pes lûtf û ihsan edüp beni kendi hâlime koyunuz ve siz kendi âleminizde olup tutun ki ölüp gitmişdir ve

cihân bağında bitüp yitmiştir” deyüp sözünü (14) tamam eyledi. Biçâre babası Mecnûn’dan bu yeis cevabın işittiğinde tekrar hây u hây edüp ağlamaya başladı ve gücü kuvveti kesilüp çeküp oturdu. Mecnûn da bu hâli gördükde figâna başlayup babalı oğullu bir zaman nâleler edüp efgânlar eylediler âhirkâr babası ne eylediyse eyledi. Mecnûn’ı kendüye râm edüp alup kabileye geldi daldası vesâir akrabası yanına cem olup Mecnûn’a keenne tesliyet edüp hatırını ele aldılar. Mecnûn da ne çâre hâtırları için iki üç gün haber edüp oturdu. Bu da gene sevdâ-yı aşk cûş u hurûşa gelüp haber ve kararını târ u mâr eyledikde sahralara çekildi ve divâne gönlünü eylemek için bir yerde karar etmeyüp dağ ve sahraları

Dokuz Dolandı Bu Mahâl Leylâ’nın da Mecnûn’a Olan Aşk ve Muhabbeti Duyulup Fâş Olduğudur

Biçâre Mecnûn, bu hâl üzere hemrâları da feryâd u figân edüp gezmeğe bu tarafda Leylâ’nın ise günden güne hüsnü ziyâde olup sipâh kaşları kurulmuş yaya ve çehresi bedr olmuş aya dönüp gamzesi iffet-i cân dudakları sanki mercan idi. Yanağı gül saçı sümbül gülse güller açılır ve söylese şekerler saçılır bir âfet-i devrân ve fitne cihân olmuş idi ki ne dünyaya misli gelmiş ve ne cihânda nâziri görülmüş idi. Bu hüsnle ol da Mecnûn’un divânesi ve bin cânla ol âşık-ı sâdıkın âşüftesi olup gizlice âh eyledikçe felek âyinesini sipâh eylerdi. Ama neylesün taşra çıkmağa kudreti olmayup, anasından babasından korkduğundan aşkını gözleyip sakındı ve ortalığı تنها buldukça:

“Âh aceb şimdi ol âşık-ı mahzûnum ve bir pâre Mecnûn’um kankı yerde benim âteş-i hicrânla hasta ve büryân ve derd-i aşkımla giryân olup, sahraları lâlezâr etmektedir” deyüp gözlerinden mercân dânesi gibi kanlı yaşlar döküp, gâh Necd Dağı tarafından Mecnûn’un gelüp geçtiği yollara hasret gözüyle bakup yel esdikçe Mecnûn’un kokusunu alup, safâlar eylerdi ve yoldan gelüp geçen kimselerin ağzından biçâre Mecnûn’un kendi hakkında söylediği beyitleri işitdikçe karşısında kendiye de beyitler söyleyüp, gizlice yol bir ağır idi. Yârab (15)

Nâmurâd Leylâ söyledi:

Yârab meded derde dermânımı göster
Ya cânımı al ya bana cânânımı göster

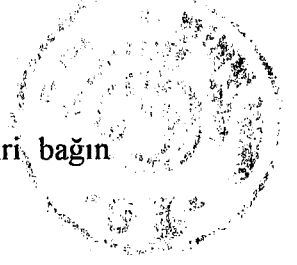
Yakup-sıfat dide-i giryanım açılsun
Ağlatma beni Yusuf-ı Kenan'ımı göster

Ve kimseye kalbinde olan gizli râzını açmayup, daima melûl ve mahzûn gezerdi. Kabilesi kızları bir yere gelüp, gülüp oynadıkça kendüsi bir köşeye çekilüp, muhabbetlerine karışmazdı lâkin zârifler kıssaya vâkıf olup âşık olduğunu anladılar ve tan edüp, başına kakmağa başladılar. Bu hal üzere bir yıl geçip çünkü bahar vakti gelüp cihân gene tazelandi. Sümbüllerin zülfi perişân olup, nergisler uykudan uyanup, yâseminler sâdelenüp, lâlenin kadehi meclis bağa dönüp, goncalar sürâhiye dönüp, bulanlar ağladıkça bağlar güller açup, bülbüllerin Mecnûn gibi feryâd u figân âşıkların yüreğini dağlayup, ırmaklar cûş u hurûşa gelüp, zencirin sürûr divâne şeklini bağlayup, gülşende bâranla serbest ayş u işret eyleyecek demler oldukda Leylâ biraz gamdan azâd etmek için bir gülşene su gibi akub, vardıkda kızların kimi sâzende ve kimi şirinkâr-ı kâss olup sazlar ile güzel âvâzlar bir yere gelüp çengiler de çalpârelerle raksa girüp ortalıkda cilverler edüp atup tutmağa gülüp oynamağa başladılar lâkin Leylâ'nın asla yüzi gülmeyüp gönlü açılmadı ve gönlünden yana:

“Bu gülşân yârsız külhan ve her gül-i ra'nâsı gözüme bir dikendir, tutayım ki bu bağ cennet olsun lâkin neyleyim ki ol Mecnûn-ı mahzûnum yanımda olmadıktan sonra bana Cehennem gibi gelüp” deyu asla saz ve sözü kulağına komayup, dinlemedi kızlar yanına gelüp:

“A sultanım nedendir ki hiç bağa geldiğinizden bir eseri görülmeyüp yine yüzünüz âyinesine de gamdan gayrı bir şey görünmez. Biz bu şu hâlklerin hepsini gülsün deyü eyleriz” dediklerinde (16) Leylâ:

“Benim bu gün bir mikdar başım ağrır mizâcım nâ-hoş” deyup kalkup bağçenin içinde gezinmeğe başladı ve gözlerinden gaip olup bir تنها yere varup bir ağacın dibinde oturup: “Acep şimdi ol biçâre Mecnûn'um kankı dağda benim derdimle ağlamakda ve ne şekil sahrada gezüp yüreğini dağlamakdadır?” deyup derdmend gözlerinden yaşlar dökerken bağın taşrasında bir Arap, Mecnûn'un Leylâ hakkında söylediği beyitleri söyleyüp geçerken Leylâ ol şimdi iştdiğin gibi yüreğine

ateşler düşüp feryâd ile ağlamağa başladı. Meğer bağda olan kızların biri bağın içinde gezerken ol yere gelüp Leylâ'yı mahzûn oturup ağladığını gördükde:

“Acaba bu gece âşıkdır bir haber alaydım” deyu bir ağacın

Ardına Saklanup Durmuşdu Arabın Söylediği Beyte Münâsip Söyledi

Canım düşeli belâna ey dost
Rahat komaz oldu bana ey dost

Çün hatırın oldu gönlüm aldın
Canım dahi işde sana ey dost

Rahm et hâlîme kaldım senden ayru
Kaldı gören anı sana ey dost

Düşmanlarım ile dost olmak
Mecnûn'u da bir kez an ey dost

Sen şâhide çün şehid olmak
Ola mı müyesser bana ey dost

Cümle ahvâlî duyup Mecnûn'a âşık olduğunu bilüp anlayup ahşâm olup dönüp anası yanına gelmekde ol münâfık kız Leylâ'nın anasını bir تنها yere çeküp, bağda görüp işitdiği ahvâlini bir bir beyan edüp:

“Bu kıza olmuş olacak Mecnûn'a âşık olup deli divâne olmuş hemân erkenden neylersin eyleyüp sarup sarmalayup, bir ere ver de gör sonra ilaç eylemek güç olur” dedikde anası biçâre hayrân olup neylesün elinden ne gelir kıza yalvarup lûtf ile “Kızım bu sırrı benden gayrı kimseye söyleme sırrımız dillere düşüp hâlk içinde rüsvây oluruz” deyu tenbih eyledi.

Bu Mahâlde İbn-Selâm'ın Leylâ'ya Meftûn Olduğudur

(17) Rivâyet olunur ki Beni Esed Kabilesi ekâbirlerinden İbn-i Selâm derler bir tâze civân var idi gâyet maldâr olup nice kabileye hükmü revân bir güzel yüzlü tatlı sözlü dilâver yiğit idi. Günlerden bir gün şikâr için atlanup etrafı dolaniken Leylâ'nın kabilesine yakın gelmişti. Hikmet-i İlahî'nin ol gün Leylâ da sünbül zülfünü perişan edüp cadu gözlerine sürmeler çeküp, hüsni bir iken on olup, bu letâfetle kabilesi kızlarından birkaç mehpâre kızları yanına serv-i hırâmânlar gibi salını salını bir gülşene revâne olmuşlar idi. İttifak İbn-i Selâm yolda bu nâzeninler alayına rast gelüp, içlerinden Leylâ'nın cemâlini gördükde gamzesi okları bağrına saplanup, bin canla âşık oldu ve kimin kızı olduğunu haber alup âh vâhlar ederek dönüp kabilesine geldikde akranlarından nice ulu kimseler İbn-Selâm'ın yanına gelüp gördüler kim gam ve gussadır yasına dalmış ve mahzûn ve perişân olup, kendüsini öldürmüş sebebinin sorduklarında ol da yolda rast geldiği kızların birinün hüsnini vasf edüp, cân u dilden âşık olduğunu beyân eyledikde anlarda tesliyetler verüp:

“Elem çekmek bunda mahzûn olacak bir şey yok. Eğer murad ederseniz heman yarın varup babasından isteyup ne mikdar mal isterse verelim. Sizin gibi devletlüye vermez de kime verür” dediklerinde İbn-i Selâm şâd olup bu söz üzerine kavl u kârâr eylediler. Çünkü sabah olup âfitâb-ı âlemtâb ile cihân rûşen oldu. İbn-i Selâm nice tuhfeler düzüp peşkeşlerle kabilesi ihtiyârlarından birkaç ulu kimseleri kız istemek için Leylâ'nın babasına gönderdi. Bunlar da yola girüp Leylâ'nın kabilesine yakın vardıklarında Leylâ'nın babasına haber olup:

“Beni Esed Kâbilesi'nin uluları geliyorlar” dediklerinde karşı çıkup bunlarla görüşdiler. Hoş geldiniz kadimler getirdünüz” deyüp izzet ü ikramlar ile obasına götürüp ziyâfetler eylediler. Yemek yendikten sonra bunlar da niye geldiklerini beyân edüp:

“Hak Teâla Hazretleri'nin emri üzere kızınız Leylâ'yı (18) kabilemizin serçeşmesi olan İbn-i Selâm için istemeğe geldik” deyüp peşkeşlerin arz eylediklerinde:

“Leylâ'nın babası da safa geldiniz pek güzel biz öyle asilzâde devletlûden kız değil canımızı bile dirîğ eylemezüz. Baş üstüne kızımızı Hak Teâla'nın emri üzere

onlar da verüp birbirimize arka ve yardım olalım. Lâkin birkaç gündür kızın bir mikdar mizacı nâ-hoşdur. Hak Teâla Hazretleri, sıhhat ihsân eyledikde tedârikin görüp ol vakitte sizlere haber eyleriz gelüp nikâh edüp alup götürürsünüz” dedi.

Bunun üzerine duâ ve senâ olunup kavl u karâr eylediklerinde kabile ihtiyârları kalkup bu müjde haberi ile vardıklarında İbn-i Selâm şâd olup zevk u sefâsına meşgul oldu. Çünkü, uzun kulakdan Leylâ bu sabrı işidüp kendisini İbn-i Selâm’a verecek olduklarını duydu yürürkene dağ üzere dağ olup, gam ve gussası dahi ziyâde olup tenhasında âh u efgânlar edüp gül cemâli günden güne sararup solmaya başladı. Mecnûn nâmurat eski âdeti üzere dâima sahralarda aşk ateşiyle büryân olup ,gece ve gündüz âh eylemekde idi. Ol zamanda Arap beğlerinden Nevfel derler bir beğ var idi. Gâyet dilâver mal u menâl çok ve hadem ü hasmına nihâyet yok bir devletlü olup, nice kabileye hükm edüp, cümlesi emrine muti’ idiler. Ol taraflarda beğler beği gibi muradı üzere atup tutardı. Pes Nevfel günlerden bir gün nice dilâverler ile binüp, şikâr içün dağ ve sahrâları dolanırken kulağına bir taraftan bir hazin âvâz geldi. Atını sürüp yanına vardıkda gördü kim bir taze yiğit oturup, durmayup farklı

Ve Firâklı Beyitler Söyler İdi Bu Dahi Nevfel’e Söylediği

Nevâle-i aşk-ı miskine hâl-i nâle yeter
Nevâl ü nimet olur mu acep bi hâle yeter

Rakıb havfiyle zâil etmezem gamımı
Çü ömrüm güneşi vaktiyle zevâle yeter

Havâle etmesün bana tiğın düşman kim
Hayâl-i gamzesi yârin bana havâle yeter 19

Hasûdveş gelme kanım içmeğe sabır et
Ki kanım içmeğe la’lindeki piyâle yeter

Bu hasta cenâna hâcet ki gürz-i kahr urasın
Zamânenin depmesi bu sersefâle yeter

Bu hâl ile ağlar iken saçları fitil fitil olup ve gövdesi üryan olmağın güneş yakup, yandurup bir korkunç kıyafete girmiş, Nevfel, Mecnûn'ı bu hâlde gördükde:

“Acaba bu ne şekil adam ola?” deyu ahvâli sordukda bir nâ-murad biçâre aşkdır ki bir kızın aşkı derdiyle bu hâle girüp, dâima sahralarda gezüp, beyitler söyler ve feryâd figânla deli gönlünü eğler dediklerinde Nevfel taaccüp edüp:

“Biz bugün şikâr için çıkmış idik. Bundan eyü şikâr olamaz” deyüp atından inüp Mecnûn'un yanına vardı. Muhabbetler gösterüp okşadı ve adamlarına yemek gönderdüp, önüne kodu. Hâsıl ol kadar garib nevâzlık gösterdi. Lâkin yine götürdüğü yemekden yemeyüp, Leylâ'dan gayrı bir söz söylemedi. Vâfir-i ibrâm

Eylediklerinde Hâline Münâsip Birkaç Beyit Söyledi Mecnûn

Yine mahzûn olıcak hatırıma şâd etme

Yine virân olıcak gönlümü abâd etme

Akabince bilürüm cevri-cefâ eylesin

Bâki âlemde vefâ edeni yâd etme

Bu misâldir ki şehâ adama iyilik yaramaz

Her ne cevri eyler isen eyle bana red etme

Yâ ilâhi gam-ı dildâr ile şâd olmaz isem

Bend-i gamdan deli divânemi azâd etme

Ağlayup râzını Mecnûn gibi fâş etme müdâm

Severim bir gülü handânı deyu âr etme

Hâzin âvâzla bu güne gazel söyledi ki işi ölenlerin sabrı ve kararı kalmayup, cümlesinin yüreği taşup ağlamağa başladılar.

Pes Mecnûn'un âşıkâne beyitleri Nevfel'e tesir edüp, yüreğini yakdıkda Mecnûn'a tesliyet verüp:

“Ahdım olsun ki mal ile mi olur cânân ve cidâl ile mi olur ol kızı sana nâ-murad ile bir yere götürüp senün muradını (20) hâsıl edüp gönlünü şâd eylemedikçe rahat etmeyüp, zevk ü sefâm terk edeyim” dedikde Mecnûn söze gelüp:

“Nevfel’e dualar edüp Hak Teâla senin ömr ü devletini günden güne ziyâde eylesün ki benim gibi garip için böyle heminler buyurdunuz. Lâkin rica ederim ki bu hususda vücûd-ı şerifinizde zahmet vermeyüp kendi âleminizde olasınız şimdi bin bir yaban adamı şekline girüp insan kıyafetinden çıkdım. Leylâ ise bir nâzenin peridir. Ne ihtimaldir ki anı bencileyin divâne vereler. Eğer cânın ayırup zor ile alır ise kim dersiniz gâlib olduğunda araya da adamlar girüp size gâh yalvarup gah cihân mallarını arz edüp neylerse eylerler sizi kendilerine râm edüp gene ben divâneyi mahzûn korlar.”

Öyle Olunca Mecnûn Bu Beyti Dedi:

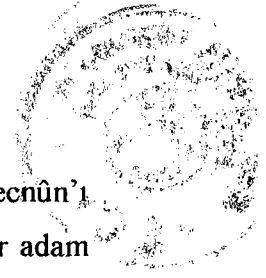
Girü mahzûn edecek hatırıma şâd etme
Yine virân olacak gönlümü âbâd etme

Deyüp hemân lûtf edüp:

“Beni kendi hâlime koyup gamı canânla zevk u sefâ mu’tâdım olmuşken huzurumu uçurmanız ki yok yere zahmet çeküp birkaç gün kendi zevk u sefânızdan kalursanız” dedikde Nevfel gördü kim bu işin olacağına Mecnûn’un asla i’timâdı yok. Hak Teâla Hazretleri’ne yemin edüp:

“İsm-i Azimü’sşân hakkıçün seni murâdına yetiştirmek üzerime farz olsun malımla canımla çalışup, senin muradını hâsıl eylemedikçe kendi işim bana harâm olsun. Lâkin senden de bunu ricâ ederim ki böyle dağlarda gezmekden ferâğat edüp birkaç gün bizimle bile olup adam kıyafetine giresin” dedikde namdâr Mecnûn bunun mizâcına münâsip sözleri işitdikde ümide düşüp bu beyti söyledi:

Anlar fakiri va’de-i vaslın ne hâl ise
Candır ömür efendim ne denli mehâl ise

Deyüp bu kavl üzere Nevfel ile şehre geldiler. Pes Nevfel buyurdu Mecnûn'ı hamama (21) götürüp yudılar ve başını tıraş edüp pâk ü pâkize libâselerle bir adam kıyafetine kodular. Bir kaç gün bunlarla oturup nefis yemekler yiyüp lâtif şerbetler içdikçe yine benzi yerine gelüp günden güne gözlenmeğe başladı ve her gün Nevfel ile bağçeye girüp sohbetler edüp gâh Leylâ'nın aşkıyla taze gazeller söyleyüp gönlünü eğlenmek için ayrıldıkça Nevfel de can kulağıyla dinleyüp tahsinler eyler idi.

Mecnûn:

Bu âlemi geşt eylediği hâneye hâne
Âvâre gibi bencileyin yar-ı nihâne

Arz etmeğiçün rûyunı âleme hurşid
Her yanâdan uzatdı ziyân gibi ziyâne

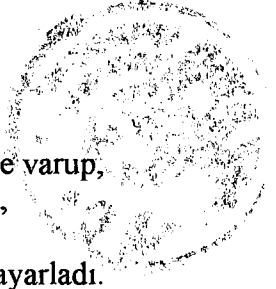
Tutup elimi vefâ-yı ahd eden dost
Düşman olup beni tarh etdi yabâne

Ağlamağa kozi gülmek değil ancak
Yârab ne günâh etdim ola devr-i zamâne

Her yerde görür can gözi didârını yârin
Hâsıl olmaz bâd-ı mekân rivâyet cânâna

Bir zaman bu hâl üzere geçüp Nevfel kendi âleminde olup her gün bir bağçaya gidüp, ahşamlara dek ayş u işretler edüp Mecnûn'un ahvâlini unutup, asla takayyut eylemedi. Mecnûn da gördü kim va'deleri üzere ortalıkda kendi ahvâline müteallim bir tedbir ve tedârik yok. Hemân: "Arz-ı hâl olsun" deyu birkaç beyit söyledi. Ma'nâsı bu idi ki:

"Ben biçâreye bu kadar va'delerle kendi mekânımdan ayırıp buraya gönderdiniz ve işimi unutup, ahvâlime takayyüd buyurmadınız. Hâlâ seyr ü karârım

kalmayup tâk oldu. Lûtfunuzdan ricâ ederim ki bu fakire izin veresiniz de yine varup, eski âlemde kendü feryâdı vü figânımda olup deli gnlüme tesliyetler vereyim”

Pes münâsebetle bu beyitleri Nevfel’in huzûrunda hazin âvâzla ayarladı. Nevfel, Mecnûn’un bu zerâfetine hayrân olup hoşuna geldi. Aferinler edüp hemân ol saâdet fermân eylediği hükm eylediği kabilelerden yanına vâfir adam (22) cem oldu. Pes nice dilâver yiğitler gelüp yanına cem olduklarında bir mübârek vakitte yerinden kalkup Leylâ’nın kabilesine doğru azm eyledi. Yakın varlıklarında ibtida-i bir iki adamı elçi edüp, mukaddem gönderüp:

“Bu mahâle askerle gelmekden maksudum kabile serçeşmesi olan filanın kızı Leylâ’yı Mecnûn dedikleri nâ-murâd’a alıvirüp iki hasreti birbirine kavuşturmakdır. Sözümü tutup kızını vermeğe râzı olursanız ne güzel size ikramlar edüp ne mikdar akçe isterseniz verüp safâ-yı hâtırla dönüp gideriz ve eğer inad u muhâlefet eylerseniz vaktinize hazır olasınız ceng ü cidâl olunmak mukadderdir. Sonra özr ü bahâne eylemeyesiz” deyu haber gönderdi.

Pes gönderilen kimseler varup bu haberi kabile ulularına i’lâm eylediklerinde dilâverleri gazâba gelüp:

“Ma’lumunuz olsun ki eyleki biz öyle divâneye kız vermeziz. Eğer ceng ederlerse safâ geldiler. Onlarda var ise asker bizde de var” dediler. Gelüp gelüp bu haberi beğleri olan Nevfel’e ve kavmi üzere beyân eylediklerinde hemân dem Nevfel askeriyle yürüyüp, Leylâ’nın kabilesinin dilâverleri de hazır ve müheyyâ olup karşı geldiler. İki asker birbirine katulup ortalık yerde oklar ve gâh kılıç, gah mızrak ile iki taraftan vâfir adam helâk oldu. Mecnûn ise uzaktan durup, iki tarafın cengine bakıp, yüzün yere sürüp Cenâb-ı Hak Teâla Hazretleri’nin dergâhına tazarrular edüp:

“Yârab benim cânânım olan Leylâ’nın askerini hıfz edüp ayaklar altında koma ve nusreti onlara verüp kavm u kabilesini mansur u muzaffer eyle” deyüp ağladı. İşidenler:

“Bak şu Mecnûn’a kendisine eyleyen askerin bozulduğunu ister divânedir ne söylediğini bilmez” derlerdi. Andan haberleri yoğdı ki aşkın hâli oldur ki, âşık olan kimse maşukının kavm ü kabilesine ve ne kadar müteallikatı var ise hayvanlarına varınca cümlesine muhabbet edüp içlerinden hiç birinin hâtırı perişan olduğunu istemez bu hususda Mecnûn nâ-çâr olup muktezâ-yı aşk üzere kendüsüne zarârı var iken (23) bile gene ma’şukının kabilesi gâlip olmasına duâlar edüp, kendüye yardım

eyleyen Nevfel'in askeri bozulup, perişan olmasını cân u dilden isteyüp Hâk Teâla Hazretleri'nin dergâhına yüz sürüp niyâzlar eyler idi ve Nevfel askerinden biri Leylâ askerinden bir ardam öldürse:

“Kolun kopsun derdmendi helâk eyledin vâh vâh ne yavuz hayıflar oldu” deyüp mahzûn olurdu. Ama Leylâ askerinden biri, Nevfel adamlarından birini helâk eylese:

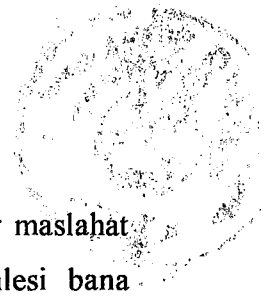
“Bârek Allah elin var olsun koluna kuvvet şahbâzım” deyu duâlar edüp şâd olurdu.

El-kıssa ortalık yere vâfir cânın olup ahirkâr Mecnûn'un duâsı kabul olup gitdikçe Leylâ'nın askeri gâlip olup Nevfel'in askeri zebûn olmağa başladı. Nevfel bu hâli gördükde:

“Can başına sıçrayup şimdi şöyle bir kabilenin elinde bozulur. Kim artık Arap içinde ne yüzle hâkim olurum” deyüp tarafından birkaç adam gönderüp sulha tâlip oldu. Leylâ askerinin sulh da canlarına minnet oldu. Pes ortalık yerde sulh ve salâh olup Nevfel askeriyle dönüp yerine gitti ve zebûn olup, sulha tâlip olduğu gâyet gücüne gelüp kasâvetlendi. Yanında olanlar tesliyetler verüp:

“Öyle olur sultanım elem çekmek gâlip u mağlup olmak Hak Teâla Hazretleri'nin kudretindedir. Kullarını gah galip edüp gah mağlup eyler. Cenâbınız kabile hâlkını gözüne aldurmayup ne olsa gerek deyü az askerle gelmiş idiniz. Anlara ise ahir kabile dilâverlerin imdada gelüp hayali asker olmuşlar gene bir mahâlinde kulakların burup hadlerini bildirmek devletinizde asândır” dediler. Mecnûn çünkü Nevfel'in sulh eylediğini işitdi. Mahzun olup adlarına düşdü. Varup Nevfel'e duâlar edüp dedi ki:

“Hak Teâla senin ömr ü devletini günden güne ziyâde eylesün ki bu fakir için bu kadar takayyüdler eylediniz. Lâkin iş tamâm eylemeyüp belki evvelkinden ziyâde güç edüp döndünüz. Cenâbınız mukdemâ bu biçâreye ibtidâ buluşup nice va'deler ve lûtfîlar eyledikde ben sultanıma bu bir olmaz işdir hemân birkaç (24) gün kendi âleminizden kalursanız ceng ü cidal olundukda orta yere nice adamlar girüp bizi kendülerine râm eylediler dediğimde yeminler edüp ahd eylemiş idiniz bende sizi sözlerine sadık bir devletlüdür, benim işime takaydüler edüp beni muradıma eriştirin deyu kendi gûşe vü hiddetimi ve dağlarda olan zevk u sefâmı biragup yanınıza geldim ve Leylâ'nın devesinin yularını elimde bildim şimdi ırak yerde

ceng u cidâl olup iki taraftan bu kadar adam telef oldu ve gene bir maslahat görülmeyüp salâh, sulh eylediniz. Şimden sonra Leylâ'nın kabilesi cümlesi bana düşman olup bulsalar benim kanımı içerler. Ol gâh kabileleri etrafını dolanup âh u figânlar edüp deli gönlüme tesliyetler verdikçe zararsız bir divânedir deyu mukayyed olmazlardı. Bundan sonra ol yerler bana haram oldu. Heman yazıklar bana ki bilmezlikle i'timad edüp kendü zevki vü sefâmı uçurdum" deyüp Nevfel'e küsüp gene üryan olup dönüp gitdi, yere durdu gördüler çâre olup denilmedi

Pes Nevfel Mecnûn'un bu sözünden gayet perişan olup, gayrete geldi ve eli altında ne kadar kabile var ise cümlesine adamlar göndürüp, yanına sâye gelmez asker cem' oldukda Nevfel şâd olup:

"Şimdi varup hem mikdarlarını bildürüp ve hem Mecnûn'ı ber murad edeyim" deyüp tekrar Leylâ'nın kabilesi üstüne azm eyledi. Çekilüp giderken yolda Mecnûn'a rast gelüp:

"Be hey adam biz senin hatırın için işte bu kadar asker cem edüp Leylâ'yı sana alıvırmeğe gideriz" deyüp bin niyâzla yanlarına uydurup bile getürdiler. Bu tarafta Leylâ'nın kabilesi de Nevfel'in böyle azîm askerle tekrar üzerine geldiklerinde haberdar oldukda yanlarına yakın olan kabilelerden imdâd isteyüp, vâfir asker cem' edüp, karşı çıkdılar. Çünkü iki asker bir yere gelüp, birbirine katıldılar. Hay u huy edüp ceng ü cidâle başladılar. Mecnûn ise askerin ortasına gidüp gene eski âdeti üzere bolay ki: "Leylâ'nın askeri gâlib olaydı" deyu duâlar edüp eline taşlar alup Nevfel'in askerini cenkden men' edüp taş tutmağa başladı. Nevfel'in (25 26 27) edüp: "Yarabbi Nevfel'in askerini mansür u muzaffer edüp galip eyle ve bizim kabilemiz hâlkını ellerinde zâr u zebûn eyle" deyu yüzünü yerlere sürdi. Lâkin evvelki defa da Leylâ'nın duâsı kabul olmayup nusret Leylâ'nın kabilesi tarafına istenmek ile Nevfel'in askeri zebûn olup nâ-çâr sulh edüp dönüp gitdikde Leylâ ziyâde perişan olup nice günler yas ve mâtemler eyledi. Hayıflar ki cihan bağında nâmurad Mecnûn bu kere muradı goncesi açılmağa başlayup:

"Buncalayın devletlü beğ kendüsüne yardım edüp asker çeküp gelmiş iken felek anı da çok görüp gene saldurdu ve biz âşıkları ağladup düşmanlarımızı güldürdü. Bir dahi kim sahip çıkup yardım eyleye ol da bir kuyruklu yıldız idi ki tamam doğmadan gene dolandı" deyüp âh vâhlar edüp ümidini kesmişdi.

Bir zamandan sonra Nevfel'in tekrar azim asker cem' edüp geldiğini işitdikde gene canı yerine gelüp:

“Bolay ki bu defa da bir iş edebilelerdi” deyüp Hakk'a tazarru vü niyâzlar eyledi. Çünkü ceng olup Hak Teâla Hazretleri'nin takdiriyle bu kere nusret Nevfel'e müyesser olmağın kabile hâlkı Nevfel askerinin elinde zebun olup, aman istediklerinde babası mahzûn olup bir nice adamlarla Nevfel'in huzuruna gitdikde Leylâ şâd olup sürûrundan kıs edüp:

“Cenâb-ı Hak Teâla'ya yüz bin şükürler olsun ki bu defa da muradın mumunu yakub gözüm aydın eyler” dedi ve: “Kabilemizi Nevfel'in elinde zebûn edüp şimdi babam beni naçâr olup bir gözü ağlar ve bir gözü gülerken Mecnûn'a verse gerekdir. Kendimi safa” diyüp cadu gözlerine sürmeler çeküp güzel libâslarını giyinüp kendüsini çeküp çevirmiş idi. Bir zamandan sonra babası server ile gelüp oturdukda Leylâ babasına: “Serverinden bozulup hayırlı alâmet değil ancak hele göreyim ne söyler” deyüp bir de ardından kulak urdukda Nevfel ve tekrar sulh eylediğini işitdiği gibi aklı dairesinden çıkup yâs ve mâtemler eyledi ve: “Şimden sonra artık Mecnûn'la vuslat muhâl olup hasret kıyâmete (28) kaldı” deyüp gözlerinden kanlı yaşlar döküp feryâd u figânlar eyledi .

Yine Mecnûn'un Dağlara Düşdüğüdür

Nâ-murad Mecnûn'a felek müsâ'ade etmediğinden Nevfel'e hatırı kalup sahralara gitmişdi dağ ve sahrada dolaşup, gözlerinin yaşı ile ortalığı lâlezara döndürüp ve gece gündüz feryâd u figânlar edüp, gezerken nâgâh bir avcının üstüne uğrayup gördü kim üç dâne geyik yavrucuklarını tutup muhkem bağlamış sürmeli gözlerinde insan gibi yaşlar akar, durmadan ağlaşup, ciğerini yakar. Avcı bunları tutup:

“Hayli zamandır ki elime böyle şikâr girmeyüp bu sahraları boş gezerdim. Çünkü elime böyle şikâr girdi. Diri götürmek olmaz. Münâsip olan budur ki bunları boğazlayup yükleneyim ikisini satup birini ehl ü ayâlime getirüp gideyim” derken Mecnûn da ol mahâle çıka gelüp yavruların böyle bela tuzağına tutulup analarının hasretiyle gözlerinden yaşlar revân olduğunu gördükde Leylâ hatırına:

“Gelüp şimdi benim canımda böyle anası babası elinde giriftâr olup hasretle gözlerinden incü dânesi gibi yaşlar dökmektedir” deyüp hay hay ağlamağa başladı.

Avcı Mecnûn’un bu hâline hayran olup:

“Acep bu harif neçün ağlar?” derken bir zamandan sonra avcıya yalvarup:

“Lûtf edüp kerem ile şu hayvancıkları incitmeyüp gene salıver” dedikde:

“Avı hoş güzel, sen bir merhametli adam olup bağrın yufka olduğundan bu hayvanları esirgeyüp salıver dersin. Lâkin ben bunları avlayınca hayli zahmetler çekdim. Şimdi boğazlayup kimini ehl ü ayalımla yiyüp ve kimini satup akçesini kendime nafaka eylesem gerekdir. Benim kâr u kesbim budur” dedikde:

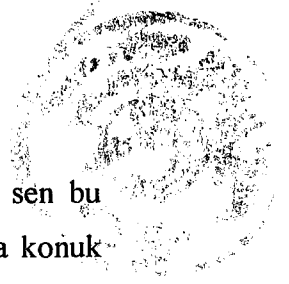
“Mecnûn be hey kişi böyle güzel gözlü şirin hayvanları adam ne yürekle boğazlar. Gözleri sanki cânânımın gözleridir. Lûtf eyle bu olmaz sevdâdan vaz geç” dedikde avcı: “Be hey adam sen divâne misin? Nesin? (29) Gözleri senin cânânının gözüne benzediğinden bana ne fâide var? Benim cânânım bu kadar hemân ben bunları satup, akçesini almağa haber alam. Şimdi senin hatırın için bunları salıver kim birkaç gün dahi bu sahraları boş gezmek lâzımdır. Tâ ki yine elime bir şikâr gire ötede ehl ü ayâlım ise ne zaman etmek getürür” deyü bana bakarlar dedikde:

“Mecnûn da üstünde kalmış esbattan ne varsa cümlesini çıkarup avcıya virüp kerem ile benim esbâbımı alup pahâsını ehl ü a’yânına nafaka ile tek bunları salıver” dedikde avcı da gördü kim Mecnûn’un esbâbı ahulardan ziyâde akçe eyler.

“Bu şikâr dahi a’lâ” deyüp geyiklerin bağlarını çözüp saluverdikde seğürdüp sahraya doğru kaçtılar Mecnûn da ardlarına düşüp çekülüp gitdi. Pes Mecnûn bu hâl üzere nice gün gezüp günlerden bir gün gene bir avcıya rast gelüp gördü kim bir güzel sığın şikâr eylemiş yanuna varıp, gâh arkasını okşayup, gâh gözlerini öpüp:

“Ey biçâre ne tarikla tutulup bölye belâ damına giriftâr oldun. Yohsa Leylâ gibi seni de anan ve baban mı hapis eyledi. Ah cânânım şimdi senin gibi ol da hapisdedir” deyüp vâfir ağlayup feryâdlar eyledi. İmden sonra avcıya yalvarup: “Kerem edüp şu hayvanı salıvir gâyet lûtfudur biçâre eşinden ayrılup yüreği hasret ateşiyle yanmışdır” dedikde:

“Avcı ben bir fakir adamım ki dâima böyle av avlayup anınla geçinürem iki aydır ki elime bir şikâr girmeyüp bin belâ ile şimdi elime bunculayın bir şikâr girdikde anı bima’ni yere nice salıvireyim” dedi:

”Pes Mecnûn ben sana bu gece misâfir olsam Arapların âdedi üzre sen bu şikârı benim için boğazlayup bana yedirmez mi idin? Say ki bu gece sana konuk olup bunu bana ziyâfet için fedâ eyledin. Lûtf edüp edüp bu sözümü kabul edüp şu biçâreyi azâd eyle” deyu niyâz eyledikde avcı:

“Hoş sözün güzel ama şimdi gâyetle huzurum vardır. Gel bu teklifi eyleme” dedikde Mecnûn:

“Ne çâre edeyim ki senin hatırını (30) hoş edem. Geçen gün nem var ise sencileyin bir avcıya verüp elinden üç dâne şikârını alup şimdi böyle üryân olup yanımda bir habbe kalmadı ki sana vereyim. Eğer râzı olursan canımı sana vereyim. Beni boğazlayup tek bu hayvancığı salıver” dedikde avcı nâçâr olup emr-i İlâhi’nin adam deyüp, ön bağını çözüp salıverdi. Safını sahraya doğru segürdüp kaçdıkca Mecnûn ardınca segürdüp, çekülüp gitdi. Gene bir gün Leylâ’nın aşk sevdâsıyla yabâne düşüp, dağlar aşup, sahralar geçdi ve beyitler söyleyüp, feryâd u figânla gözü yaşını yerlere saçar idi.

Mecnûn Leylâ’nın aşkı ile bu beyti söyledi:

Cenâb-ı şâh-ı a’lâya elim ermez gücüm yetmez
O mâh-ı araya elim ermez gücüm yetmez

Avcı vefâ bana netdi firâkıyla yaşım bitdi
Uzak yâd ellere gitdi elim ermez gücüm yetmez

Kat’i hâlim tebah oldu işim feryâd-ı âh oldu
Bilmem gamdan günâh oldu elim ermez gücüm yetmez

Rica dağlarım dildâre kerem et âşık-zâde
O müstağni sitemkâre elim ermez gücüm yetmez

Bu hâl üzere çekilüp giderken güneşin sıcağından tâkati tâk olup, gâyet susamışdı. Nâgâh yolu bir çimenli güzel yere uğrayup gördü kim bir ulu ağacın gölgesinde bir latif havuz yapmışlar içi turna gözü âb-ı hayât gibi soğuk su ile

dopdolu. Bir mikdar ol sudan içüp ağacın gölgesine oturdukda gördü kim ağacın üstünde dilber perçemi gibi bir güzel karga durmadan daldan dala konar. Mecnûn da bunu gördükde dedi ki:

“Ay benim cânânımın saçı renginde siyah mâtem libaslarına giren kuşcağız acep felek seni ne şekil şâha kul edüp hicrânlara salmışdır. Yoksa benim gibi bir mâhpâre hasretiyle matemlere girüp vuslatın kıyamete mi kalmışdır. Acep kankı âfet-i devrân senin sabâhını ahşâm edüp sana böyle zülfî gibi siyah esbablar giydürüp yakup yandurmuşdur ve dudağı şerbeti ile ne şekil nâdânı kondurmuştur. Eğer aşk ehli değil isen niçün böyle siyahlara girersin (31) ve dâima bir yerde karar etmeyüp daldan dala konup bir tarafa çekülüp gitmeğe iversin senin bu kıyâfetin ve cünbüsün sürmeğe bâ’is sende bir sır var ama bârek Allâh hayli ağzın pek hiç bana râzını açmadın deyüp kuşla divâne gönlün eğlerken nâgâh uzakdan bir koca karı yanınca zencireurulmuş bir adamı yudup gelür yakın geldikde Mecnûn karıya sorup bu adamın cürm ü kabahati nedir ki kan eylemiş. Adam gibi zencireurulmuş yohsa hırsız yahud kul mudur ki efendisinden kaçup ayrılmış aslı nedir beyân eyle” dedikde karı cevap verüp:

“Sözün doğrusu budur ki sen fakir biçâre yemeye asla bir yerden bir akçe gelürüm yokdur ve işe güce kadir değil ihtiyarım bu derdmende benden baş bitir bir başına dermânı yok miskindir böyle zencir takup sırdır deyü kabile kabile gezdirüp merhamet sahibi devletlülerden akçecik peyda edüp her ne olur ise iki pay edüp birini buna verüp ve birini de ben alup bu hâl üzere geçünürüz” dedikde Mecnûn:

“Karyetle niyâz edüp lûtf ile beni bunun birine bağla zencireurulmağa müstehak asıl benim ve esirdir dediğinde sözün gerçek olup yalan söylemeden hâlâs oldursun ki bir mehpârenin nice yıllardır ki aşkı derdine esir olup kul kurbânı iken felek beni kapusundan ayırdup avâre eylemişdir. Beni bu hâl üzere boynu bağlı ve ciğeri dağlı huzuruma getürdilerse öldürsün dedilerse suçumu bağışlasun ve gezdiğin yerlerde Hak Teâla kullar başına virsün dahi kundakta ma’sum iken seyr edüp bu nice yıllardır kim hicrân adlı bir cevrkârın zindanında idi. Şimdi bi-hâye kesilüp çıkmışdır. Deyüp ne kadar akçe alursan hep senin olsun bana bir pulun lâzım değil. Ben hemân bu zincire hayrânım” dedikde karı gördü ki bazâr kendüden yana hem bir akçe istemez ve hem gâyet zebun olmağla mehâl merhâmet olup: “Bir dahi kesâdlık yüzini görmem” deyüp zenciri Mecnûn’a takdı ve bu hâl ile gezüp bir gün Leylâ’nın

obası önüne geldikde Leylâ Mecnûn'ı âvâzından bilüp hasret gözüyle yüzine bakdıkda Mecnûn da arz-ı hâle başlayup dedi ki:

“Ey benim nazenin şivekârım hâlîme merhâmet edüp bir nazâr eyle ki şimdi senin zülfin sevdâsı beni böyle zincire urdu ve hasretin beni bi-karar edüp böyle eli bağlı, yüreği dağlı kapuna getürdi. Eğer hatâlar edüp üstümüze askerle Nevfel geldiğinde hatırınıza ağır gelüp bu kulunuza gazap eylediniz ise şimdi kendi ayağımla huzur-ı şerifinize geldim. Boyunumu urup helâk ederseniz ne saâdettdir ki kapunuzda kurban olup efendim elinden devlete yetüşürem. Sizin kılıcınız bana bir kâse âb-ı hayatdır ki içüp kıyâmete dek safâsından mest olup kalurum ve eğer red eylerseniz emr ve fermân senindir. Kulların efendisine karşı söz söylemeğe ne canı var varup gene feryâd u figânlar edüp bil ki bir mahâlînde merhâmet edüp suçumu afv ede deyu ümidde olurdum. Hemân ne buyursan fermân ile sultânım” deyu ol kadar niyâzlar edip ağladı ki işidenlerin yüreği pâre pâre oldu.

Âhir cûş u hurûşa gelüp: “Billah” deyüp elinde ve ayağında olan zincirleri kötür kötür kırıp nâçâr hânedan boşatmış divâne gibi zinciri pârelerin sürünerek kandesin dağlar deyüp çekülüp gitdi. Koca karı bu hâli gördükde:

“Bre Allah’dan bulası ben o zenciri demirciye dahi yakında yapıdırup akçesini vermemişdim ve seninle dahi bir zencir pahâsı kadar akçe kazanmamışdım. Ne yavuz zâlimler eyledin. Âhir ömrümde sermayemi fenâyâ verüp beni böyle borçlu edüp ardınca iki ellerimi taşlar altında koyup yıkılup gitdin” deyü ardınca feryâd edince Leylâ ağlayarak:

“Elem çekme ve ol da öyle olur bir nâ-murad âşıktır. Coşup kendüsünü zabt edemeyüp çekülüp gitdi” deyü karıya zencirin pahâsını verüp gönlünü şâd eyledi. Ol da Leylâ’ya duâlar edüp gitdi.

Leylâ’yı, İbni Selâm’a Nikâh Eyledikleri

Çünkü Leylâ’nın hüsn-i şöhreti bulup vilâyet vilâyet yayıldı. Her taraftan nice nâ-murâd kimseler kulakdan âşık olmağla, mahpârenin bin canla müşterisi olup vuslatı (33) gülzârına girüp, yanağı güllerine ve zülfi sümbüllerine erüp, bülbülünü ol bağa kondurmak sevdasına düşüp, babasına haberler gönderüp mallar arz edüp istediler.

Bu kıssadan İbn-i Selâm, haberdâr oldukda can başına sıçrayıp: “Bizim nişanlımızdır” deyu; “ihmal eylemek gerek belki bir yerden bir ikrâma rast gelüp kızı verirlerse sonra bize güç olup hemân na-murâd Mecnûn’la ayakdâş olmağdan gayriye çaremiz kalmaz” deyüp nice tuhfeler hazırlayup tarafından birkaç söz bilür ve iş bitürür adamlara teslim edüp Leylâ’nın babasına gönderdi.

Pes bunlarda yola girüp günlerde bir gün Leylâ’nın babasına gelüp, İbn-i Selâm’ın selâm ve duâsıyla gönderdiği peşkeşleri arz eylediler. Kabul olunup yemekler çekilüp ziyâfetler olundu. Andan sonra söze gelüp:

“Mukaddema va’d-ı şerifimiz olmuş idi. Şimdi Hak Teâla Hazretleri’nin emri üzere kızınızı nikâh eylemeğe geldik. Ma’lum-ı devletinizdir hayırlı maslahâtı eğlendirmekde ma’ni yoktur. Ziyâde mâni eksik olmaz. Bir taraftan bir şey peydâ olur da hem cenâbınıza zahmet olur ve hem İbn-i Selâm’a güç olup aralık yerde birbirinizde adâvet peydâ olur. Görmez misiniz ki geçenlerde Nevfel iki kere asker çeküp üstünüze gelüp hatâlar savdınız. Hemân münâsip olan bir gün ol İbn-i Selâm’a verüp siz de gavgadan emin olasız dediklerinde Leylâ’nın babası da ma’kul” deyüp hemân saatle Leylâ’yı bin altun nikahle İbn-i Selâm’a nikâh edüp duâ ve senâlar olunup: “Hak Teâla birbirine mübârek eyleye” dediler.

Çünkü Leylâ kendüsünü İbn-i Selâm’a nikâh eylediklerinden haberdâr oldu. Perişan olup:

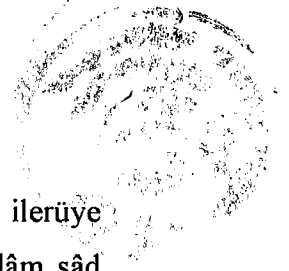
“Vah babam bana ne yavuz hayıflar edüp nâgâh beni bir yabancı harife verüp âşık-ı sâdıkım olân nâ-murad Mecnûn’dan ayırdı” deyu yas ve mâtemler eyledi.

Pes düğün olup kabilenin hâtunları ve kızları gelüp:

“Kutlu olsun kadını darısı dostlar başına” derler. Leylâ gönlünden:

“Bunlara darılıp ağzınız kurusun” der idi ve çengiler, gelüp ortalık yerde şenlikler eyledikçe, Leylâ, asla gülmeyüp ama açılmayup gam u gussası dahi ziyâde durdu.

Pes (34) bu hâl üzere birkaç gün düğün olup Leylâ’yı, cevâhire gark edüp bir gümüş mahfeye bindirüp, nice câriyelerle İbn-i Selâm’ın adamlarına verüp, gönderdiler.

Günlerden bir gün İbn-i Selâm'ın olduğu yere, yaklaştıklarında ilerüye müjdeciler gidüp Leylâ'nın yaklaştığı haberini verdiklerinde İbn-i Selâm şâd olup, ağızlarını cevâhir ile doldurup nice in'âm u ihsânlar eyledi.

Bir zamandan sonra Leylâ geldikde, İbn-i Selâm nice tabak cevâhir ve altun saçup hâlkı yahyâ eylediler. Andan sonra azîm ziyâfetler olup bir mübârek vakitde duâ ve senâ ile İbn-i Selâm'ı içerü kodular. Pes İbn-i Selâm içerü girüp, Leylâ'nın cemâlin gördükde, aklı başından gidüp, yıkıldı. Cârîyeler yüzine gülâblar saçup, elini ve ayağını ovup, güçle aklı başına gelüp, kalkup, Leylâ'nın yanına varup, gül yüzünden şifte edüp:

“Bir şeftâli alayım” dediği gibi Leylâ hemân:

“Çehresi budur” deyüp gazapla öyle bir sille urdu ki gözlerinden ateşler çakup, tekrar aklı başından gitti.

Bir zamandan sonra kendüsünü düşürüp:

“Ey benim nazenin şivekârım efendim sultânım ömrümün sermâyesi eline kuvvetler pehlüvanlık göstermek ise ancak bu olur hayli lûtf eylediniz lâkin bu kulunuzdan acaba ne cürm ü günah sâdır oldu ki suçumuz beyân eylemeden böyle gazaba müstehak olduk,” dedikde Leylâ cevap verüp:

“Sana bu suç yeter ki benim vaslım sevdasına düşüp küstahlık edüp el uzatdın. Ma'lumun olsun ki benim vaslım arzusunda olma kim sana bir vechle râm olmam. Hiçbir şeye kâdir olmadığım takrîrce kendümü zehirleyüp helâk olurum” deyü azim andlar içdikde pes İbn-i Selâm, Leylâ'nın gazabı ateşini görüp, yeminlerini işitdikde, nâ-çâr olup ancak yüzüne bakup, cemâlini seyr eylemekle kanâat edüp, kendi ağzının kaşığı olmadığını bilüp gayrı kimseye gönül vermişdir:

“Buna ibrâm eylemek olmaz. Hemân çâresi oldur ki sabr edüp elim altında olduğu devlet yeter,” deyüp girü çekildi.

Leylâ'nın günden güne âh u figânları ziyâde olup gitdikçe aşk ateşi parlayup alevlendi ve Mecnûn'un divânesi olduğu bilinüp (35) aşikâre oldu. Artık âr namusu bırağup anası babası kocası korkusundan geçüp meydan muhabbete girdi ve her gün Mecnûn tarafından esen yele:

“Ey müştaklar bigi benim canânım olan mahzûn Mecnûn’un sağ ve esen midir? Acep şimdi ol derdmendin benim hâlimden ve bu taze dağımdan hayri var mıdır?” deyüp gönlüne tesliyetler veriverdi.

Bi-çâre İbn-i Selâm, bu hâlleri görüp neylesün nâçâr olup haber ederdi. Zirâ Leylâ’nın ibtida yüzünü gördüğü gibi gönli kuşunu zülf-i dâmene düşürüp bin canla mübtelâsı olmuş idi. Pes karşı komağa canı olmayup kendi hâline komuşdu. Dostları ayuplayup:

“Bu nice demdür ki bir kızı bu kadar zahmet ile ele götürdükten sonra niçün vaslı sevdasında olmayup durup bıcarsun. Senin yüzüne karşı bir beyân harifi içün âh vâhlar eyler. Buna nice tahammül olunur. Adam böyle kızı mülki bela olsa boşayup babası evine gönderir,” derler idi. “Lâkin âşıka tan etmek olmaz mübtelâdır neylesün. Adama muhabbet bir belâdır neylesün,” manâsından haberleri yoğdı. Pes bunlar bu hâl üzere ikisi bir yere gelmeyüp birbirine uzakdan merhaba ederler idi. Mecnûn ise bu hâlden haberi yok sahralarda gezüp ağlamakda idi.

Günlerden bir gün İbn-i Selâm kabilesi hâlkından bir Arap, bir maslahat içün durmadan çekülüp giderken nâ-gâh kulağına Mecnûn âvâzı dokunup, yanına varup:

“Göreyim ne işler şu divâne!” deyüp devesini sürüp yanına geldikde, gördü kim durmadan Leylâ’nın hakkında beyitler söyleyüp derdinden ağlamakda. Harif Mecnûn’a dedi kim:

“Ey bi-çâre Mecnûn, bu nice yıllardan beri yoluna canlar verüp, aşkla sahralara düşüp, yâr-ı vefadârım ve nâzenin ü cânânım dedik. Fitne-i cihân ki adamın öyle cânânı olmakdan ise olmaması çok yağdır. Bu nice zamandan biri seninle ahd ü peymâneler edüp senden gayrı kimseye yâr olmam. Muhabbetim ancak sanadır, deyu söylediği sözler hep cümlesi yalan olup aslı ve faslı yok imiş. Muradı ancak seni sahralara salup sırrını çalmak (36) imiş. Hâlâ şimdi babası kendüsünün rızâsıyla İbn-i Selâm’a verüp nice günler düğünler olup ikisi bir yere gelüp gece gündüz birbirinden murad alup murad vermede ve kendi âlemlerinde olup daima zevk u sefâ sürmekdedir. Sen ise bu hâlden haberin yok. Bi-ma’ni sahraları gezüp feryad eylemekdesin. Hiç sana olan zulm-ı cihânda kimseye

olmuş değildir kim güzel ömrünü böyle beyân yerlerde haraba verüp âh vâhlar ile geçindin,” dedi.

Çünkü Mecnûn, ol nefesi tutulacak harifden bu zehirli sözü işitti. Hemandem haykurup kendüsünü yerden yere urmağa başladı. Başı taşa rast geldikçe yarı olup çeşme gibi kanlar revân olurdu. Öyle feryâd u figân eyledi ki hudâsı gönülden çıktı. Harif de söylediği söze pişmân olup, adamlarla tesliyet verüp:

“Ben sana yalan söyledim. Lûtf edüp suçumu afv edüp bana hatâr cenk kalmasın muradım seni imtihân idi. Göreyim ne söyler deyü yalan yere söylemiş idim. Gerçi İbn-i Selâm’a, kendü rızâsı yoğken verdiler. Ama asla yanına yaklaştırmamışdır ve bin yıl ömri olsa senin muhabbetin üzere karar da olup gayri kimseye meyli olmamak anlatır ve daima senin derdinle gözi yaşını ceyhun edüp yas ve mâtem eylemekdedir,” deyü söyleye gördi. Çâre olup feryâdını kesmedi ve harifin böyle iki dürlü söz söylediğinden bir yalancı kaltaban adam olduğunu anlamışdı. Lâkin ibtidâ söylediği söz gönlüne ziyâde tesir eylemeğin nice zaman bu hâl üzere feryâd u figânlar eyledi.

Pes Mecnûn, bu haberi işitdikden sonra divâneliği ziyâde olup Leylâ’yı hatırına getürüp, hayaline der idi ki:

“Bundan evvel seninle aralıkda fırsat düşüp, bir yerde görüşdükde ben niyâz etdikçe sen naz edüp ben nâ-ümid olup senin zülfini ne ihtimaldir ki bin perişanın eline gide dedikçe bana nice va’deler verüp dürlü dürlü ahd ü peymâneler edüp Hak Teâla Hazretleri, ol günü bana göstermesün ki senden gayri kimse benim hüsnim bağına (37) gire eğer ibrâma uğrarsam kendümi helâk eylerim deyü, eyledüğün kavî ü karârı unudup, şimdi varup bir nâdânı kendi ihtiyarınla vaslın bağından kâmrân eyledin. Tatalım ki ben avâreden muhabbetin kalkup usanmış olasın. Ya ol eylediğin duâlar, hep cümle yalan yerlere mi idi. Kanı ol senin evvel serv-i hırâmanlar gibi salındıkça yolunda peymâl olduklarım hep hevâye mi kendü

Mecnûn :

Kanı hâk-ı rehin âhımla bir yâd eldiğim demler
Anılmaz mı ser kûyunda feryâd etdiğim demler

Şimdi benim mahzûn gönlüme bu cins gam u gussa tohumunu ne yürekle ekdin ve elimde olan eteğin ucunu kankı el ile çekdin ve benim başıma sahrâları dar edüp kendin varup ağyârla yâr oldun. Hoş hemân sen sağ olup cihân bağında daima güller gibi ter ü tâze ol bendé bundan bahâr bulutları gibi eğleyüp ağlayayım sen bi-vefâ olup muhabbetin baha çiçekleri gibi birkaç gün içinde perişan olduysa da ben gine sana vefâdâr olup serv gibi daima bir firârım,” deyüp kendi kendiyile söylenüp, feryâdlar eylerdi.

Babası Mecnûn’ı Arayup Bulup Nasihat Etdiğidür

Mecnûn’un babası oğlunun günden güne divâneliği ziyâde olup, daima sahralarda gezmeğe başlayup, aylar geçüp kabileye uğradığını gördükde, ilaç için cihân mallarını hâre edüp, her ne tedbir eylediyse hiç birinden bir fâide görmediğinden ümidini kesüp gam u gussası ile bir köşeye oturup:

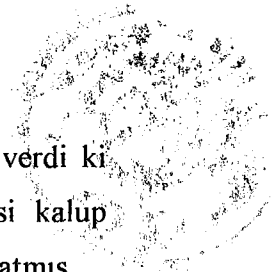
“Hayıf ki cihânda oğula hasret iken bir evladım olup lâkin, bunun gibi bir devâsız derde uğrayup adam kıyafetinden çıkup gitdi,” deyu daima ağlardı. Bu derdle günden güne hasta olup, ihtiyâr olmağın beli iki kat bu gelüp gâyet zebun olmuş idi.

Bir gün fikr edüp:

“Şimden sonra ömrüm âhir olup, pir oldum. Bir gün, Hak Teâla’nın emriyle âhirete gittiğimde, olanca malımı yabancılar zabt edüp, yerim baş kalur. Pes na hâl ise bir kere dahi şu Mecnûn’a varup nasihat eyleyeyim ola ki tesir edüp gelüp, yerine oturdu,” deyüp (38) esasını eline alup yap yap sahradan tarafa çekülüp gitdi. Vâfir gidüp, olmadı Mecnûn’dan bir nâm u nişân bulmayup hasta olmağın yorulup nâ-çâr yol üstüne oturup, gelüp geçene:

“Şu kıyafetde bir adam gördünüz mü?” deyü sormağa başladı. Her geçenden suâl ede, gördü olmadı birer görmüş adama rast gelmeyüp âciz kaldı. Âhir hele bir adam:

“Gelüp geçmez günden falan yerde bir mağarada senin dediğin kıyafetde bir adama rast geldim. Galiba aradığın ol kimsedir.” Dedikde pir-i minârenin nişanını

olup nice zahmetle yola girüp sabahtan akşama dek girüp güçle ol haber verdi ki minâreye gelüp girdikde Mecnûn'ı gördü kim heman kemikleriyle derisi kalup ağlamakdan gözleri içine batmış ve yılan gibi toz toprağa bulanup kat olup yatmış.

Babası bu hâli gördükte yüreği pâre pâre olup, gözlerinden kanlı yaşlar akarak, başını dizine alup, şefkatle ohşamağa başladı. Mecnûn günü açup gördü kim bir adam durmadan kendüsüne merhamet edüp, ohşar. Babası olduğunu bilemeyüp:

“Kimsin bana bu lûtfi eylersiz ve nereden gelüp nereye gidersin? Lûtf edüp, beni kendi hâlime koyup uykumu uçurma ve cânânı hayâlini ürküdüp, kaçırma dedikde, babası:

“Ey bîçâre Kays'ım korkma yabancı değil baban derdmendir,” dedikde Mecnûn gözünü umarak bakup babası olduğunu bildikte azarlar dileyüp, ayağına düşdü. Ol da ciğer-i güşesinin hasretle koçup iki gözünü öpüp ağlaşmağa başladılar.

Bir zamandan sonra babası gözünün yaşını sepülüp, tekrar Mecnûn'a bakup mahşer hâlkı gibi yaşdan yaşa uryân ve yüreği yâreler ile büryân olduğunu gördükde, yanınca bir kat esbâp getürmüş idi. Giderüp kuşatdı ve nasihat edüp dedi ki:

“Ey benim ciğer köşem oğlum, insanla hayvanlarımı münâsibini nedir ki daima anlarla olup vahşiler gibi adamdan kaçarsın ve bunun gibi virâne mağâralarda nice bir bakup kalursun ve güzel ömrünü bi-ma'ni yere zayi' edüp, yerine ne alursun nâzenin ömr akarsu gibi durmadan geçüp gitmededir. (39) Senin ise andan haberin yok. Olmaz sevdalarla ömrünü telef edüp yok yere çürütmesin Tut ki nice yıllar böyle yaban yerlerde gezüp feryâd eylemişsin. Ne hâsıl olur ve feryâd u figânla maksuduna kim vâsıl olur. Çünkü bozamadan böyle yabanda gezmekden bir iş edemedi şimden sonra münâsip olan budur ki aklını başına devşirüp gelüp yanımda oturasın. Belki murad ve maksudunu oturduğun yerde ayağına getüresin. İşte yanımdan ömrüm âhir olup cihândan göçecek zamânım yakın oldu. Senden gayrı bir evladım yok ki ben dünyadan gitdikten sonra kabilemizi zabt edüp cümlesine başbuğ olasın bundan kalup gelmezsin. Benim malımı yabancılar zabt edüp, yerime oturdular. Bunca zamandan berü atamız ve dedemiz ocağı sönüp kabile sacı olmak bizim elimizde iken Allah'dan revâ mıdır ki gayri kimselerin eline gire. Eğer sözümü tutup bu olmaz sevdadan ferâgât eylemez isen bilür mi ki sonra peşimân olursun. Lâkin son peşimanlık fâide vermez. Benim oğlum kalk hemân kabileye gidelim ve gözüm görürken sen yerime oturup her ne kadar malım ver ise cümlesini sana teslim

edeyim ve hâl-i hayâtımda seni kendi yerimde görüp şâd olayım ve bir iki günlük ömrümü seninle geçirüp âhir ömrüme birkaç gün bende mesrur olayım,” deyu vâfir nasihatlar eyledi. Çünkü Mecnûn babasından bu nasihat sözlerini işitti. Gördükçe sözleri hep cümle ma’kul kalbine tesir edüp, babasının sözünü tutup aşktan ferâgat eylemek fikrini eyledikde hemân dem gönlünde olan aşk sevdası harekete gelüp:

“Beni bırağup, elimden korhulsun mu?” gerek deyüp, cûş u hurûşa geldikde Mecnûn, gene evvelki hâline dönüp yüzünün mecâliyle babasının yüzüne bakup dedi ki:

“Ey benim şefkatli ve merhametli babacığım, bilürüm ki eylediğin nasihatler hep cümle güzel bana hayırlı sözlerdir. Ben de bin canla kabul eylemeği isterim. Ama neyleyim sevda beni kendi hâlime komayup, nâ-çâr kendisine kul eylemiştir. Her ne kadar ki senin sözünü tutup, emrine itâat edeyim dedim ise râzı (40) olmayup, gönlümü kendüsünden tarafa çeküp elbette benim emrimden boyun çekme demeğin zaruri ben de hikmete râm olurum. Pes aşk sevdasına düşen kimsenin yanında her ne kadar mal u menâl olsa da gözüne zerre kadar görünmeyüp, bir kabileye hâkim olmak değil, cümle Arabistan’a begler bigi olmak yanında bir nefes canânının eşiğinde toza toprağa bulanmak saâdetine değmez bu fakirinizde. Çünkü ol aşk şarabını içdim ve dünya devletinden geçdim buyurduğunuz üzere kabileye hâkim olmak devleti ve ne kadar mal da verseniz cümlesi gözüne zerre kadar gelmez ve böyle yaban yerlerde gezüp vahşilerle sohbet eylemeğe değmez. Madem ki bu sevda benim başımdadır insanla bir yerde olup onlarla ülfet eylemeğe kâdir değilim. Hemân sizden ricâ ederim ki beni bu hususda mâ’zur tutup her ne kadar küstahlık eyler kim afu buyurup babalık hakkını helâl edesiz ve beni dünyaya gelmemiş yerine koyup devletle varup gidesiz ve cihân durdukça ömür olup nice zaman kendi zevk ü sefânızda olasız,” deyüp, sözünü temâm eyledi.

Pes babası, Mecnûn’dan buna ümidilik haberini işitti. Bildi ki her kadar sa’y ve tedbir eylesem bu iş bitmez ve emrime râm olup kabileye gitmez. Me’yûs olup, Mecnûn’a hasret gözüyle bakup:

“Ey babanın canı çünkü sözümü kabul etmedin. Bilürsün heman sağ ol lâkin, sana vasiyetim budur kim dünyada birkaç günlük ömrüm kalup, ahrete gidecek zamânım karib olmuştur. Benim öldüğümü işitdikde üstüme gelüp, beni gömdüklerinde sen de bir avuç toprak atup, böyle bulunasın ve beni duâ-yı hayırdan

unutmayup, gâh gâh canım için “fâtiha” okuyup, ruhumu şâd edesin,” deyüp, gözlerinden öpüp, veda edüp ağlaya ağlaya dönüp kabilesine kendi varup, gam u gussa ile döşeklere düşüp, nice zaman hasta olup, kaldı. Bir gün ömrü ahir olup, canını Hak Teâla Hazretleri’nin emrine teslim edüp, dünyâdan geçdi. Bu tarafda Mecnûn ise babasının öldüğünden haberi yok daima eski hâli üzere Leylâ’nın boyu bî-vefâlığını hatırına gütürdükçe âh vâhlar edüp, beyitler söylemede idi. (41)

Mecnûn :

Ey güzel hançer çeküp kasd etme arslan üstüne
Sinemde derdim yeter kan eyleme kan üstüne

Aşkımın vârını yığma kıldı hüsnün rehberi
Bir harâmidir erişdi konu virân üstüne

Hüsnünü sakla nazardan kâkülün ile nikâb
Âfitâba perde çok zülmetde kalsun mâh-tâb

Safâ-i ruhsârın üzere beglerin olmaz hâb
Şâh-ı handemdir otağını kurmuş İrân üstüne

Mest eden ‘âşık-ı Mecnûn’ı destandan cam cam değil
La’l-ı lebin şerbetidir içdiğim zemzem değil

Uğruna serden geçer kim öldüğüm gam değil
Yolına kurban olmak başıyla cân üstüne

Mecnûn’un Babasının Vefâtından Haberdâr Olduğudur

Günlerden bir gün bir avcı dağları dolaşırken Mecnûn’a rast gelüp:

“Ey arsız u namussuz. Sen bunda Leylâ deyu feryad edüp, gezersin. Baban nâ-murad ise senin derdinden âhirete gidüp, akraba ve müte‘allikâtun cümlesi

feryâd u figân edüp, yas ve mâtem eylemektedir. Adamın sencileyin oğlu olmakdan ise olmaması yeğdir,” dedikde Mecnûn da, çünkü harifden bu mâtem haberin işitdi feryâd u figânlar edüp:

“Diriğa cihânda felek beni gene bir tâze derde mi uğratdı deyüp, gözlerinden kanlı yaşlar revân olup, taşlarla döğünmeğe başladı ve sora sora varup babasının mezarını bulup üstüne düşüp bir zaman bi-has olup, aklı başına geldikde feryâda başlayup dedi ki:

“Ey benim vücûduma sebep olan şefkatli babam. Benim hasretimle canını Hakk’a teslim edüp beni garip kodun. Neyleyim rûzgâr beni senin hizmetinden ayırup, sağlığında bir işinde bulunmayup, âkıbet dünyadan bana incinip, gitdin ve bana bunca nasihatlar edüp, yalvara gördün hayfa ki cihânda bir kere sözünü tutamadım ve gamımla seni bir gece bile rahat üzere uyutamadım deyüp,” bu hâl üzere feryâd u figânlar edüp, nice günler babasının başı ucunu bekleyüp âhirine sahralara doğru çekülüp gitdi.

(42) Mecnûn’un Vahşi Hayvanlar ile Ülfet Edüp Daima Yanınca Bile Gezdikleridir

Mecnûn’un bir taraftan Leylâ’nın gamı ve bir taraftan babasının öldüğü elemi canına kâr edüp, ziyâde perişân olup, bî-karar olmanın dağlara azimet edüp, çekilüp giderken yolda bir kimsenin elinde bir kâğıd gördü ki bir üstâd-ı nakkâş ol kağıdın üstüne Leylâ ile Mecnûn’u tasvîr edüp, bir güzel meclis yazmış. Mecnûn bu hâli gördükde kararı kalmayup, harîfin elinden kâğıdı alup, Leylâ’nın sûretini bozup, kendi sûretini incitmeyüp hâli üzere kaddi harîf bu hâle hayrân olup be hey divâne bunca zamandan beri aşkı ile nâlân olduğun güzelin sûretini niçün bundan dedikde Mecnûn cevâp verüp:

“Ben cânânımla bir olup ortamızdan senlik benlik kalkmışdır. Anın için bozdum, “ dedi. Harîf de:

“Katı a’lâ tutulmağa cânânla bir olup ortadan ikilik kalkmış ola ya Leylâ’nın sûretini bozmağa akıl yatmı üzere kendü sûretini mahv edüp, cânânın sûretini hâli üzere komak gerek idin,” dedikde Mecnûn harife cevap verüp:

“Sen bir söz anlamaz adama benzersin be hey yâd-ı gâr ben cânânla bir olup, ol benim kalbime girüp gönlümde gizlenüp, benim vücûdum ana kaftan gibi olmuşdur demek isterim yohsa ben onun kalbine girüp ol bana libâs gibi olacak değildir kim senin dediğin gibi idim. O benim canımdır. Bu senin gördüğün gerçi sürette Mecnûn’dur ama hakikatde Leylâ’dır. Bu sözi gerçekden âşık olanlar bilür. Senin bildiğin söz değildir,” deyüp çekülüp, yoluna revân oldu.

Pes dağlara girüp nice zaman anda olup vahşilerle alışdı. Arslan, kaplan, kurt, tilki, geyik her ne kadar insandan kaçır hayvanlar var ise cümlesi Mecnûn’a râm olup kaçmayup, yanında dururlardı. Ahşâm oldukda dolayı yanında yaturlardı. Mecnûn bunlardan her kankısın çağırır yanına gelüp, eli ile okşadıkda ol da Mecnûn’a mülâyemetler gösterdi. Bu hayvanların içinde bir güzel geyik var idi ki gâyet şuh olup sıçrayup seğırdüp cünbüşler.....

LEYLİ MECNÛN (S₁)

Size haradan nereden, kimden söyleyim, keçmiş eyam-sabigelerden-Bağdad şehirinde Firuz tacirden.

Bağdad şehirinde Firuz adında bir tacir vardı. Bunun malı, pulu hedden aşmışdı, amma heç bir ferzendi yoh idi. Özü de çoh gocalmışdı. Firuz, Abdulla adında birisini özüne kömekçi götürmüştü. Abdulla çoh sıdg-ürekle hizmet eldiyine göre Firuz da onun hetrini çoh isteyib, şehrin varlı tacirlerinden birisinin gızı Reyhan Hanım'ı Abudulla'ya almışdı.

Aradan bir müddet keçdi. Firuz taciri sağaldabilmedi. Günü günden Firuz tacirin ehvali pisleşdi.

Bir gün Firuz Abdulla'nı çağırıp dedi:

“Abdulla, bu mal, bu pul, bu da ılı. Men de ki görürsen, ölürem. Men ölenden sonra bu dövletime sahib durmag, ticaret aparmag üçün bir övladım yohdu. Gel bu vardövleti senin adına salım, men ölenden sonra ye, iç, keyfini çek, mene de cennet ohu”.

Abdulla dinmeyib, başını salladı. Abdulla tacir Firuz'un hetrini isteyirdi, uşag kimi ağlamağa başladı.

Firuz adam gönderib, şehrin gazısını çağırtdırdı. Bütün var-yohunu Abdulla'nın adına saldı. Çoh çekmedi ki, tacir Firuz ömrünü Abdulla'ya bağışladı.

Abdulla neçe müddet tacirlik eyleyib, öz gelirini artırdı. Çoh çekmedi ki, Bağdad şehirinde birinci adam oldu. Yetim, kimsesiz Abdulla dönüb oldu Hace Abdulla.

İndi gulag asın, size söyleyim Hace Abdulla'dan. Hace Abdulla'nın devletinin gelhagel vahtı idi. Mal, devlet heddinden aşmışdı. Amma oğulsuz bu cahi-calal neye gerekdi?

Hace Abdulla günlerin bir gününde durub hücresin bağladı, evine geldi. Eyalını çağırıp dedi:

“Arvad, gel abadanlıgdan harabalığa harabalıgdan abadanlığı köçek.”

Reyhan Hanım dedi:

“Hace Abdulla, dediyin beynime batmadı. Açıg de görüm, ne ne demek istiyirsen?”

Hace Abdulla dedi:

“Gel otur yanımda”

Arvad Hace Abdulla'nın yanında oturdu. Abdulla dedi:

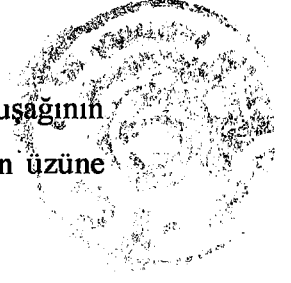
“Allah bize ferzend vermir. Ferzendsiz de ki. Evin lezzeti yohdu. Gel bu var-çohumuzu fağır-füğaraya paylayag, belke Allah bize bir ferzend vere. Sonra harabalığı abadanlaşdırmag asandı.”

Hace Abdulla var-yohunu ehsan verdi. Fağır-füğaranın garnını doydurdu, ne ki gızıları, pulları, elsiz-ayagsızlara payladı.

Ay keçdi, gün dolandı, dogguz gün, dogguz saat tamam olandan sonra Hace Abdulla'nın övreti Reyhan hanımın bir uşağı oldu. Uşağın adını Geys goydular.

Aradan bir ay keçmişdi ki, Geys ağlamağa başladı. Herçi elediler ki, Geys'in ağlamağını kessinler, mümkün olmadı. Ahırda bele meslehet gördüler ki, Geys'i bulag başına aparsınlar, versinler arvadların gucağına, her kimin gucağında dayanıb ağlamasa, onu Geys'e daye tutsunlar.

Geys'in anası uşağı gucağına alıb, bulag başına apardı. Geys'i her kimin gucağına verdiler, dayanmadı, ağladı. Bahdılar gördüler ta arvad heylağı galmadı.

Amma kenarda yaş yarım bir balaca gız dayanıb. Geys'i verdiler bu gız uşağının gucağına. Gız uşağı olan kimi Geys sesini kesdi. Başladı mat-mat bu gızın üzüne bahmağa. Kenarda buhanlar bu işe teeccüb eyleyib, heber aldılar:

Ay gız. Kimin gızısan? Adın nedi?

Gız dedi:

“Menim adım Leyli, özüm de Sultan Mahmud Paşa'nın gızıyam.

Hace Abdulla'ya heber getdi ki, bes Soltan Mahmud Paşanın gızı Leyli Hanım oğlun Geys'i gucağına alan kimi ağlamağını kesdi. Eğer çare olsa, sene Leyli'den olacag.”

Hace Abdulla durub, Soltan Mahmud'un yanına geldi. Başına gelenleri nağıl eyleyib dedi:

“Gerek gızın Leyli'ni veresen, ta ağılları kesene kimi oğlum Geys'nen bir otagda galsınlar.”

Soltan Mahmud Hace Abdulla'nın sözünü yere salmayıb, razı oldu. Hace Abdulla Leyli'ni götürüb geldi evine. Bunlara otag ayırdı. Bir de daye tutub, bunları dayenin ihtiyarına verdi.

Aradan bir müddet keçdi. Uşağlar yaşa doldular. Bele ki, mektebe getmek vahtları çatdı. Hace Abdulla Geys'le Leyli'ni mektebe goydu. O zamanacan ohudular ki, Leyli on altı yaşa çatdı. Geys'de on beş yaşa.

Günlerin bir gününde Geys'le Leyli mektebden çıhib evlerine gedirdiler. Geys yolda diggetnen onun gül rühsarına tamaşa eyleyib, elini boynuna saldı, rühsarından bir buse aldı. Leyli'nin yanagları yeni yetme gırmızı alma kimi alışıb yandı. Bu işi kim gördü, kim görmedi, bir imansız garı. Garı yolnan dalında bir şe le garatikan gedirdi. Gördü ki, Mahmud Paşa'nın gızı Leyli Geys'le öpüşür. Tez garatikanı yere atıb, özünü Leyli'nin anasının yanına yetirdi, dedi:

“Ne durubsan, ay Allah'ın yazıg bendesi? Gızın Leyli Geys'in mektebden gol-boyun çıhib eve gelirler, yolda Geys Leyli'den busenin yüzünü bir köpüye alırdı, o da nisye, hirmen vahtına.”

Leyli'nin anası gariya inanmadı. Sabahı gün tezden durub mektebe geldi. daldalanıb divarın dibinde Geys'le Leyli'nin yolunu gözleyirdi ki, bir de gördü, budu, Geys'le Leyli gol gola keçirib mektebe gelirler. Gapının ağzında Geys Leyli'den bir buse aldı. Leyli'nin anası özünü sahlaya bilmeyib, Leyli'nin bileyinden yapışdı, döye-döye götürüb alardı öz evlerine, otagların birine salıb, gapıları da üzerine bağladı. Günlerin birinde Leyli çoh ah-zardan sonra pencereni açıb bağa-bağçaya tamaşa edirdi ki, bir de gördü bir deste gız mektebe gedir. Leyli'nin Geys'le mektebde keçirdiyi günler yadına düşdü. Siyah telinden birini ayırıp sinesazeledi, sıhıb döşüne, görek gızlarnan Geys'e ne heber gönderdi:

Deste ile geden gızlar,
De, durmasın, ona gelsin!
Heber alsa-günüm gara
Düşmüşem zindana, gelsin!

Ovçunun ovu destinde,
Anamdı canım gesdinde,
Gara göz Geys'in üstünde,
Düşmüşem zindana, gelsin!

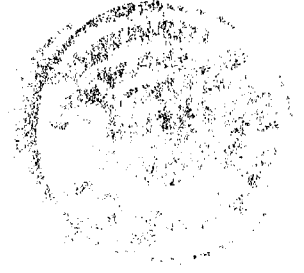
Leyli gurban olsun size,
Gara zülfü tökün üze,
Gedin Leyli garagöze
Düşmüşem zindana, gelsin!

Gızlar ötüb getdiler. Leyli oturub ağlamağa başladı. Sen deme, anası gapının dalında dayanıb gucag asırmış, gördü ki, Leyli Geys deyib, gözünün yaşını bahar bulud timi tökür, içeri girib dedi:

“Gızım, niye ağlayırsan?”

Leyli gözünün yaşını silib dedi:

“Ana, darıhıram. Ahı, niye goymursunuz mektebe gedem?” Anasının bir tereften Leyli'ye üreyi yandı, bir tereften gezeblendi, aldı görek ne dedi:

Eşitmişem, eceb balam,
Bir aşığa yar olmusan
Mehebbetin belasından
Çoh tez heberdar olmusan

Anası bele deyende Leyli gızardı. Sonra siyah saçlarından üç tel ayırıp,
sinesine basdı. Aldı görek anasına ne cevab verdi:

Ne deyirsen, aman ana,
Heç kese men yar deyilem
Aşığ-me'şug danışırın,
Men ki, heberdar deyilem

Aldı Leyli'nin anası:
Ne layigdi dost yanında
Galdın diller dostanında
Biganeler bostanında,
Açıb, laleazar olmusan.

Aldı Leyli:

Ohuyuram mektebde men,
Dolanıram edeble men,
Bu diyari- Erebe'de men,
Heç ki, tahsırkar deyilem

Aldı Leyli'nin anası:
Sensen gözeller içre baş
Adın olub aleme faş
Gınar seni yarla yoldaş
Deyerler biar olmusan

Aldı Leyli:

Var get o mektebhandan,
Heber algilen molladan
Ne isteyirsen Leylâ'dan
Binamus, biar deyilem

Her ikisi sözlerini elediler. Leyli dedi:

“Ana, men heç kime aşig deyilem. Gel meni burah, gedim mektebe. Men Geys'i özümə gardaş bilirem.”

Anası razı olmadı. Leyli ağlamağa başladı. Leyli'nin anası işi bele görende dedi:

“Gızım, onu bil ki, bu günden sonra sen mekteb üzü görmeyeceksen. Senin yerin dörd divar arası olacag. Sen Geys'den elini üz! Ölsen de seni Geys'e vermeyeceyik. Bir de Geys'in üzünü görmeyeceksen!”

Aldı Leyli:

Aman, ana, gözüm ana,
Goyma dersim gala benim
Sene gurban özüm, ana
Goyma dersim gala benim

Ohuyuram herfi başdan,
Ayırma yaru yoldaşdan
Reva deyil, ganlı yaşınan
Goyma gözüm olda benim

Leyli'yem, candan bezaram
Derdime dermen yazaram
Yengi açmış lalezaram
Goyma rengim sola benim

Leyli sözünü tamam ededi. Dilnen de yalvardı ki: “Burak mektebe gedim.”

Leyli’nin anası kesen-kes razı olmadı, gapıları Leyli’nin üzüne bağlayıb, çıhib getdi.

Leyli’nin elacı her yerden kesildi. Günlerin bir gününde evde oturmuşdu. Geys’in surati gelib dayandı. Leyli’nin gözünün gabağında. Gız lap deli-divane oldu, durub geldi pencerenin gabağına. Açıb küçeye tamaşa eyleyirdi, gördü ki, bir oğlan goltuğunda kitab defter mektebe gedir. Leyli el eleyib oğlanı sahladı, heber aldı:

“Can gardaş, sen Geys’in yoldaşlarındansan mı?”

Oğlan dedi:

“Beli.”

Leyli dedi:

“Gel sene bir mektub verim, apar Geys’e ver.”

Oğlan dedi:

“Yaz, aparım verim.”

Leyli kağız-gelem götürüb mektubu yazdı, oğlana verdi. Oğlan soruşdu:

“Bacı, bu mektubda ne yazıbsan?”

Leyli kağızın mezmunun görek Geys’in yoldaşına neçe” dedi.

Aldı Leyli:

Vefalı yar, durub bahma yoluma
Men dehe mektebe gelen deyilem
Seyrağıblar vagif oldu hâlîma
Men daha mektebe gelen deyilem

Gece-gündüz hasretini çekerem,
Mehebbetin üreyimde ekerem
Senden ötrü ganlı yaşlar tökerem
Men daha mektebe gelen deyilem

Leyli deyeri bolu bolu derd mende,
Eğyarın te'nesi saldı kemende,
Düşmüşem mehbese, zindana, bende
Men daha mektebe gelen deyilem.

Oğlan mektubu Leyli'den alıb mektebe gelmekde olsun, size heberi verim
Geys'den.

Geys bir neçe gün evde galıb, ata-anasından sırrını gizletdi. Gece-gündüz göz
yaşı ahıdıb evden bayıra çıhmadı. Geys'in anası Reyhan Hanım oğlunu bele perişan
hâlde gördü, durub geldi oğlunun yanına, gerdenine tökülmüş gulac saçını alıb,
sinesaz elledi, görek Geys'e ne dedi.

Aldı Reyhan:

Oğul, söyle sözün, men sene gurban
Deginen, derdine çara eylerem
Goymaram galasan gemlere mehman
Öz ağ günlerimi gara eylerem."

Geys anasına cevap vermedi. Gözyaşı damcı-damcı ahıb tökülüpdü Geys'in
yanağına. Anası oğlunun bu hâlini görüb dedi:

Gurbanam gözünün yaşına senin
Ağını kim gatdı aşına senin?
Eyer bir iş gele başına senin,
Men özümü hezar para eylerem.

Geys yine de anasına cevap vermedi. Reyhan Hanım özünü sahlaya bilmeyib,
elini saldı Geys'in boynuna. Görek sözü nece tamamladı:

Aldı Reyhan:

‘Men Reyhan’am, gözüm galdı yaş üste
Yandırdın bağırmı ab-ataş üste
Goymaram Bağdad’da daşı daş üste
Deginen, derdine çara eylerem.

Geys, bu defe de anasına bir söz demeyib içinden ele bir ah çekdi ki, ağzından od çıhdı. Sonra durub, bir nefese yüyürdü mektebe. Amma göz gezdirib Leyli’ni tapa bilmedi. Leyli’nin hemişe oturduğu yere gelib, üzü üste yihılıb ağlamağa başladı. Mekteb yoldaşları yığıldı Geys’in başına. Bu demde de Leyli’nin kağızı gelib çatdı. Geys alıb kağızı ohudu.

Mezmunundan heberdar olandan sonra kağız getiren oğlana dedi:

“Gardaş, benim yazı yazmağa elim varmır, men söznan deyim, sen de men deyenı yaz.”

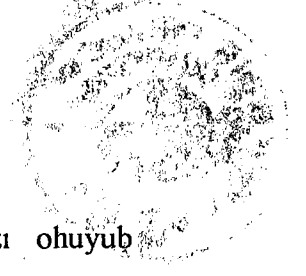
Aldı Geys:

“Gece gündüz durub yolun gözlerem
Bilmem neçün mehribanım gelmedi.
Salıbdı başıma nigarım sevda
Gan-yaş tökür giribanım, gelmedi.

İstemem izzeti, canı, dövleti,
Neyleyirem sensiz dünya lezzeti?
Ahulardan gıllam sözü, ülfeti,
Serf edim yolunda canım, gelmedi.

Geys’em, vetenimden gırağa düşdüm,
Leyli Leyli deyib, sorağa düşdüm,
Gülzarı-hüsnden ferağa düşdüm,
Mesken etdim biyabanı, gelmedi.”

Söz tamam oldu. Geys, kağızı alıb бүkdü. Sonra yene de haman oğlana verip dedi:

“Ağarıb verersen Leyli’ye.”

Oğlan kağızı ağarıb, yüyürmece yetirdi. Leyliye. Leyli kağızı ohuyub mezmunundan heberdar olanda heç bilmedi neylesin. Uşag kimi evin bir küncünde oturub, ağlayıb-sızlamagda olsun, size heber verim Geys’den. Geys tay-tuşdan ayrılıb öz mollasın yanına geldi. molla heber aldı:

“Derse niye gelmirsen?”

Geys dedi:

“İzin ver, bir neçe sözüüm var, deyim.”

Molla izin verdi. Görek Geys ondan nece hâlallıg istedi.

Aldı Geys:

Hâlal eyle, hümmet eyle, efendim

Mehebbet oduna yana gedirem

Eşgin semendini sürüb meydana

Menzil sürüb, biyabana gedirem.

Görünmez nigarım, düşmüşem derde

Eşginin sevdası dalandı serde

Gerarım gelmeyir duram bu yerde

Menzil sürüb, biyabana gedirem

Geys bele deyende mollası dedi:

“Gel bu sevdadan el çek, dersini yarımçıg goyma!”

Geys alıb sazını, cuş eyleye-eyleye, görek sözünü nece tamamladı:

Baş a yetişmedi dersim, savadım

Bereks etdi çerh-felek muradım,

Men Geys iken Mecnûn goyuldu adım,

Üz çevirib biyabana gedirem

Geys, sözünü mühtesereledi, mollası ile hâlallaşmış, geldi mekteb yoldaşlarının yanına. Görek bunlara ne dedi.

Aldı Geys:

Mektebde cem olan növres cavanlar
Gelin bir-bir hâlallaşsın, gedirem
Tüllabeyi-elmler, hem savadlanlar,
Gelin bir-bir hâllalışın, gedirem

Geza-geder yazdı lohi-talıma
Atam-anam gan ağlasın hâlıma
Bir dilber sevdası düşüb canıma
Gelin bir-bir hâllaşsın, gedirem.

Meni derde salan meyi-sagıdı
Sinem üste yar düyündü, dağıdı,
Hem taylarım, Geys'in ahır çağıdı,
Gelin bir-bir hâlallaşsın gedirem.

Geys, sözünü mühteser eyleyib, eşgi deniz kimi cuşa geldi. Dağ, dere demeyib, ele hey getmeye başladı. O geder getdi ki, gözden itdi, gelib bir çölü-berrü-biyabana çıhdı. Çoh gezdi, az gezdi, bir çeşme tapdı, üzügüylü bu çeşme üste düşüb ağlamağa başladı.

Geys, burada galmagda olsun, indi eşit, heberi verim sene Leyli'den. Leyli eşitdi ki, Geys Mecnûn adını alıb, vehi teki üz goyub çölü-berrü-biyabana durub ayağa geldi kızların yanına, dedi:

“Gızlar, bahar feslidi gelin gedek gezmeye.”

Gızlar razı oldular. Leyli gelib anasından izin aldı, çıhdılar çöle. Gızlar gezmek niyyetine, Leyli Geys'i ahtarib topmag niyyetile düşdüler. Çölü-berrü-beyabana. Gez ha gez, gelib çıhdılar bir çemengaha. Leyli bahib gördü ki, gızların yanında Geys'i tapa bilmeyecek. Bele bir tedbir töküb, gızlara dedi:

“Gızlar, gelin bu yeri nişanlıyag. Sonra heremiz bir yana gedek. Kim tez gül derib gayıtsa, bu ipek desmal onun olsun.”

Gızlar razı olub, heresi bir yere dağıldılar. Leyli, gızlardan ayrılıb geder getdi ki, gözden itdi. Bir gederden sonra gözüne bir türlü göründü. Yeriib ireli, gördü ki, öz mehbubu Geys’di. Bulanıb toz toprağa, iki diz üste oturub, rengarenk güllerden yığıb gabağına, tamaşa eleyir. Leyli ireli yeriib dayandı ayağa. Leyli dedi:

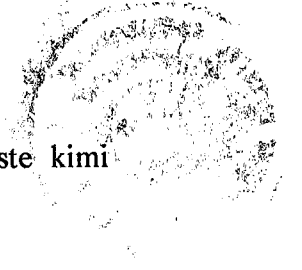
“Geys, bu nedi?” Özünü ne cevap verdi:

Ne müddetdi camalını görmürem,
Salıb meni gem bu hâle, sevdiyim!
Dost bağının elvan gülün dermirem,
Düşüb başım galmagala sevdiyim!

Mehebbetin salıb meni derbeder,
Meskenim olubdu biyaban, çöller,
Eliyyü-Mürteza, sagiyi-kövser
Verib mene bir piyale, sevdiyim!

Men Geys’em derdden olmuşam şeyda,
Sirrini demerem eğyara, yada
Sen benim, men senin, fani dünyada
Salma meni gyaman hâle, sevdiyim!

Geys sözünü tamam eledi, iki hasretkeş sarmaşıg kimi bir-birine sarılıb bihuş, dünyadan hebersiz galdılar. İndi bunlar burada galsınlar, size heberi verim gızlardan. Gızlar rengarenk güllerden yığıban, deste tutub, nişan goydugları yere cem oldular. Gördüler ki, Leyli gelib çıhmadı. Gezib gezib, ahırda gelib çıhdılar haman çemenliye. Gördüler ki, Leyli’ynen Geys gül bülbüle, bülbül güle sarılan kimi bir-birlerine sarılıb, heç dünyadan haberleri de yohdu, başlarının üste de iki gürze ilan durub. İlanlar gızları gören kimi çekilib getdiler. Gızlar bir neçe defe “Leyli, Leyli!” -çağırıp gördüler ki, bunlar heç ayılan deyiller. Leyli’ni Geys’in gucağından ayırıp

götürdüler, şehere teref üz goydular. Leyli ayılıb gördü kızlar bunu heste kimi aparılar heber aldı:

“Ay kızlar, meni bele niye aparırsınız?”

Gızlar dediler:

“Sen gül dermeye gelmişdin, ya mehbubunla görüşmeye?”

Leyli heber aldı:

“Men haradaydım?”

Dediler:

“Sen Mecnûn’un yanında idin.”

Leyli dedi:

“Gızlar, dünyada ne yahşıdı?”

Bu suale here bir cür cavab verdi. Biri yeri yib ireli dedi:

“Dünyada sırdaşlığdan başga yahşı şey ola bilmez.”

Bele deyende Leyli, gızlara yalvardı ki, bu gördüklerini atasına, anasına demesinler. Gızlar söz verdiler ki, demerik. İş bu yere yetişende Leyli’nin üreyi sakit olub, görek derdine münasib ne dedi:

Aldı Leyli:

Sene gurban olum, Keremli Huda
Gelib bu menzile, yara uğradım
Kerimsen, rehimsen, hem müşkülguşa
İtirdiyim rûzigara uğradım.

Bir adın hadi, bir adın behdud,
Senden hasıl olub cemi-el-mercud,
Sen ver muadımı, ya heyyel-me’bud,
Gelib gemi-dili-zara uğradım.

Baharın fislidi, ohur b lb ller,
A ılıb sebzeler, laleler, güller,
Divaneyem, mene Leyli deyerler,
E ge düşdüm, hiridara uğradım.

Söz tamam oldu. Gızlar Leyli'ni alıb eve getirdiler, anasına da heç bir sırr vermediler. Leyli oturub evde, gece-gündüz pe esi a lamag olsun, eşit Geys'den.

Geys e  den bihuş olub,    gün,    gece  z ne gelmedi. Dördüncü günü sabahın yeli ona deyib ayıldı. Bahıb gördü ki, Leyli, yohdu. Ele bildi ki, bivefalıg eleyib. E  in deryası yine cuşa geldi. ba  götürdü,  z n  ins-cins olmayan çöllere  ekildi.

Geys'in atası eşitdi ki, oğlu Mecn n adı ile sehralar m safiri olub. Ebasın  iynine saldı, bir heybe   rek götürdü, düşdü Ereb   llerine, oğlunu ahtarma a.

Bir müddet sehraları gezdi, ancag oğlunu tapa bilmedi. Gayıdıb Bağdad'a gelen macalda yolda uzakdan bir adam gördü, amma bu adamın yanında a -a  şeyler vardı. G maneledi ki,  obandı, yanında da goyun-guzu. Dedi:

“Yah ı oldu, gedib bundan Geys'i soru aram.”

Bir ne e gedem ireli gelib gördü bu  oban deyil  z oğlu Geys'di.  ayın kenarında dayanıb, mat-mat çaya bahır. Geys  ayda atasının eksini gören kimi istedin ga a Hace Abdulla yapı ıb oğlunun bile inden, dedi:

“Oğul,    g nd  ki, senden ötrü gezirem. Her yeri gezib her yetenden seni sormu am. De görüm, senin derdin nedi ki, bele çöllere, sehralara d   m sen?”

Geys heç bir söz demedi. Balaca bı a ını  ıhartdı, golunu  ırmayıb, damarından, balaca gan aldı. Atası Hace Abdulla bahıb gördü oğlunun golundan gan açılıb töküldü da ların  st ne. Her yerde “Leyli, Leyli!” yazıldı. Sonra d   n  verdi atasının gula ına. Hace Abdulla gulag a ıb gördü, Geys'in s m kleri de “Leyli, Leyli!” deyir.

Dedi:

“Oğul, indi bildim ki, seni deli-divane eyleyen Leyli’ydi. Gel gedek, toyunu eleyim. Leyli evimizde seni gözleyir.”

Abdulla Geysi gatıb gabağına. Götürüb geldi Bağdad’a. Geys evlerine çatıb, gapıdan içeri girdi. Gördü ki, taydan heç bir iy de yohdu. Atasından heber aldı:

“Ata, bes hanı Leyli? Hanı toy?”

Hace Abdulla dedi:

“Oğul, helelik sene derviş toyu eleyeceğim. Bey toyu sonraya galıb.”

Geys, keçib otaların birinde oturdu. Geys’in anası Reyhan, sevine-sevine Geys’in boynunu gucaglayıb, o üzünden, bu üzünden öpüb dedi:

“Geys, oğul, hoş gelibsen!”

Geys Leyli’nin anasından görek neçe heber aldı.

Aldı Geys:

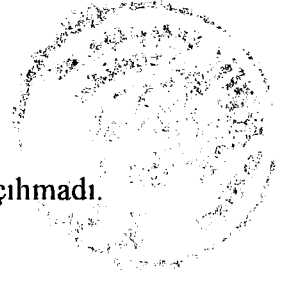
Alıb başım, hidmetine gelmişem
Ana, benim mehribanım görünmez!
Hanı, de, gelbimin soltanı, hanı?
Neçün tehti-Süleyman’ım görünmez?

Leyli yarın sevdasına dolmuşam
Hüs-camalına aşığ omuşam
Sorağını bizim evden almışam,
Gizlenib mi növcavanım, görünmez?

Mecnûn’am gesidem düşübdü dile,
Geys’inem, gözyaşım dönübdü sele,
Canım ana, mene doğrusun söyle,
Gedib mi o mehribanım, görnmez?

Geys sözünü tamameledi. Reyhan dedi:

“Oğul, Leyli burada idi, getdi ata-anasını görmeye.”

Geys sehere kimi oturub Leyli'ni gözledi. Gördü ki, Leyli gelib çıkmadı.
Gelem aldı, bir kağız yazıb verdi anasına, dedi:

“Ana, bu kağızı Leyli'ye yetir.”

Reyhan Hanım heber aldı:

“Oğul, bu kağızda ne yazıbsan?”

Geys görek kağızın mezmununu anasına neçe dedi.

Aldı Geys:

Elimden, yurdumdan oldum derbeder,
Hanı benim memleketim, elim, yar?
Aşığ aşigine bele mi yanar?
El bilmezse, sen bilersen hâlım, yar!

Şeyda bülbül havalanıb dövr eler,
Tebib gelse, yaralarım dövr eler,
Bir tereften gahum-gardaş cövr eder
Bir tereften sen bükersen belim, yar!

Bülbül ağlar, gül yerini aldı har,
Bu sinemde ahlanmamış neyim var?
Miskin Geys'i gel goyma sen intizar,
Goyma çölde gözü yaşlı galım yar!

Söz tamam oldu. Reyhan kağızı aparıb gizletdi. Hace Abdulla çıhib bayıra pir kişilerden yığdı, meslehet gördüler ki, Leyli'ye elçi getsinler, Geys'e alsınlar.

Yığışıb pir kişiler Hace Abdulla ile birlikde geldiler Soltan Mahmud'un huzuruna. Soltan Mahmud bahıb gördü ki, bir neçe kişi ile beraber Hace Abdulla onun evine gelir. Tez çıhib garşılarına bunları hoş sifetle şirin-şirin söhbet elediler. Hace abdulla bahıb gördü ki, meclisde oturanların heç birisinden bir seda çıhmır. Ahırda özü üzünü Soltan Mahmud. Menim oğlum Geys senin gızın Leyli'nin

derdinden deli-divane olub. Biz de elliknen yığılıb senin gızına elçi gelmişik. Görek Leyli'ni veresen Geys'e.

Soltan Mahmud başını aşağı endirib, gözlerini tikdi yere. Haçandan-haçana sual eyledi:

“Mecnûn'un me'nası nedi?”

Hace Abdulla dedi:

“Mecnûn, yeni divane, deli.”

Soltan Mahmud dedi:

“Hub, indi ki, delidi, men gızımı deliye neçe verim?”

Ehli-meclis yerbeyerden galhıb dediler:

“İndi ki, gızın Leyli Geys'e getmek isteyir, daha senin ne sözün ola biler?”

Soltan Mahmud dedi:

“Eybi yohdu, men razıyam. Eyer Mecnûnlug adını üstünden götürse, benim gızım gurbandı senin oğluna.”

Hace Abdulla razı oldu, her iki tereften “Allah mübarek elesin” deyib getdiler.

“Sene heber verim Geys'den”. Geys oturmuşdu evde gördü ki, ne Leyli'den bir heber çıhıdı, ne de atasından. Eşgin deryası cuşa gelib, başladı hönkürtü ile ağlamağa. Haçandan-haçana ağlamağını sahlayıb, galhıb getmek istedi. Gördü ki, atası gapını açıb girdi içeri. Geys sarılıb atasının boynuna, heber aldı:

“Atayi-mehriban, de görüm, nece geldin?”

Atası dedi:

“Oğul, Leyli'ni aldım sene.”

Geys başını tikib aşağı, bir heylag özüne tahtaglıg verib dedi:

“Atayi-mehriban, bes nece oldu ki, bir kereme gızı verdiler?”

Atası dedi:

“Oğul, Soltan Mahmud erz eyledi ki, eyer Mecnûnluğ adın üstünden götürsen, vallah, billah, Leyli senindi.”

Hace Abdulla bele deyende Geys alıb sazın, öz atasına görek ne dedi:

Divane elinde ihtiyar olsa,
Eşg damine heç girftar olur mu?
Bir kimsenin kamalında, ağılında,
Kem olmasa kem aşikar olur mu?

Tebibe derdimin yoh ehtiyacı,
Leyli'nin rühsarı derdimin elacı,
Bir kesin eşg ile dönse mezacı,
Eğyar te'nesinden bimar olur mu?

Mecnûn'am ay ata, eyleme tedbir,
Tedbirin bugüne eylemez te'sir,
Leyli heyalımı eyleyib tefyir,
Geyriden gemime gemhar olur mu?

Geys, sözünü mühteser eleyib, istedi üz goyub sehrağa gede. Hacı Abdulla tutub oğlunu saldı otağa, gapıları üzerine bağlayıb çıhib gedirdi ki, Geys, pencereden boylanıb ele bir gıy vurdu ki, ağzından od çıhdı. Dağ, daş titredi. Hacı Abdulla gulag asmayıb, istedi çıhib gede. Bahıb gördü ki, ayakları guruyub ireli gedem ata bilmir. Dönüb dedi:

“Oğul, seni men zındana salmıram. İzin ver, gedim sevgilinin atasının yanına meslehe.”

Geys dedi:

“İzin verirem, amma ahşama özünü mene yetirersen.”

Hacı Abdulla çıhib şehere, getdi tanış-bilişlerinin evine onlardan tedbir isteyib dedi:

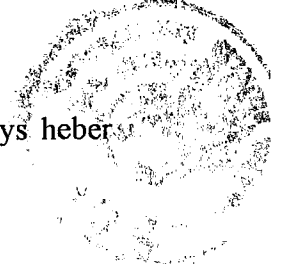
“Menim oğlum elden gedir. Mene tedbir!”

Bir çohlardı dediler:

“Divaneye ne tedbir?”

Bir çohlardı da dediler:

“Apar pire, belke şefa tapa.”

Hace Abdulla galhıb oğlunun yanına geldi. Otağın gapısını açdı. Geys heber aldı:

“Ata, nece oldu?

Oğul, gel seni aparım pire, belke şefa tapasan.”

Geys dedi:

“Ata, benim ağılım yerindedi. Sen get ele bir deli tap ki, pir ona şefa versin.

Menim şefamı Leyli'den başka heç kes verebilmez.”

Hace Abdulla geceni yatdı, seher tezden durdu, güçle Geys'i gabağına gatıb, pire yola düşdü.

Geys gördü ki, göy üzünde beş-on durna gedir. Dayanıb durnalara dedi:

Göynen geden beş-on durna,

Aparırlar pire meni.

Meyer ben deli olmuşam,

Aparırlar pire meni?

Uca dağlarda meskenim,

Belli deyil heç mekânım,

Görsez, deyil, Leyli yarım,

Aparırlar pire meni.

Mecnûn'am, düşmüşem lova,

Derdime eylesin dava,

Leyli yazsın mene dua,

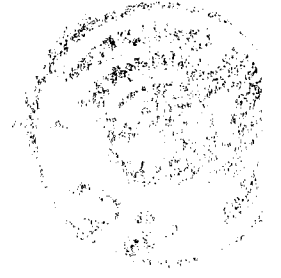
Aparırlar pire meni.

Geys sözünü mühteser eleyib, goşuldu atasına, geldiler pire, Hace Abdulla dedi:

“Oğul, dayan burada, men yalvardıgca sen de pire yalvar belkem şefa tapasan.”

Hace Abdulla görek pire nece erz-hâleledi.

Aldı Hace Abdulla:

Gibleyi-alemim, kani-şefaet,
İsterem derdime davalar senden.
Çohlar benim teki isteyib necat,
Behş olub onlara atalar senden.

Ey gedri bilinmez, nüttesi ali,
Senden keşf eyleyen müşküllü hâli,
Divane oğluma sen ver kemali,
Neçeleri yetib kemala senden.

Ke'beyi-Beytulla deyirler adın,
O İbrahim Helil gılıb bünyadın,
Ey piri-Bağdad'ım, sen ver muradım
Abdulla götürsün şefalar senden.

Hace Abdulla oğluna çoh yalvardı ki:

“Oğul, sen de pire yalvar, belke sene ağıl, kamal vere.”

Geys gülüb dedi:

“Ata, benim başımda Leyli sevdası var. Pir benim derdime derman eyleye bilmez. Menim derdimin dermanı Leyli'dir.”

Hace Abdulla çoh yalvardı oğluna, gördü ki, sözüne bahmayacag, elini salıb Geys'in boynuna, o üzünden, bu üzünden öpdü. Geys'e eşg güç getirdi, her kimi bağıra-bağıra feryad-feganla çıhib pirden, o yerecen getdi ki, gelib çatdı bir dağın döşüne. Ne geder elleşdise, dağa çıhmağa yol tapa bilmedi, dedi:

Ey sane-cahan, ferdi-bihemtay,
Lütfü kereminden bir yar isterem.
Egl, kemal benim hacetim deyil,
Eşgin bazarında bidar isterem.

Eşgin piyalesin huş edib ganım,
Mehebbet renginden boyanıb ganım,
Daim zimistanda keçmesin günüm,
Baharın feslinde gülzar isterem.

Sözün tamam eleyib yola düşdü, gelib dağın burcasına yetişdi, ne geder o teref-
bu terefe getdise, yol tapmadı, aldı görek dağlara ne dedi:

Aldı Geys:

Uca boylu duran dağlar,
Eceb müşkül yolların var.
Serv boylu ağaçların,
Ahan soyug suların var.

Şir, aslan yığnaqların,
Ahu, maral oylagların,
Gül, gülüstan yaylagların,
Açılmış lalezarın var.

Mecnûn'am, yol azıb geldim,
Hedden aşıb benim derdim,
Bir yol göster, keçim gedim.
Can alıcı canların var.

Sözün tamameledi, dağın eteyi ile getmeye başladı. O geder getdi ki, gelib
çatdı çölü-berrü biyabana. Amma acılığ Geys'i ele tagetden salmışdı ki, heç yeriye
bilmirdi. Dayanıb, görek ne dedi:

Aldı Geys:

Meni yohdan var eleyen,
Sen meni nakam öldürme,
Derde giriftar eyleyen,
Sen meni nakam öldürme!

Gizlin sirrim heç kes bilmez,
Bilen elacım eylemez,
Üzüm şad olub heç gülmez,
Sen meni nakam öldürme!

Mecnûn'am, derde peyveste,
Biyabanlar içre heste,
Yetişmez heberim dosta,
Sen meni nakam öldürme!

Sözün tamam eyleyib, başladı yol getmeye. Bir geder getmişdi ki, bir de bahdı
bir şehs bir ahunu gabağına gatıb aparır. Mecnûn heber aldı:

“Ey şehs, bu ahunun tehsiri nedi ki, esir eylemisen?”

Şehs dedi:

“Çıhıb getsene yolunla. Ne işine?”

Mecnûn tutub bu şehsin gabağını, başladı yalvarmağa. Yalvardı, görek nece
yalvardı:

Seyyad, rehm eyle bu hâla

Azad ele bu ahunu!

Gözü yaşlı bu gezala

Azad ele bu ahunu

Gözden ahan ol yaş ile

Ayrı salma yoldaş ile

Çihart gözüm maggaş ile

Azad ele bu ahunu!

Mecnûn'un yohdu minneti,

Yoh dost yanında hörmeti

Nedi ahunun gıymeti?

Azad ele bu ahunu!

Seyyad dedi:

“Hamı senin kimi deli ola bilmez ki? Men onu elimden burahsam, ehli-eyalımın yanına ne üzle giderem?”

Geys çoh yalvardı ki, kişi ahunu buraha, burahmadı. Geys elini cibine salıb ahtardı, gördü tekce biir gızıl var, çıkarıb seyyada verdi. Seyyad ahunu verdi Mecnûn’a, çıhib getdi. Mecnûn ahunu öpüb dedi:

“Men sene hemrah oldum, sen de mene hemrah ol! Leyli benim yadıma düşende, gerek Leyli tesellisini sen mene veresen.”

Ahu başladı Mecnûn’a Leyli tesellisi vermeye. Belelikle, bir neçe ahu Mecnûn’un başına cem oldu. Mecnûn onlarla dolanmağa başladı.

Bir gün Mecnûn oturmuşdu, gördü ki, bir nefer şehs elinde bir geşeng sabuta gedir. Mecnûn kesib seyyadan gabağın, yalvardı ki, bu sabutanı ver mene.

Seyyad dedi:

“Sen ne ahmag adamsan? Men zehmet çekim, sabuta tutum, getirim verim sene?”

Seyyad bele deyende Mecnûn alıb görek ne dedi:

Aman seyyad, gözüm seyyad,
Ver mene bu sabutanı!
Sene gurban özüm seyyad,
Ver mene bu sabutanı!

Leyli’nin gözleri gara,
Çıhib garşıma ilgara,
Sabuta dil yetirir yara,
Ver mene bu sabutanı.

Seyyad dedi:

“Sen ne ahmagısan? Yarına mektub göndereceksen, men niye ovumu pulsuz-pelesiz sene verim?”

Mecnûn cuşa gelib, görek sözünün ahır bendini nece tamamladı:

Mecnûn'am, yohdu tavanım,
Heç şeye gelmez gümanım,
Rehm ele, cavandı canım,
Ver mene bu sabutanı!

Geys sözün mühteser eleyib, dille de çoh yalvardı ki, sabutanı ver. Kişi vermeyib dedi:

"Havayı da adam adama şey verer mi?"

Mecnûn ora-burasına bahdı, heç bir şeye gümanı gelmeyende paltarını soyunub seyyada vermek isteyirdi ki, birden gözü goluna sataşdı, bazubendi gördü. Açıb bazubendi verdi seyyada, sabutanı aldı. Sonra ona dedi:

"Men seni azad eledim, sen de benim Leyli yarım mektub aparmalısan."

Sabuta insan kimi baş terpetdi, bu da oldu Mecnûn'a yoldaş.

Mecnûn ahunu, sabutanı alıb, "Leyli, Leyli!" -deye-deye gelib çıhdı bir çayın kenarına. Gözel-gözel bir çemende oturub, ahunu aldı gucağına, Leyli tesellisi almagda olsun, sabuta da galhdı göye, enib oturdu Mecnûn'un başında. Açıb ganadlarını Mecnûn'a kölgelikeledi.

Bu demde bir kişi yolla gedirdi. Mecnûn, bahıb gördü ki, bunun elinde zencirli bir şey var. Mecnûn durub özünü yetirdi haman kişiye, heber aldı:

"Bu ne şeydi bele, zencirleyib yanınca gezdirirsen?"

Kişi cevap verdi ki:

"Bunun adına mantar deyerler."

Mecnûn dedi:

"Neye lazım olan şeydi bu?"

Kişi dedi:

"Bu mantarı oynadıb, pul yığıram."

Mecnûn gülüb dedi:

"Esil mantarı goyubsan burda, onu niye oynadırsan?"

Kişi dedi:

"Hanı esil mantar?"

Mecnûn dedi:

"Menciyez."

Kişi dedi:

“Sen ne sefeh adamsan?”

Kişi istedi çıhib gede, Mecnûn tutub dedi:

“Sen bu mantarı biraş getsin, haman zenciri açib bağla benim boynuma. Sonra apar meni Bağdad şehrinerine. Leyli’nin imaretinin gabağında oynat, ne geder gızıl istesen o sene verer.”

Kişi mantarı biraşdı. Zenciri tahdı Mecnûn’un boynuna. Her ikisi geldiler çıhdılar Bağdad şehrinerine. Kişi özün Leyli olan imaretin gabağına çatdırıb, başladı Mecnûn’u oynatmağa.

Bağdad şehrinerinin ehâlisi sefiren-kebiren ne ki vardı, yığıldılar Mecnûn’un tamaşasına. Leyli pencereden bahdı ki, görsün imaretin gabağına bu geder cemaat neden ötrü yığılıb. Birinci bahışda Leyli, sevgilisini tanıdı, özünü sahlaya bilmeyib, çekildi içeri, hedsiz-hebasız gızıl sepeledi Mecnûn’un başına. Bahar buludu kimi gözlerinden yaş ahıdıb, yihıldı rehthabına.

Mecnûn bahib gördü ki, Leyli görünmez oldu. Kişiye dedi:

“Meni apar Leyli’nin penceresinin gabağına.”

Kişi Mecnûn’u götürüb apardı. Leyli’nin penceresinin gabağına Mecnûn bir heylag oynadı. Gördü ki, Leyli evden bayıra çıhmır. Eşgin deryası cuşa geldi, alıb zencirleri eline sinesaz eyleyib görek yanıklı-yanıklı ne dedi:

Gül üzlü dilberim, dur ver payımı,
Sailem gapına ehsana geldim!
Zenciri salmışam geddi-boyuma,
Derdim tüğyan edib, dermana geldim!

Cinunluğuma sebep olubdu eşgin,
Binayi-gönlümü delibdi eşgin,
Meni sehralara salıbdı eşgin,
Zülmden gapına amana geldi!

Mecnûn'am bir nura olmuşam esir,
 Gelmişem gapına, boynumda zencir,
 Göster camalını, mahi-minevvir,
 Ne çekibsen özün pünhana, geldim!

Mecnûn sözün tamam eyleyib gördü ki, Leyli görünmedi. İstedi üz goya sehraya, bu dem Leyli menzilinden bayıra çıhdı. Mecnûn Leyli'nin ruhsarını gören kimi eşgin deryası cuşa geldi, el atdı zencire, parça-parça edib her parçasını bir terefe tulladı, üz goydu sehraya. Bu terefdən de Bağdad şehrinin uşagları Mecnûn'un kaçmağını görçek, gıy vurub basdılar daşa. Mecnûn yağış kimi yağan daşa bahmayıb, özünü bağlayıb, helvet küçelerle özünü saldı Leyli'nin bağına. Leyli çıhib bayıra, gördü ki, Mecnûn'un şehla gözleri bağlıdı. Ele bildi ki, hegigeten Mecnûn kor olub.

Leyli tebe gelib, siyah hörüklerini sıhdı döşüne, görek ne dedi:

' Divane dilberim neçün bağlanıb,
 Söyle görüm, o mestane gözlerin?
 Gan ağlamag yaraşar mı bülbüle,
 Bağlanıbdı o mestane gözlerin!

Biyaban çöllerde ahu-zar çekib,
 Noreste geddini derdü-gem eyib,
 Geys'e felekden ne belalar deyib,
 Bahmaz bize o mestane gözlerin?

Biçare Leyli'yem, adım dildedı
 Seyrağıblar bilmem ne heyalladı,
 Aç gözünü, yarın gör ne hâldadı,
 Bahsın görsün, o mestane gözlerin!

Leyli sözünü mühteser eleyib, tutdu Mecnûn'un golundan, apardı otağına, sarmaşığ güle sarılan kimi, iki hesretli sarıldılar bir-birine.

Mecnûn bir müddet, Leyli ile bir yerde galdı. Birden eşgin deryası cuşa geldi, galhıb üz goydu sehra. O geder getdi ki, gelib çatdı öz biyaban menziline. Gördü ki, burada o geder ahu, sabuta var ki, gel geresen. Mecnûn gatışib bunlara başladı bu heyvanlarla gün geçirmeye. Bunlar burada gapsınlar, indi eşidin Leyli'den.

Aradan br müddet keçdi. Leyli kızlarla gülşen bağına seyre çıhım. Anası izin verdi. Leyli bir deste gız götürüb, seyre çıhı. Bir heylag gezib, ürek açan yerlerde eyledikten sonra bir çemengah tapıb oturdular.

Leyli'nin gözü dörd idi ki, belke Mecnûn'a bu tereflerde rast gele. Amma Mecnûn'un heç iyisi de gelmirdi.

Leyli çoh bikef olub emr verdi ki, çadırı bir az o yanda gursunlar. Gızlar çadırın gabağında oturub, sebirsizlikle Mecnûn'un yolunu gözleyirler.

Bu zaman Salam Şahzade atasının veziri ile şikârdan gelirdi. Gúzarları düşdü bu çadırın yanından. Salam Şahzade diggetle bahıb gördü ki, burada bir deste gız var. Amma bu gızların içinde bir güzel gız eyleşib, ele bil on beş gecelik oynadı. Salam Şahzade Leyli'deki güzelliye heyran galıb, vezire dedi:

“Vezir, bu gız hansı behteverin gızıdı?”

Vezir dedi:

“Bu Bağdad'lı Soltan Mahmud'un gızı Leyli Hanım'dı. Özünü yetirdi şehirlerine. Beş gün, on gün otağından bayıra çıhmadı.” Padşah bir gün heber aldı:

“Oğlum ne üçün benim yanıma gelmir?”

Vezir dedi:

“Şehzade hestedi.”

Şah durub oğlunun yanına geldi. heber aldı:

“Oğlum, ne üçün bikefsen?”

Salam Şahzade dedi:

“Ata, benim derdim nahoşlug deyil. İzin ver, dediğimi sene deyim.”

Padşah izin verdi. Salam Şahzade dedi:

Ezel günden men Bağdad'a varanda,
Bir sana sallanıb, çıhdı garşıma,
Zer kemere gurşanmışdı ince bel,
İndi deyim neler geldi başıma.

Şherden çılmışdım terlan ovuna,
Gördüm, aşig oldum gözel boyuna,
Herden sıgal verir zülfü-muyuna,
Bir sana sallanıb çıhdı garşıma.

Salam deyir: Sözüm çohdu sinede,
Tülek, terlan mesken salar binede,
Gözüm galıb Mahmud gızı Leyli'de,
Ata, rehm et gözden ahan yaşıma.

Salam Şahzade, sözünü mühtesereledi, sözle de atasını başa saldı. Padişah, dedi:

“Oğlu, ele bundan ötrü ah-zar eleyirsen? Bu degige elçi gönderib, Leyli'ni sana isterem.”

Şah vezir-vüzerasını elçi sifetle Bağdad şherine gönderdi.

Soltan Mahmud elçileri o ki var, layigince gebul eleyib, ne için geldiklerini heber aldı.

Vezir dedi:

“Soltan Mahmud, görek gızını Allah'ın emrile Salam Şahzade'ye veresen.”

Vezir bele deyende Soltan Mahmud bahıb gördü ki, gelen elçiler ağır eldendi. Özü de çoh adlı-sanlıdılar. Üzünü tutub elçilere, dedi:

“Bir gız ne şeydi? Gurbandı size!”

Elçiler ele burada mübarekbadelediler, Leyli'nin şirnisini içib, çıhib getdiler. Bunlar burda galsınlar, indi eşit Zeyd'den. Zeyd Mecnûn'un mekteb yoldaşı idi. Eşitdi ki, Leyli'ni ere verirler. Özü-özüne: “Ey dad, bu heç geyretten, insanetden deyil ki, Mecnûn “Leyli-Leyli!”-deyib-dağa-daşa düşsün, onun sevgilisini götürüb şahzadeye ere versinler. Yoh, men bu işe genden baha bilmerem”, deyib, demir

çarıklarını ayağına çekdi, esanı eline aldı, heybesine iki-üç çörek koyub, yol getmeyin binasını koydu.

Ustad dili yüyrekleolar. Zeyd, bir müddet yol gedib, bir çayın kenarına çatdı. Gördü ki, burada bir şey od tutub yanır. Tez özünü yetirib gördü burda yatan bineva Mecnûn'du, her ah çekdikçe ağzından od çıkar. Zeyd yan alıb, bir teherle Mecnûn'u ayıldı. Mecnûn bir geder çekmedi ki, gözünü açıb Zeyd'i başının üste görcek, galhıb istedi uzaglara gaça, Zeyd onun golundan berk-berk tutub dedi:

"Gardaş, dur aparım seni Bağdad şehrine."

Geys heber aldı:

"Ne üçün?"

Zeyd dedi:

"Leyli'nin Salam Şahzade'ye verdiler. Bu gün-sabah toy olacag."

Mecnûn, Leyli adı eşidende bahar buludu kimi gözünün yaşını tökdü. Zeyd gördü ki, Mecnûn'un gözünden ahan yaş da yere düşdükce "Leyli, Leyli!"-deyib ferah eleyir.

Sonra Mecnûn, ahuların birini gucağına alıb dedi:

Başına döndüyüm vefalı dostum,
Amandı, Leyli'ni elden vermeyin!
Ehli-Bağdad gedin, minnetdar olun,
Yalvarın, Leyli'ni elden vermeyin!

O ince bellini, gara tellini,
Guba gaz yerişli, tutu dillini,
Bağdad mahâlında ağır ellini,
Amandı, Leyli'ni elden vermeyin!

Derya cuşa gelse, ada dayanmaz,
Gızıl kemer gelse, belde dayanmaz,
Yanar Mecnûn cismi, oda dayanmaz,
Amandı Leyli'ni elden vermeyin!

Mecnûn, bu sözünü mühtesereledi, eşigin deryası cuşa geldi, meded deyib galhdı. Tüstü kimi gözden itib getdi. Zeyd korpeşiman Bağdad şehrine dönmekte olsun, sene deyim Leyli'den. Leyli eştdi ki, onu ere verirler. Geceni gündüze, gündüzü geceye gatıb ağlamağa başladı.

Leyli, bir gün ahşam vahtı gördü ki, bir neçe pervane şamın ışığına âşığ olub, özlerini yahıp yandırmag isteyirler. Haman degige Leyli'ye teb zor eyleyib, hörük saçından üç tel ayırdı, sinasaz eleyib görek ne dedi:

Ganın yara gurban eden pervana,
Men de sizin tekin yara âşığam,
İsterem yetirim canı cânana,
Men de sizin tekin yara âşığam.

Men de sizin teki yara beraber,
Dolanım başına, her ahşam, seher,
Veren yohdu Mecnûn'umdan bir heber,
Men de sizin tekin yara âşığam.

Biçare Leyli'yem Mecnûn'du butam,
Mehebbet goymayır dincelem, yatam,
İsterem sizinle ünsiyyet tutam,
Men de sizin tekin yara âşığam.

Leyli, sözünü mühteser eleyib, evden bayıra çıhdı, özünü yetirdi. Reyhan Bağrı'na. Bir terefde "Mecnûn!"- deyib ağlamagda olsun, eşit Zeyd'den.

Zeyd Bağdad şehrine gelib çatmışdı. Güzarı düşdü Reyhan Bağrı'na. Gördü ki, bağın helvet bir guşesinden yanıklı bir ses gelir. İreyi yeriyib gördü ki, bu bineva Leyli'nin sesidi. Leyli Zeyd görcek tanıyib, haradan geldiyini heber aldı. Zeyd dedi:

“Mecnûn'un yanından gelirem.”

Leyli Mecnûn adı eşitcek dedi:

“Can Zeyd, Leyli'nin ahır çağıdı. Mecnûn'u senden isteyirem.”

Zeyd dedi:

“Heç gem çekme! Bedenimde ne geder can var, çalışıb Mecnûn'u sana yetirerem.”

Zeyd, bunu deyib geriye döndü, yol getmeyin binasını goydu haman yere. Ordan bir sorag tapmayan kimi, üz goydu ireli getmeye. Az getdi, çoh getdi, gelib çıhdı bir çemengâha. Gördü Mecnûn, ahunu alıb gucağına ağlayır, ahudan Leyli tesellisi isteyir. Zeyd, yetib, Mecnûn'u tutdu. Leyli'nin sözlerini ona deyib, onu başa salmağa başladı. Bu dem Nofel deyilen bir pehlivan beş yüz goşunla seyre çıhmışdı. Gördü ki, budu, bir çemengâhda iki cavan oturub. Atını sürüb özünü bunların barabarına yetirdi, gördü bu iki neferin birisi hestedi. Ancag serv reddi eyilib. Nofel özünü sahlaya bilmeyib, ehval pürsan olmagçın görek ne dedi:

Ahu-zarla gezen cavan,
Galh, derdini söyle mene!
Neden oldun terki-veten?
Galh, derdini söyle mene!

Neden bele ah-zarlısan?
Yohsa sen yadigârlısan?
Bir de görüm, ne yerlisen?
Galh, derdini söyle mene!

Nofelem, seni götürrem,
 Vetenine tez yetirrem,
 Derdine elac etdirrem,
 Galh, derdini söyle menel!

Nofel sözünü mühteser eleyib, dili ile de heber alanda Zeyd alıb görek ona ne dedi:

Başına döndüyüm edalet şahı,
 Bu növcavan, bil, Leyli'ye âşığdı.
 Gan-yaş ahıtmağı eyleyib âdet,
 Bu növcavan, bil, Leyli'ye âşığdı.

Minib eşg atına, olubdu süvari
 Vehşilerle eyler sehrada güftar
 Mecnûn'un cesedi od içre yanar,
 Bu növcavan, bil, Leyli'ye âşığdı.

Zeyd deyir: Mecnûn Mecnûn'un ötübdü derdi,
 Onu gurbetlere atıbdı derdi,
 Seksene, dohsana yetibdi derdi,
 Bu növcavan, bil, Leyli'ye âşığdı.

Zeyd, sözünü mühteser eleyib, Nofel'i başa saldı. Nofel, bu hagsızlığa tab getire bilmedi, alıb Mecnûn'a Zeyd'i Bağdad şehrinin kenarına geldi. Tez bir kağız yazıb, Soltan Mahmud'a gönderdi. Soltan Mahmud kağızı açıb ohudu. Gördü ki, bunu Nofel çağırtdırır. Hirsinden kağızı cırıp atdı. Gasid'e dedi:

"Eyer men ona lazıma, hüzuruma özü gelsin!"

Gasid heberi Nofel'e yetirdi. Nofel hirsinden oh-yayının zencirini çeynemeye başladı. Bir ne're çekib, Bağdad şehrine girdi. Çatıb, görek Soltan Mahmud'a nece hede-gorhu geldi. Nofel Soltan Mahmud'un imâretini gabağında at oynada-oynada dedi:

Oyuncagdı şehri-Bağdad'ın işi,
İndi Soltan Mahmud meydana gelsin!
Bir gıy vursam, galar meydanda leşi,
İndi Soltan Mahmud meydana gelsin!

Misirden alıram bacı-heraci,
Çekerem, yıharam hasarı, bürcü,
Gelmese meydana, yahdu elaci,
Durmasın Mahmud Şah, meydana gelsin!

Nofel'em men indi meydan eylerem,
Ol şehri-Bağdad'ı viran eylerem,
İndi tahtü-tacın ol gan eylerem,
Durmasın Muhmud Şah, meydana gelsin!"

Nofel, sözünü mühteser eyleyib, başladı meyanı gezmeye Soltan Mahmud bahıb gördü ki, gelmese olmayacag. Atını minib goşun-desgâhla geldi Nofel'in barabarına dedi:

"Mene göre gullug?"

Nofel dedi:

"Gul sahibi olasan. Gulag aç, gör ne diyerem". Yayın, ohun mızrab, saz eleyib, görek ne dedi:

Baş götürüb ayağına gelmişem
Soltan'ım, Leyli'ni senden isterem.
Özüm üçün seni gemhâr bilmişem
Soltan'ım, Leyli'ni senden isterem.

Leyli, Leyli deyib gezir çölleri,
Terk eleyib ağır-ağır elleri,
Ganlı yaşa .boyanmışdı telleri,
Gıymetli gövheri senden isterem

Nofel yolda goyar eziz başını,
Sitem edib ahıtma göz yaşını
Sinesine döyür sehra daşını
Mecnûn'çun Leyli'ni senden isterem.

Nofel sözün tamam eleyib, dille de Soltan Mahmud'dan hahışeledi ki, Leyli Mecnûn'a versin. Amma Soltan Mahmud sözünün üstünde möhkem durub, yoh deyende, görek bir-birlerine nece herbe-zorba geldiler.

Aldı Nofel:

Öz-özünü salma benim cengime,
Geldim, burdan elleri boş getmerem!
Nuh tufanın indi gösterrem sene,
Geldi, burdan elleri boş getmerem!

Aldı Soltan Mahmud:

Bahmagilen divaneler ahına,
Var get burdan, men Leyli'ni vermem!
Salmagilen özün gem girdabına,
Var get burdan ben Leyli'mi vermerem!

Aldı Nofel:

Şeherler dağıdıb, leşler pozaram,
Min düşmanı bir gılınca düzerem,
İndi senin men başını üzerem,
Geldim, burdan elleri boş getmerem!

Aldı Soltan Mahmud:

Gel danışma sen bu bu geder efsana,
 Batırma özünü nahag ol gana,
 Sen neylersen benim tekin aslana?
 Var get burdan, men Leyli'ni vermerem!

Aldı Nofel:

“Bil, ismim Nofel'di, özüm namidar,
 Çoh ölkeler eylemişem tarü-mar,
 Merd iyidler Bağdad'ı da dağıdar,
 Geldim burdan elleri boş getmerem.”

Aldı Soltan Mahmud:

“Mahmud Şah'am yetişmişem men cana,
 Baş vermerem senin tekin düşmana,
 Laf söyleme, gel girelim meydana,
 Var get burdan, men Leyli'ni vermerem!”

Her ikisi herbe-zorbalarını tamam eleyib, şir kimi meydana girdiler. Gan su yerine ahmağa başladı. Mecnûn, bir ve'de bahib gördü ki, Soltan Mahmud'un goşunu gırılıb, ta bir şey kalmadı. Tez çıhdı dağların burcasına, eline gelen hırdalı-irili daş yığıb, Nofel'in goşununun başına tökdü. Nofel bir ve'de bakdı ki, göyden daş yağır. Başını yuharı galdırıp gördü ki, daş yağdıran Mecnûn'du.

Dedi:

“Ey divâne, ne eleyirsen?”

Mecnûn cevap verdi:

“Sevgilimin atasının goşununu gırarsan, menden inciye. Bele eleyirem ki, onun hatiri hoş olsun.”

Hamı Mecnûn'un sözüne mehettel galdı. Mecnûn da sözünü yere atıb, çölü-berrü-biyabana üz goydu. O geder getdi ki, tüstü kimi gözden etdi. İşi bele gören Nofel davanı sahlattırdı. Bu terefdan de Soltan Mahmud, barışığ e'laneledi, hoşlugla

ayrıldılar. İşi yubandırmasın diye, Soltan Mahmud İyeli'ni tezlikle Köçürtmek için Salam Şahzade'ye heber gönderdi ki, toy tedarüğü başlamagda olsunlar.

İndi eşit Mecnûn'dan. Mecnûn, dağlar burcasından enib, özünü bir nefese yetirdi galın meşeye. Bir cıgır tapıb, başladı cıgırla getmeye. Bu anda bir bülbül gonub ağac başına, başladı ohumağa. Mecnûn'un tebine zor geldi, alıb ne dedi:

Şıh ormanda gezen bülbül.
Sen sızlama, men sızlaram.
Bağrım başın ezen bülbül,
Sen sızlama, men sızlaram.

Bülbül, göysün altı gara,
Üreyim ölübdü yara,
Men hesretem Leyli yara,
Sen sızlama, men sızlaram.

Mecnûn'am, başımdı galda,
Bulud oynar sağda, solda,
Leyli'nin gözleri yolda,
Sen sızlama, men sızlaram.

Mecnûn, sözünü mühtesereledi, çeşmenin üstünde yıhılıb ağlamağa başladı. Bülbül haman saat enib oturdu Mecnûn'un küreyinin ortasında. Bir saat keçmmedi ki, bir neçe göyercin geldi çeşmenin suyundan içib, bunlar da galdılar Mecnûn'un yanında. Ahular, ceyranlar da gelib çıhdılar. Vehşi heyvanlar da Mecnûn'la dostlaşmağa başladılar. İş o yere çatmışdı ki, hetta gürze ilan da Mecnûn'dan ayrılmayırdı, onunla bir yerde gezib dolanırdı.

Bir gün meşe heyvanları, şir, pelenk, ayı, tülkü, dovşan, bütün guşlar Mecnûn'un etrafına yığılıb, ihtilat megamında oturmuşdular. Birden Leyli Mecnûn'un yâdına düşdü. Eşgin deryâsı cûşa geldi, galhıb çıhdı dağların başına. Diggetle Bağdad şehrine bahdı. Üreyinden gara ganlar ahmağa başladı. Ahunun birini gucağına alıb dedi:

Derdim yine tuğyan etdi,
Viran galsın bele eller!
Cavan ömrüm zaya getdi,
Viran galsın bele eller!

Sende gelim nece durum?
Yar deyiben boyun burum,
Daş-torpağın hâlis zulüm,
Viran galsın bele eller!

Mecnûn'am men, ah çekerem,
Bürcü, barını sökerem,
Leyli'ni senden dilerem,
Viran galsın bele eller!

Mecnûn sözünü mühtesereledi, enib dağların burcasından, yol getmeye üz
goydu. Vehşi heyvanlar, guşlar da ondan el çekmediler.

Mecnûn özün Leyli ile görüşdükleri çemengaha yetirib, gördü lele köçüb,
yurdu galıb. Leyli yâdına düşdü, tebine zor gelib aldı görek ne dedi:

Ahu oynaglı şuh çemen,
Emanetimi isterem,
Neçim viran olub bağrın?
Emânetimi isterem,

Bülbülün geyibdi gara,
Üreyim olub sed para,
Tebib gelse, etmez çara,
Emânetimi isterem.

Yazığ Mecnûn eyler dilek,
Bu gem goymur bizi gülek,
Güç eyleme çerhi-felek,
Emânetimi isterem.

Sözünü mühteser eleyib bahdı ki atdan, çiçekden ses çıhmadı. Bir ah çekib, üzü este yihıldı, ağlamağa başladı. Bütün heyvanlar cerge vurub üzük gaşı kimi Mecnûn'u araya alıb, onun keşiyini çekmekde olsunlar, eşit Leyli'den.

Leyli'nin köçürülmeye üç-dörd gün galmışdı. Binema heçbilmirdi ne elesin. Günü-günden payız yarpağı kimi saralıb solurdu. Soltan Mahmud gızının bu hâlini görüb, ondan heber aldı:

“Gızım, ne üçün bele bikefsen?”

Leyli dedi:

“Mehriban ata, yaman darıhıram. İzin ver, seyahete çıhım, belke könlüm açıla.” Soltan Mahmud goşun götürüb, gızı Leyli'ni goşdu gızlara, düşdüler. Bir çuğul garı da goşuldu bunlara.

Soltan Mahmud, bir neçe yerde düşmeyi gızına teklif eledise de Leyli razı olmadı. Harda dayanıb düşmek isteyirdilerse, Leyli deyirdi:

“Ata, bura benim hoşuma gelmir.”

Bele-bele üç gün yol gelib, ahır bir çemenliye çıhdılar. Çadırları gurdular. Here öz çadırına çekildi. Leyli de öz çadırına çekilib oturdu. Amma Mecnûn üçün gözleri dörd idi. Bi demde bir keklik ohumağa başladı. Leyli'nin tebine güc gelib, görek kekliye ne dedi:

Baharın gözel çağında,
Ne ohursan nazlı keklik?
Yahıb yandırma sen meni,
Az ohu şen, nazlı keklik!

Gızıl gül yarpag içinde,
Sinem çarpaz dağ içinde,
Yaşıl donlu bağ içinde,
Az ohu sen, nazlı keklik!

Leyli deyir: Öyün, öyün,
Bağrım başı olub düyün
Hâlım yara yetir bu gün
Az ohu sen, nazlı keklik!

Leyli, sözünü tamam eleyen kimi keklik galhıb Leyli'nin çadırının üstünden keçib ketdi. Leyli kekliyin dalınca bahıb, öz-özüne dedi:

“Yegin burda bir sirr var. Gerek bu kekliyin dalınca gedem.”

Galhıb getmeye başladı. Keklik özün. bir çemenliye verdi. Leyli, haman çemenliyi nişanlayıb, özünü oraya yetirdi.

Ne gördü? Gördü ki, bura vehşi heyvanlarla doludu. Heyvanlar bunu gören kimi heresi bir yana çekildi. Leyli, ireli yeriyib gördü bineva Mecnûn, burada yatıb. Amma başının üstünde bir gürze ilan var. Leyli'ni gören kimi çekilib getdi. Leyli, Mecnûn'un başını dizi üste alıb, görek onu nece ayılتماğa başladı:

Gedem basıb hüzuruna gelmişem,
Gara gözlü mehribanım, ayan, yar!
Seyragıblar girib canım gesdine,
Gara gözlü mehribanım, ayan yar!

Aç gözünü, derdim deyim sene, yar,
Men miskin sirrini deyim sene yar,
Ürek dağlı pezah getdim sene, yar,
Gara gözlü mehribanım, oyan yar!

Leyli deyir: Men perişan olmuşam,
Sarılıban heyva kimi solmuşam,
Can sevdiyim, men sevgerden galmışam
Gara gözlü mehribanım, ayan yar!

Leyli'nin iyi Mecnûn'a deycek, gözünü açdı. Amma Leyli'ni başı üste gören kimi eşgin deryâsı cûşa gelib istedi durub gaça, Leyli Mecnûn'un golundan tutub goymadı. Her iki âşig sarmaşig kimi bir-birine sarılıb ele gucaglaşdılar ki, heç dünyadan heberleri de olmadı. Bunlar burda galsın, size heber verim çuğul garıdan.

Çuğul garı, gecenin bir aleminde durdu: "Gedim görüm, Leyli Hanım neyleyir, belke mene bir baş yağı düşdü"-deyib yola düzenledi. Gelib çadıra çatdı, gördü ki, çadırın gapısı açıg, Leyli içi gün çıhan terefe gedir: "Gedim gödüm, bu gız hara gedibi? Belke mene buradan da bar baş yağı düşdü" deyib, Leyli'nin izini tutub getmeye başladı.

Çuğul garı, o geder getdi ki, Leyli, öz sevgilisi ile yatdığı yere çatdı. Çuğul garı, özünü yitirib gördü ne, Leyli, Mecnûn'la dodag-dodağa verib yatıb. Çuğul garı, palçıglı balağını eline aldı, dabanına tüpürüp, özünü bir başa Soltan Mahmud'a yetirdi. Tövşüye-tövşüye dedi:

"Vay, seni görüm gan gusasan. Ne durmusan? Gızın Leyli, yene o divâne Mecnûn'u tapıb. Filan yerde dodag dodağa verib yatıblar ki, heç dünyadan heberleri yohdu."

Soltan Mahmud, çuğul garıdan bele eşiden ona ber nefer goşdu ki, gedi. Hanımı götürüb gelsin.

Çuğul garı, palçıglı balağının ucunu dişine alıb, gara nefes yürümeye başladı. Gelib çatdılar o yere ki, Leyli ile Mecnûn sarmaşig kimi bir-birine sarmaşib yatmışlar. Çuğul garı, istedi el atsın Leyli'ye, onu Mecnûn'dan ayırsın, bu anda gürze ilan kolun dibinden çıhib ona sarmaşdı. İşi bele gören Soltan Mahmud'un adamı dabanına tüpürüb ele gaçdı ki, heç iyi-tozuda galmadı. Bu tereften, Mecnûn ayıldı. Çuğul garını gören kimi yerinden galhdı. Gözü Leyli'nin rûhsârına sataşcag, eşginin deryâsı cûşa gelib, getmeye üz goydu.

Sabahın mehi Leyli'nin rûhsârına deyib, getmeye üz goydu. Gördü ki, Mecnûn yohdu, onun yerine gızıl gül kolunu gucub. Tez galhdı, gara hürüklerini sinesâz eleyib görek bu ayrılığa ne dedi:

Şahı sınmış gızıl güller,
Yar yanımdan nece oldu?
Bürümüşdü zülflerime,
Yar yanımdan nece oldu?

Felek mene bele yazdı,
Gara gözlü, guba yazdı.
Danışanda hoş avazdı,
Yar yanımdan nece oldu?

Leyli, bahtın gehre dönüb,
Şâd günlerin zehre dönüb,
Göz yaşların zehre dönüb,
Yar yanımdan nece oldu?

Sözünü mühteser eleyib, dönüb getmek isteyirdi ki, ayağının altında Çuğul garının meyitini gördü. Bildi ki, bunu atası gönderib. İş daha çoğul garıya bir tepik vurub, kaçmağa başladı. Ta ki gelib öz çadırına yetişdi, çoh kefsiz bir terefde oturub ağlayırdı ki, Soltan Mahmud çuğul garının gelib çıhmadığını görüb, onun çadırına geldi. Gızını görcek heber aldı:

“Gızım, hardaydın?”

Leyli, utandığından atasının üzüne baha bilmedi, başını aşağı salıb yavaşca dedi:

“Mehriban ata darıhdığım üçün seyre çıhmışdım.”

Soltan Mahmud geri gayıtdı, hıdmetçilere çadırları yığışdırıb, şehere gayıtmalarını emr edildi. Haman saat yerine yetirilib, Bağdad'a köçdüler.

O biri tereften Salam Şahzade, elçi gönderdi ki, Leyli'ni apara. Soltan Mahmud, razılığ verdi. Toy tedarükü başlandı. Şeherin yetmiş yeddi yerinden

meşşate çağdırdılar. Leyli'ni geyindirib, yetmiş yeddi gelem zinet verdiler. Gazanlar asıldı. Ocaglar yandı. O günü fegiren, seğiren her kim vardı, toy mecisine gelmişti. Hamı şadlığ keçirirdise de Leyli'nin könlü açılmırdı, gözlerinden bahar buludu kimi yaş ahıdırdı.

Bunlar kefdde, damagda olsunlar, sene kimden deyim, Zeyd'den. Zeyd, özünü Mecnûn'a yetirib, onu ehvalatdan haberdareledi. Mecnûn dedi:

“Gardaş, al bu zenciri boynuma bağla, meni leyli olan imaretin gabağına apar!”

Zeyd, zenciri Mecnûn'un boynuna salıb, Leyli olan imâretin gabağına getirdi.

Mecnûn dedi:

“Gardaş, sen çırtma vur, ohu, men oynayacağam.”

Zeyd, çırtma vurub ohudu, Mecnûn, oynamaya başladı. Toy meclisine toplanan kızlar, gelinler sese-küye Leyli'de çıhdı.

Mecnûn, Leyli'ni gören kimi görek ne dedi:

‘Gel, sevdiyim, hâllaşag, ayrılâg

Dolansın boynuna ağ eller indi.

Ne hoş hına görüb, rengi al çalır,

Şimşad barmaglarla ağ eller indi!

Çerhi-felek gör ne işler gayırdı

Can sevgilim, seni menden ayırdı

Yazığ canım eşg oduna govurdu,

Gel tut tüstüsüne, ağ eller indi!

Mecnûn'u gör, eceb lüt-ürıyan oldu,

Bağırım başı yandı, ha büryan oldu,

Od tutub cesedim yanhayan oldu,

Durubdu gesdime ağ eller indi.

Mecnûn, sözünü mühtesereledi, ele bir hâle-feryad çekdi ki, dağ-daş titredı, üz goydu. Sehraya, ele bil ki, yangından ah ayrıldı. Mecnûn'u kaçıb getmiş Leyli tab getire bilmeyib, görek ne dedi:

Çerhi-felek, hanımanın dağılsın,
Eyledin sinemi yara sen indi,
Berbad olsun giribanın, dağılsın,
Saldın meni sönmez nara sen indi!

Ezel başdan eyri oldun Adem'e,
Meded dedim, men oturdum mateme,
Çerhi-felek, zeher gatlın bademe,
Kesdin meni hezâr para sen indi!

Leyli, galdın ne bed diller içinde,
Mene ağlar bülbül güller içinde,
Rüsvay oldum ağır eller içinde,
Eceb oldum üzü gara men indi!

Leyli, sözünü gurtarıb, üreyi geşş eledi, daş parçası kimi yere serildi. Gızlar onun üzüne müşk, enber sepib, ayılıb öz otağına apardılar.

Toyun üçüncü gecesı kecaveler hazırlandı. Leyli'ni Salam Şahzade'nin hazretine köçürtdüler. Ele ki, Leyli gelin otağına dahil oldu, Salam Şahzade istedi ki buna yahın dura, Leyli dedi:

“Şahzade men indi seninem. Amma telesme, yeddi gün mene mühlet ver ki, Mecnûn yanımdan çıhsın.”

Salam Şahzade bir söz demedi. Elacı kesilib razı oldu.

Bu yeddi günü Leyli gece-gündüz ağlamakda geçirdi. O, ağlayıb ölüm isteyirdi. Başgası ile ülfet elemek ona ceza kimi gelirdi. Onun göz yaşı yerde kalmadı. Yeddi günün tamamında Salam Şahzade'nin üreği patlayıb öldü. Leyli hem şâd oldu, hem me'yus. Şâd oldu ona göre ki, dileyi hasil olmuşdu, me'yus oldu ona göre ki, Mecnûn'un intizârını çekirdi.

Leyli, bundan sonra ta buralarda dayanmayıb, ata mülküne geldi. Gördü ki, Mecnûn boynundaa zencir bir ağaca bağlanıb. Leyli dedi:

“Ey benim mehribanım, gel, Leyli'yem.”

Mecnûn dedi:

“Sen Leyli deyilsen, Leyli benim üreyimdedi.”

Bele deyende Leyli ağlamağa başladı. Mecnûn zencirleri gırıp kaçmağa üz goydu. Leyli onun ferağına daha davam getire bilmedi, zar-zar ağlayıb, üzügüylü düşdü. Onu yerden galdıran da gördüler ki, canını Mecnûn’a tapşırıp. Onun ölümünden hamı gemgin olub, Soltan Mahmud’a la’net ohudular. Anası gelib gızı Leyli’nin üstde saç yoldu, feğan edib ağlamağa başladı. Şehir ehli segiren-kebiren yas geçirib, bu nakam gızı defn elediler.

Zeyd tab getire bilmeyib, göz yaşın ahıda-ahıda çöllere düşüb, Mecnûn’u ahtarmagda olsun, eşit Mecnûn’dan.

Mecnûn leyli’den ayrılarda sonra özünü bir dağın dibine verib, Mecnûn’u gürşagacan toprağa girmişdi, başını da bir çuhura sallayıb, o geder ağlamışdı ki çuhur yarıyacan göz yaşı ile dolmuşdu. Zeyd Mecnûn binevanı bu hâlde görüb dedi:

“Can gardaş, göz yaşı ahıtmağın bicadı. Yazıg Leyli “Mecnûn!”-diye ömrünü sene tapşırıldı.”

Mecnûn Zeyd’den bu heberi eşinden kimi ele hâle çekdi ki, dağ-daş lerzeye düşdü. Ağlaya-ağlaya galhıb dedi:

“Gardaş, meni gebristanlığa apar.”

Zeyd Mecnûn’u gebristana getirdi. Mecnûn ağlaya-ağlaya, dizin-dizin sürüne-sürüne ellerini gebre teref uzadıb dedi:

“Mensiz mezara gedibsen! Ele vefan bu imiş? Amma men senden ayrılmaram.”

Sözünü guraran kimi üç defe “Leyli”-deyib, üzügüylü onun gebrinin üstüne yihıldı. Zeyd gelib onu galdırmag isteyende gördü canını sevgilisine tapşırıp, gözlerini hemişelik yumub.

Zeyd bu iki aşig-me’sugun keçirdiyi günleri hatirine salıb, Mecnûn’un başını dizinin üstüne aldı, bahar buludu kimi gözlerinin yaşını ahıtmağa başladı. O biritereften şehir ehliehvalatı eşidib tökülüb geldi. hamı bu nakam aşig-me’sug üçün göz yaşı ahıtdı. Gara geydi.

Adamlar bu hasretkeşlerin ber ikisini bir gebrde defn eleyib, Soltan Mahmud’a la’net ohudular. Onlar ışıklı dünyada yoh, garanlıg mezarda bir-birine gavuşdular.

LEYLÂ İLE MECNÛN (S₂)

Evet, şimdi Mecnûn ile Leylâ'nın hikâyesine başlamaktayım. Lakin dedim ya her âşgının bir gapısı vardır bir, sözün bir özi var iki, her yolun bir gedigi var. Mecnûn ismi, Mecnûn adı Kays idi. Mecnûn neden denildi, Mecnûn oldu. Yani Arapça Mecnûn denilir, kelimesi Arapça.

Bunun için, ben Atatürk Üniversitesi'nde onsekiz sene görevlik yaptım. Kütüphanası'nın müdürü Cahit Tugay ıkan ben gine edebiyatta bir kaç tene hocalar ismine dilim yok, bir kitap açırler kitapta ohurler;

“Gölige bin gidirem, sen saman ver, gölügen saman ver.” diyirler.

Şimdi bu hocalar, gölik bir hayvan olduğunu issedirler ama ne hayvan olduğunu bilemirler.

“Gölige saman ver.”

Cahit Tugay diyi ki:

“Edebiyattan Behçet Mahir'i çağırın, sizin sözlerinizi cevaplandırın.”

Heber geldi bene gettim. Gettim ki kütüphanada bu möhterem adamlar oturmuş, öglerine bir ufak kitap, Cahit Tugay bene:

“Gel -dedi- meddah gel, hocaların sözünü çöz” dedi.

“Neymiş -dedim- heyr ola.”

Dedi ki:

“Ohusunlar ne olduğuna bak.” Hekal birisi ohudi.

“Ben gidirem sen gölige saman ver.” diyir. Amma ne hayvan olduğunu bulamirig. Bir saatten beri birbirimize soririg.”

Güldüm, dedim ki:

“Hocam, buni bulamir misiz?”

“Hayır.”

Dedim ki:

“Bunun dört ismi var; bir ismi Farisçe gölük denilir, bir ismi Arapça himar denilir, bir ismi de Türkçe eşek denilir, bir ismi de kurmançi kero denilir. Hay goca kero, yani eşek demek.

İşte, bunun dört ismi vardır. Her ismin lisanı ayrı, Farisçe gölük, Arapça himar, Türkçe eşek, kurmançi kero.”

Güldüler dediler ki:

“Sen çok lazımlı adamsın, biz bir sattir birbirimize buni çözemik.”

Hagigat doğru evet, birisi dedi ben çok duymuşamdır kürtlerden:

“Hay goca kero.”

Şimdi sözi neye açtım, Kays'ın adı Kays, Mecnûn neden denildi.

Arapça Mecnûn deliye denilir. Buni biz deliye divaneye diye Mecnûn'la Leylâ dedik. Evet meşukasının adı Leylâ idi amma Mecnûn adı Mecnûn değildi, Kays idi. Ama Mecnûn denildi. Neden, dağları dereleri ormanları, dolanıp niyet son zamanda başında kuşlar yuva yapmıştı. Mecnûn kimin menevi bir şair gelmemiş.

Şimdi, Leylâ ile Mecnûn'un devamına bahiram. Bunun için işte bu Mecnûn Leylâ'ya Leylâ Mecnûn'a neden birbirine âşık oldu. Felegin aynasında Mecnûn gendi odasında yatıyor, Leylâ'nın babası anası ayrı amma ikisi emice oğlı var idi, emisinin oğlı Leylâ'ya sevda çekiyordu. Amma Leylâ'nın gözi heç kimsede yoh idi. Bunun için, gecenin yatarken, Leylâ gendi hanasında yatarken, eğer üçler eğer beşler eğer yediler, en evvel Mecnûn'ın baş gıltığına geldiler, gecenin yarısı idi.

“Gah bahâlım Kays” deyip, Kays gözünü açtı ki na açsın yani Mecnûn adı Kays idi, ana adı. Yedi tene aksakallı başları yeşil bağlı odanın içi dalıyor, peşine gırlar cem oldu. Saydi tam girk tene oldular:

“Babalar, siz kimsiniz? Kapılar kitli, sizi bu kapıyı kim açtı, sizi içeri kim aldı ve siz ne olası?” diye Kays sordu.

Hazreti Hızır, kırkların içinden ileri geldi:

“Oğlum, bu gördüğün kırklardır. Ben Hazreti Hızır'am, biz iki teneyik. Birimiz vezifemizde yaya, birimiz garada görevlenmiştik. Ancah felegin aynasından bah seni gudret gözesinden üç nasibin var. Al bu gısmetin iç. Bene de bu dertden kırkları da bu dertden gurtar.”

Diyip, pir eli gudret göli eliyle doldurdi, Gudret şarabını, badesini,

“Al oğlum birinci gısmetin nûş eyle, Kays dedi.

Pir elindeki badeye uzatıp ali içmeye pir, golundan dutti:

“Oğlim bu içtiğin ana şerbetleri değil, bu içtiğin şerbet değil bu gudretin egdiği bir şerbet içisen kimin eşgine” diyince Kays o güne kadar hem cahil hem gafildi.

Dedi ki:

“Baba, ben cahilem hem de gafiilem, sen kimi emredirsen ben de o eşke içeyim.”

“Eyle mi?”

“Evet.”

“Kendi birdir adi binbir, seni beni var edenin aşgına nûş eyle” dedi. Gays birinci badeyi içir eçmez, boğazından aşağı o su gider gitmez. Üçyüz altmış altı damarı duduşdı. Diledi elindeki boş gadahi ata.

“Baba bu nece şerbet idi, üçyüz altmış altı damarım yandı.”

“Dur oğlum dur, ikinci söndürür” diyip, Pir eli gudret göli doldurdi ikinci bedeyi.

“Al bahâlîm Gayıs, iç buni” diyip, ikinci badeye elini uzatanda “Buni kimin eşkine içiyorsun?” diyihp sordu.

“Baba sizin garşınızda hem gafiilem, hem cahil. Size garşılık sözüm yoh. Bunide kimin eşkine emredirsez, ben de eşge içiyem.”

“Hah oğlum, şu gödüğüm üçler, beşler, yediler, kırklar hep burya cem olmuş. Bu üçler, beşler, yediler, kırklar erenler eşgine nûş eyle” dedi.

“Baş üstüne -diyip- Bismilla” diyip, ikinci badeyi içti. Üç yüz altmış altı damarım coştı. Pir eli göli doldirdi üçüncisini: “Oğlum Gayıs. Son nasibin iç.”

Üçüncü badeye elini eşgine?”

“Buni da emerdin baba” dedi.

“Oğlum Leylâ’nın aşgına nûşeyle “-dedi- “Cemal gızı Leylâ aşgına nûş eyle” diyince Gayıs, üçüncü badeyi içip:

“Gördün mü bir şey?”

“Hayır.”

“Bah golumun altına” dedi. Goluni galdırması dersin Leylâ’yı yatağından galdırdın, Gayıs’ın garşısına getirdin.

Gayıs gördi sandı ki; bu ehtiyarın argasında durirdi bu gız. Aşig oldu ya meyil düştü orya, yıldız orya akdi. Gendini attı Leylâ’nın üzerine ki; ehtiyarın elindeki gızı ala. Golunun yukari galdımasınan gayıs ortaya vurdi.

Alemi manada o kırklar:

“Senin ismin Mecnûn -dedi- Seni deli divane felek dağlarî dolandıracah. Lakin senin adın Gayıs amma Mecnûn denildi. Sene herke deli diyecek Mecnûn diyecek.”

Hagigat ehl-i diller buni demiş ki:

Dorği söyleyene delidir derler,
Kimi deli kimi velidir derler,
Ona Mevlâ'nın guli derler,
Hagdan gayri buni soran olmaz.

Beyefendi, gel yaradana bah senin deli dedigin gullarında neler var, neler gizli ne varlıklar var. Ancak hâlgeden bilir.

Bunun için, sır gademe basıp bunlar feleğin aynası, Leylâ'da odasında yatarken, ne de işdin heberi var, ne de işin Leylâ'dan dakiga dakigin içinde iken, Leylâ'nın başına cem oldu. Oni da gafilazdan sesliyen diller:

“Gah gızım.”

Doğrulan gız ne doğrulsun, odanın içi dolisi:

“Babalar size kim gapı açdı, Sizi kim aldı içeri?”

“Gızım bizim için yolun uzaglığı yaygınlığı fedi yoh, bizim için kitli gapılarında ferdi yoh. Bismillah -der- açar gidediz. Al üç nasibin var” diyip, Pir eli gudret göli yada Hazreti Hızır üç badeyi içirdikten sonra,

“Gızım gördin mi bişey?”

“Hayır.”

“Bah golumun altına” diyip, Leylâ'ya Mecnûn'u gösteren gudret guvvet sahibi, gız batı ki ehtiyarın zandı dalında dururdu bu sevgili, aşg olup ettiki sarıla.

Hazreti Hızır Pir Dede, eer Mecnûn eger Leylâ'ya hir birini ayrı ayrı yatağında yatarken uyaldıp, sağ eliyle üç gudret gözesinden badeyi doldurup içirmişdi. Her içene bu telyini:

“Gendi birdir adi binbir, seni beni yaradan aşgına nûş eyle” demişdi.

Bunlar her ikisi ayrı ayrı yerlerinde badeleri içerah ve her biri odanın ortasında baygun düşmüş yetirdi. Bunlar dalda ikan o gece geldi geçti, sabah oldu. En evel Leylâ'nın anası geldi.

“Gızım niye uyanmadı” diye, odasında yatıyordu. Seslendi ses vermedi. Leylâ'nın babası ve gon gomşular yığıldılar. Nanca ses verdilerse Leylâ'dan ses veren yoh idi. Bakırdılar gendi baygun sesi çıkarır.

Akilli adamlar Leylâ'nın babasına:

“Bir elim sahibi adam getir” diye o zaman bir ohumuş, elim sahibi bir molla getirdiler.

İşti bunun içindir ki; her nereden derman arırsen en evel, Gur'an'a sarıl. Eger Gur'an'dan feyiz gılmazsa o zaman sababa sarıl yani o zaman doktora gitme, en evel Gur'an'a bakdır.

Gur'an'ı alan Molla Leylâ'nın babasına dedi ki:

“Senin bu gızından ne cin şeri, ne peri şeri, ne bir hestelik var. Vagti gelene gader yatar. Vagti gelir birden bire ayılır. Bunun yıldızı sevdaya düşmüş. Müjdeler olsun heç bir derdi yoh.”

Mecnûn'un da babasına heber verdiler. Onlar da seslendiler gahmıyordu. Ona da bir âlim getirdiler. Hoca Gur'an'ı açıp bakdı, dedi ki:

“Bu çocuhunda heç bir dert yoh. Vagti gelene gader yatar, vagti gelir ayrılır. Ne cin şeri, ne peri şeri, heç bir şeyi yoh.”

O zaman, her iki tarafında vagti geldi. gecenin yarısı geldi, ayıldılar, ayıldılar ki, yanlarında ehtiyarlar yoh. Onlar zannedi ki, ehtiyarlar başımızı bekleyecek.

Sordular:

“Ehtiyarlar nice oldu?

“Oğlum yoh idi, bir sen idin bir oda idi.”

Leylâ'ya da söylediler:

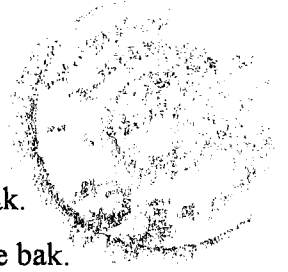
“Ehtiyarlar yoh idi, bir sen idin bir oda idi.”

O zaman, eger Mecnûn Leylâ annadılar ki; biz gudret gözesinden içtik ve biri Mecnûn diye ve biri Leylâ diye yanıyordu. Bunlar bu yangun içerisinde galsın, bunlar hele yansun. Bahâlım ki Leylâ'nın babası Leylâ'yı Mecnûn'a verir mi, diye meşveret olmaya durdı. Hekâyemiz burda böylece galsın, yarın ikisini güzelce annadım.

Şindi sözime devam etmekde Leylâ ile Mecnûn'u heyatını annadmagda amma her vagıt dedigim için, hekayelere başlamadan evvel bizden evvel gelen mehtalar, Selçuk söylemiş. Ne demiş yani dinniyeni yazını geçmişteki olan ehvali annasınlar. Neler gelmiş bu dünyaya, neler getmiş, neler de gelip gidecek. Biz gelip gidenlerden annardık. Gelmemiş gelmemiş Allah bilür, ne olacağını Allah bilür. Biz bilmeyiz, ne ben bilürem ne de cümle alem. Çünkü gelmemiş, gün bu gün saat ömür bu ömür.

Demiş ki:

Nezer eyle bu dünyaya gelip gidenlere bak.
 Nece yüz bin de öldüren Zaloğlu Rüstem'e bak.
 Hem velidir, hem padişah Davut Peygamber'e bak.
 Gaftan gafa hökmeyleyen oğlu Süleyman'a bak.

Yani ne demek estemiş; bunlar geldi getti, sen de gideceksin, geriden gelenler de gidecek. Bu dünya ergüç, ebedi bir dünya ahirettir. Baki bir dünya ahirettir.

Şindi, Mecnûn'un bir babası var idi. O da bu Mecnûn'un, oğlunun derdine yanarah, aradan bir ay kırk gün geçer geçmez O da vefat etti. Mecnûn tek başına geldi. eğer ananın babanın hasreti eğer de Leylâ'nın hasreti, aşgi Mecnûn'i bir daha Mecnûn etti. Mecnûn çoh akıllı görüşli bir ceng idi. Amma hâlgın nezerinde:

"Deli -dediler- Leylâ buni alir mi, Leylâ buni begenir mi? Gendine malik değil, gendine sahab değil, nasıl Leylâ'yı besleyecek?"

Diye, hâlgın dedigodusu Leylâ'ya da gavuşdi bu söz.

Dedi ki:

"Sizin ferasetiniz çoh yannış."

Leylâ'nın emicesinin oğli bu da Leylâ'yı seviyordi, bu da Leylâ'yı almag istiyordi.

Bir tagım yannış yoranlar:

"Sen emicen oğlini bırakıp, bir divaneyi nasıl istersin. Bu seni nasıl besliyecek?" diye, bir tagım fikirde zayıf olanlar Leylâ'nın fikrini almah istedi. Leylâ bunların fikrine garşılık dedi ki:

"Durin ben şindi bir hibir gönderecem ber ikisine bahın ne diyeller."

Leylâ bir yazi emicesi oğlu Görmüş'e gönderdi, bir yazi da Mecnûn'a gönderdi. Ne yazmışdi emicesioğli Görmüş'e:

"Eğer ezandan ya barmağın ya ayağın kesersenze yada golun kesersenze, ben seni aliram. Eğer sevirsenze ya golun ya ayağın kes alim yoksa almam. Beni kim severse en evvel sözimi sever."

Bu yaziyi emicesi oğli Görmüş'e hem de Mecnûn'a gönderdi. Ayni söz her ikisene yazdi ve ikişer adam da gattı ki:

“Bu yazıyı götüren, yazıyı verene ve sende Allah rızası için, şahit olacaksan. Bunların her ikisi ne diyirse ağızlarından sözleri yazıp bize getireceksin. Biriz Allah için şahit, biriz de yazıyı vereceksiz.”

Yani bir gişi değil, iki gişi götürdü. Biriz her ikisinin verdiği ifadeyi Allah için şahitlik edip, diyecek, birisi de yazıyı verip o da gine aynı diyecek.

İki kişi Leylâ'nın emicesi oğlu Görmüş'e yazısını götürdü. İki gişi Mecnûn'a götürdü. En evel emicesi oğlu dedi ki:

“Evet, ben Leylâ'nın uğruna barmağımdan ne çıkar. Ayağımdan birini keserem yahut bir golumu keserem. Leylâ'nın arzı yerine gelsin, tek beni alsın” diye.

Bir yazı istediler verdiği ifadeye karşılık:

“Aynı sözün bir kağıda yaz götürelim.”

Leylâ'nın aynı gelen şahıslara karşılık kağıtır altına yazmıştı ve emisi oğlının verdiği ifadeyi aynı:

“Ben ya golumu yahutta emret ayağımı keserem” diye, o da verdiği ifadeyi yazı ile getiren şahıslara imzası ile verdi. Şahıslar dorğu bu yazıyı yazıyı Leylâ'ya gavuşturdu. Leylâ aldı ohudi ne diyor, göndermiş olduğu heberi:

“Sen tek beni alim de, ben barmağımdan ne çıkar. Golumu yahut ayağımı senin uğran keserem “demişti ve ifadeyi verdikten sonra yazı ile tekrar Leylâ'ya göndermişti. Ohudular ve yanındaki şahit:

“Hak rızası için şahitlik ederim ki; Leylâ'nın verdiği ifade bu ifadedir.”

“Peki -dedi- durun, bahâlım Mecnûn ne diyor.

Diyip, iki gişi Leylâ'nın yazdığı ve gönderdiği heberi dorği Mecnûn'a da bu şahıslar götürdiler. Aynı.

“Leylâ'nın senden istediği bu eğer beni sevirse, benim uğruma benim yoluma ya bir barmağını ya da goluni yada ayağını kessin. Beni seven adam uğruma canını gıyar. Kessin ve buni alim, yoksa guri dava ile ben seni almam. Bunun için, Leylâ sene gönderdi.”

Leylâ'nın gönderdiği cevabı Mecnûn'un önüne goydular. Mecnûn ohuyub, cevabı ohuduhdan sona getiren şahıslara şu cevabı verdi:

“Gidin Leylâ'ya diyin ben Allah'ın verdiği ezaları bir nefis uğruna kesmem. Ne barmağımı, ne golumu ne de ayağımı, bir dırnağımı bile kesmem. Bu hak benden sorulur. Eger Leylâ beni, ben Leylâ'yı sevirsemse ezalarımın tamamı ile sevmek

lazım. Gidin Leylâ'ya diyin benim razı olmadığım, ezayı golmi yahut ayağımı yahut barmağımı yada dırnağımı bile kesmeye razı olmadığımı Leylâ'ya sorun, Leylâ bilir.”

“Dorği pekey burya ifadeni yaz.”

Ayni bunlara dediği sözi altına yazdı, haddını attı imzasını,

“Götürün Leylâ'ya verin” dedi.

İki şahıs doğri Leylâ'dan tam heber alarak yazıyı tekrar, Mecnûn'dan heber alıp Leylâ'ya getirdiler. Yani eğer Leylâ'nın heberini Mecnûn'a, eğerde Mecnûn'un heberini Leylâ'ya getirdiler.

Leylâ bahtı ki en evvel şahitlik eden şahıs Mecnûn'un verdiği ifade bu:

“Ben Leylâ beni almak için ben ne golimi keserem, ne de barmağımı keserem, ne ayağımı keserem bir dırnağım bile Leylâ'nın uğruna kesmem. Allah'ın bene vermiş olduğu bu ezaları Leylâ'nın uğruna gıysam Allah gıymış bene vermiş, bene verilen ezayı bir nefis için ben kesen değilim. Son kelam götürün buni, beni kesmediğimi nefis üzerine bu ezalarıma gıymadığımı Leylâ size açıklasın, O bilir.”

Dorği getirdiler, Leylâ'nın önüne goydular.

Şahit:

“Evet -Leylâ'ya dedi- göndermiş olduğun bu heberi, bu yazıyı Mecnûn bir hâl verdiği ifade Hak rızası için şahidem.”

Dedi ki:

“Leylâ beni almak için ben, isterse alsın isterse almasın, ne ayağımı, ne golimi, ne barmağımı, Allah'ın bene vermiş olduğu ezalardan bir dırnağımı bile kesmem. Bir nefis için Allah'ın bene dilediği ezayı kesen değilim.”

“Ayni bu ifadeyi verdi. Şimde getidik sene, ben şahidem. Sonunda da şu cevabı yollamıştır.”

“Götürün Leylâ'nın önüne Leylâ açıklasın buni” dedi.

O zaman, eğer Leylâ'nın emisi oğulları dedi ki:

“Çağırın emimin oğlını de gelsin, beni alan isteyen.”

Çağırdılar. Leylâ beni isdir, sevindi ki; alacak beni. Geldi hüzüre, dört gişi birde ahadan çağırdı beş gişi oldular.

Leylâ dedi ki:

“En evel sene göndermiş olduğum kağıdı yolladım.”

Sen:

“Tamam evet -dedin- Leylâ beni alsın, ben Leylâ’nın yoluna isder barmağım değil, golumun birini keserem, dili dolansın ayağımın birini keserem. Tek Leylâ beni alsın, ben Leylâ’nın uğruna canım feda”

“Şimdi, senin verdiği ifade bu, evet Mecnûn’un verdiği ifadeye bah ne işte şahatlar sor ne diyor”

“Leylâ beni isdr er almasın, beni Allah’tan bene vermiş oylduğu ezaların hiç birini kesen değilim. Değil ki, ayağımı, golimi, doğriki barmağımı bir dırnağımı bile kesmem. Bir nefis için ben sagat olmamBuhı da götürün Leylâ’ya Leylâ bu sözün özünü açıklasın” demiş.

İşte şimdi sen.

“Haman beni al, ben dile golimi isdirsen ayağımı senin uğran kesim” dedin.

“Sen şimdi eğer ayağın kessen, bir ayağınan beni kazanıp besleyebilir müsen? Ayağın birini kesersen, bir aagın galacah sagat olacahson. Hem hâlg seni gınıyacah, hem de sen çalışıp kazanıp bana etmek getirmeyeceksin. El sene verecek sende bene getireceksin değil mi? İşte eğer golin birini kessen aynı gine sagat olacah bir, bu dünyanın bir hayatı ilerisi, Allah’ın bene vermiş olduğu bu ezalın birini kesib nefis için bu murdar nefis için benim uğruma nasıl gıyar canan, nasıl ayağın, nasıl golin kesersin, sagat olacahsın.

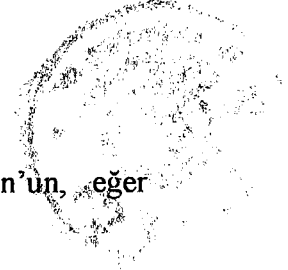
İşte, ben her ikizi denemek için, her sözüne karşılık bi cevabı gönderdim. Bah Mecnûn ne demiş:

Ben bir nefis için Allah’ın bene vermiş olduğu ezalarımı kesmem bir dırnağımı bile kesmem. Ben sagat olmam.

İşte bunun için, seni sınamah için gönderdim. Ben Mecnûn’un, Mecnûn benimdir. Kimse benim garşıma çıkamaz” deyip, emisi oğluna tam cevabi verdi.

Lakin gel gelelim mugadderat ne diyor. İnsanların her yerde içecek suyi, yiyecek etmegi, görececek çökecek gahri bir bir başına gelecek.

Bu sebepten, ara yere fitneler düşerek nayet, Leylâ’nın emisi de oğlundan yağni olarak gardaşını fitliyah, Leylâ’nın babasını Leylâ’yı alıp gecenin bir yarısı köç edip, Mecnûn’dan Leylâ’yı kaçırıp dorği diyarbadiyar gitdiler. Buni kim etti, kim eyledi eden etdi. Çünkü her şey mugadderata bağlıdır. Geder insanları tam

çilesini çekecek, gaderi görecek, göreceğini görecek. Eğer Mecnûn'un, eğer Leylâ'nın dünyada çekecek çileleri, görecek gahirleri var idi.

Bunun için, ettiren ettirdi. Bundaki önem nelerdir? Eğer nelerdir? Tabi bu Hikâyeleri yazarlar, ohuyanla, dinleyenler hekayenin geçmişte ne olduğunu bilsin ve bu mugadderatın ne olduğunu bilsin hissetsin ve buni hissettikten sona kendini de düşünsün. Acaba, bende mi bende mi böyle olacam.

İşte, kısaca şu iki kelam annadım. Bir yolçı otobüs, gamıyon yahut gemi binip gidiyor. O süren şöfer yahut o gemiyi çeviren faptan yahut o uçağı götüren o şahıs eğer bilse ki; uçakta arıza çıkacak ne yolçı biner, ne o havaya galgar eğer o gemi bilse ki batacak, ne o gaptan gider, ne yolçı biner ne de o gemiyi süren olur. Eğer bir arabaya bilsen ki; bu araba bir geza edecek. Ne şöfer biner sürer ne yolçı biner gider. Demek ki, mugadderat ne seslenir ne de heber verir. Mugadderat, insanların göreceği gendi ile berabardır. Göreceğini görür. Gül yazısını görmemiş olabilirler derler. İşte geçmişdeki hekayelerin ve bu çilerinde herkeş gendi çilesini görüp çekecek. İşte bu sebeptir ki, herkeş mugadderatına razı olacah.

Evet, Evliyulla Arabi Möyeddin başını galdırıp ehvali ezelde, lehvi gaalemdede ismini ohudi: "Getlam olacahsın ya Möyellid" diyip, elini yugari galdırdı sildi. Bir daha batı yazılmış ikinci sildi bir daha yazılmış üçüncüye elini yugarialdırırken ses geldi:

"Ya Möyeddin, üçüncüyü silersenze gullugdan silinir, red olursan mugadderatın yazılmış razı ol mugadderatan"

Yazıda ne diyirdi, "Getlam olacahsın, iğdam olacahsın."

Ama daha üçüncü silemedi mugadderatına razı oldi. Şam-ı Şerife ayağını yere vurdi:

"Sizin taptığınız ayağımın altında"

Diyip, o zamanın hakimi:

"Şereete muhâliptir", diyip iğdamına garar verdi.

Kim verdirdi, mugadderat verdirdi.. işte bunun için ondan sona gelenlerde ne demiş.

Demiş ki:

Bütün dünya benim olsa bu gam yetmir nedendir bu,
Yapılmış gam türabından yığılmaz bir bedendir bu,
Ne sendedir ne bendedir bu hâllağı alemdedür,
Yazan yazmış bu yazıyı yazan tek bir galemdir.

Hagigatını goymuş ey insanoğlu ne ağla ne de gül. Mugadderatan sahip ol.

İşte bunun için, ara mizevirler Leylâ'yı babasıynan kaçtırtılar. Mecnûn'dan kaçtırtırdılar, yani almasın diye. Buni eyleyen kim, Hak Âdil-i Mütlâk. Leylâ'nın gettiğine Mecnûn'a heber verdiler. Mecnûn zaten ana-baba getmiş, gendi galımış tek:

“Ey Allah'ım Rebbil aleminsen, bir benim Rabbim değilsen, cümle alemin Rabbisi sen, Sen ancak senden geyri ey, ey yok. Benim Leylâ'mı benim Leylâm senin de Leylâ'n, buni de yaradan sen, beni de sen. Eğer Oni eğer beni birbirimize aşık edip yoklayan, kızları gine sen, gine sen. Ben yolimi değişmem ikrarımdan dönemem, ben seni bilürem bunları edüp eyleyen sensin. Ancak Leylâ getti, ben Leylâ'yı arımış için düştü gurbetin derdine.

Kim düşertti, beyefendi ey düşün, ey bilki Allah düşertti. Leylâ'da:

“Mecnûn” diye ağlasın.

İşte bunların içinde çok misaller, çok öğütler vardır. Bu hekâyelerin içinde geçmişte neler var. Helbette sözün özini özliyemez. O der gider, ama oni ohıyan adamda:

“Acaba bu olur mi, ne oğuz adamlarmış o vaktın adamlar. “diyebilir.

Hem de diyenler de olmuştur. Ama bu sözün geçmişin özini verirken herifin fikri ayırır. Ohıyan dinniyeni:

“Evet dorğı haglı, ele ya bu beyle olur” diye hak verir.

Bunlar birbirlerini arasınlar. Gel şimdi bu diyar-ı gurbetin özetini, gahrini ve bunları birbirinden, Mecnûn Leylâ için, Leylâ Mecnûn için ağliyani bunların içindeki özetler acaba nedir?

Hazreti Mûsa Celimullah, cümle alem ey bilür ki Hagga varıp haddan kelim alırdı. Bir gün geçerken bir dağ böğründen bir piri ehtiyarın birisi dalını büyük bir daşa garşı vermiş ayağta yaslanmış daşa elinde bir esa içerisinden direniyor, ne direniyor? Haggı ile mücadele edi, Allah ile mücadele edi:

“Cennetin güzel çok ey, cehennemi gurdun. Bu cehennemi yık, yık bu cehennemi hazlettğin hemlûgat nar-ı vcehenemde yahma gûnahtır. Bunlara merhamet çamısın, yük bu cehennemi hepsi cennete gitsin”

Diye kelam ederken Allah ile mücadele döğüşüyor canı, ayağını yere vurır:

“Cehennemi yık, cennetin ey güzel cehennemi galdır.”

O anda Hazreti Mûsa bu piri etiyara selam verdi. İçerdeki davayı bilmiyor, ne bilsün. Ehtiya selamı almadı. Çünkü mücadele ile meşgu. Hazreti Mûsa geri dönda buna bir sille çaldı. Ehtiyar bir gafasını sallayıq silleyi vuranın kim olduğunu bilmiyor:

“Ey zalim-i bildin -dedi- Allah’ın esiri olmıyaydı senn kimin bir zalim benim kimin bir mazlima vurmazdı.”

Hazreti Mûsa yeterallandı, başını sallayıb Allah Allah deyip daha gıymadı vurmaya geçti gitti:

“Hele bah ki bene ne dedi:”

Günisina’ya vardığı zamanda Cenab-i Vücut Hazretleri:

“Yâ Mûsa kime sille vurdun kimi incittin?”

Lebbeyke Ya Rabbi, filan sahradan geçirdim.”

Evet, Cenabi-l Vücut Hazretleri:

“Yâ Mûsa”

“Ne?” dedi.

“Niye vurdun, ne gördün bene tebliğ eder misen?”

“Lebbeyke Yârabbî, her şey sene ya, senin rahmetin bir abis gulan verdim. Senin rehmeten ihtiyacım yok, selamını almadı. Sinirlendim bir sille vurdum, vurduğum silleye benim kim olduğumu bilmerdi:

“Ey zalimi bi-dîn -ded- Allah’ın emri olmasaydı senin kimin bir zalim benim kimin bir mazluma vurmazdı.”

Eyce sinirlendim gıymadım daha Yârabbî bene zalim dedi.”

O zaman Cenab-ı Hak Hazreti Mûsa’ye ne buyurdi:

“Yâ Mûsa benim olmayaydı, benim iznim olmayaydı, benim guvvetim olmayaydı senin golun gahıp o mazlima sille vurur miydi, benim emrim ile senin golun gahtı.” diyende

“Emenna Yarabbî”

“İşte yâ Mûsa bennen altmışbir senedir dalını o daşa garşı vermiş bennen mücadele edi, galbiyle benne dögüşirdi o ehtiyar.

Cennetin güzel çok eyi cehennemini niye gurdun, yık bu cehennemini Nar-ı cehennemde hazlettığın mahlugutı yahma, hepsi cennete gitsin. Yaradan sensin, cehennemini galdır hepsini cennete gönder. Yık bu cehennemini diye altmışbir senedir bennen nidâ edi, dögüş, mücadele edir galbiyle. Yâ Mûsa, ben gulların galbini yoklarsam. Yâ Mûsa, işte senin sille benim emrim ile vurmam. Bah hekmetime onun sene zalım demesini dedirten benim, onada tekellimi guvvtimi söylettiren kim idi, yine ben idim.”

“Allah’ın emri olmayaydı senin kimin bir zalım benim kimin bir mazluma ne yapsan sille vuramazdı.” dedi.

“İşte o mücadele ederken senin verdiği selamı almasının bennen deva göri dögüş. Bunun için işte benim hekmetime bah, Yâ Mûsa, o anda galbini çevirdi döndi bene ne did:

“Emenna Yârabbî, haksız yere bene vurdi demek ki, bu cehennemini gurduğun böyle gulların yapacahsan. Tam haklıdır cennetinde haktır, yak, yak bu gulleri bir geri hagga gulları incidenleri yak.” dedi.

İşte düzeltti yolini, bennen daha mücadeleyi galdirdi. Senin o sille vurman onun yolini düzeltti. Cehenneminde hak, cennetinde hak dedi. Neden? Senin onu düzeltti.

Bunun için, benim gizli hekmetlerim çoktur Yâ Mûsa.”

Secde edip:

“Emenna Yarabbî, hep gudret, her guvvet sendedir”

Diyip, evet işte bunların herşey bilmek, herşeyi izaat edip anamak bizler için çok ey olur. Neden olur? Hem zayıf düşmelik, hem de bir kimseyi incitmenik. Çünkü diyor ki:

Alma mazlumun ahını,
Çıkar aheste aheste,
Felek bir gün bu tahtını,
Yıkar aheste aheste.

Muhakkak ki incideni incidir Cenabu Hak. Bah o anda düzeldir diyor ki:

“Hakdır cehenneminde, beylelerini yah müstahakdır.”Evet, ama kim olduğunu bilmiyor. İşte bunun için devr-i alemde, gurdunan guzuya da bişey deme. Deme efendi deme, çünkü hepsinin sahibi Âdil-i Mütlak vardır. Eden de O ettirende.

Şindi, hekâyemizi yani bunları neye açıkyadığımı; geçmişteki olan devalar ve hekâyeleri ohiyanlar, yazanlar ne olduğunu bilsin. Evet, bizde o işin içindeydik.

Beyefendi, sende bir Leylâ, sende bir Mecnûn, senin de bir Leylâ’n içinde var, sende de bir bir sevgi var. Mecnûn, Leylâ’yı Leylâ, Mecnûn’u arır. İkisi diyar-ı gurbete düştü. Gel heberi kimden verelim. Leylâ’yı babsı ve emisi oğullarıyla beraber diyar-ı gurbetin bir yeşillik bir çimene çadır gurdular. Leylâ, çadırın içinde, o anda guşlar cıvıldırdı. Havada uçup uçağa ve çadırı önünden geçiyordu, guşlar cıvıldırdı ve bad-ı sabah ülüzgarı esiyordu.

Leylâ, çadırın içinde boynu buruk Mecnûn’un yolunu gözliyen Leylâ:

“Hele bu mugadderata ban”

Diyip, guşların cıvıldamasına bahâlım ki ülüzgarın esmerine garşılık burda Leylâ, üçyüz altmış altı damari doldı, gözlerinden yaş döküp ağlıyarak derdini helgeden Hak’ka ne şigayet gılmış, ne demiş burda Leylâ:

‘Uçan guşlar uçan guşlar
Bu iş senden uçan guşlar
Ucuranda sensin seslenende sensin
Getirende sensin Uçan guşlar uçan guşlar

Bende yeller kimin eser idim,
Bazı ağlar bazı sesim keser idim
Bazı güler bazı gendim dinner idim,
Uçan guşlar uçan guşlar

Uçuranda sensin uçan guşlar uçan guşlar
Ben Leylâ’yım feryadımı
Kime söyleyim bu derdimi,
Bülen sinsin bu sesimi.

Duyuranda söyledende sensin,
Guşlara cıvıldaayan emir veren sensin,
Uçan guşlar uçan guşlar
Esen yeller uçan guşlar.

Evet, ne demek istedi bu Leylâ yani bu guşları burya gadar ucurdan, bunları cıvılır çadırın önünden geçir, birbirleriyle cıvılıp söylüyor. Sözlerini ben annamam amma söyleden sensin. Bunları uçuran sensin. Ağladan sensin, güldüren de sensin. Ecebe bunların ne devası var cıvıldır, ecebe bunların derdi cıvıldır. Birbirlerinden “civ civ” edir. Ben bilmirem ancak bilen sensin. Bu ülüzgar niye esir, ecebe nedir bunun esmesi? Estiren sensin, emin veren sensin. Hepisi senini guvvetinde gudretinde. İşte bu sözler beyle Leylâ demiş.

Evet efendiler, igirmidört saatin içinde dilek gapısı bir saat açılır. Ama hangi saata açıldığı mechûldur. Hacet gapısı igirmidört saatte bir saat açılır. O açılan hacet gapısı, dilek gapısı eşref saatidir. Eşref saati hangi saatdir. Bildirmemiştir. O eşref saatinde bazı sabah ülüzgar eser kış ve yaz serin bir ülüzgar, bir çöp bile yerden kaldırmaz. İnsanoğlu birbirlerine der:

“Ne güzel bir serin ülüzgar esir, ben bir toz bile gelmir.”

İşte o yel bazı sabah yelidir, tozu dumana atmaz hafif eser.

Ne hacet gapısı, dilek gapısı açıldığı zaman igirmedört saatda bir saat devam ede, onbeşer dagga sürer. Bir saat sürmez.

İşte bazı insanlar Allah’a dilek diler, o anda gabul olur. Neden gabul olur? Hacet gapısına, dilek gapısına rast geldi. Çünkü o gapı açılmıştı, o anda o da Cenab-ı Hak’tan dileğini mıradı istemişti. O’nun sözi reddolması, gayd oldu, Neden, dilek gapısı açık idi.

Bunun için, sözün özi aramayan bulunmaz, madem Allah rast getire. O aman Mecnûn bağda, çadır içinde Leylâ’nın Mecnûn cemalini görüyor. O da onu görüyor. İkisinin birbirine gözlerini açtıkları zaman da birbirlerine sanki yanındaymış, birbirlerini görürler.

O zaman dönelim Mecnûn’a, Mecnûn eyle ki ne gelsin bir ormanın kenarına dayandı. Bir çoban gaval ile davari suya güdürdi. Dertli dertli gavalı çalıyordu. Sürünün önünde bir mor goyun çobanın gavalından feryadına meliyarah önde

gidiyordu. Mecnûn, beyle çobana bakti sürüye bakti ve sürünün önündeki meleyen mor goyuna bakti:

“Hey gudret guvvet sahibi buni de meleden sen, bu gavalı de çaldıran sen, meyer çoban zürüyt suya dökmek için gaval ile davari suya endirdi. Ne dertli dertli bu gavalı çalıyor bu çoban, bu mor goyun nasıl içerden meliyor. Helbette bu hayvanın guzusuna mı meliyor, ecep neyine meliyor, eşine mi meliyor? Bu mor goyunun melemesi benim ciğerimi deldi. Bu hayvan ikan helbette bir derdi var ki meliyor.”

Aldı burda Mecnûn, bakalım ki çobanın çalmasına ve o goyunun önde dertli melemesine Mecnûn ne diyor:

Dertli dertli çalar çoban,
Vüçudunda çıktı çiban,
Mor goyunda dertler heman,
Derdin nedir, devan nedir?

Burya geder geldim düştüm,
Çobanın derdine şaştım,
Mor goyunun melemesi,
Ben Leylâ'yı unutmuştum.

Dertli dertli çalar çoban,
Vüçudunda çıktı çiban,
Mor goyunda dertler heman,
Derdin nedir, melemesi
Devası ne seytmesi

Ben Mecnûn'am burda işim,
Döner Hak ile benim işim,
Akar bu an gözden yaşım,
Devası ne bu çobanın?
Melemesi mor goyunun

Söyleden de sensin Allah.
 Çaldıran da sensin Allah
 Guvvet gudret hem senindir.
 Her şeye hakimsin Allah.

Diyip, çoban üzünü dönüp ağlıyan Mecnûn'a saçlar yenmiş omuzuna, sakal karışmış gösgüne bahkı ki; simaya genç ama geher bunu gerametle çevirmiş.

Çoban:

“Hey vah, hey vah, benim çobanlığıma şükür. Acaba bu deliganlının, bu igidin derdi ne, devası ne? Saç sakal, sima genç gendi genç değil”

Diyip Mecnûn'un elinden dutup sürüyü suya çeken çoban su başına götürdü Mecnûn'i. davarlardan süt sağarah meger o anda Mecnûn'un garni aç idi. Çünkü,diyar-ı gurbet beri yapan, kim etmek versin nerde bulsun. Hele sebehe bah, hele yardıma bah, dağın başında bile Cenabu Hak onun gısmetine gabil oldu.

Evet, herkesçe galibdir Allah.

“Otur -dedi- otur”

Südi sağıp goydi, suya soğudup devarcığa el attı. Devarcıkdan nan çıkardı. Gendi ile beraber Mecnûn'u aldı garşısına:

“Ye bahâlım deliganli doyurdi. Evet, nayet dinnedikten sona devadcıkdan çoban mendili çıkardıp iki tene etmek sardi.

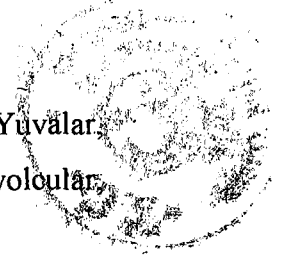
“Al deliganli olur ki, diyar-ı gurbet gahri dağbaşı acktığın zaman bunlarida ye birezde peynir verdi. Tam bunlarınan beraber ye”

Diyip, Mecnûn gettikten sona çobanı bir gam basdı:

“Ulan bu deliganlıya sormadım ki, diyar-ı gurbeti niye dolanırsan, bele saçın saggalın neden beyle yenmiş omuzan? Bunun derdini niye sormadım”

Diyip, çobanda bu dert ile başladı meşagate düşmeye. Evet, getti Mecnûn, ahşam oldu çoban herkeşin malını gapısına getirip ama çoban gendi derdine şükrederdi:

“Yarabbi çok şükür benim bu çobanlığım sultanlığa benzermiş. Neden, benden daha dertlileri diyar-ı gurbeti gehriyar etmiş dolanmış. Ecebe, bunun ne derdi var imiş sormadım soramadım.”

Nayet, ele hâllara düştü, Mecnûn'un başında guşlar yuva yaptılar. Yuvalar, guşlar başında çihartmaları ve gören hâlg-ı alem ve giden bezirganlar, yoloular, çobanlar hepsi Mecnûn'un veziriyetine bahardılar:

“Ula hele bu divaneye bahın, -çünkü Mecnûn bir divane hâline girmişdi- guşlar başında yuva yapmış, cücüklemiş. Başına bahın gendine bahın.”

Mecnûn'un gafası gövdesinden daha böyümüşdi büyük olmuşdu. Neden, bütün guşlar çalı çırpı dökülmüş yuva yapmış, Mecnûn'un başına cücülenmişdi.

Buni yuva yaptıran Mecnûn'i Mecnûn eden lakin buna dli diyirler ama deli değildi Mecnûn bir velihullah idi. Mecnûn Leylâ'sını ariyordu. Gören hâlg-ı alem ağırdı, Mecnûn'un bu veziriyetine ağırdı. Neden, ağırdı:

“Bu nasıl divane beyle bir deli görülmemiş. Hele bu başındaki yüke bah daşıyormuş.”

Meger elini yugari kaldırıp başına bir çalıyı, bir yuvayı dağıtmırdi. Niye dağıtmırdi:

“Yarebbi benim başımda yucva gurdurdun, guşlara yuva yaptırdın, cücükler çihartdır. Ben bu yuvayı nasıl bozabilirem, buni sen yaptırdın. Sen yaptıran bu çalıyı çırpıyı döşüren, bu guşlara emir verip getiren sen, başımda bu yuvayı gurduran sen. Bu bu yuvayı nasıl dağıtabilürem. Eğer, bu yuvayı dağıtsam benim yuvam dağılmaz mı, benim yuvam da dağılır. Bu yuvayı yapar guşlar cücük cıhardiyor, güveniyor, besliyor. Bunların cism-i istidarını veren sen değil mi.”

Diyip, gahrine şümkreden Mecnûn gören hâlg-ı alem yanıyordu.

Mecnûn'a:

“Beyle bin divane görülmemiş” diye, bir garer veremediler.

O zaman Mecnûn bir göze başına vardı. Çoban davari gine çekmişdi yatırmışdi. Ama Mecnûn'ın o gördüğü çoban mı? Hayır, bu ayrı çoban çobanlar bir tene değil ki neçe bin çoban.

Evet, hulusi galb ile çobanlık eden gehrine şükrederdi. Çobanların piri kimdir, bin deveyi bir akçeye oturan Veysel Karan Hazretleri, deryayı bir ümman kimi Hazreti Resulullah aşığına ikisi birbirine aşık olmuştu. Birbirine arzıladı, birbirlerini görmemişdi. Bunları da ayırıp birbirini sevenler neden gavuşturmadılar. Cennetde gavuşalar, cennetde birbirleriyle kelim edeler.

Herşeyde bir hekmet var, bir gizli var. İşte sade Mecnûn sade Leylâ değil, neler dünyaya gelmiş. Acaba bütün yerin göğün serveri renberi Hazreti Resulullah, bunlar gavaşamaz mıydı, birbirini göremez miydi getiremez miydi birbirini ara ara yerde der gizli Allah var.

O zaman gözenin başına vara Mecnûn garni ac idi, gine ac idi. Çünkü, dağı daşı yürüyor hâlg içine giremezdi. Neden giremez idi? Olur ki, birisi benim başıma elini atar yuvaları dağıtır. Bunun için, beri alanı gendine gahriyareden Mecnûn Leylâ'yı arıyordu. Gözenin başına varan Mecnûn, çoban südi sağmış ve süt gözenin içinde devrilmişrdi getmişdi:

Çoban:

“Bir daha sağmaz olmaz “diyip, beyle düşünürken Mecnûn’a sordi yanına selam verdi oturdu çoban. Mecnûn’u gören çoban kendi derdini unuttu, beyle bir üzine bahtı:

“Ey” -dedi- “Deliganlı ismin nider senin” -dedi Mecnûn’a “bu hâlin nedir senin”

Dedi:

“Çoban ne sen sor ne ben diyim”

O anda bir ehtiyar dam geldi. meger gelen kimi idi, Mecnûn’a badeyi veren Hızır idi. Selam verdi çobana dedi ki:

“Benim garnim ac, ağzımda dişlerim de yoh, benim garnımı doyur”ve bu gelen misafirin garnini doyur.”

Çoban tekrar tasını yedi goyun sağdı, tasını dolduramadi. Üç seneden galan gısır goyun dile gelip çobana dedi ki:

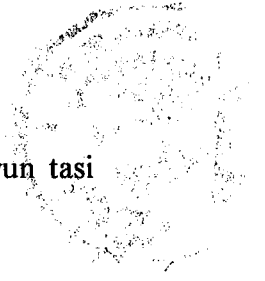
“Gel beni sağ, beni sağ.”

Çoban goyunun lisane gelip, “Beni sağ” demesine:

“Ey hayvan -dedi- üç seneden gısrırsan sende süt var mı ki, sağim.”

Çoban, yedi goyini sağmışdi tasını dolduramamışdi. Üç yıllık gısır goyun tasını doli verdi. Çoban, tasını doldururken başını misafirlere doğru çevirdi qbahıyordu. Meğer Hızır Mecnûn’un yanında oturmuş Mecnûn’a öğütler verirdi:

“Sonun ey selamete vardi ya Mecnûn. Senin cüppen bende de yoh, sen sene yerinirem” diyip gonusıyordu.

Çoban ki bunara doğru baharken goyun tasi devirdi. Çoban bahti goyun tasi dökü heman dorğı vardı gözenin başına işte burada çoban diyem demiş:

Çobanam ağam dedi,
Nana möhtacam dedi,
Gatığın yoh mi dedi
Gocayan dimiş dutmaz,
Gatığın getir dedi.

Çoban aldı tabını
Sürüye heman vardı
Yatani galdırmadı,
Durana bildirmedi,
Yedi goyini sağdı,
Tasını doldurmadi

Üç yıllık gısır goyun lisana gelip,
“Gel südimi sağ” dedi.
“Hayvan” dedi yürüdi,
“Sene süt nerden” dedi.

Çoban başını çevirdi,
Goyun südi devirdi,
Çobana ayan oldu
Bu süt haramdır dedi

Vardı göze başına,
Su çağdadı tasına,
Çoban esayıkı kişti,
Esada yaprak düşti.
Bah O Hagg’ın işine
Yaprakta hurma bitti.

Kimler idi biri Mecnûn, biri Hızır idi. O zaman, yeyip içip hep doyduk. Anadan taraf doyduk. Biremle devrinde neçe açlr doyurduk. Çok yolcular gelmişti, hurma yiyiyordu. Bir saniye içinde dal budak veren esa yaprak açan esa hurma tökdü. Bunun için. Allah'ın gudretinde guvvetinde.

O zaman, bu gizli sıri ne çoban ne heç gelen yığılan yolcular ama na hörmət idi. Bir hızır idi, bir Mecnûn idi. Bütün yolcular Mecnûn'a bahardılar. Guşlar başında cıvıdır, yuvadan uçuyor gelir yuvaya gidiyordu. Bütün hâlg-ı alem beyle bir divane görediki; nasıl bir divane deli mi diyelim akıllı mı diyelim deyip bir yoluna garar vermirdiler.

O zaman, her biri bir yana yoluna gidip Mecûn ehtiyar Pir'in elini öpüp, o da yoluna devam etti, dolanıyordu. Lakin bunların bu gizli sırları eğer Leylâ'nın eğer Mecnûn'un alem-i manada rüyalarını görirdiler. Ama Mecnûn Leylâ'ya hasret idi. Birbirlerine ah çekip ağlıyordu.

Nayet, ömrünün dörtte üçünü Mecnûn bir defa Leylâ'yı görmüştü, aşık olmuşdu, Leylâ'ya ifade vermişti:

“Ben için kesmem demişdi.

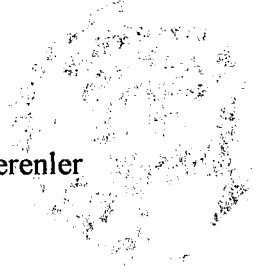
O görüş Mecnûn'da Leylâ'da galmışdı. Birbirlerinize daha gavuşmamıştılar. Birbirlerini hasiretle arıyordular.

Evet, neden gavuşturmadı birbirlerine, neden birbirlerini hesiretle dolandırdı. Çünkü, herşeyde bir gülmağ, ahiretin aydınlığıdır. Dünyanın saltanatı değil, ahiretin saltanatıdır. Bunun için, Mecnûn eyle hâla geldi ki, Cenab-i Vücut Hazretlerinin alemi manada cemalin gördi. Cenab-ı Hag'ın ceemalına Mecnûn aşık oldu. O görüşte Cenab-ı Hag'ın didarına aşık olması Leylâ'yı artık çevürdi, Cenab-ı Hag'ga döndü.

Yarabbi güzeller güzeli sensin, güzelden güzel yaradan sensin ne güzellik varmış sende ne gadder cemalin güzel.”

Diyip, bir su başına oturan Mecnûn hem ağlayıp, hem dertli dertli “Leylâ'yı görüm” diyip epey bir ağladıhtan sona gahti yürüdi.

Nayet, ömrünün dörtte üçünü dağlarda, ormanlarda ve guşların getirdiği gidenlarinen gelendi. Dağda çobanların yahut yolcuların verdiği sadağaynan, çok zamanda nabadlerinen gendini gıdelendirdi. Bir orman kenarında oturan Mecnûn:

“Bene benden yağın beni dinniye bütün üçler, beşler, yediler, kırklar, erenler mevcudat bu anda beni dinner.”

Aldi Mecnûn, bahâlîm burda dertli dertli ne diyor:

Vazgeç Leylâ'm benden, vazgeç Leylâ ben senden fari oldum
Ben Leylâ'yı arar iken, ben Mevlâ'yı buldum,
Vazgeç Leylâ'm vazgeç, ben senden fari oldum.
Ben Leylâ'yı arar iken, ben Mevlâ'yı buldum.

Ben Mecnûn'am dağı daşı dolandım,
Leylâ'nın aşgına yandıkça ben yandım,
Ahiri saltanat buldum Hag'ga dayandım,
Vazgeç Leylâ'm vazgeç, ben senden fari oldum.
Ben Leylâ'yı arar iken, Leylâ'yı buldum.

Diyip, nayet o zaman dolana dolana çünkü neden dolandırdı, bu tereftan Leylâ'yı da dolandırır. Babası, annesi, emisi Leylâ'yı Leylâ'yı da dolandırır. Mecnûn gelip bulmasın diye bir yerde garer veremirler, alıp gidirler. Gahi Leylâ'yı bağladılar kaçmasın diye.

Neden dolandırırler, bunudu ikisini birbirine görmeyen bunları eden, eyliyen kim? Adil-i Mütlâk. Çünkü, bunlar cennete düğünleri olup, cennete birbirlerinin üzünü göreceklidir. Demin dedim ya dünyadan iki aşığıda birbirlerine neden hasret galdı, birbirini göremedi, bulamaz mıydı, bunlar kainatın serveri getittiremez miydi? Ama ara yerde gizli sıı var. Bunlar da cennette birbirlerini görececek, cennette birbirleriyle konuşacak.

Çileler tamam olup lakin, Mecnûn:

“Leylâ” demedi. Mecnûn:

“Mevlâ” dedi. “Mevlâ” diye diye Mecnûn Hag'ga teslim oldu, diye diye.

Her vagıt dilinden zikrederdi:

Vazgeç Leylâ'm vazgeç, ben Mevlâ'yı buldum.
 Vazgeç Leylâ ben senden fari oldim.
 Ben bir Leylâ arar ıkan, ben Mevlâ'yı buldum.

Bunun için, işte bunlar birbirlerini cennet-i âlâda görecek, bir toy düğünü cennette olacah. Aşığların içinde Hag'gın cemalini gören Mecnûn'du ve bunların cennet-i âlâda toy düğünü dutulması Mecnûn'an Leylâ'nındı.

Evet, üç düğün daha var. Bu üç düğünde kimlerin yeri gelip söyleyecem. O zaman Mecnûn Hag'ga teslim olup, gün tamam, rızık tamam, ecel tamam. Bu teraftan Leylâ'nın da "Mecnûn" diye diye Leylâ'da Hag'ga teslim oldu.

Lakin, Leylâ'nın da başında saçları ağ pag olmuştu. Sevda Leylâ'nın bir deri gemik galmışdı. Leylâ ne yediğini ne geydiğini ne de yaşadığını haberdan olmamışdı. Bütün gören kadınlar, kızlar Leylâ'yı acıyordular:

"yazıh buna çok yazıh."

Amma Leylâ'nın anasi babasi ettiklerine pişman olmuşdular. Amma ne fayda iş işden geçmişti.

Evet, bu dünya fani dünya, ne Leyâ'ya galmış ne Mecnûn'a Galâydı iki serveri sevgüllüsüne o da bile getti işte, "Mecnûn" diye diye Leylâ; "Leylâ" diye diye Mecnûn ikisi de Nag'ga can teslim etti.

Amma Mecnûn ne diyordi dilinde bitti:

Ben Leylâ'yı arar ıkan ben Mevlâ'yı buldum
 Vazgeç Leylâ'm benden, ben senden fari oldim.
 Ben Leylâ'yı lararken, ben Mevlâ'yı buldum.

Evet, dünyada en ziyade güzel güzel Allah'ın cemalidir. İşte gudretini, guvvetini, cemalini suyu hâlgetti Cenab-ı Hak.

Su agmadi, nasıl cemalini çevirdiyse su hazlı başladı agmıya. Neden agıyor. Helen agıyor. Bir gördüm bir daha görüm, ikincisini görüm. İşte , herşesde bir guvveti, gudreti var. Evet dağlari, dünyayı altı günde hâlgetti. Dünya dümdüz idi, dağlari verdi. Dağlar gaynadi çalgalandi, daşı toprağa çivi verdi. Suyun buharından daşı hâlgetti, daşı yarattı, daşı toprağa çivi verdi dağlar durdu.

Herşeyde bir gudret, guvvet var, o da kimin Âdil-i Mütlâk'ın Mecnûn'dan
Leylâ'nın hekâyesi burda tamam oldi. Sözüümüz burda hitamını buldi.

Yarın inşallah hocalarımız hangi Hikâyeyi derse bende onu annadacağım.

LEYLÂ VE MECNÛN (S₃)

Zamanın birinde Arap Ağası'nın bir oğlu olur. Ağa oğlunun adını Mehmet Emin koyar. Gün gelir oğlu büyür. Kocaman bir delikanlı olur ve evlilik yaşına gelir. Bütün köy Ağa'ya:

“Sen niçin oğlunu evlendir miyorsun?” diye sorar. Ağa sabah erken kalkar. Oğlunu yanına çağırır ve ona:

“Seni artık evlendireceğiz. Bu nedenle sen kendine bir kız bul” der.

Oğlan babasının sözünü dinleyerek hazırlılığını yapar. Atına binip az gider, uz gider, dere tepe düz gider. Bir yerde ihtiyar bir dedeye rastlar. O ihtiyar, Mehmet Emin'e selam verir. Mehmet Emin selamını alarak ona, bir kız aradığını söyler. İhtiyar adam, Mehmet Emin'e :

“Sen evlenirsen bir saniye bile ömrün olmaz eğer evlenmezsen yüz on sene ömrün olur” der.

Mehmet Emin bu söze kızar, ihtiyara :

“Sen kim oluyorsun Allah'ın kaderinden ne anlarsın” der. İhtiyar ise:

“Ben Cebrail'im, Allah beni gönderdi” diye cevap verir. Oradan Mehmet Emin geri döner babası oğlunun geldiğini görüp neşelenir ve damın üzerine çıkarak kendi kendine:

“İnşallah oğlum kendine bir kız bulmuştur” der. Mehmet Emin başından geçen olayları anlatır. Babası buna kızıp:

“Sen el âlemin dediğine niçin uyuyorsun, kendi kafana göre hareket et. Bu sefer de ben sana kız bulmaya gideceğim” der.

Babası, fakir bir adamın evine gider ve kızını ister. Fakir, Ağa'ya:

“Sen o kadar benim evime geldin ben sana kız vermez miyim” der ve kızını Ağa'nın oğluna verir. Kırk gece düğün olur. Yatsı namazından sonra Mehmet Emin gerdeğe girer. Bu sırada karşısında Cebrail'i görür. Mehmet Emin gerdeğe girer iki rekat namazın kılmaya başlar. İkinci rekatta secdeye inip bir daha kalkmaz. Daha sonra gelin onu merak eder. Yerde cansız yatan Mehmet Emin'in başını kaldırır ve onun öldüğünü görür. Gelin feryat eder. Ağa ile karısı abdest almaya giderlerken bir de bakarlar ki gelin bağıyor, hemen merak ederler ve :

“Acaba bizim oğlan gelini dövüyor mu?” diye odaya girerler. Mehmet Emin’i ölü gören anne baba, geline:

“Bizim oğlumuzu sen öldürdün” der. Gelin :

“Ben öldürmedim keşke o, benim vücudumu dilim dilim etseydi yine de ölmeseydi” der.

Kapı dışarı edilen gelin, babasının evine tekrar geri dönemez. Başını alıp o evden gider. Bir köyde fakir bir adamın evine gider. O evde, ihtiyar bir dede bir de nene vardır. Gün geçtikçe gelinin karnı büyür. ihtiyarlar gelinden şüphelenirler. İhtiyar dede kendi karısına:

“Sen hele bir bu gelin hanıma sor. Acaba onun karnı niçin büyük olmuş” der. Bunun üzerine nene, geline sorar. Gelin de başından geçenleri ona anlatır.

Gün gelir gelin bir çocuk doğurur kendisinin bir erkek çocuğu olur. Köyün muhtarı ve ileri gelenleri çocuğa isim takmaya gider. Gelin verilen isimleri kabul etmez, kendisi oğlunun ismini Mecnûn koyar. Daha sonra o köyde bir Ağa’nın karısı da bir kız çocuğu doğurur, ismini de Leylâ koyar.

Gün geçtikçe bu iki çocuk büyür. Leylâ genç bir kız Mecnûn ise genç bir delikanlı olur.

Bir gün köyün kızları çeşme başında toplanır. Kendi aralarında köyün en yakışıklı erkeği olarak Mecnûn’u seçerler. Köyün erkekleri de en güzel kızın Leylâ olduğunu söylerler. Mecnûn’un yakınları daha sonra Ağa’dan Leylâ’yı Mecnûn’a isterler. Ağa bunu kabul etmez.

Ağa, Mecnûn’dan kurtulmak için köyden ayrılır. Mecnûn da Leylâ’yı aramak amacıyla yollara düşer. Mecnûn, Leylâ’nın aşkından yanıp tutuşur, çöllere düşer. O dönemde Yemen de âdil bir hâkim vardır. Hâkim, yakınlarına bu davanın çözülmesinin gerekli olduğunu bildirir. Bu nedenle Mecnûn’u getirmelerini ister. Hâkimin adamları Mecnûn’u bir çölde hayvanlarla konuşurken bulur ve onu alıp hâkimin yanına getirirler. Hâkim Mecnûn’u bu halde görünce ona:

“Senin âşık olduğun o kara kız için bu eziyet değer mi?” diye sorar. Mecnûn bu soruya öyle bir cevap verir ki hâkimi ağlatır. Mecnûn:

“Hâkim Bey sen hâkim gözüyle Leylâ’ya baktın. Bir de Mecnûn gözüyle bak” der. Bunun üzerine Mecnûn, Leylâ’yı bulmak için tekrar yollara düşer. Biz

Mecnûn'u burada bırakalım Leylâ'ya geçelim. Leylâ ise babası ile birlikte Akdağlar Yaylası'na gider. Birgün çeşmeden su getirmeye giderken oradan geçen birisinden Mecnûn'un ismini duyar ve Mecnûn'un Dikenler Ovası'nda olduğunu işitir. Bunun üzerine Leylâ orada uçan bir güvercine seslenir. Güvercini yanına çağırır ve der ki:

"Hele Dikenler Ovası'na git, orada bir genç var. Sağ mıdır, ölü müdür gel bana haber ver". Güvercin gider Mecnûn'u görür. Tekrar uçup Leylâ'nın yanına gelir. Gencin ölü olduğunu söyler. Leylâ burada Allah'a güvercin için bedua eder ve şöyle der:

"İnşallah senin kanatlarını dökülür ve sen uçamaz hale gelirsin". Bu dilek kabul olur. Güvercinin kanatları dökülür yere düşer. Güvercin Leylâ'ya yalvarır:

"Bana dua et ki kanatlarım yerine gelsin ve ben tekrar Dikenler Ülkesi'ne gideyim orada o genci güzelcene kontrol edeyim"der.

Leylâ bunun üzerine dua eder. Güvercinin kanatları yeniden oluşur yine uçup Dikenler Ovası'na gider. Mecnûn'un yüzüne kanatlarını sürer. Bakar ki nefes alıyor. Güvercin yine uçup Leylâ'nın yanına gelir ve Leylâ'ya Mecnûn'un hâlâ yaşadığını söyler. Leylâ bu olaya sevinir. Fakat Leylâ'nın Dikenler Ovası'ndan geçebilmesi için yayladan köye inme zamanın olması gerekir. Bu nedenle Leylâ Allah'a yalvarır ve duası kabul olur. Sabah olunca Leylâ'nın babası ne görür bakar ki yayla zamanı çoktan geçmiştir. Hemen halka seslenip:

"köye inelim" der.

Leylâ yolda iki vidon alır ve su getireceğini söyler. Bunun üzerine fırsattan yararlanarak Dikenler Ovası'na gelir. Mecnûn'u burada görür. Mecnûn'u uykudan kaldırır. Bakar ki Mecnûn aşkıdan sağır olmuş. Leylâ ile Mecnûn arasında konuşmalar olur. Bunu gören bir nene konuştuklarını, gidip Ağa'ya söyler. Ağa bunun üzerine adamları ile beraber Dikenler Ovası'na gider. Leylâ ile Mecnûn bunları silahlı görünce, Leylâ Allah'a yalvarır:

"Allah'ım ikimizi yıldız yap ve gökyüzüne uçalım"der. Bu dilek kabul olur. İkisi de gökyüzüne uçar. Bunun üzerine Leylâ'nın babası arkalarından seslenir:

"Dönün sizi evlendireceğim" der. Mecnûn bunun üzerine Leylâ'ya:

"Gel geri dönülüm" der.

Fakat Leylâ buna inanmaz ve Mecnûn'a:

“Gitme” diyerek ikisi birlikte gökyüzüne uçar. Mecnûn, Leylâ’yı çok sevdiği için kış mevsimlerinde onun üşümemesi için Leylâ’yı güneye gönderir kendisi kuzeye gider. Yazın da tam tersi olur. Bu iki yıldız yılda iki defa karşılaşır. Bu karşılaşma esnasında birbirlerini üç defa öper. Bunu gören dilek tutsa dileği kabul olur.

SÖZLÜK

-A-

- abadanlık : îmar, yaşanan yer.
 ahhâr : haber, ortada dönen söylentiler.
 âşikâr : açık, belli, meydanda.

-B-

- balag : kamaşa benzeyen, içerişi boş boğumlu yemlik bitki.
 bay u geda : zengin ve fakir.
 behtever : mutlu, şanslı.
 bezl : bol bol verme.
 bulag : çeşme.

-C-

- cihâz : çeyiz.

-Ç-

- çatmag : belirli bir yönde giderek varılmak istenen yere ulaşmak, varmak
 çuğul : habercilik eden, laf dolaştıran, fitne eden.

-D-

- damcı damcı : bir sıvıdan küçük bir yuvarlak haline gelip düşen miktar.
 darıhmak : canı sıkılmak.
 daye : dadı.
 desgâh : ihtişam, gösteriş.
 dilâver : yiğit, yürekli.

-E-

- ehl : sahip, mâlik, mutasarrıf olan.
 epsem : sessiz, ses çıkarmayan, susan.

eyal : hanım.
 eyam : günler.

-F-

ferâgat : vazgeçme, el çekme.
 ferzend : oğul, çocuk.
 fesil : mevsim.

-G-

garatikan : çit gayesiyle bahçenin kenarına dikilen kaba diken.
 gemhar : biri için kaygılanan, onun derdi için kederlenen, gamına ortak olan.
 geşş : bayılma, kendini kaybetme.
 gezl : henüz boynuzu çıkmamış ahu, ceylan, gazal.
 gıy : haykırmak, bağırmak, yüksek sesle çağırmak, nara atmak.
 giriftar : tutulmuş, yakalanmış, esir.
 giryân : ağlayan, ağlayıcı.
 güman : zannetmek.

-H-

habbe : buğday, arpa vesaire gibi ufak ve yuvarlak olan şeyler, taneler.
 haçandan haçana : nihayet, sonunda.
 hahiş : rica.
 hamı : olanların tamamı, bütün insanlar.
 handân : gülen, gülücü, güler, sevinçli.
 Haniman : ev, aile.
 harada : nerede.
 haşr u neşr : toplanıp dağılma.
 hemrâh : yoldaş, yol arkadaşı.
 herbe-zorba : korkutmak, tehdit etmek.
 hiridar : bir şeyin kıymetini bilen.

-İ-

- ibrâm : can kesecek derecede ısrar etme, üstüne düşme; zorlama.
ibtidâ : ilkin, en önce, başta.

-K-

- kâğız : kâğıt.
karîb : yakın, yakın olan, uzak olmayan; soyca yakın.
kâss : hikâye anlatma.
kecave : tahterevan, iki tarafa koşulmuş hayvanların sırtına konularak veya insanlar tarafından taşınan kapalı gezinti aracı.
keenne : sanki, gûya, gibi, benzer.
koçmak : kucaklamak, sarılmak, bağrına basmak.
külhân : hamamlarda suyu ısıtmak için ateş yakılan yer, hamam ocağı.

-L-

- lova : heyecana kapılmak, eli ayağına dolaşmak.

-M-

- macal : imkân, fırsat, vakit.
maggaş : cımbız.
mahfe : kafes.
makdem : gelme, dönüp gelme.
mâl u menâl : varı yoğu, bütün varlığı.
maslahat : iş, emir, husus, madde, keyfiyet.
mebzûl : bol, çok.
meftûn : gönül vermiş, tutkun, vurgun.
menâl : nâil olunan, sâhip olunan, ele geçirilen şey.
menciyez : bencileyin anlamında bir okşama, tevazu bildiren bir söz .
meslehet : önemli iş.
meşşate : eskiden gelinlik kızları veya zengin ailelerde kadınları süsleyeyen, giyimleri ile ilgilenen.
mu'in : yardımcı.

mukteza	: iktiza etmiş, lâzım gelmiş.
muti'	: veren.
mühteser	: tafsilatsız, kısa, özet hâlinde.
mülâyemet	: uygunluk.
mümtâz	: imtiyazlı, ayrı tutulmuş, üstün tutulmuş.
müteallikat	: yakın kimseler.
müyesser	: kolayı bulunup yapılan; kolay gelen, kolaylıkla olan.

-N-

nâdân	: bilmez.
nâle	: inleme, inilti.
nâsuh	: nasihatçı.
necat	: kurtuluş.
nevâl	: nasip, talih, kısmet.
nisye	: veresiye.
növres	: yeni olgunlaşmış.
nusret	: Allah'ın yardımı.
nütfe	: tohum, maya.

-O-

otağ	: çadır, büyüklere özgü çadır.
------	--------------------------------

-Ö-

ötmek	: geçip gitmek.
-------	-----------------

-P-

payız	: sonbahar mevsimi.
pelenk	: kaplan.

-R-

râm	: itaat eden, boyun eğen, kendini başkasının emirlerine bırakan.
-----	--

sâbık	: geçen, geçmiş.
sanavber	: sevgilinin boyu posu.
savad	: okuma - yazma.
sipâh	: asker.
sorağ	: sorarak öğrenme.
süvâr	: ata binmiş, binici.

-Ş-

şele	: sırtta götürülebilecek kadar yapılmış yük.
şifte	: kaçık, düşkün, tutkun.
şir	: aslan.
şirni	: şeker, şekerleme

-T-

târ u mâr	: karmakarışık, dağınık; perişan.
tavan	: güç, kuvvet.
teher	: üsûl, yol kural.
telesme	: acele etmeden, yavaş yavaş, ağır ağır.
tevâbi‘i	: bir kimsenin hizmetinde bulunanlar, birinin adamları.
tohtaglık	: rahatlık, emniyet, sabır, tahammül.
tüllab	: öğrencilik (dini okulda).

-V-

vâfir	: çok, bol.
-------	-------------

-Y-

yap yap	: yavaş, yavaşça, sessizce.
yerbeyerden	: herkes bir taraftan.
yetirmek	: yetiştirme, ulaştırma.
yüyürmek	: koşarak gitmek.

BİBLİYOGRAFYA

- AHUNDOV, Ehliman - Mehmet Hüseyn Tehmasıb (1966), **Azerbaycan Dastanları**, C. II, Bakû.
- AKALIN, Nazır (1994), **Nizâmî-yi Gencevî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Leylî u Mecnûn Mesnevisinin Tahkiye Unsurları Açısından Tahlili**, Erzurum, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- AKTAŞ, Şerif (1991), **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Ankara.
- ALPTEKİN, Ali Berat (1999), **Hikâye Araştırmaları I / Kirmanşah Hikâyesi**, Ankara.
- (1997), **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Ankara.
- ALTINKAYNAK, Erdoğan (1993), **Halk Hikâyeleri (Metin - Tahlil)**, Kayseri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- AND, Metin (1969), **Geleneksel Türk Tiyatrosu**, Ankara.
- ANSİKLOPEDİK EDEBİYAT SÖZLÜĞÜ (1969), Ankara.
- ARASLI, Altan (1985), **Azerbaycan Türklerinin Halk Hikâyeleri**, Ankara.
- ARISOY, M. Sunullah (1985), **Türk Halk Şiiri Antolojisi**, İstanbul.
- ASLAN, Ensar (1975), **Çıldır Aşık Şenlik, Hayatı Şiirleri ve Hikâyeleri (İnceleme - Metin - Sözlük)**, Ankara.
- (1990), **Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme**, Diyarbakır.
- (1975), **Çıldır Aşık Şenlik, Hayatı - Şiirleri - Hikâyeleri**, Ankara, (İkinci Baskı: Diyarbakır 1992).
- ASLANOĞLU, İbrahim (1974), "Bu Şiir Kimin?", **Sivas Folkloru**, (22), Kasım, 8-9.
- AYTMATOV, Cengiz (1995), **Gün Olur Asra Bedel**, İstanbul.
- AYVAZOĞLU, Beşir (1989), **İslâm Estetiği ve İnsan**, İstanbul.
- (1996), **Fuzûlî Kitabı / 500. Yılında Fuzûlî Sempozyumu Bildirileri**, (hızl.), İstanbul.
- BACHELARD, Gaston (1996), **Mekânın Poetikası**, (çev. Aykut Derman), İstanbul.
- BALİ, Muhan (1973), **Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi Varyantların Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi**, Ankara.
- (1982), **Halk Edebiyatında Nesir**, Erzurum.
- BANARLI, Nihat Sami (1987), **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul.
- BAŞGÖZ, İlhan (1986), **Folklor Yazıları**, İstanbul.
- (1993), **Türk Bilmeceleri I - II**, Eskişehir.

- BORATAV, Pertev Naili (1931), **Köroğlu Destanı**, İstanbul (İkinci Baskı: 1984).
 - Halil Vedat Fıratlı (1943), **İzahlı Halk Şiiri Antolojisi**, Ankara.
 , **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği** (1946), İstanbul (İkinci Baskı: 1988).
- CEMİLOĞLU (1999), **Halk Hikâyelerinde Doğum Motifi**, Bursa.
- CUNBUR, Müjgan (1956), **Fuzûlî Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi**, İstanbul.
- ÇETİN, İsmet (1988), **Türk Halk Hikâyeleri İçinde Hikâye-yi Uğru ile Kadı**, Ankara, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- (1995), **Türk Edebiyatı'nda Hazret-i Ali Cenknâmeleri**, Ankara, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- ÇOLAK, Faruk (1994), **Şah İsmail Hikâyesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, Kayseri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- DEMİREL Hamide (1991), **The Poet Fuzûlî**, Ankara.
- DERMAN, Gül (1988), **Resimli Taş Baskısı Halk Hikâyeleri**, Ankara.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1995), **Osmanlıca Türkçe Lûgat**, Ankara.
- DİCLEHAN, Şakir (1980), **Sanat ve Düşünce Dünyasında Sezai Karakoç**, İstanbul.
- DİLÇİN, Cem (1992), **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara.
- DOĞAN, Muhammet Nur (1997), **Mecnûn ve Leylâ Dilinden Şiirler**, İstanbul.
- DURBİLMEZ, Bayram (1993), **Karşlı Âşık Murat Çobanoğlu Hayatı - Sanatı ve Eserleri**, Kayseri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- DUYMAZ, Ali (1992), **Kerem ile Aslı Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**, Elazığ, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- (1996), **Nevruz Bey Hikâyesi (İnceleme - Metinler)**, Aydın.
- EFENDİYEV, Paşa (1985), **Azerbaycan Şifahî Halg Edebiyatı**, Bakû.
- EKİCİ, Metin (1995), **Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri**, Ankara.
- ELÇİN, Şükrü (1993), **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara.
- ELÇİN (1997), **Mahmut ile Meryem**, (Türkiye Türkçesine Aktaran: Ali Duymaz), İstanbul.
- EMİL, Birol (1998), **Türk Kültür ve Edebiyatında Şahsiyetler**, Ankara.
- ENGİNÜN, İnci - Zeynep Kerman (1988), **Mehmet Kaplan'dan Seçmeler I**, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (1983), **Kars İli Ağzıları Ses Bilgisi**, Ankara.
- ERCİŞ, Pakize (Aytaç) (1997), **Asuman ile Zeycan Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**, Ankara, (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi).

- ERTAŞ, Ömer (1997), **Alacakaya Masal ve Efsanelerinden Örnekler**, Elazığ.
- Ferideddin-i Attar (1991), **Mantık Al -Tayr I - II**, (çev. Abdülbaki Gölpınarlı), İstanbul.
- FUZÛLÎ VE LEYLÂ VE MECNÛN (İngilizce Tercümesi)** (1959), Unesco yayınları, İstanbul.
- FUZÛLÎ (1981), **Leylâ vü Mecnûn**, (hızl. Hüseyin Ayan), İstanbul.
- GÖÇER, Fatma (1998), **Yazma Nüshadan Âşık Garip ve Leylâ ile Mecnûn Çevirisi**, Sivas, 73-99, (Cumhuriyet Ü. Fen-Ed.Fak. Lisans Tezi).
- GÖKALP, Mehmet (1985), **Mahirî ile Mahitaban Hikâyesi**, İstanbul.
- GÖRKEM, İsmail (1997), **Çukurovalı Âşık Mustafa Köse ve Hikâye Repertuarı**, Elazığ, (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi).
- GÜLER, Zülfü (1982), **Hamdullah Hamdi Leylâ vü Mecnûn Mesnevisi / İnceleme – Metin**, Erzurum (Yayımlanmamış Doktora Tezi)
- GÜNERİ, Aysun Demirez (1998), “Fuzûlî ile ilgili Bir Eser”, **Erciyes**, 21 (246), Haziran, 31-33.
- GÜNEY, Eflatun Cem (1958), **Âşık Garip**, İstanbul.
-(1960), **Tahir ile Zühre**, İstanbul.
-(1971), **Folklor ve Halk Edebiyatı**, İstanbul.
- HOLBROOK, Victoria (1996), “Alegori’nin Ölümü Hüsn ü Aşkın Özgünlüğü”, **Defter**, 9 (27), 65-73.
-(1998), **Aşkın Okunmaz Kıyıları**, İstanbul.
- İPEKTEN, Halûk (1973), **Fuzûlî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları**, Ankara.
- İSLÂM ANSİKLOPEDİSİ** (1950), C. V, (M.E.B.), İstanbul.
- KAFTANCIOĞLU, Ümit (1979), **Köroğlu Kol Destanları**, İstanbul.
- KALKIŞIM, Muhsin (1998), **Fuzûlî’nin Leylâ vü Mecnûn Hikâyesi**, Adana.
- KAPLAN, Mehmet - Mehmet Akalın - Muhan Bali (1973), **Köroğlu Destanı**, Ankara.
- KAPLAN, Mehmet (1991), **Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar / Tip Tahlilleri 3**, İstanbul.
- KARA, Ruhi (1993), **Erzincan Mânileri**, Ankara.
- KARADAĞ, Metin (1984), **Erzurum ve Çevresinde Derlenen Halk Hikâyeleri Üzerinde Araştırmalar**, Erzurum, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
-(1995), **Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri**, Balıkesir.

KARADAVUT, Zekeriya (1996), **Köroğlu'nun Zuhuru Kolu Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma (İnceleme - Metinler)**, Konya, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

KARADEMİR, Mahmut (1993), **Halk Hikâyeleri Külliyyatı (Selim-i Cevheri, Zeynel - Esnam, Duhter-i Şah-ı Keşmir) Metin - İnceleme**, Erzurum, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KARAHAN, Abdülkadir (1996), **Fuzûlî (Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti)**, İstanbul.

KARAKOÇ, Sezai (1979), **Şiirler, VI**, İstanbul.

KARAKUZU, Berrin (Esin) (1992), **Âşık Emrahlar Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma**, Konya, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KARAKÖSE, Fatma (1997), **Doğanbağı (ELAZIĞ) Köyü'nden Derlenen Halk Edebiyatı Örnekleri**, Elazığ, (Fırat Ü.Fen-Ed.Fak.Lisans Tezi).

KARATAŞ, Aynur (1992), **Elif ile Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir Çalışma**, Erzurum, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KARTARI, Hasan (1977), **Doğu Anadolu'da Âşık Edebiyatının Esasları**, Ankara.

KAYA, Doğan (1985), **Ruhsatî'nin Uğru ile Kadı Hikâyesi**, İstanbul.

.....(1993), **Mahmut ile Nigâr Hikâyesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma**, Ankara.

.....(1994), **Sivas'ta Âşıklık Geleneği ve Âşık Ruhsatî**, Sivas.

.....(1998), **Sivas'ta Âşıklık Geleneği**, Sivas.

KAYA, Melahat (1989), **Behçet Mahir'den Derlenen Hikâyeler I (Kerem ile Aslı, Leylâ ile Mecnûn, Yusuf ile Züleyha)**, Elazığ, (Fırat Ü.Fen-Ed.Fak. Lisans Tezi).

KETENE, Cengiz (1990), **Kerkük Halk Edebiyatından Seçmeler**, Ankara.

KORKMAZ, Ramazan (1988), **Keçecizâde İzzet Molla ve Mihnet-Keşan Üzerine Bir Araştırma**, Elazığ, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

.....(1997), **Sabahattin Ali / İnsan ve Eser**, İstanbul.

KÖKTÜRK, Şahin (1990), **Kurbani ve Peri Hikâyesi Üzerine Bir Araştırma**, Samsun, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KÖPRÜLÜ, Fuad (1930), **Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi**, İstanbul.

.....(1986), **Edebiyat Araştırmaları**, Ankara.

KÖSE, Nerin (1989), **Türk Halk Edebiyatında Kısa Hikâyeler**, İzmir, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

.....(1993), **Seyfelmülük Hikâyeleri Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**, İzmir, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

-(1996), **Araştırmalar I**, Ankara.
-(1997), **Türk Halk Hikâyelerinde Gurbet**, İzmir.
- KUZUCULAR, Şahamettin (1992), **Eşref Bey Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**, Sivas, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- LEVEND, Agâh Sırrı, (1959), **Arap Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi**, Ankara.
-(1967), **Ali Şir Nevaî, Hamse / Hayretü'l Ebrar / Ferhad ü Şirin / Leylî vü Mecnûn/ Seb'a-i Seyyar / Sedd-i İskenderî, C. III**, Ankara.
- MAKAS, Zeynelâbidin (1979), **Yaralı Mahmut ile Mahbup Hanım Hikâyesi**, Erzurum, (Yayımlanmamış Doktora Ön Çalışması).
-(1982), **Tufarganlı Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma**, Erzurum, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Mehmed Veled, (1895), **Leylâ ile Mecnûn**, İstanbul.
- MENGİ, Mine (1995), **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, Ankara.
- NİZAMİ, **Leylâ ile Mecnûn**, (çev. Ali Nihat Tarlan), İstanbul 1990.
- OĞUZ, M. Öcal (1995), **Âşık Efgan Hikâyesi (İnceleme - Metin)**, Ankara, (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi).
- OKTÜRK, Şerif (1985), **Türk Mânileri Antolojisi / Güldeste**, İstanbul.
- OLCAY, Selahattin - Ahmet Bican Ercilasun - Ensar Aslan (1988), **Arpaçay Köylerinden Derlemeler**, Ankara.
- ONAN, Necmettin Halil (1955), **Fuzûlî / Leylâ ile Mecnûn**, İstanbul.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat (1936), **Türkçede Roman**, İstanbul, (İkinci Baskı: 1985).
- ÖZSOY, Bekir Sami (1993), **Posoflu Âşık Sabit Müdami Hayatı Edebî Şahsiyeti ve Eserleri**, Kayseri, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- ÖZTÜRK, Ali (1986), **Türk Anonim Edebiyatı**, İstanbul.
- PALA, İskender (1995), **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ankara.
- PÜRLÜ, Kadir (1989), **Âşık İsmetî ile Kapı Güzeli**, Sivas.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali (1982), **Türk Halk Öyküleri**, Ankara.
- RAYMAN, Hayrettin (1991), **Âşık Sümmani / Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Şiirleri ve Şiirlerinin Tahlili**, Elazığ, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- SAKAOĞLU, Saim (1980), **Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, Ankara.
- SAKAOĞLU Saim - Ali Duymaz (1996), **Hurşit ile Mahmihri Hikâyesi**, Ankara.

SAKAOĞLU, Saim - Ali Berat Alptekin - Yurdanur Sakaoğlu - Esmâ Şimşek (1997),

Meddah Behçet Mahir'in Bütün Hikâyeleri I, Ankara.

SAV, Ergun (1974), **Halk Hikâyeleri**, Ankara, (İkinci Baskı: İstanbul 1998).

SEHEND, Bulud Karaçorlu (1980), **Sazımın Sözü**, (Yayıma haz. Dursun Yıldırım), Ankara.

SERTOĞLU, Murat (1974), **Leylâ ile Mecnûn**, İstanbul.

SETTARİ, Celal (1998), **Züleyha'nın Aşk Derdi / Hz. Yusuf Kıssası**, (çev. Mehmet Kanar), İstanbul.

SPIES, Otto (1941), **Türk Halk Kitapları / Mukayeseli Masal Bilgisine Bir İlâve**, (çev. Behçet Gönül / Necatigil), İstanbul.

ŞİMŞEK, Esmâ (1987), **Arzu ile Kamber Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma**, Elazığ, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TEHMASİB, Mehmet Hüseyin (1949), **Köroğlu Dastanı**, Bakû.

TEHMASİB, Mehmet Hüseyin - Hamit Araslı - Nureddin Seyidov (1979), **Azerbaycan Mehebbed Dastanları**, Bakû.

TEHMASİB, Mehmet Hüseyin (1972), **Azerbaycan Halg Dastanları, (Orta Esrlər)**, Bakû.

TEKİN, Mehmet (1989), **Roman Sanatı ve Romanın Unsurları**, Konya.

TERZİBAŞI, Ata (1980), **Kerkük Havaları**, İstanbul.

TEZCAN, Semih (1978), **Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri**, Ankara.

TÜRK ANSİKLOPEDİSİ (1976), C. 24, Ankara.

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANSİKLOPEDİSİ (1986), C. VI, İstanbul.

TÜRKMEN, Fikret (1974), "Türk Halk Hikâyelerinde Gökyüzü ile İlgili Allegoriler", **I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri**, Ankara, 159-164.

.....(1974), **Âşık Garip Hikâyesi / İnceleme - Metin**, Ankara, (İkinci Baskı: 1995).

.....(1998), **Tahir ile Zühre (İnceleme - Metin)**, Ankara.

VELİYEV, Vagif (1985), **Azerbaycan Folkloru**, Bakû.

YARDIMCI, Mehmet (1998), **Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri / Âşık Şiiri / Tekke Şiiri**, Ankara.

YENER, Cemil (1973), **Türk Halk Edebiyatı Antolojisi**, İstanbul.

YENİ TÜRK ANSİKLOPEDİSİ (1985), C. IV, İstanbul.

YILDIRIM, Dursun (1999), **Türk Edebiyatında Bektâşi Fıkraları**, Ankara.

YILDIZBAŞ, Süleyman (1993), **Asuman ile Zeycan Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**, Elazığ, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

YURDATAP, Selami Münir (1958), **Leylâ ile Mecnûn / Hakiki Halk Hikâyesi**, İstanbul.

EKLER

ابدا کتاب مجنون د نیایه کلوت بدی باشنه کیردک بابا سی مکتبه ویردیکیدت
راویان اضبار و ناقلاک انار بوکونه زوایت ویدوزدن حکایت ایدرلرکه زفات
سابقه عرب قبله له لرنه بنو عامر دیرلر بر قبيله وار ایدیکي خلقی جمله دلاور ویرار
اولوب مال و رزق صاحبی اولمغله غیری قبيله لرت جمله سندن محناز ایدی و بو قبيله
نت با شیعوی بر اولو کیمه وار ایدیکه جمله قبله سی خلق امرینه رام و حکمنه مطیع اولوب
اصلا سوزدن طشم برایش ایشلمز لردی غایت خالدر برچ نندو ادم اولوب کلویکین
سافرله صفی سی ایف و نفی مبدول ایدی و هرکم کدرسه یحکم حکوب یعوب ایدیکه
کیر اولدق اختر و ذوق لر باغشوب عزت و اکرمیله کوندر ایدی و جمله قبيله خلقی
بانی و کدا نرفته غرق اولوب هر کیمکه بزم مصاحبه اولسه کورب خاطرینی اله الوری
مال و منال بانش طرغله برابر اولوب جهانیه اصلا بر شینه محتاج و کلدی انفق بو فقه زمانقا
بری هیچ اولادی اولوب او غول یونی کورمیدیکدن دانا اولاد هر حیرت اولوب اولاد
ارضوسيله چکری کباب اولشیدی و راه فقرایه انعام و اسانرا یوب اوله که بر نفسی
فباریم کیمه نت دعاس بر کینه حق تعالی حضرتی بکا بر اولاد احسان ایدوب جهانیه بنی
بر او غول ايله شار ایدله دیو فالنی صف بو لنه بذل ایلردی کونلرم برکون حق تعالی
حضرتی لطف و کرمیله خاندنی عافله او دوب ایی کونی تمام اولدق ای بارم سوکی
بر غلاک فاشنی صیغه صاجلی او غلی و نیایه کلوت بابا سیله اناسلک کوز لری ایدین اولد
شار اولد یلر صف قعایه حق شکر لرا یوب صدقه لر و یوب نیمه قیونلر و دوه لر قربان
پروب فقرایه اولشیدر دیر و نیمه کونلر شکر لرا یوب دو کون و بیلیم ایلد یلر و ایدین
قیس قویوب ناز و نعمتله تربیه ایلرکه باشلیب شرا سی بدن طوقان کونون صاقنوب
بر ناز کون و کون دیو اتنه چودله انفق چکر لردی موصوفه کونست کوفه پیویوب

مجموعه

ار دمی چون ندی فلکدن جانم نبر فرق قانندی اولکدن اوزکه دمی نبر فرق
 بنی او محنت زاریم کم دایه دوران بیف بسر ائندن طوعخون اغیزوب شیر فرق
 مشرد نشرد عرصه سی یارین پوراشی بلیم کربوکون کفرنه سیننه مدان بو تائیر فرق
 در دول سرماییه سی در ایکی شنه غشفه بر بسی ائت بلای صرت و بیری فرق
 صوقدی صبردن قلم پارواغنی اغزینیه دوت یار عرقمال ایمون ایندم جد تمیر فرق
 شرحه شرحه اولدی شفقند منو پرینه سی طافه دوشوب ائدی مجنون شرح و تفریر فرق
 بوصالله اغلیوب کوز لرندن قانی باشرد دو کردی خلق قیامت بد جاننی کورد کلریش
 کیمی اصیوب بیچاره انشی غنقله نه یاوز درم او غراشی هقی تعالی فعینی اوله به
 دعالر ایدوب کیمیه باق شیو دبه بر قز غنقله بنون کون کزوب فدا یاد ایر
 اوصله در بوقله بوقه برز کونک حلاله لر عقلی نیز باشنه کلورد ع
 دیوب ادینی مجنون قد دایر عیب طاشقه سی غیرنی قدم اولدیفندن بیلینت
 بابای قیزی اوبه دن طشر صقار صیوب مجنونان دانا صاقر لر دی مجنون
 ایسه اوبه به یافلشد قجه لیلی نه جماعی صعبه ایله در دندی او غردوب
 اوزاقدان دایر نکت اطرافنی طغیبت کرم دولانوب اوله که بر کرم همانن یاری
 کور بلیدم دیو ناله و افغانر ایردی لیلی مجنونلک اوزینی اشک کور اولد
 کولکلندن اه لر ایدوب قادر اوله قدش کیمی او چاردی افانلیست انا سنین
 بابا سنلن قورقد یئندن ایسم ام لوردی مجنونلک ایکی اوج یار نیری وار ایدوکی
 کوجکدن بربرم اولوب دانا بربر لر بله کتوشوب کوروشور لردی مجنونه به
 و قازارلق ایدوب تسلیم لر و برز لردی و دانا کوربت کورم دوب بهرنه طرفه
 کتینه بله کیدر لردی مجنونلک قاشندم اولدن کزل راز برینی بو نلردن صاقامیوب
 کتینه

[illegible]

ÖZGEÇMİŞ

1974 Elazığ doğumluyum. İlk öğrenimimi Malatya'da Hasan Varol İlkokulu'nda; orta ve lise öğrenimimi Kütahya'da Atatürk Lisesi'nde tamamladım. Fırat Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 1997 yılında mezun oldum. Aynı yıl adı geçen üniversitede Yüksek Lisans'a başladım. 31 Aralık 1998 yılından beri aynı üniversitede Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktayım.

